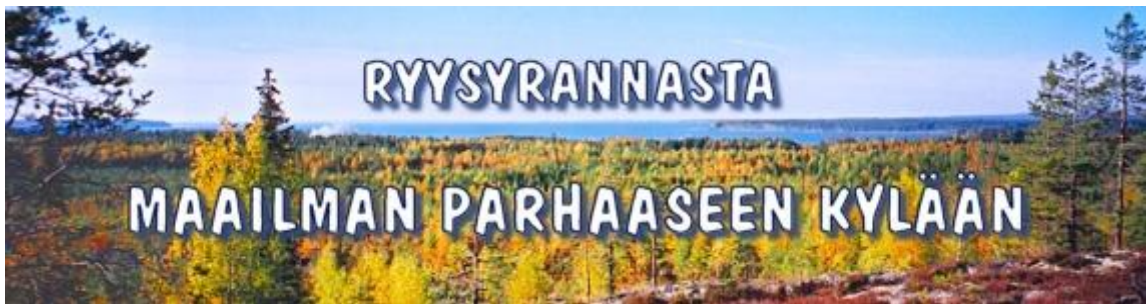

Ryysyrannasta maailman parhaaseen kylään

Sisällys

Johdanto.....	3
Kainuu-aiheiset kirjat	4
Kertomakirjallisuus.....	4
Muistelmia.....	86
Lasten- ja nuortenkirjallisuutta	104
Kainuu-aiheiset kirjat	114
Kertomakirjallisuus.....	114
Muistelmia.....	131
Lasten- ja nuortenkirjallisuutta	137

Johdanto

Tässä dokumentissa esitellään romaaneja, novelleja ja muistelmia, joiden aiheena on Kainuu tai kainuulaiset. Aineisto kattaa tiedossa olleen suorasanaisten kertoma- ja muistelmakirjallisuuden lukuun ottamatta sota- ja eräkirjoja, jotka on rajattu tämän sivuston ulkopuolelle. Aineistoon sisältyy sota-ajasta kertovia kirjoja, jotka on kirjoitettu ensi sijassa evakkojen tai kotirintaman näkökulmasta; sen sijaan varsinaiset sotakirjat eivät kuulu tähän aineistoon. Aineisto ei sisällä runoja tai näytelmiä.

Ryysyrannasta maailman parhaaseen kylään -kokonaisuuden kirjat on jaettu "kainuulaisuusasteen" perusteella kahteen pääryhmään: varsinaisiin *Kainuu-aiheisiin* teoksiin ja ns. *sivujuonikirjoihin*. Kainuu-aiheisissa teoksissa Kainuu tai kainuulaiset ovat kerronnan punaisena lankana. Sen sijaan ns. sivujuonikirjoissa Kainuu ja kainuulaiset esiintyvät vain sivuosissa, jos arvioidaan Kainuu-aiheisen kerronnan sivumäärää ja merkitystä koko kirjan juonen tai tematiikan kannalta. Sekä Kainuu-aiheiset kirjat että sivujuonikirjat on jaettu selaamisen helpottamiseksi kolmeen ryhmään: kertomakirjallisuuteen, muistelmiin ja lasten- ja nuortenkirjoihin.

Kaikissa tapauksissa ei ole ollut helppoa määritellä sitä, onko teos Kainuu-aiheinen vai ei. Kirjailija on esimerkiksi voinut käyttää kirjassaan joitakin itselleen tuttuja kainuulaisia paikannimiä, vaikka ei ole tarkoittanutkaan sijoittaa kirjansa tapahtumia suoranaisesti Kainuuseen. Sivustolle onkin otettu mukaan vain sellaiset teokset, joiden tapahtumat kirjailija on yksiselitteisin sanakääntein sijoittanut Kainuuseen joko itse tekstissä tai teosta koskevissa lausunnoissaan.

Tämä sivusto ei sisällä omakustanteita eikä kunnallisten lautakuntien kustantamia julkaisuja. Aineisto ei sisällä myöskään useamman tekijän kirjoituksista koostuvia kokoomateoksia tai kirjailijan aiemmista kirjoista koottuja valikoimateoksia, ellei niissä ole myös uusia tekstejä.

Kainuu-aiheiset kirjat

Kirjat ovat aakkosittain kolmessa eri ryhmässä: kertomakirjallisuus, muistelmat ja lasten- ja nuortenkirjat.

Kertomakirjallisuus

Aho, Uolevi: Kurikomppanian kirkonkellot (1996)

Antila, Armas: Viimeinen vaivattu (1951)

Aronen, Eeva-Kaarina: Maria Renforsin totuus (2005)

Calamnius, Ilmari: Nuoren miehen kädestä (1904)

Dannenberg, Alia: Kuningatargambiitti (2016)

Hanonen, Konsta: Maalikylä (2010)

Heikkinen, Jalo: Nälkämaan marssi (1969)

Hokkanen, Matti: Rajavääpelin syksy (1982)

Huovinen, Veikko

Havukka-ahon ajattelija (1952)

Hirri (1950)

Koirankynnen leikkaaja (1980)

Konsta Pylkkänen etsii kortteeria (2004)

Konstan Pylkkerö (1961)

Kylän koirat (1962)

Lentsu (1978)

Puukansan tarina (1984)

Pylkkäs-Konsta mehtäämässä ja muita erätarinoita (1975)

Huttu, Sylvi

Tyhjä kirja (2011)

Saviruukku tulvii (2015)

Huttunen, Ritva: Linna Luodolla (2008)

Hyttinen, Seppo: Vierivät vuodet (1973)

Hämäläinen, Mauri: Nuotiolla nokeentuu... (1972)

Juntunen, V.E: Operaatio paluumuutto (2013)

Järvi, K. A: Harry (1910)

Kaipainen, Anu: Vierus verta täynnä (1995)

Karlsson, Risto: Suomalainen ihmissusi (1990)

Kauko, Jorma: Äärimmäisiä (1953)

Kela-Mustila, Elvi: Kaikella on aikansa (1998)

Kianto, Ilmari

Avioliitto (1917)

Iloista kyytiä rajakomendantin autossa (1924)

Kolme hyvää juttua (1920)

Korpikirjailijan kirot (1938)

Kotoisten rantojen ikuinen kohina (1916)

Metsäherran herjaaja (1912)

Patruunan tytär (1933)

Pikkusyntejä (1909)

Poro-kirja (1913)

Punainen viiva (1909)

Pyhä viha (1908)

Ryysyrannan Jooseppi (1924)

Vanha postineiti (1935)

Vielä niitä honkia humisee (1918)

Kinnunen, Leevi: Tuliseppele (1973)

Kinnunen, Raimo J: Anna (1998)

Kohelo, Pauli: Ohessa tilinumeroni (2008)

Korhonen, Viena

Ihmisyden pelto (1946)

Me emme lannistu (1943)

Kotivuori, Kauko: Sotaerakko (1977)

Koukkari, Esa: Verenperintö 1–2 (2011)

Krogerus, Timo: Russakkamies (2010)

Kukkonen, Jussi

Hänen aseveljensä vaimo (1943)

Kainuu palaa (1942)

Kestävät kahleet (1944)

Korven ruhtinatar (1946)

Sissipäällikön unelma (1935)

Vangittu karoliini (1946)

Kulomaa, J.K: Linnanpäällikön tytär (1933)

Kyllönen, J: Kauppamiehet (1879)

Kämäräinen, Seppo: Lain ja oikeuden varjolla (1999)

Lampiniva, Juho R: Seminaarista korpisotaan (2000)

Leino, Eino

Jaana Rönty (1907)

Kivesjärveläiset (1898)

Kolme lähti, kaksi palasi (1926)

Musti (1916)

Leinonen, Tarja

Lambada (2001)

Talvivaara strawberries (2016)

Lounaja, Heikki

Jäätyneet tiet (1956)

Lautta ohittaa kylän (1951)

Pitkin varsitietä (1950)

Tervakansan laulu (1984)

Luhta, Jorma: Metson kuolema (1987)

Lyytikäinen, Toivo: Isä ja Harmo (2009)

Mentula, Mooses: Jääkausi (2016)

Meriläinen, Heikki

Kahleeton vanki (1898)

Korpelan seppä (1909)

Korpelan Tapani (1888)

Kuusten juurella (1922)

Meriläinen, Toivo: Loikkarin taivas (1997)

Mesterton, Carl ym: Metsolat (1993–1997, viisi osaa)

Moilanen, Mauno: Verhot ikkunassa (1997)

Muilu, Ville

Huominen päivä on parempi (1948)

Jumala Tituksen löytää (1971)

Rajasärkkäläiset (1945)

Mukka, Timo K: Täältä jostakin (1965)

Oikarinen, Risto: Nälkämaan laulu (2016)

Ojala, Ossi: Ja aika pysähtyi (1985)

Oranen, Raija: Valkea talo jokivarressa (2007)

Paasilinna, Arto

Maailman paras kylä (1992)

Sotahevonen (1979)

Pakkala, Teuvo: Oulua soutamassa (1912)

Palaste, Onni

Simo Hurtta (1978)

Simo Hurtta ja Anna (1982)

Simo Hurtta ja isoviha (1983)

Penttinen, Veikko: Tuttu jengi, juttu ei leviä (1998)

Piippo, Jonne

Norsunluutorni (1945)

Tehdas huutaa (1945)

Pulkkinen, Salomo: Tervanpolttajat ynnä muita kertomuksia Pohjan periltä (1904)

Pyykönen, Jukka: Unelmien bongaus (1997)

Pääatalo, Kalle: Juoksuhautojen jälkeen (1997)

Railo, Eino

Havuseppele (1934)

Kevätsade (1939)

Kuninkaantytär ja puoli valtakuntaa eli köyhän osa (1941)

Rintala, Taito: Kunkku (2012)

Ripatti, Aku Kimmo: Syrjämaa (1974)

Rissanen, Veikko: Parkuavaaran tykkylumet (2007)

Ruuttunen, Tuomo: Mies, joka näki hirven (2003)

Sahimaa, Jaakko: Suvun savut (1972)

Salakka, Eino

Liitutaulu (1993)

Vastatuuleen (1990)

Sauli, Jalmari: Pormestari pakenee yhteiskuntaa (1935)

Skiftesvik, Joni: Kesäyö (1996)

Surakka, Jaakko: Kämppien kasvatti (1994)

Säisä, Eino

Hyvästi nuoruus (1976)

Markuksen tarina (1984)

Terenttilä, Jaakko: Rauhaton ja vaahtopää (1951)

Tikkanen, Pentti H.

Kotikontujen sotaa (1983)

Raja-asema (1979)

Toijala, Anneli: Punainen maa, valkea meri (1999)

Tolvanen, Ida: Valon varjossa (1979)

Törmi, Kalle: Sivellin, sielu ja maisema (2011)

Törmälehto, Terhi: Vaikka vuoret järkkäisivät (2017)

Uura, Esko: Jyskyt (1916)

Vaara, Maria

Kissanmintun iltatee (1973)

Kuuntele Johannes (1975)

Myrkkyseitikki (1980)

Toinen hengitys (1976)

Vahtera, Pasi: Mene hyvällä onnella sitten (1973)

Varjo, Maarit: Aurinko sydämessä (1994)

Vartiainen, Sirpa: Odotus (1982)

Virtala, Esko

Kovalle ottaa (1890)

Se oli sallittu (1888)

Vuorela, Lilli: Itärajan ihmisiä (1966)

Väisänen, Petteri: Tervanpolttajan perintö (1992)

Aho, Uolevi: Kurikomppanian kirkonkellot. [Helsinki]: SanaSeppo, 1996. 240 s.

Tragikoominen kuvitteellinen romaani kertoo jatkosodan aikaisesta Suomenlinnan erillisestä työkompaniasta, ns. Kurikomppaniasta. Kurikomppanian työpalvelusvelvolliset ovat aseistakieltäytyjiä, sotilaskarkureita, ilkivallantekijöitä tai muuten vain kurinpidollisista syistä työkomppaniaan määrättyjä. Joukko kurikomppanian miehiä järjestää riehakkaat juhlat, ja humalapäissään he luulevat tappaneensa juhlien melskeissä erään kersantin. Ikävää sattumusta lieventääkseen he käyvät hetken mielijohteesta soittamassa yöllä kirkonkelloja.

Vaikka komppanian isällinen kapteeni yrittääkin puolustaa poikiaan, porukka joutuu kenttäoikeuteen ja sitä kautta Vaalaan Pelson vankilaan. Pelson vankilassa on paljon ankeammat oltavat kuin Kurikomppaniassa: huono ruoka, syöpäläiset ja kova työ Pelson soilla heikentävät vankeja niin ruumiillisesti kuin henkisestikin. Värikkäimmät persoonat taiteilevat eteenpäin omalla tyyllillään, mutta heikoimmat käyvät kuolinkamppailua nälkää ja tauteja vastaan.

– Ensimmäinen herätys, hyvät asiakkaat! Olemme nyt Pelson suuressa talossa, jota myös kuulemma Luurankotehtaaksi kutsutaan. Vai oliskohan tämä outo räminä ollut ruokakellon ääni? Voihan olla, että meille heti kohta tarjoillaan juhla-ateria, sillä tänäänhän alkaa mätäkuu.

Sakara oli herännyt ja toivottanut hyvän huomenensa.

– No voi raato! Onkos nyt tosiaan mätäkuu alkamassa? Tänä päivänä olen minä syntynyt joukon vuosia taaksepäin. Vaikka en olekaan taikauskoinen, niin pahoin jo alan pelätä, että mätäkuu on

tuonut elämäni jonkun merkillisen viuhkan. Kurikomppaniaankin jouduin mätäkuussa, ja täällä Pelsossa kun aukaisen silmäni ensi kertaa, niin eikös sama haiseva mätäkuu tuijota vastaan samoin kuin muinoin syntymäkorini laidan yli.

Hulkko heräsi syntymäpäivänään ikävään todellisuuteen. (s. 129)

Antila, Armas: Viimeinen vaivattu: kokoelma kertomuksia. Lapua: Herättäjä-yhdistys, 1951. 152 s.

Herännäishenkisen uskonnollisen kirjan kertomuksista noin puolet on Kainuusta, joka oli tullut kirjoittajalle tutuksi hänen toimiessaan Kainuun kristillisen kansanopiston johtajana Mieslahdessa 1930–1948.

Noin sata ajastaikaa sitten asui Kainuun sydänmailla Jooseppi Karppinen pienessä savupirtissään vaimonsa ja kahden lapsensa kanssa. Jooseppi oli aina ollut harvapuheinen, mutta viime aikoina oli hän käynyt niin hiljaiseksi, että hänen vaimonsa usein syrjäsilmillä, salainen pelko sydämessään, katsoi miestänsä, joka pimeimmässä nurkassa pää käsiin vaipuneena tuijotti eteensä kuin ei kuulisi eikä näkisi mitään, vaikka lapset pyörivät ja peuhasivat ympärillä, mikäli paljain jaloin tarkenivat talvikylmällä olla lattialla, jossa kuura kurkisti jokaisesta raosta.

Peljätti tuo raskas mieli Jooseppia itseäänkin. Olihan leipä ollut ennenkin petunsekaista, olivathan lapset kylmänsä itkeskelleet, mutta ei se näin ollut painanut. Jotakin muuta tämän täytyi olla. Päivät olivat yhtä harmaita ja raskaita aina. (Mustat veret, s. 50.)

Aronen, Eeva-Kaarina: Maria Renforsin totuus. Helsinki: Teos, 2005. 299 s.

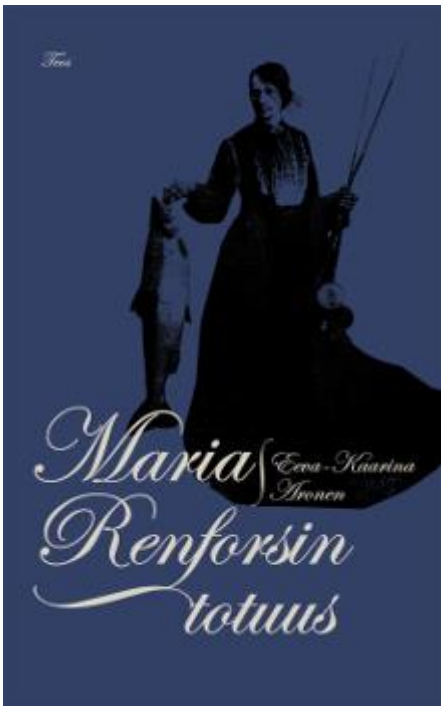
Romaani on kuvitteellinen, mutta myös osittain historiallisiin tosiasioihin perustuva kertomus 1890-luvun lopulla Kajaanissa vaikuttaneista Renforsin sisaruksista. Pääosassa teoksessa on itsenäinen Maria Renfors, valokuvaaja, taitava perhonsitoja ja perhokalastaja. Eletään vuotta 1892, jolloin Maria on 40-vuotias ja häntä muutamaa vuotta vanhempi veljensä Herman on menossa naimisiin. Herman on jättämässä Brahenkadun kotinsa ja rakennuttamassa nuorikolleen ja tulevalle perheelleen uutta taloa Tullikalliolle.

Myös Marialla on rakkaudenkaipuu, minkä vuoksi hän haluaa lähteä hevostmiehen kanssa kauppamatkalle Kuusamoon. Herman-veli päästää sisarensa lähtemään, koska hän ei tiedä, että sieltä matka jatkuu edelleen Paanajärvelle ja rajan yli Vartiolammelle. Matkaseuraan Kuusamosta liittyvät I. K. Inha ja uhtualainen kauppias Afanasjeff. Mariaa vetää rajan ylitse kiehtova Vienan Karjala, mutta myös kutsu, jonka Maria oli saanut Kajaanissa Jaakko Kuismalta.

Matkalla Maria kohtaa toisenlaisen kulttuurin. Mukana on myös suuria tunteita, juonittelua ja salaisuuksia.

Edellisenä päivänä oli matkattu yli viisi peninkulmaa, Kajaanista Ristijärvelle, missä oli yövytty kievarissa. Tänä päivänä olisi matkaa taitettu melkein seitsemän peninkulmaa ennenkuin oltaisiin Suomussalmen pappilassa, seuraavassa yöpymispaikassa.

– Kuusamoonko saakka? Näinkö tekkee liki kolmekymmentä peninkulumaa? Ei Virkku yli kuutta vuorokauvessa, Mikko Karppinen oli ärähtänyt Brahenkadulla Kajaanissa. Eikä kukaan enempää pyytänytkään.

Heinien, vällyjen ja turkispeitteiden lisäksi reessä kulki matkalaisten eväsarkku, hevosen kaurat ja viisi Allcockin kahdenkäden bambuvapaa, 13–18 jalan pituisia, lohien onkimiseen. Kuudes, sekä Hermannin että Marian suosikki, oli Hardy Brothersin valmistama Cholmondeley-Pennellin yleisvapa, johon kuuluvia osia yhdistelemällä saatiin pitempiä ja lyhyempiä, notkeita ja jäykkiä vapoja, eri tarkoituksiin sopivia. – Sitä emme myy, tuo se nopeasti takaisin. Hardy on alkanut kiinnostaa vapavalmistajana, oli Herman hymyillyt reslaa lastatessaan. Maakauppias Ervasti oli kirjoittanut, että bambusälevavoista kohuttiin nyt Kuusamossakin. Tilauksia oli, jonottamassa intoili muutama varakkaanpuoleinen mies. (s. 35)

Calamnius, Ilmari: Nuoren miehen kädestä: kokoelma mielialoja. Helsinki: Otava, 1904. 250 s. Kannessa: Ilmari Kianto.

Teoksessa on 27 lyhyttä kertomusta, joiden kirjo ulottuu kaihoisista muistelmakuvista vakavahenkisiin mietelmiin. Kertomuksista noin puolet kuvaa Kiannon oman elämän ja lähipiirin tapahtumia Suomussalmen horisontista. Ilmari Calamnius muutti 1906 sukunimensä Kiannoksi.

Vasta Hiidenvaaran laella voipi jonkun matkan ajaa, sitten täytyy taas hypätä satulasta ja taluttaa alas jyrkkää ja mutkaista törmää. Semmoista se on kulku Puolangan vaaroilla: ylös ja alas, alas ja ylös, vuoronperään. Polkupyöräsi keinuu kuin lastu jättiläisaalloilla. Rasinvaara, Toivolantörmä, Lemetinmäki, kyllä niissä on kaikissa kapuamista ja hevoskyydillä matkustaville ovat ne aina olleet syvien huokausten huutavia mäkiä. Viimeksimainitut kaksi paikkaa eivät enää ole Puolankaa, vaan Hyrynsalmea, jonka pitäjän nurkan yli maantie Kiannalle kulkee.

Ei kukaan meistä kohottanut eläköönhuutoa kuin Suomussalmen rajan yli ajettiin. Hiljaa pyörivät pyörät punaisten pylväiden välitse ja ainoastaan morsiamelle huudettiin että tästä se nyt meidän pitäjä alkaa. "Vai niin", sanoi hän ja katsoi uteliaisuudella eteensä ja ympärilleen. Mutta maantie oli rajan toisella puolella aivan samallaista kuin toisellakin, syrjässä kiilsi rämeen keskestä joku alakuloisen näköinen metsälampi... (Polkupyörällä kotiin, s. 118.)

Dannenberg, Alia: Kuningatargambiitti. [Joensuu]: Kirjokansi, 2016. 473 s.

Vastikään sukupuolensa naiseksi korjannut Tiina Kivisaari aloittaa uuden työn kainuulaisella kaivoksella, jossa hänen pitäisi selvittää ympäristöongelmissa olevan kaivoksen sakka-altaaseen liittyvä sotku ja saada laitoksen ympäristöpäästöt minimoitua. Hän totuttelee uuteen elämäänsä naisena ja pelaa shakkia suomenmestaruustasolla. Pian hän saa huomata, että kaivoksen kulisseyksissä liikkuu rikollista rahaa ja ongelmia yritetään peitellä kyseenalaisin keinoin. Tiina Kivisaari ajautuu keskelle valtapeliä, jossa hän ei kuitenkaan tydy jäämään toisten ohjailtavaksi pelinappulaksi.

Kutsuin johtoryhmän pikapikaa hätäkokoukseen. Ilmoitin, että melkoisella varmuudella jokin vanhan altaan lohkoista oli pettänyt ja vuoti hiljalleen. Tuotantojohtaja Peuranen irvaili, että eiväthän pikkuvuodot olleet mikään ongelma, tyttö näkee mörköjä ja vauhkoontuu turhista. Yksinkertaisesti räjähdin. Vastasin tuotantojohtajalle – enkä lainkaan hiljaisesti ja kauniisti – että pikkuvuodot eivät haittaisi, mikäli allas olisi alun perin rakennettu kunnolla, mutta koska ”poika” eli juuri hän oli rakennusvaiheessa halunnut ylittää aidan matalimmasta kohdasta, tämä pikkuvuoto todennäköisesti aiheuttaisi altaan pohjarakenteessa eroosiota, joilloin vuotokohta pikkuhiljaa suurenisi. Jossain vaiheessa tulppa irtoaisi, ja käsillä olisi sama katastrofi kuin lokakuussa. (s. 137–138)

Hanonen, Konsta: Maalikylä. [Kemi]: Nordbooks, 2010. 196 s.

Hemminki Holopainen perii metsäpalstan. Hän ei kuitenkaan haluaisi ottaa sitä vastaan, sillä hän ei usko ylimääräisen omaisuuden mahtiin. Perinnön luovuttamisesta vastuussa oleva notaari on ihmeissään vastahakoisen perillisen kanssa, ja pian miehet pohtivatkin yhdessä, mitä palstalle kannattaisi tehdä. Aivoriihen seurauksena syntyy erikoinen ajatus työttömien kaupungista, jonka miehet päättävät perustaa Kainuun korpeen.

Erikin hoitaessa asioitaan pihamaalla kulutti Hemminki aikansa saunomalla kuin heikkopäinen. Kiuas pamahteli ja sihisi, selkää poltti ja otsalla valuva hiki sai saunan ääriviivat katoamaan. Mitä ihmettä oli tapahtunut? Vielä hetki sitten oli kaikki ollut hyvin ja selvää, paitsi mies itse, jonka ei ollut edes tarkoitus olla selvä. Sitten oli meinannut mennä tulukset ja heti perään tulla tilukset. Hemminki pyyhkäisi välillä silmiään ja vilkuili epäluuloisesti pihalla olevaa Saabia ja sen omistajaa, joka pyyhe lanteillaan nojaili takaluukkuun ja katseli ympärilleen kuin maisemia ihailien. Jos kyseessä oli viinapiru tai hallusinaatio, oli se ihmeen tukevaa tekoa, koska ei edes raivoisalla saunomisella suostunut katoamaan. (s. 55)

Heikkinen, Jalo: Nälkämaan marssi. Helsinki: Otava, 1969. 331 s.

Romaanissa kerrotaan Suomussalmen perukalla asuvasta Ruupe-isännästä ja Reeta-emännästä ja heidän lapsistaan. Kehitysalueen vaatimattoman perukkalaisperheen tulevaisuudennäkymät eivät ole hääppöisiä. Siitä huolimatta perheen aikamiespojat rupeavat kuin uhallaan rakentamaan kotivaaralle uutta, liioittelevan isoa taloa. Romaanissa kuvataan perhekunnan arkista elämänjuoksua nälkämaan perinteitä mukailevassa alakulon ilmapiirissä, johon kuuluvat luontevana osana työttömyys, väliaikaiset savottatyöt ja käynnit Oulussa "hermolääkärillä" silloin kun elämä alkaa tuntua liian ahtaalta. Kaikesta huolimatta uusi talo valmistuu aikanaan ja elämä vie eteenpäin päivän kerrallaan.

Reponen hätkähti, kun Jussi sinutteli. Jussi ojensi pannun Laurille joka lähti veden noutoon, toi kohvavettä.

– Minä tässä kun kävin Ämmänsaassa niin rupesin ihmettelemään, että tässä pitäjässä ei oo ymmärretty luonnon peälle mitään, Jussi sanoi pannua tulelle laitellessaan. – Kaikki ahtaa nyt kyliin, rakennetaan semmonen tuhannenviijensaan asukkaan kylä, jolla ei oo mitää kehitysmahollisuuksie.

– Eikä koko pitäjällä, Lauri sanoi.

– Ei koko Kainuulla, Reponen sanoi. – Mitä nyt Otanmäki ja joku Kajaani, kun on se meidän yhtiö.

– Se perustuu Ämmänsaari yksistään palveluammattien varaan, siinä toisiaan kumarrellaan, ja sillä pitäs elää, Lauri sanoi. (s. 242)

Hokkanen, Matti: Rajavääpelin syksy. Espoo: Weilin+Göös, 1982. 189 s.

Romaanissa kerrotaan rajavääpeli Antti Kuoppalasta, joka toimii Ahmavaaran rajavartioaseman päällikkönä Kainuun rajaseudulla. Arkinen työ rajavartiolaitoksessa on jo tuttua ja sujuu omalla painollaan. Syrjäisellä rajavartioasemalla yksinäisyyden ahdistus alkaa kuitenkin painaa yksin asuvaa Anttia, ja hänen ajatuksensa ja katseensa viipyilee usein työtoverin vaimossa Anjassa.

Öljysoraväylän varteen jää jököttämään mustavalkoinen tienviitta, jossa on yksinkertainen teksti Ahmavaara. Nimi ei kerro yhdellekään ohikiitävälle turistille mitään. Se on vain yksi sadoista metsäautoteiden päissä olevista kainuulaisista "vaara"-päätteisistä nimistä.

Mutta Antti Kuoppalalle nimi kertoo paljon. 15 kilometrin pituisen tien päässä on kylä, Ahmavaaran kylä: kokonaista kaksi toimivaa maataloa samalla korkealla mäellä, jonka laelta kuulaalla ilmalla näkee itäisen jättiläisvaltion kaukaisia sinisiä siintäviä vaaroja. Kylään kuuluu lisäksi rajavartioasema, jonka päällikkö Antti on ollut jo kolmen vuoden ajan. (s. 5)

Huovinen, Veikko

Havukka-ahon ajattelijä. Porvoo: WSOY, 1952. 211 s.

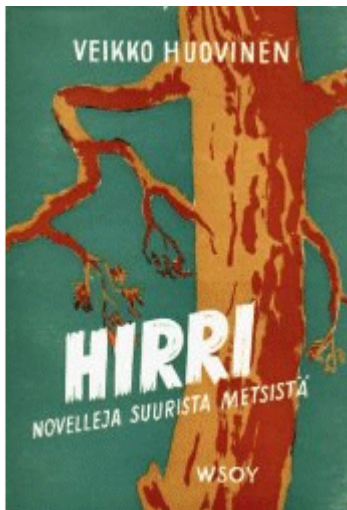
Havukka-ahon ajattelijä -teos ei paljon esittelyjä kaivanne, sillä Konsta Pylkkäsen mietiskelyt Havukka-ahon ullakolla ja hänen omaperäinen kesätyönsä "lisenssien" apulaisena Kuhmon Lentualla ovat tuttuja melkein jokaiselle suomalaiselle. Kirjassa eletään kesää 1950. Havukka-ahon talo – vaikka onkin mielikuvituksen tuotetta – on paikallistettu Sotkamon koilliskulmille.

Mikäpä olisi estänyt tarinapadan porisemista! Hohhoo, puhuttiin luontevasti soista, metsistä ja metsän elävistä. Ojasto tiesi soistumisilmiöistä mitä vain, ja metsämiehilläkin oli oma käytännöllinen tietonsa. Keskustelun aiheeseen sopeutuvana kuului suuren kankaan takaa valtava räjähdys. Siellä kaivettiin metsäojia dynamiitin avulla.

Konsta Pylkkänen johdatti puheen riistapuolelle. Kas, hänelle se sattui Lentualla kumma tapaus, kun hän tuli ampuneeksi pyyn ja meton sekasikiön... Silloin metsämiehet innostuivat: oletteko te niitä miehiä, joista puhutaan sanomalehdissä! Tulossa mistä? Lentualla! Ja menossa minne? Kontiomäkeen! Ja sieltä? Helsinkiin! No voi... (s. 201)

Hirri. Porvoo: WSOY, 1950. 164 s.

Veikko Huovisen esikoisteos sisältää 15 novellia, joista suurin osa kuvaa karua elämää Kainuun salometsissä. Kaksi vuotta myöhemmin Havukka-ahon ajattelijana läpimurtonsa tehnyt Konsta Pylkkänen mietiskelee maailmankaikkeuden arvoituksia jo tässäkin teoksessa neljän novellin verran. Kirjassa liikusellaan lähinnä 1940-luvun ilmapiirissä, mutta joukossa on kuvauksia myös varhaisemmilta ajoilta, kuten tervansoudusta ja nälkävuosista.

Mutta valoisempina hetkinä hän muisti nähneensä pahempiakin aikoja ja vielä alkeellisempaa oli elämä ollut hänen isänsä ja isoisänsä eläessä. Aina oli kuitenkin vähän edistytty, ehkäpä joskus tulevaisuudessa leipä olisi helpommassa salon asukkaalle. Ehkäpä tulevat polvet eläisivät jo onnellisempina Kuhmon livantiirassakin. Silloin ei olisi tämäkään tervansoutumatka turha eikä ankara taistelu kitsasta luontoa vastaan tarkoitukseton. Ja iloisesti rotisivat kessunrouheet piipun kopassa, kun ukko oli näkevinään leppeämmän tuulen kerran pyyhkivän karua Kainuun maata,

missä järvivyöt välkkyivät hopeana ja vaarajonot sinisinä siinsivät, missä muikkuparvi pisahteli tyynen järven pintaan ja lumirintakuikka kertoi uikuttaen saloseudun ankeudesta, lipuessaan erämaajärven usvaisessa lahdenpoukamassa. (Tervansoutajat, s. 25–26.)

Koirankynnen leikkaaja. Helsinki: Otava, 1980. 160 s.

Teoksessa eletään sodanjälkeistä aikaa eteläisessä Kainuussa. Sodassa päähänsä haavoittunut Mertsä Vepsäläinen on kirvesmies Ville Kuosmasen remonttiapulaisena eräällä koululla. Ville tulee näyttäneeksi Mertsille kuvaa koirastaan Sakesta, jonka takakäpäliin kasvavat kannukset vaativat aika ajoin leikkaamista. Asiaa mietiskelyään Mertsä-poloinen kuvittelee Saken kannusten leikkaamisen vastuunalaiseksi kunniatehtäväkseen, ja hän päättääkin lähteä Kuosmasen mökille leikkaamaan kannukset Villen ohjeiden mukaan. Mertsä herkuttelee ajatuksella, että Sakesta tulee varmaan hänen uskollinen ystävänsä; ehkäpä Ville jopa lahjoittaa Saken Mertsille omaksi koiraksi. Matkan varrella Mertsä käy ensin savotassa, jossa hän ei kuitenkaan toistaitoisena invalidina kykene täysimittaisiin suorituksiin.

Lopulta hän etsiytyy Kuosmasen mökille, mutta kun hän yrittää tottumattomana leikata Saken kannuksia, Sakke puree Mertsä ranteeseen. Mertsin haavekuvat särkyvät ja hän joutuu hoidattamaan ranteensa sairaalassa. Teoksessa kuvataan totuudenmukaisesti Kainuun savottaoloja 1940-luvun lopulla.

Mertsä kysyi missä Kuosmasen talo oli. Kuosmanen hioi puukkoa ja temmiä liippakivellä. Hän sylki kiveen ja hioi. Tikkurin kaulus repsotti auki, silmälasit välähtelivät.

– No, naapuripitäjässä, Kainuun maakunnan puolella. Ensin kun menet kirkolle, niin sitten hyppäät linja-autoon. Ja parin peninkulman päässä kirkolta on mäellä iso punainen talo. Siitä on lähdeävä kävelemään. Siinä on savottakin välillä valtion maalla ja sinne tästä on minunkin kohta jouduttava. Siinä se on savotan takana minun mökki. Kuosmasen mökkiä kun kämpältä kyselet, niin kyllä ne neuvoo. On sillä nimikin, Kaihlaniemi.

– Ja jos sinä koskaan tulet Kaihlaniemeen, niin siinä pirtin ovennurkassa on nurkkahyllykkö, ja toisella laudalla lattiasta lukien on puinen vanha naula-aski. Ja siinä askissa on suutarinvehkeitä, vaan on siinä pienet katkaisutongit. Niillä on hyvä katkaista kannukset. (s. 24)

Konsta Pylkkänen etsii kortteeria. Helsinki: WSOY, 2004. 160 s.

Suomen tunnetuin korpifilosofi Konsta Pylkkänen palaa Huovisen 34. teoksessa Kainuun maisemiin etsimään omaa viimeistä kortteeria. Konsta etsii muuttuneessa maailmassa sitä perimmäistä ihmisen ja luonnon rauhaa. Osa vanhoista ystäväistä ja maisemista on poissa, vaan Konstan "käpsäkkä" elämänfilosofia silti on ja pysyy. Kirjan maisemat ovat tuttuja aiemmista kirjoista, pääosin liikutaan Kainuussa ja Sotkamossa.

Hän on sitä kauan suunnitellut ja nyt se tehdään. Tehdään maisemaan pieni muutos. Ja hänellä on lupa ja täydet oikeudet, sillä paikka on tilan rajojen sisällä. Kenelläkään ei ole nokan koputtamista. Konstaa jännitti. Mikä tämä hanke olisi. Ammutaanko kanava jonkin järven kannakseen. Sellainen,

että se vetää vertoja Ristijärven Hiisijärven kuivatukselle. Semmoinen, että vesi ryöstäytyy vauhtiin päästyään ja lähtee ryskyen alemmille maille vieden talot, pellot ja metsät mennessään. Niin väkevä, että Oulujärven ulappa on täynnään irti revittyjä puita ja että vesi nousee pari metriä. (s. 49-50)

Konstan Pylkkerö. Porvoo: WSOY, 1961. 161 s.

Havukka-ahon ajattelijan Konsta Pylkkäsen elämänpolulle osuneita erinäisiä edesottamuksia ja sattumuksia selostetaan novellimuotoisessa kirjassa, jossa liikutaan Konstan tutulla reviirillä Havukka-ahon pirtissä ja ympäröivillä saloilla, mutta käväistään Konstan mukana pikimmiltään myös Helsingissä ihmettelemässä eläinmuseon outoja elukoita.

Lentuan seikkailun jälkeisenä keväänä Kronberg oli varma siitä, että hän lähtee kesällä Lentualle. Hänestä tuntui, ettei hän mitään muuta niin paljon halukaan kuin viettää muutamia öitä saarten rantahiekoilla. Hän kirjoitti Konstalle, että kohta täältä tullaan, hanki vene ja vapaata aikaa. Konstan Pylkkerö oli mielissään ja odotteli koko kesän. Mutta eihän Kronberg päässyt, ei seuraavana kesänäkään. Koko hanke raukesi. Monet hyvät aiheet lysähtävät tässä maailmassa.

Kronberg on huomannut kartasta, että uusi tie menee lähelle Havukka-ahoa. Hän ottaa selvää asiasta kirkonkylässä ja saa tietää, että autolla pääsee puolentoista kilometrin päähän, ja siitä lähtee vetämään kuiva kärrypolku. Entistä polkua ei enää kuljetakaan. (Ruuperi on muuttunut, s. 75.)

Kylän koirat. Porvoo: WSOY, 1962. 161 s. Kansikuva vuoden 2009 painoksesta.

Runsaasti kirjailijan itsensä valokuvaamia koirakuvia sisältävän kirjan pääosissa ovat Sotkamon koirat, joiden sielunelämää valottavat tarkkasilmäiset kuvaukset moninaisista koirien "viranhoidon" kuuluvista koiruuksista: mehevistä hajuista, tiedusteluretkistä, neitokoirien piirityksestä juoksuaikana, keltaisista tienvieristä, tunkioiden makupaloista, kyhnyttämisestä ja rapsuttamisesta...

Linja-autoasemalla on aina omat vakinaiset tiedustelijansa. Joka ei tarkoituksella syvenny katsomaan linja-autoasemalla seisovaa joukkoa, ei luultavasti huomaa koiriakaan. Joka tapauksessa niitä siellä seisoo ihmisten välissä melkein täsmälleen samanlaisin ilmein kuin odottavat ihmisetkin, joten ei ole oikeastaan ihme jos katse ne sivuuttaa. Melkeinpä luulisi, että nekin odottavat jotain autoa ja kuvittelevat turtuneessa mielessään, mahtaako sinne sopia istumaan, vai pitääkö seisoa melkein kotiin saakka. Linja-autoasemalla päivystävä koira ei ole erikoisen terävän näköinen. Sitä ei voi verratakaan rantatalon koiraan, joka korvat nuolenkärkinä, silmät valppaina ja turkin erilliset karvatkin tarkkaavaisuutta sähköjen tähyää törmältä kauas jälle ja samalla äkeästi lausuu epäilyjään kaukaisen kulkijan tarkoituseristä. (Uskollisuudesta, julkisten paikkojen koirista ja sen sellaisista, s. 72–73)

Lentsu : kertomus suomalaisten räkätaudista. Helsinki: Otava, 1978. 191 s.

Kirjassa kerrotaan lentsuviruksen mutkainen matka sotkamolaisen Rinteelän Aleksin nokasta kauas Afrikkaan Idi Aminin nenäonteloihin. Ärhäkkään viruksen myllertäessä uhriensa sisuksissa nousevat samalla pintaan myös moninaiset yksilölliset ja yhteiskunnalliset vinoutumat ja patoutumat.

Mutta ajaessa voimat hiljaa palaavat. Ei kovin rapiasti, mutta hän arvelee Kajaaniin selviävänsä. Yhtämittaiset aivastukset täräyttelevät häntä, ja nenäliina on jo hien pyyhkimisestä niin märkä, ettei siitä ole apua. Hän hapuilee käsiinsä rullan karkeaa talouspaperia, pistää rullan polviensa väliin ja repii siitä sopivia paloja.

Kirkonkylän läpi ajaessaan hän miettii pitäisikö käydä vaimolle sanomassa myöhästymisestä. Mutta käsky ohjausliikkeiden tekemiseksi myöhästyy tutussa tienhaarassa. Raskaassa lastissa olevan auton käsittely kapealla asemakaavatiellä on jo ajatuksenakin vastenmielinen. Kesseli ajaa hitaasti kylän päätielle, vinkkaa parille tutulle automiehelle ja kääntää auton kohti Kajaania. (s. 80–81)

Puukansan tarina. Kuvittanut Seppo Polameri. Helsinki: Otava, 1984. 158 s.

Puukansan tarina on suomalaisen salometsän kehitystä kuvaava eepos, joka on samanaikaisesti sekä tieto- että kaunokirjallisuutta parhaimmillaan. Se kertoo metsän kehityksen 1700- ja 1800-luvun vaihteessa sattuneen metsäpalon jäljiltä järeäksi tukkileimikoksi, mikä vie aikaa 130 vuotta.

Teoksessa ei suoraan kerrota kuvauksen kohteena olevan puukansan sijaintia, mutta kyse on kuitenkin epäilemättä kuhmolaisesta metsästä. Teoksessa mm. todetaan, että Akseli Gallén-Kallelan ja Louis Sparren matka Vienan-Karjalaan sivusi tämän palomaan laitoja; heidän vierailivat Kuhmossa kesällä 1890 ja majoittuivat Lapinsalmen torpassa.

Kirjasta on ilmestynyt myöhemmin kaksi valokuvitettua laitosta: vuonna 1990 ilmestyneessä laitoksessa on Eero Kemilän mustavalkokuvia ja 1994 ilmestyneessä laitoksessa Hannu Hautalan värikuvia.

Kun järvireitin itäpään tehtiin maantie, otettiin palomaan laiteilta järeitä sillanrakennuspuita. Erinäisiä määriä puita varastettiin, ja metsänhoitoviranomaiset kävivät kovia käräjiä metsänlahmaajien kanssa. Jokunen luvaton kaski poltettiin ja tervaspuita kolottiin luottaen siihen, ettei siellä kukaan kävisi nuuskimassa. Eikä monesti käynytäkään.

Muulla maassa tarvitsi voimistuva sahatteollisuus järeätä puuta. Hakkuut keskittyivät sahalaitosten vaikutusalueille ja soveliaiden uittoreittien varteen. Pohjanlahden perukan mahtavat joet imivät tukkipuuta kaukaa Lapin selkosilta. Mutta palomaan metsät nyt olivat kerta kaikkiaan syrjässä siihen saakka kunnes maakunnan ainoaan kaupunkiin perustettiin puutavarafirma. Puuta oli yllin kyllin lähempääkin tarjolla, sillä vesistöreittien rantamaat olivat vielä tarpeeksi metsäisiä. (s. 130–131)

Pylkkäs-Konsta mehtäämässä ja muita erätarinoita. Kuvitus Hannu Taina. Helsinki: Otava, 1975. 136 s.

Erähenkisiä tarinoita sisältävän teoksen kertomukset ovat enimmäkseen Kainuusta. Teos sisältää sekä fiktiivisiä tarinoita että muisteluksia kirjailijan omilta erä- ja metsäretkiltä. Teoksesta ilmestyi uudistettu laitos 1983 nimellä Pylkkäs-Konsta mehtäämässä: eränkäyntiä Veikko Huovisen tuotannossa.

Eräänä kesäkuun päivänä soitti koulutoverini Kuhmosta ja kertoi järvilohen alkavan syödä Lentuan järvessä. Hän ehdotti, että käännettäisiin veneen keula kohti sinisiä selkavesiä ja lähdetäisiin viikoksi katselemaan, miten laine liikuttelee siiman kohoja. Niinpä hyppäsin Sotkamossa linja-autoon, joka parissa tunnissa pyyhälsi Kuhmon kirkolle.

Laitoimme siimat ja verkot kuntoon, saimme evästä mukaamme ja lähdimme. (Lentualla, s. 44.)

Huttu, Sylvi: Tyhjä kirja. Tampere: Mediapinta, 2011. 118 s.

Kirja kertoo nuoresta Pihla-nimisestä tytöstä, joka asuu perheensä kanssa kainuulaisella syrjäkylällä. Hänen arkeaan värittävät tuttavuudet satuolentojen, kuten tonttujen ja peikkojen kanssa, eikä hän aina itsekään tiedä, mikä on totta ja mikä ei. Tässä Pihla-sarjan toisessa osassa hän löytää satumaailman uudelleen salaperäiseltä hahmolta saamansa kirjan avulla. Tyhjän kirjan arvoitus avautuu hänelle vähitellen. Sarjan ensimmäinen osa Kivi tähtien takaa (2009) on julkaistu omakustanteena. Siinä Pihla on hieman toista osaa nuorempi.

Pihlaa huvitti, miten samankaltaisia sekä ihmis- että peikkopojat olivatkaan. Samalla tavalla ne luokkatoveritkin touhottivat kelkkojensa kanssa. Välitunnin alkaessa he yleensä kilpailivat, kuka ehtisi juosta parasta ajokkia varaamaan. Toisinaan joku keksi ovelasti pyytää lopputunnilla pääsyä käymälään ja luvan saatuaan pyyhälsikin viivana kelkkojen luokse. Joskus niiden välille järjestettiin kipailujakin, että nähtäisiin, mikä Viristä, Nopsasta, Tuulesta, Salamasta tai Myrskystä osoittautuisi oikeasti nimensä arvoiseksi. (s. 66)

Huttu, Sylvi: Saviruukku tulvii. Helsinki: Books on Demand, 2015. 160 s.

Sarjan kolmannessa osassa Pihla on aikuinen. Hän palaa synnyinseudulleen ja löytää kotinsa vintiltä vanhat päiväkirjansa. Niiden kautta Pihla ajautuu muistojen ja näkyjen maailmaan. Teoksessa käydään läpi Pihlan nuoruutta ja aikuisuutta. Kirjan loppupuolella käsitellään Pihlan ahdistusta ja synkempiä tapahtumia hänen aikuiselämässään.

Sitäkin hän mieltii, kuinka heidän yhteytensä syntymäkotikuntaankin on nyt vahvistunut. Paikkaan, josta maailmalle oli lennetty. Paikkaan, jota rakastettiin. Paikkaan, jonne oli aina ikävöity. Hänen on vaikea käsittää, miksi joku häpeilee tätä aikoinaan Ryysyrannan nimen ristikseen saanutta maankolkkua niin, ettei kehtaa edes paljastaa olevansa sieltä kotoisin... Mitä hävettävää omassa synnyinseudussa voisi olla, sillä siltähän ne elämiseen tarvittavat alkuevät kuitenkin on saatu? (s. 8)

Huttunen, Ritva: Linna Luodolla. [Tampere]: Mediapinta, 2008. 190 s.

Nuoren Matleenan äiti työskentelee Kajaanin linnassa isonvihan aikana. Linnasta käsin Matleena seuraa, kuinka kaupunki raunioituu hänen ympäriltään ja linnan väki alkaa käydä levottomaksi. Linnaan saapuu uusi päällikkö viimeisillään raskaana olevan vaimonsa kanssa, ja Matleena päätyy auttamaan rouvaa synnytyksessä. Linna valloitetaan, mutta Matleena onnistuu päällikön avustuksella pakenemaan. Myöhemmin kaupunkilaiset alkavat rankentaa uudelleen kaupunkiaan ja elämäänsä, ja Matleena löytää hänkin oman paikkansa yhteisössä. Sodan varjot häilyvät silti vielä kaupungin yllä, eikä elämän jatkaminen hävityksen jälkeen ole helppoa.

Matleena vilkaisi vielä kerran taakseen. Kahlekulkue oli jo lähtenyt liikkeelle. Vaikeasti he etenivät vastakkaiseen suuntaan. Matleena kuiskasi hyvästit, isälle. Hevonen veti, ja Matleena nyyhkytti hiljaa. Kyynelkarpalot jäättyivät poskelle. Hän tiesi, ettei isä enää takaisin tule. Tuntematon tulevaisuus odotti heitä. (s. 77)

Hyttinen, Seppo: Vierivät vuodet. Jyväskylä: Gummerus, 1973. 345 s.

Kirjassa kerrotaan kainuulaisen Arttu Huotarin elämäntarina. Arttu joutuu nuorukaisena jatkosotaan, josta selviytyttyään hän pääsee ensiksi savotta- ja uittotöihin ja sen jälkeen korjaamon apumieheksi Kajaaniin. Ajan mittaan hän menee naimisiin, saa kaksi lasta ja perustaa oman huoltoaseman. Yrittäjän ankara työsarka näyttäytyy taloudellisina huolina, kiireenä, stressinä ja reistailevana terveytenä. Oma poikakin aiheuttaa huolta kallistuessaan vasemmistoaatteeseen.

– Te olette pitänyt selkärankaa kankena. Olisi pitänyt muistaa paljon aiemmin, että selkäranka ei ole mikään rautakanki. Sen mitä minä olen ollut täällä Kainuussa lääkärinä, on tämä ilmiö ollut aivan yleinen.

Arttu epäili Ilomantsin tärskyn olevan syyppään tähän tautiin.

– Siitä ei ole varmuutta, mutta voi olla, voi hyvinkin olla. Pitäisi kuvata ja tutkia tarkemmin sairaalassa.

Arttu säikähti.

– Ei nyt viititä... Kun kerran paranee. Vaan jos uusaa, niin mennään sitten.

Lääkäri painotti vielä kerran, miten tärkeää oli varoa nostelemista ja muuta vaivaa.

Arttu tuli kyllä tämän muistamaan, sillä selkä reistaili tämän jälkeen varsin herkästi. Lääkäriin hän ei kuitenkaan mennyt, ja kun Liisa tämmöistä ehdotti, sanoi Arttu: – Jos siellä on nikamat mutkilla, niin minkä lääkärit sille taitaa. Ei ne pysty hitsaamaan niitä yhteen suoraan jonoon. Ei, antaahan olla, kyllä se siitä vielä itekseen siliää. (s. 256)

Hämäläinen, Mauri: Nuotiolla nokeentuu... Iisalmi: Ylä-Savon Painos, 1972. 162 s.

Teoksessa kerrotaan Artusta ja Niilosta, kahdesta ronskista sotajermusta, jotka palaavat 1960-luvulla Kainuuseen verestämään sotamuistojaan. He samoilevat kesälomallaan itärajan tuntumassa ja harhautuvat vahingossa Neuvostoliiton puolelle. Venäläiset rajavartijat pidättävät heidät, mutta kuulustelujen jälkeen he pääsevät vapaiksi ja viettävät viimeiset yhteiset lomapäivänsä Suomussalmella ja Kajaanissa ryyppäen ja rellestäen.

Tovin kuljettuaan he havaitsivat kannaksella kaksi, toisistaan noin kolmensadanmetrin päässä olevaa pylvästä. Lähin oli sinivalko raidallinen, ja toinen punainen, jossa oli metallinen laatta.

– Mitähän helevetin totemipaaluja nuo on?

– Kun ollaan lähestymässä Suomussalmea, niin taistelun muistomerkkejä saattaa olla täälläkin, sanoi Niilo, kiinnittämättä kummempaa huomiota paaluihin.

– Oeshan tuo mukava plakkaatista lukkee keitä tässäkin on sen viimesen tärräyksen suanunna, luulis kae tuossa ainakin joukko-osaston nimen olevan präntättyä.

– Jos meinataan kunnan asentopaikka saada ja vielä jotain suuhunkin, on parempi että noustaan mäelle ja panna laavu kuntoon. Sitten kalaan. Keritäänhän noihin tutustua, kun on ensin toimeentulo turvattu. (s. 53–54)

Juntunen, V.E: Operaatio paluumuutto. [Tampere]: Mediapinta, 2013. 364 s.

Kainuulaisessa Isovaaran kunnassa aloittaa uusi kunnanjohtaja Markku Keränen, joka laittaa alulle kunnianhimoisen hankkeen. Operaatio paluumuuton tarkoituksena on saada suuren muuttoaalton myötä Ruotsiin lähteneitä suomalaisia palaamaan Suomeen, ja siten saada kainuulainen muuttotappioalue virkistymään. Kunnanjohtajan ajatus seniorikylästä kauniissa järvimaisemassa monipuolisine palveluineen kohtaa vastoinkäymisiä, mutta hän uskoo visioonsa eikä suostu luovuttamaan. Samalla hän tutustuu paikallisiin ihmisiin ja tapaa myös kiinnostavan naisen, joka tukee hänen ideaansa.

Mikko ja Aaro lukivat värväysmatkan toimenpiderunkoa. Ensin piti löytää sopiva paikka valituissa kaupungeissa noin sadalle henkilölle. Siellä tuli olla kahvipalvelut, runsaasti seinäpintoja Kullanrannan Seniorikylän suunnitelmille, sekä Isovaaran luontoaiheiselle valokuvamateriaalille. Tilaa ja pöytiä esitteille ja hakemuspapereille. Tilaisuus alkaisi lyhyellä tervetuliaistoivotuksella ja musiikkiesityksellä. Esittäjä olisi hyvä löytää Ruotsiin muuttaneista, luki Markun papereissa. Tämän jälkeen olisi "herätyspuheen" paikka. Siinä selostettaisiin Seniorikylän tarkoitus ja mahdollisuudet kaavaluonnoksien ja havaintokuvien avulla. (s. 127)

Järvi, K. A: Harry. Jyväskylä: Sanomalehti Oy Keski-Suomi, 1910. 253 s.

Romaanissa eletään 1870-lukua Oulussa. Kirjan päähenkilö ylioppilas Harry Nicander on oululaisen valtioneuvoksen ja tervaporvarin ainoa poika, ja isä toivoo poikansa omaksuvan ruotsinkielisen ylimystön perinteiset aatteet. Sotkamolaissyntyinen maisteri Matti Tervo, jonka koulunkäyntiä valtioneuvos Nicander on avustanut, perustaa Ouluun suomenkielisen lehden "Salaman". Suomenmielisyyden ja kansallisuusaatteen äänitorvena Tervo saa vastustajakseen ruotsinkielisten etuja puolustavan valtioneuvoksen poikineen; valtioneuvosta närästää myös se, että Tervo tuo lehdessään esille myös tervaporvareiden räikeät vääryydet Kainuun tervakansaa kohtaan. Harry alkaa kuitenkin etäännyä isänsä katsantokannoista ja tavattuaan Helsingissä itsensä J. V. Snellmanin innostuu kansallisuusaatteesta ja alkaa selvittää juuriaan. Kun Harry saa selville, että hänen sukunsa kantaisä on supisuomalainen räätäli Abraham Nikkilä Sotkamosta, hän rupeaa edistämään suomalaisuuden asiaa Tervon aisaparina ja päättää jopa suomalaistaa nimensä Harri Nikkiläksi. Harrin isä ei tämän jälkeen enää voi sietää poikaansa silmissään, mutta Harri tietää tehneensä oikean ratkaisun ja on ylpeä kainuulaisista esi-isistään: hänkin on siis juuriltaan tervakansaa!

– Mikä sinut noin äkkiä "fennoksi" muutti?

– Ei se muutos ole niinkään äkkiä. Sinä olet vanha sotkamolainen. Ja sieltä olen minäkin peruisin. Nyt olen sen kirkonkirjoista lukenut ja se käänsi minut, joka sitä ennen jo toisella jalalla horjuin.

Tervo ilostuu.

– Mutta elähän... olemmehan sitten sitä samaa tervamaan narrikansaa. Ja pappasi on kuitenkin sitä perukkaa pahimmin nylkenyt. Muistatko vielä sitä meidän yhteistä koskenlaskuamme silloin valoisana kevätkesäyönä?

– Se on juuri elämäni riemullisimpia, voimakkaimpia muistoja. Se ei lähde koskaan mielestäni. Sinä yönä esiinnyit sinä, Matti, minun silmissäni hyvinkin suurena ja uljaana.

– Niin kun viekottelin sinut koskea laskemaan. Mutta muistat, että kävellessämme kosken niskalle, minä kerroin sinulle muutaman sotkamolaisen nälkätarinan?

– Kerroit jollekin patruunalle kotisi hukkuneen tervakaupoissa.

– Se patruuna on juuri sinun isäsi. Nyt sen voit kuulla. (s. 233–234)

Kaipainen, Anu: Vierus verta täynnä. Porvoo: WSOY, 1995. 343 s.

Romaanin päähenkilöitä ovat aviopari Anna ja Juhani Malinen, jotka ovat opettajina syrjäkylän koululla Suomussalmella. Annalla ja Juhaniilla on yksi lapsi, jo kouluikä lähestyvä Petri. Talvisodan alkaessa Juhani lähtee rintamalle ja Anna lääkintälotaksi. Rajaseudulla asuva Juhani isä joutuu venäläisten vangiksi, kun taas Juhani äiti selviytyy evakkoon Pohjanmaalle yhdessä Petrin kanssa. Anna huomaa odottavansa toista lastaan, mutta haluaa urhoollisesti hoitaa lottatehtäviään mahdollisimman pitkään. Samaan aikaan Juhani taistelee ansiokkaasti Raatteen rintaman etulinjassa.

Kirjailijan mukaan "romaani on osittain totta, osittain sepitteellinen". Kuvitteellisten henkilöiden ohella romaanissa kuvataan mm. todellisia sotilashenkilöitä omilla nimillään.

Kun Anna oli kuullut omien murskavoitosta Raatteen tiellä, hän luvan saatuaan hakeutui ensimmäiseen keittiörekeen, joka sinne meni. Hän tiesi voitosta ja että Juhani olisi jossain Haukilan tienoilla. Betaniassa oli nyt tarpeeksi väkeä, kun oli saatu uusi lääkintälotta, se nuori ja oppimaan altis Saara. Sitä paitsi Anna alkoi tarvita jo vähän lomaa, ja sitä tuli töissä, kun ei tullut enää haavoittuneita. Huimasi. Nyt olisi aika kertoa lääkärille. Ja olisi aika jättää rintama. Ja Juhani. Kuitenkin päässä takoi vain että Juhani lähellä pitäisi olla, toteuttaa Juhani kanssa velvoitettaan isänmaata kohtaan, joskin Anna arveli Juhani sanovan että lapsen synnyttäminen oli tällä hetkellä korkein isänmaallinen teko, kun kuolema vei miehiä toiselta laidalta. (s. 332)

Karlsson, Risto: Suomalainen ihmissusi. Porvoo: WSOY, 1990. 168 s.

Humoristinen romaani kertoo kajaanilaisesta elokuvateatterin vahtimestarista Arvo Graumannista ja hänen uskollisesta lemmikkieläimestään, Raikas-nimisestä siasta. Kun Kajaanin kaupunki 1950-luvulla korjaa Elias Lönnrotin kotitaloa, Arvo pääsee työmiehenä korjaamaan Lönnrotin talon seiniä ja löytää seinän täytteistä salaperäisen loitsurunon. Runo osoittautuu ihmissusirunoksi, jonka Elias Lönnrot on aikanaan merkinnyt muistiin runonkeruumatkoillaan; loitsun avulla ihminen pystyy muuntautumaan halutessaan sudeksi ja sudesta takaisin ihmiseksi. Arvo Grauman kokeilee loitsua menestyksekkäästi. Hän käväisee Neuvostoliitossakin noutamassa sodanaikaisen ihastuksensa morsiamekseen ja ylittää rajan jolkottelevana ihmissutena ilman rajamuodollisuuksia.

Fiktiivisessä romaanissa kuvaillaan varsin todenmukaisesti Kajaanian ja Vuokattia.

Matka suuntautui Vuokatile.

Syksyinen maisema oli heleimmillään. Oli Kainuun ruska. Keltaiset lehdet kultasivat metsiä ja koska tuulta ei vielä ollut, ei lehtiäkään ollut varissut. Syvä hiljaisuus vallitsi Kainuun metsissä. Linnut olivat lähteneet ja ottaneet suunnan etelään. Luntakaan ei vielä ollut mutta pakkaneen oli yöllä laskenut kuuraverhon maan päälle. Ilman lämpötila oli seitsemän asteen paikkeilla, joten Arvollakin oli päässään villainen pipo. Siinä oli suuri, punainen tupsu. Hän ei kehdannut pyytää Raikkaalta nahkaista moottoripyöräilijän lakkiaan, jossa oli nahkainen kaulasuojuskin koska sika tuntui pitävän siitä. Se tuijotti nytkin innokkaasti eteen päin pitäen sorkkiaan akantappajan

etukaarella. Välistä se tunnusteli maailman hajuja käännellen kosteata kärsäänsä kuin kärpäslätkää sinne tänne.

Siitä sitä saisi varavirtaa, ajatteli Arvo vilkaistessaan Teppanan mäessä sivulleen. Töpseli nokkaan vain. Mutta Raikas saattaisi loukkaantua pilasta. Eihän sika ollut mikään akku. (s. 66–67)

Kauko, Jorma: Äärimmäisiä. [Helsinki]: Kuva ja Sana, 1953. 87 s.

Novellit kuvaavat Kainuun rajaseudun elämää rajaseutupappinsa silmin. Novellit kertovat korprien kaukaisimmissa kolkissa elävien ihmisten ankarasta elämästä, heidän pienistä iloistaan ja suurista murheistaan, sairauksistaan ja uskostaan. Kirjailija-rovasti Jorma Kauko oli toiminut Lentiiran rajaseutupappina 1938–1951 ja Ristijärven kirkkoherrana 1951–1953.

Tuossa on yksi heistä. – Siellä, missä Kainuun vaarojen korkeimmat selänteet pilviä hipovat, siellä on hänen kotinsa, vauras ja vakaa talo, yksi parhaimpia. Monet kerrat on siellä pirtissä virsiä veisattu, veisattu silloin, kun on ollut heleä kesä, ja silloinkin kun talven tuiskut ovat ulvoen pauskautuneet esiin pimeydestä, hyrskynneet ohi ja pimeyteen jälleen häipyneet. Ja aina on ollut siellä hyvä olla. – Niinkuin sieltä pihamaalta ovat laajat näköalat yli soiden ja siintävien selänteiden, niin hänen isällään ja äidillään on myös avara katse, kirkas näkemys aikaan ja iäisyteen. Ja niinkuin se koti on kuin muita lähempänä ylhäällä kaartuvaa sineä, niin ovat siellä asuvaistekin lähempänä taivasta kuin muut. – Hyvä on hänen, lapsosen, sinne palata. (s. 21)

Kela-Mustila, Elvi: Kaikella on aikansa. Leväsjoki: Myllykirja, 1998. 208 s.

Uskonnollinen romaani kertoo suomussalmelaisesta Hannasta, joka muuttaa Helsinkiin ja ajautuu siellä naimisiin huikentelevan taiteilijan kanssa huomattuaan olevansa tälle raskaana. Pian pojan syntymisen jälkeen taiteilija-aviopuoliso katoaa Hannan elämästä. Hannan iloksi pojasta kasvaa kunnan mies, ja Hanna tukeutuu elämässään uskon tarjoamaan lohdutukseen. Pojan jo aikuistuttua Hanna palaa kesälomallaan kotiseudulle, jossa hän tapaa yllättäen nuoruudenrakastettunsa Aaron. Myös Aaro on löytänyt uskon ja elelee yksikseen talossaan Hossassa. He tutustuvat toisiinsa uudelleen.

Elokuun puolivälissä alkoi telttakokoussarja Aaron kotikylällä Hossassa. Kokouskutsuja jakaessaan Aaro poikkesi Hannan luona. Samalla asialla liikkui myös pari muuta veljeä jakaen kokouskutsuja talosta taloon ja mökistä mökkiin. Talojen välillä oli pitkät matkat. Mutta ihmiset tulivat kyllä hengellisiin kokouksiin pitkien matkojen takaa. Yhtälailla kuin tulivat myöskin maamiesseuran iltamiin, ja muihinkin tilaisuuksiin; häihin, hautajaisiin. Ilot ja surut olivat yhteisiä. Tai voisi sanoa: "heillä oli yksi sydän ja yksi sielu". Ja he jakoivat raamatullisesti omastaan, "niin ettei keneltäkään puuttunut mitään, eikä kenellekään jäänyt liikaa". (s. 153)

Kianto, Ilmari: Avioliitto. Helsinki: Kirja, 1917. 410 s.

Avioliittoromaani kertoo Orjo ja Mirjam Koreliuksen tarinan avioliiton solmimisesta välirikoon saakka. Ensimmäiset säröt yhteiselämään aiheutuvat siitä, että Mirjam haluaisi asua etelässä ja Orjo lapsuudenmaisemissaan pohjoisessa. Lopulta Orjo suostuu muuttamaan Helsinkiin. Siellä heidän esikoispoikansa sairastuu vakavasti ja kuolee. Perhe muuttaa takaisin Orjon lapsuudenkotiin ja alkaa rakentaa omaa taloa, Korpilinnaa. He saavat vielä kuusi lasta, aluksi toivottuina, sitten jo tarkoittamatta. Avioliiton arjessa molemmat osapuolet – työn, lastenhoidon ja synnytysten väsyttämä hermostunut Mirjam ja taloudellisten huolten rasittama itsekeskeinen ja herkkätunteinen Orjo – kiduttavat henkisesti toisiaan. Lopulta Orjo löytää rakkaudentuskassaan toisen naisen ja haluaa eroon Mirjamista.

Romaanissa Kianto kuvaa tosiasiasa ensimmäistä siviiliavioliittoansa, jonka hän solmi Hildur (Hilka) Molnbergin kanssa v. 1904. Teoksen tapahtumat noudattavat ohuesti naamioituina hänen oman elämänsä kulkua; vain henkilön- ja paikannimet on muutettu.

Orjo oli näinä tammikuun pakkaspäivinä, tuntiessaan henkistä erakkuutta, valjastanut poronsa ja kiidättänyt naapuripitäjään. Sieltä oli hän palannut parin reippaan toverin kanssa kotiinsa ja rientänyt illan tullen vanhaan pappilaan 80-vuotisen isänsä nimipäiville. Keskellä yötä porotoverukset nyt, ajellen jääulappaa, palasivat Korpilinnaan. Kytkiessään poroan patsaaseen kummasteli Orjo, miksi talon vierashuoneen akkunasta pilkoitti tuli keskellä yötä.

Hän hyökkäsi katsomaan... Kun mies tempasi oven auki, hämmästyi hän mitä näki: Siinä istui Mirjam, hajalla hiuksin, kauniina, kalpeana, nöyränä, pelokkaana vapisten ja odottaen vuoteen reunalla valkoisessa yöpuvussaan, ja hänen ympärilleen oli ladottu kaikenlaisia tuliaisja ja herkkuja, vartavasten Orjolle ja lapsille.

– Mirjam? Sinäkö se olet? herra Jumala...

Vaimo raukan silmät paloivat. Hän odotti – ja vapisi – nytkö, nytkö Orjo oli antava hänelle viime iskun? Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä oli Mirjam Orjon sylissä ja aviomies puristi vaimoansa kuumasti rintaansa vasten. (s. 402)

Kianto, Ilmari: Iloista kyytiä rajakomendantin autossa. Pori: Andersin, 1924. 164 s.

Kevyt matkakertomus kuvailee lennokasta iloittelua automatkalla, jonka "Turjan herra" Ilmari Korvenkiro teki vanhan koulukaverinsa ja Kainuun rajakomendantin kanssa heinäkuussa 1923 Suomussalmelta Puolangan kautta Kuusamoon ja Paanajärvelle.

Pyssylampi! salaperäinen syvyyden kurimus, entisten papinpenskain lapsuudenaikainen merkkipaikka, jonka tarinasta ei ikinä selkoa saanut. Liikkumaton, juro kansa asui sen lähetyvillä. Viehkeästi vierähti pitkin sileitä puolankalaisia maantiekaarroksia kohoten Leipivaaralle.

– Tuolta näkyy kirkonkylä järvilaakson pohjalta.

– Minusta tämä on kauniimpaa seutua kuin Suomussalmi! julistaa Rope Rantasipi.

– Hyvä että joku indiviidi Puolanka parkaakin kehuu! sanoo Ilmari Korvenkiro. Rajakomendantti ei puutu siviilien väittelyyn.

– Ellen erehdy, vilahti tuolta kaukaa Iisa Aspin koti! jatkaa Korvenkiro.

– Kuka on Iisa Asp? kysyy Rope Rantasipi. (s. 37)

Kianto, Ilmari: Kolme hyvää juttua. Helsinki: Otava, 1920. 143 s.

Kolme kertomusta sisältävässä teoksessa on kaksi Kainuuseen sijoittuvaa tosipohjaista kertomusta: "Liikemies" Oskar Waldemar Nienten-Niemi: sotahumoreski nykyajalta ja Mitä näin ja tunsin: sumukuvia Surkeuden pitäjästä.

Liikemies Nienten-Niemestä kertovan jutun aluksi Turjanlinnaan tupsahtaa 16-henkinen seurue, joka on ilmoituksensa mukaan menossa Vianaan vapauttamaan heimokansaa. Porukan johtajana esiintyy entiseksi liikemieheksi esittäytyvä Nienten-Niemi, joka jää vähäksi aikaa korpikirjailijan vieraaksi ennen lähtöään Vianaan. Aikanaan "sotasankari" palaa Turjanlinnaan kertomaan urhoollisista sotaseikkailuistaan, jotka myöhemmin osoittautuvat mielikuvituksen tuotteiksi. Rehvakkaasti esiintyvä ja värikkäitä mutta perättömiä juttuja suoltava Nienten-Niemi vetää nenästä kirjailijaa ja onnistuu jopa huijaamaan häneltä rahaa. Samainen huijari-veijari kiertelee myöhemmin eri puolilla Suomea ja huijaa hyväuskoisia ihmisiä lipevän kielensä turvin.

Surkeuden pitäjistä kertovassa jutussa kirjailija esittää havaintojaan retkeltä, jonka aikana hän kierteli kotipitäjensä Suomussalmen syrjäisiä mökkejä. Matkan varrella hän näkee russakoita ja petäjähuhmareita, likaisia ja ränsistyneitä asumuksia, kaikkinaista köyhyyttä ja surkeutta. Hän pohdiskelee myös, voisiko välinpitämättömyyden ja saamattomuuden pyörää kääntää toiseen suuntaan.

Sotasankari vieraili ainakin pari vuorokautta luonani ja oli erinomaisen rakastettava. Hän oli mielipiteiltään yhtä poikaa talon isännän kanssa kaikessa, mikä koski sotaa, isänmaata, herroja, kansaa, elämää, naisia, rakkautta ja elämän ihmeellisiä totuuksia. Oli oikein nautinto Oskar Waldemarin kanssa puida nyrkkiä hävyttömälle maailmalle ja kirotta kaikki väärintekijät, kavaltajat ja koiraherrat alimaiseen kattilaan. Ja oli oikein suurenmoista – me kävimme saunassa ja sytytimme pitkävartiset piiput ja hienot sikarit – oli suurenmoista, sanon minä, innostua täällä Jumalan selän takana kulttuurin kiroista vapautuneen inehmon luonnonlapsinautinnoista. Oskar Waldemar teki jo suunnitelmia, kuinka hän ihan kuukauden kuluttua ajaa karahuttaa moottoripyörällä takaisin sieltä inhoittavasta etelästä, varustaa reppunsa kaikella hyvällä ja tulee tänne korpilinnan metsästelemään. ("Liikemies" Oskar Waldemar Nienten-Niemi, s. 70–71.)

Kianto, Ilmari: Korpikirjailijan kirot: elämyksiä. Hämeenlinna: Karisto, 1938. 280 s.

"Kaikenkarvaisia juttuja" sisältävässä teoksessa on 17 kertomusta, joiden aiheet ulottuvat naisista koiriin, Presidentinlinnasta Turjanlinnaan, kainuulaisen korpikurjaliston surkeudesta Kainuun luonnon tenhovoimaan. Teoksen sisältö ja henki on samantyyppinen kuin 20 vuotta aiemmin ilmestyneessä kertomuskokoelmassa Vielä niitä honkia humisee.

Maailma on täynnä urheilijoita, – moukarinheittäjiä, painijoita, nyrkkeilijöitä, pitkäjuoksijoita, kaikenmoisia loikkaajia, mutta tietääkseni ei missään valtakunnassa kehitetä ihmistä hevoseksi, veturiksi, hinaajaksi. Vain korvessa ihminen voi itse valmentua siihen asemaan.

Olen neljännesvuosisadan asunut omaa taloa, ja harva se vuosi tarvinnut olla hevosena. Keväisin ja syksyisin olen vetänyt lantaa ja "puhdasta kultaa" käsikärryillä, talvisin olen puupohjareellä raahannut halkoja ja raskaita rankoja metsästä.

Peräveto – niin sitä puuhaa Korpi-Kainuussa nimitetään – on talvisen elämän tärkein toimenpide. Apinakarvansa kadottanut ihminen ei näet tule toimeen ilman huoneenlämpöä, jota saadaan vain palavista puista. Vasta talven lähestyessä järki-ihminen älyää, kuinka äärettömän tärkeä tekijä on polttopuu, palamiskykyinen puun pötkelö. Tai kuinka kurja ilmiö on puun puute tai märkä, läpikastunut puu, joka alati sihisee ja sammuu kesken palamistaan. Sananlaskukin toteaa kolme paha: vuotava venonen, märkä puu, äkäinen akka. (Peräveto – elämän symboli, s. 244–245.)

Kianto, Ilmari: Kotoisten rantojen ikuinen kohina. Porvoo: WSOY, 1916. 157 s.

Teos sisältää kahdeksan kertomusta, joiden yhteisenä pohjavireenä on maalaiselämän ylistys ja kotiseuturakkaus. Kertomusten aiheet ovat Kiannon omasta elämästä: kalastuskokemuksia, havaintoja kainuulaisesta luonnosta, työnteen ja persoonallisten työmiesten kuvauksia.

Kesäisenä sunnuntai-aamuna uutistaloni pirttiin astuessa tapasin ovensuussa istumassa punaverisen, jykevätekoisen, ohimohiuksiltaan harmahtavan miehen, jonka vuosia takasinpäin muistin kohdanneeni Vuokin maantiellä ja jota olin luullut hulluksi. Säpsähdin: mitähän hullu talostani tahtoo, mutta samalla nousi ovenpielestä naapurini, Vuona-Ukko, ristissä huulin selittämään ja huutamaan:

– Tämä on Joopi, Joopi Heikkinen, Jumaliskylältä – kyllä kai maisteri hänet tuntee?...

– En minä oikein? keskeytin minä kysyväisesti.

– Vai ette, no joo, kyllä minä hänet tunnen, Roinilasta viimeksi kuuluu tulleen, Pitkä-Taneli tänne oli viisannut työtä kysymään, että jos niinkuin työhömmiin johonkin, joo. (Joopi, s. 55–56.)

Kianto, Ilmari: Metsäherran herjaaja. Helsinki: Otava, 1912. 214 s.

Teos kertoo Rämsänrannan hoitoalueen metsänhoitajasta Fjalar Brynolf Bergistä ja työmies Herkko Tapiosta. Herkko Tapio kyllästyy elämään kaupungissa ja lähtee lapsuuden kotipitäjäänsä Rämsänrannalle. Herkko Tapio haluaa lunastaa itselleen metsähallitukselta palstan oman torpan rakentamista varten. Herraskaista elämää viettävä, rahvasta halveksiva Berg kirjoittaa kuitenkin epäävän lausunnon eikä metsähallitus siksi myönnä Herkolle torpantekolupaa. Herkko tekee uuden anomuksen, mutta Berg punoo uusia juonia ja Herkko saa kolmen vuoden odottelun jälkeen jälleen kielteisen vastauksen. Samanaikaisesti metsähallitus palkkaa Rämsänrannalle lisää metsäherroja, jotka elävät korskeata elämää kansan kustannuksella. Kaiken kukkuraksi metsänhoitaja Berg alkaa hankkimallaan erityisluvalla rakentaa huvilaa juuri sille rantamalle, jota

Herkko Tapio oli anonut omaksi rakennuspaikakseen. Herkko Tapiosta kehittyi kansanpuhuja, joka puhuu virkavaltaa vastaan ja saa lopulta vuoden vankeustuomion, kun metsäherrat syyttävät häntä kunnianloukkauksesta. Herkko muuttaa pettyneenä Amerikkaan.

Ilmari Kiannolla itsellään oli vaikeuksia saada rakennuspaikkaa Suomussalmen kruununmetsistä metsähallituksen metsäherrojen nyrpeyden vuoksi. Riitaannuttuaan metsähallituksen kanssa hän joutui käräjille herjauksesta. Syksyllä 1910 hän solmi valtion kanssa vuokrasopimuksen Leppikannan kruununtorpparin tilasta, jonne valmistui vuonna 1912 Turjanlinna.

Herkko Tapio näytti olevan ensimmäinen, joka rohkeni yrittää horjuttaa mahtimiehen auktoriteettia.

– Ette suinkaan aijo tehdä uutta anomusta?

– Niin olen ajatellut!

Herra Berg nauroi ja välkytti silmiään.

– Djah, djah, pani hän lyhyesti. – Metsähallituksen paperikoriin kyllä mahtuu rämsänrantalaisia töherryksiä.

Herkko Tapio hillitsi itseään vaikenemalla, mutta kun ei metsäherra muuta sanonut, vaan katsoi häneen kysyvästi, niin hän siivokseen letkautti:

– Toivottavasti sinne mahtuu myös herra metsänhoitajan lausunto, jos se on väärä.

Hän poistui virkatalosta. (s. 106–107)

Kianto, Ilmari: Patruunan tytär. Helsinki: Otava, 1933. 247 s.

Romaanissa eletään 1860-lukua Puolangan Kurimon ja Suomussalmen Ämmän rautaruukeissa. Ruukkien patruuna Böckling raivostuu tyttärelleen Martalle, kun kuulee tämän aikovan mennä naimisiin ruukkityöläisen Olavi Ojapiilun kanssa. Koska patruuna aikoo erottaa rakastavaiset toisistaan, Martta ja Olavi karkaavat ja menevät salaa naimisiin. Patruunan poika Rafael puolestaan pitää seuraa kotiopettajattarelle Floora Falkille, johon myös patruuna itse on ihastunut. Rafael joutuu isänsä mustasukkaisen pahoinpitelyn uhrina sairastuoteeseen ja kuolee vammoihinsa. Floora Falk katsoo parhaimmaksi paeta lähentelevää patruunaa, eikä patruuna takaa-ajoyrityksistään huolimatta saa häntä enää kiinni. Ruukitkin ajautuvat lopulta vararikkoon.

Teoksessa esiintyy kuvitteellisten hahmojen rinnalla todellisia historian henkilöitä, kuten Kurimon–Ämmän ruukin kirjanpitäjä Jaakko Asp ja hänen tyttärensä, nuorena kuollut runoilija Isa Asp. Todellisuudessa Ämmän ruukki toimi Utajärven ja Puolangan rajamailla sijainneen Kurimon ruukin alaisuudessa ja ruukit joutuivat 1869 konkurssiin.

Niin ehätti nuori Bisi Leipivaaralle ja ilonailahdus kävi läpi hänen sydämensä, kun jo veräjän takaa äkkäsi karkurien vaunut keskellä pihaa – ähäs – tavoittipas – mutta ilo loppui lyhyeen, kun majatalossa sanottiin että mamselli oli jo ajasta jättänyt valjakon lepäämään ja itse jatkanut matkaa "sen pulskan herran kanssa" kyytihevosella – Bisi ei kysellyt enempää, vaan odottamatta jälessätulevia, hieman syötettyään leipää ja sokuria ajokkaalleen, läksi jyristämään alas

Leipivaaralta, jonne koko Puolangan pieni kirkonkylä näkyi kuin tarjottimelta alhaalla vaarojen painanteessa.

Toista tuntia myöhemmin rullasivat Leipivaaralle myös toinen ja kolmas ajopeli, ja patruuna Böcklingin kasvot kalpenivat mielenliikutuksesta, kun silmä keksi omat vaunut pihalla, mutta ne kalpenivat ja kipristyivät vielä pahemmin, kun oli kuultu totuus – tytär ja roisto jatkaneet matkaa! (s. 176)

Kianto, Ilmari: Pikku syntejä. Helsinki: Vihtori Kosonen, 1909. 202 s.

Teos sisältää kokoelman kirjailijan "pikku syntejä", kaikkiaan 25 kertomusta, joista noin puolet kuvaa Kainuun luontoa ja ihmisiä tai korpikirjailijan oman elämän tapahtumia ja huomioita.

Ja se kristillinen sääliväisyyden tunne, joka niin kauniina oli yrittänyt puhkeamaan kukkaan, haihtui pian turistiseurueesta, haihtui sitä myöten kun polku läheni Ruhtinankylän varakkaampia taloja. "Hmyh!" sanoi järki, tuo meidän yläluokkalaisten kaikkiratkaiseva järki, "kyllähän poika on hiukan ikävässä asemassa, mutta ei hänellä nyt sentään vielä ole mitään hätää. Eipä tuo kuulu pettuakaan syöneen!"

Ja hilpein mielin saavuttiin Juntusrannan kylään, jossa heti tilattiin vankat ruuat joukkueelle. Tosinhan poikakin sai pari-kolme markkaa yhteisestä keräyksestä kouraansa, vanhat rikkinäiset jalkineet joltakin naisistamme sekä yhden aterian talon emännältä meidän laskuumme, mutta tuntui sittenkin hänestä erottaessa (kaikki eivät muistaneet toki hyvästelläkkään) ikäänkuin olisi tahallaan kiskaistu itsensä irti jostakin kiusallisesta tietämyksestä ja ikäänkuin olisi salaa jotakin hävetty, vaikka järki vakuuttikin että oli oltu hyvin jalomielisiä. (Poika rukka!, s. 156–157.)

Kianto, Ilmari: Poro-kirja. Helsinki: Otava, 1913. 236 s.

Poro-kirja sisältää sekä tietopuolisia että kaunokirjallisia kirjoituksia poroista ja poroajeluista; Kiantohan oli itsekin innokas poroajelija. Teoksessa on useita matkakuvauksia Kiannon tekemistä pororetkistä Suomussalmen syrjäseuduille ja Vienan Karjalaan.

Anttilasta ajoimme Kajavan taloon, jonka muka salaisista rikkauksista kansantarina kertoo kummallisia juttuja. Siinä sopii matkalaisen tupakoida vieraskamarissa, jonka seinällä paistaa vaasalaisen sokuritehtaan reklaamiryökynän korea kuva, ja Matti, nuori isäntä, on tolkun miestä juttuamaan, kuinka vuokkilaisilta hevosilta katkeilevat säpäleiksi päitset, suitset ja marhaminnat, kun ne Karhulan pihassa käydessään sattuvat kohtaamaan "maisterin poron". Matin paljastuksia kuullessa en voinut olla muistamatta korkeamman asteen ekvatiooneja, siksi tukalalta tuntui asemani... Kajavasta ajelimme hissukseen Murtovaaraan, jossa poromme taas saivat jäkälää ja me itse nautimme erämaalaista silavaa. Talo on vanhanaikainen, vanha isäntä oikea sydänmaan tervasjuurikka, saatpa tovin-aikaa kiskoa ennen kuin yksikään säije hänessä värähtää. Lapset, russakat, kissa ja ruuna elävät hyvässä sovussa karstaisessa pirtissä. (s. 51)

Kianto, Ilmari: Punainen viiva. Helsinki: Otava, 1909. 198 s.

Punainen viiva kuuluu eittämättä Suomen kirjallisuushistorian tunnetuimpiin romaaneihin.

Romaanissa eletään talvea 1906–1907. Korpiloukon mökissä Suomussalmen korvessa elää kituuttavat Topi Romppanen, hänen akkansa Riika ja heidän viisi lastaan. Köyhyys, puute ja nälkä säätelevät jokapäiväistä elämää, jonka kurjuuteen alkaa yllättäen tuoda ennennäkemätöntä intoa ja toivoa uusi aate, "soli-sali-ratti". Sosialidemokraattiset agitaattorit lupailevat, että vihdoinkin kansan asema paranee ja herrojen valta loppuu, kun köyhälistö pääsee "vetämään punaisen viivansa" ensimmäisissä yleisissä ja yhtäläisissä eduskuntavaaleissa maaliskuussa 1907. Niinpä Topi ja Riikakin käyvät toiveikkaina äänestämässä, mutta heidän hämmästyksekseen vaalienjälkeinen elämä ei ole sen parempaa kuin ennenkään, pikemminkin päinvastoin: köyhyys jatkuu entisellään ja lapsista kolme sairastuu ja kuolee. Topin ja Riikan tuskaa lisää epäily siitä, josko Jumala näin kostaa heidän hairahtumisensa "villiuskon" teille.

Itkuun tyrskähti järeä Topikin, kun kotiinsa moniaan päivän päästä saapui savotasta ja surman niitot edessään näki – –.

Möi sentään Kettuvaaran Jussi hänelle pari-kolme lautaa ruumisarkuksi, johon kaikki kolme lapsenruumista rinnakkain sovitettiin.

Itse läksi hän vetämään ruumisarkkua kelkalla peninkulman päähän Selkoskylälle, josta sai lainaksi hevoskaakin kirkolle asti.

Pastori, kuoleman ristejä piirtäessään kirkonkirjoihin, virkahti arvokkaasti rykäisten:

– Jumala käyttää toisinaan ankaria kurituskeinoja, jotta hänen eksyneet lampaansa ymmärtäisivät tämän mailman oikean järjestyksen eivätkä potkisi esivallan pyhiä tutkaimia vastaan! (s. 190–191)

Kianto, Ilmari: Pyhä viha. Helsinki: Vihtori Kosonen, 1908. 435 s.

Omaelämäkerrallisille aineksille rakentuva romaani kertoo maisteri Reino Frommeruksesta, joka asustelee lapsuudenkodissaan Kurjalan pappilassa. Reino on erkaantunut kirkosta ja joutuu sen vuoksi toistuvasti ristiriitoihin vanhan isänsä, kunnianarvoisan Kurjalan rovastin kanssa. Reino tapaa Kurjalaan saapuneen Paula Winterbergin, ja nuoret kihlautuvat lyhyen tuttavuuden jälkeen. Reino ja Paula menevät siviiliavioliittoon Englannissa, koska Suomessa tunnetaan vain kirkollinen vihkiminen. Nuoripari muuttaa Moukkalan kaupunkiin, jossa Reino aloittaa työnsä yhteiskoulun lehtorina. Vastustaessaan kaikkea valepyhää nuoripari päättää johdonmukaisesti jättää esikoislapsensakin kastamatta. Frommeruksia vastaan nousee ennennäkemätön huhumylly, ja herjauksia alkaa ilmestyä paikallisessa sanomalehdessäkin. Vuoden 1905 suurlakon melskeissä Moukkalassakin tapahtuu henkinen maanjäristys, ja tapahtumien eturintamassa purjehtiva Reino pitää innokkaasti vapautta puolustavia puheita. Lakon jälkeen koulun johtokunta erottaa Reinon virastaan. Reino muuttaa jälleen Kurjalaan ja kiertelee syrjäkylillä puhumassa vanhoillista valtionkirkkoa, valepyhyttä ja nimikristillisyyttä vastaan.

Ilmari Kianto vietti talven 1903–1904 lapsuudenkodissaan Suomussalmen vanhassa pappilassa. Hän solmi siviiliavioliiton Ruotsissa Hildur (Hilkka) Molnbergin kanssa kesällä 1904 ja muutti vaimonsa kanssa Kajaaniin, jossa aloitti syksyllä työnsä yhteiskoulun venäjän kielen lehtorina. Syksyllä 1905 hän osallistui aktiivisesti suurlakon tapahtumiin, minkä jälkeen hän erosi lehtorin virastaan.

– Hojaa! huusi matkaanlähtevä ja heittäysi pulkkaan samalla kun poro puhalsi juoksuun. Ja hän läksi huimaa vauhtia laskeutumaan alas Pyhämäeltä koiran kovasti ärhennellessä hänen perässään ja lasten naamojen uteliaasti litistäytyessä pirtinlaseja vasten.

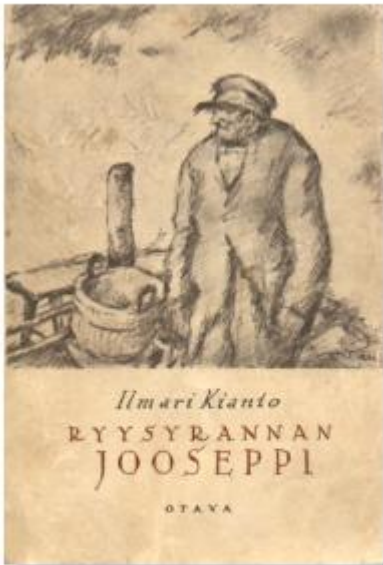
Aurinko vielä häilyi näköpiirissä välähdellen ohuissa hattaroissa, vaikka jo lähestyi taivaanranta. Ei ollut pitkä talvinen päivä Kurjalan maisemilla.

Reino Frommerus ajatteli mielessään kaikkea sitä mitä taas kuullut ja nähnyt oli talonpoikaistaloissa. Siellä löytyi niin paljon sellaista hyvää ja yksinkertaista, jota ei ollut sivistyneissä, kun vain osasi kullaa esiinkaivaa pahnosten alta, vaan löytyi siellä paljon pahaakin. Mutta kenenkä syyksi lankesi se typerä taikausko, jota peiteltiin kristillisyyden kilvellä? (s. 160–161)

Kianto, Ilmari: Ryysyrannan Jooseppi. Helsinki: Otava, 1924. 389 s.

Jooseppi Kenkkunen asustaa Rämsänrannan Petkelkylässä rähjäisessä torpassaan yhdessä akkansa Kaisa-Reetan, anoppinsa Retriikan ja lapsilaumansa kanssa. Eletään kieltolain aikaa. Köyhyyden, kurjuuden ja saamattomuuden kurimuksessa Jooseppi keittää ja myy pontikkaa kirkonkylän herroille; jopa vallesmannikin on hänen asiakkaitaan. Elämä Ryysyrannassa etenee vakiintuneella kurjalla urallaan: yksi lehmä kuolee poikiessaan ja toinen pudottuaan puroon, uuni romahtaa, myrskytuuli vie mökistä katon, poika iskee kirveellä polveensa, viiden litran pontikkaputeli poksahuttaa rikki ja kaiken kukkuraksi Kaisa-Reeta synnyttää vajavaisen lapsen. Lopulta Jooseppi jää kiinni pontikanpoltosta, mutta selviytyy käräjillä ehdonalaisella tuomiolla, ja satunnainen

pontikanpoltto jatkuu edelleen. Köyhyys ei suinkaan hellitä, ja katovuosi pakottaa Joosepinkin kaatamaan petäjäpuita pettua varten.

Kansi: Toivo Vikstedt (1. p.)

Ryysyrannan Jooseppi on kiistämättä kirjallisuushistoriamme tunnetuimpia ryysyköyhälistön kuvauksia. Ryysyrannan ilmapiiriä leimaa alakulo, synkkyys, saamattomuus ja toivottomuus – "köyhä elää niin kuin märkä palaa". Jooseppi nousee köyhyyden leimaamasta saamattomuuden suosta vain niinä harvoina riemullisuuden hetkinä, kun hän pääsee pontikkarahoillaan kohentamaan edes väliaikaisesti perheensä kurjaa olotilaa ja ostelemaan kauppapuodista jauhoja, kahvia, sokuria ja mälliä; surkeissa rievuissa kulkevalle Kaisa-Reetalle hän ei kuitenkaan saa koskaan ostetuksi paitaa ja kirkkohametta, mikä vaivaa häntä vielä kuolonunessakin. Raihnainen Jooseppi, "vähäläntä kyssäselkä", silittelee rakkaita lapsiaan hellällä kädellä, mutta ei pysty pienillä savotta-ansioillaan turvaamaan perheelleen elantoa. Kianto ja hänen ajatustensa yhtenä tulkkina toimiva vallesmanni suhtautuvat Joosepin asemaan empaattisella ymmärtämyksellä: jos haluaa nousta kurjuudesta, on kiero lakia hiukan kierrettävä. Sen jälkeen kun Jooseppi jää salapoltosta kiinni, viimeinenkin toivon kipinä sammuu ja "mies pehertelee pensaikossa kuin siipiin ammuttu metso".

Ryysyrannan Joosepilla on ollut todellinen esikuva, Jooseppi Kyllönen, joka asui Suomussalmella Pesiöjärven rannalla.

Isä Jooseppi maata pötköttää seljällään pirtin pöydän takana seinuspenkillä, joka tuppaa olemaan liian kapea makuulavaksi, vaan jossa sentään pysyy, kun seinää vasten likistyy, mutta siitä on paha että russakat sipisevät suoraan silmille, se näet on ruskeatakkistenkin mielipaikka tuo pöydän takainen pirtin seinä – siinä ne jumalan luomat kiusankappaleet aina rokulia pitävät ja rumineeraavat...

Isä Jooseppia kovasti mietityttää tänä päivänä syksyllä ottamansa halkourakka kunnalle: että kannattaako se koko homma – neljättä tuhatta markkaa on miekkonen jo kantanut ennakkoa ja taas on rahat loppuneet ja tokko ne kunnanmiehet ennen kevättä antavat lisää sitä ennakkoa, sitä

riivatun vörskottia, jota rehellisen työmiehen täällä Korpi-Kainuussa aina täytyy kerjätä, jotta ei "akka ja sikiöt nälkään kuolisi". Niin että tokko ne enää antavat? Viimeinen pikanellin pätkäkin hautuu suupielessä – thyi – isä Jooseppi tirskauttaa niin että kolme kiiluvaista seinältä tipsahtaa vasten naamaa – toistamiseen hän sylkäisee ja hipasee kasvojaan ja miettii, harkitsee syvästi ja hartaasti, mitä tehdä? (s. 26)

Kianto, Ilmari: Vanha postineiti. Hämeenlinna: Karisto, 1935. 368 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävän romaanin päähenkilö on postineiti Floora Augusta Arctophilacius. Taikarannan postineitinä toimiva Floora Augusta on virka-asesansakin turvin "kaikkien juoruakkain yliemäntä" ja moralisti, ja hän on keskeinen ilmestys myös pitäjän seurapiirielämässä. Floora Augusta on jatkuvasti huonoissa väleissä nuoremman veljensä kirjailija livari Korvenkiron kanssa, koska ei voi hyväksyä tämän vapaamielistä elämäntyyliä, jota leimaavat lukuisat naissuhteet. Postineiti tarkkailee livarille tulevaa postia ja uteliaisuudessaan höyryttää auki livarille tulevia naisten lähettämiä kirjeitä. Kun hän lopulta jää eläkkeelle eikä enää pääse nuuskimaan livarin postia, sisarukset lyövät sovinnon kättä ja unohtavat vanhat kaunansa.

Postineiti Floora Augusta Arctophilaciuksen takaa paljastuu todellisuudessa Ilmari Kiannon vanhin sisar Aina Cecilia Calamnius (suvun nimenä on 1600-luvulla ollut Arctophilacius).

Oli siis kohtalokas sattuma, että vanhan pappilan lapsilaumasta vanhin sisar ja nuorin veli olivat jääneet elinkaudekseen elämään ja asumaan kotipitäjäänsä tai että toinen oli postinhoitaja, toinen – postinkäyttäjä. Se oli suorastaan kirottu sattuma, josta sekä sisar että veli saivat loputtomasti kärsiä. Vanha postineiti – mihinkä hän siitä pääsi, että Jumala hänestä oli tehnyt Taikarannan postinhoitajan? Kirjailija livari Korvenkiro – mihinkä hänkään puolestaan putkahti, kun oli rakentanut Loitsulinnansa Taikarannalle? Sekä veli että sisar olivat siinä määrin rakastaneet rakkaitten vanhempiansa viimeistä olosijaa, etteivät olleet hennoneet siitä luopua.

Siis rakkaus omiin vanhempiinsa, rakkaus kotiseutuun oli johtanut sisaren ja veljen perustamaan rauhaa kaipaavan pesän isän ja äidin hautojen lähetyville sillä seurauksella, että kumpikin sisimmässään kärsi toinen toisensa läheisyydestä. Eikä ainoastaan kärsinyt, vaan melkeinpä tunki sammumatonta vihaa toisensa henkilöisyyttä kohtaan. Oliko kenenkään muun veljen ja sisaren välillä moista olosuhdetta, tällaista lihallisen sukulaisuuden surkeata vastakkaisuutta? Monta kertaa oli veli tuntenut tarvetta muuttaa ainiaaksi pois paikkakunnalta välttääkseen sielunsa myrkytystä sisaren puolelta, ja monta kertaa myös sisar oli vaistonnut, että hänen elämässään olisi eräitä rauhan kohtia, jos ei veli asuisi samalla paikkakunnalla ja viljelisi postia, jonka täytyi, tahtoipa tai ei, kulkea hänen hallitsemansa viraston kautta. (s. 177–178)

Kianto, Ilmari: Vielä niitä honkia humisee...: kokoelma muistelmia, mietelmiä, kokajuttuja korvesta. Oulu: Pohjolan kustannus-osakeyhtiö, 1918. 237 s.

Teos sisältää 23 kertomusta, joiden aihepiirit vaihtelevat oman elämän tuokiokuvista kotiseudun ihmisten ja luonnon kuvaukseen, maauskosta automobiileihin, tositarinoista omaperäisiin

mielikuvituksen tuotteisiin. Teoksen sisältö ja henki on samantyyppinen kuin 20 vuotta myöhemmin ilmestyneessä kertomuskokoelmassa Korpikirjailijan kirot.

– *Mistä mies? kysyi Ukko Taivahinen.*

– *Tuolta min' oon Näläkäsalamen puolesta, mutisi Jätkä.*

Pyhä Pietari pukkasi Jätkää kylkeen ja kuiskasi että mies toki kumartaisi, kun Ukko Taivahinen puhuttelee.

– *Talollinen vai itsellisiä? kysyi Taivahinen edelleen ja hymyili suopeasti.*

– *Jätkämiehiä, sanoi Jätkä.*

– *Mitä työtä tehnyt? yhä kyseli Taivaan kuningas.*

– *Sitä, mitä muutkin, jätkytti Jätkä.*

Taivaan kirjuri pysähytti rapisevan hanhenkynänsä ja kurkisti kysyvästi Herraansa. Ukko Taivahinen ei ollut pahastunut Jätkän epäselvästä vastineesta, vaan päätti leikillisyydellä houkutella mieheltä oikean vastauksen.

– *Siis pieksusuutari Suomussalmelta? kysyi Ukko Taivahinen.*

Jätkää kauheasti hävetti. Hän nimittäin ei elinpäivinänsä ollut neulonut yhtä pieksun löttöä, ja jos joskus paikan oli pistänyt, niin olivat kaverit sitä aina nauraneet. Ukko Taivahiselle ei näkyntä hyöväävän viisastella, täytyi siis sanoa suoraan:

– *Tukkisavotoissa oon ikäni riehaillut... (s. 218)*

Kinnunen, Leevi: Tuliseppelä. Oulu: Palavin Lampuin, 1973. 183 s.

Teoksessa eletään 1890-lukua. Paltamolainen Kaisa ja hänen poikansa Erkki polttavat tervahaudan sukulaistensa avustuksella, mutta muuttavat sen jälkeen Kajaaniin. Kaisa luovuttaa maansa sedälleen Pekalle, joka jatkaa edelleen vanhoja perinteitä tervanpolttajana ja -soutajana. Erkki alkaa työskennellä sahalla ja Kaisa kansanparantajana ja jäsentenkorjaajana. Kajaanista Erkki muuttaa pian Ouluun, jonne muuttaa samaan aikaan myös hänen ystävättärensä Annu. Hieman myöhemmin Ouluun muuttavat myös Kaisa sekä kaksi Erkin kajaanilaista kaveria vaimoineen.

Kirjassa on runsaasti asiatyylisiä historiallista kuvausta sepitteellisen proosan välissä.

Poislähtöhetkellä joku joukosta ehdotti iltakävelyä yhtenä ryhmänä. Kadulla kohtasivat toisensa jatkaakseen suvista sunnuntaiehtootaan Annu, Sofia ja Emma sekä poikakolmikkomme Erkki, Kalle ja Paavo. Kuuden ryhmänä yhtenä rintamarivinä käsivarsituntumassa nuoret marssivat verraten autiota pääkatua Linnankadun kulmaan, mistä suuntasivat kulkunsa Linnanraunioitten kautta Ämmänkosken siltaa rannikolle johtavan tien alkupäähän. Sillä paikalla oli heidän kotiseutujensa teitten yhteinen risteys.

Kuunnellessaan tuona hetkenä Ämmän pauhuja kuohutti syvästi kodin- ja kotiseudunkaipuu heidän nuorta tunne-elämänsä. Epäonnistuessaan tässä tilanteessa tavoittaa sanoja nuoret

vaistomaisesti valitsivat parinsa, kukin tytöistä sen pojan, jolle hän tuona silmänräpäyksellisenä tuokiona oli sisimpänsä yksinäisyydessä uskoutunut soutajaksi heidän yhteisen elämänsä paltamossa. (s. 37)

Kinnunen, Raimo J: Anna. [Helsinki]: Art House, 1998. 372 s.

Romaanin alussa eletään syksyä 1944 Vaalassa. Kirjan kertojaminä on Johannes Kilpeläinen, 15-vuotias koululainen, joka rakastuu vuotta vanhempaan Anna Haihantiehen. Anna on tullut Vaalaan inkeriläissyntyisen äitinsä kanssa, ja he halusivat Vaalasta asutustilan. Äiti painostaa Annan taloudellisista syistä naimisiin valvontakomission paikallispäällikön Risto Raappanan kanssa. Anna on avioliitossaan onneton ja pitää edelleen tiiviisti yhteyttä Johannekseen. Johannes käy koulua Oulussa, ja Annakin oleskelee sen vuoksi Oulussa Riston kaupunkiasunnossa. Risto aavistaa, että Anna ja Johannes ovat pettäneet häntä, ja hän pahoinpitelee Annaa ja yrittää jopa lähettää tämän inkeriläisjunassa Neuvostoliittoon. Toukokuussa 1945 asiat ovat edenneet jo siihen pisteeseen, että Anna epäilee olevansa raskaana Johannekselle.

Raimo J. Kinnunen on jatkanut Annan ja Johanneksen tarinaa edelleen oman kustantamonsa Athanorin julkaisemissa romaaneissa Anna Haihantie (2002), Anna ja Johannes (2002) ja Linnunitkupuu (2007).

Anna oli ihana, mutta Risto oli hermostunut ja yskäinen, hänen äänensäkin oli äkämystyneen tuntuinen. Niillä on nyt menossa jahti.

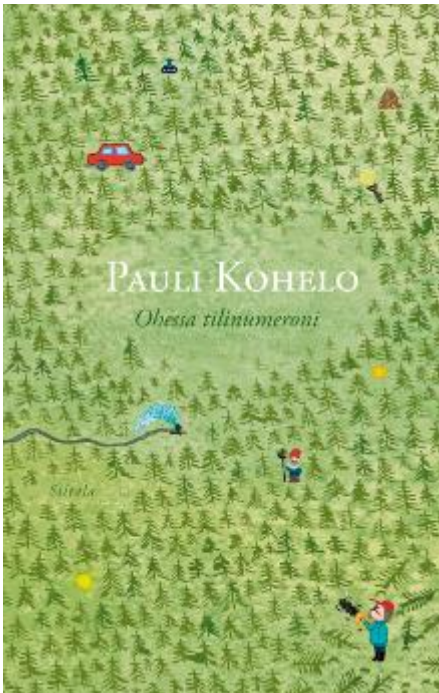
Jahtaavat jotakin kummaa, josta on löydetty merkkejä, ja josta isä ei suvainnut puhua, koska hän (osoitti kädellä joen yli Vaalaan) tiesi siitä sellaista, jota ei kukaan muu tiennyt. Se liittyi entisiin suojeluskuntalaisiin ja muihin sotilaisiin. Minua se ei kiinnostanut, sillä minua kiinnosti vain Anna ja kaikki se, mitä oli edessä: kesä, ehkä työt Jylhämässä, yöt Annan äidin Henriikan luona, mahdollinen tapaaminen Annan kanssa Sotkansaaren sillalla tai metsässä, tai Tolkan soilla, taikka möljillä kosken kuohujen ääressä. (s. 185–186)

Kohelo, Pauli: Ohessa tilinumeroni. Helsinki: Siltala, 2008. 109 s.

Pauli Kohelo on paitsi kirjailijan salanimi, myös teoksen kertojahahmo. Ristijärveläinen metsuri on kokenut lapsena kauheuksia ja jäänyt orvoksi. Aikuisena hän etsii rauhaa henkistymisestä ja filosofisista pohdinnoista. Kirja parodioi elämäntaito-oppaista tuttuja teemoja, kuten itsensä etsimistä ja hyväksymistä, henkistä kasvua ja matkaa omaan sisimpään. Tarinan välissä on runomaisia mietelmiä, joissa on niin ikään parodinen ote.

Pyhiinvaelluksen pointti on siinä, että matka on pitkä, miltei mahdoton. Perillä odottaa pyhä kohde tai sitten pelkkä matka on sitä pyhää (ja sattuuhan pitkälle matkalle muutenkin pyhäpäiviä).

Ristijärveltä Tuuriin on matkaa 387 kilometriä. Lähdimme matkaan Häikäistyksen pihasta tyhjin mielin. Tarkoituksena oli taivaltaa noin 40 kilometriä päivässä, joten arvelimme olevamme perillä noin kymmenessä päivässä.

Heti ensimmäisessä tienristeyksessä, parinsadan metrin päässä kotoa, tunsimme ensimmäisen kerran henkisyiden läsnäolon. Olimme toisia kuin lähtiessämme ja millaisia olisimme seisoessamme Tuurin kyläkaupan runsaiden hyllyjen äärellä! Mieliä oli korkea kuin taivas joka lankesi yllemme Kaiken olevaisen myötävastuuskella. (s. 58)

Korhonen, Viena: Ihmisyyden pelto. Porvoo: WSOY, 1946. 229 s.

Kaupunki- ja maaseutuelämän vastakkaisuutta peilaavan romaanin päähenkilöinä ovat jatkosodasta palaava opettaja Tuomas Haapalehto ja hänen vaimonsa Marjatta. Tuomas on opettajana Kainuussa syrjäisen korpikylän kansakoululla, jossa Marjatta ei tunne viihtyväänsä vaan kaipaa kiihkeästi kaupunkiin. Tuomas on sotasairaalassa rakastunut hoitajaansa Kaarinaan, mutta yrittää unohtaa hänet. Marjatta löytää erään Tuomaksen kirjoittaman runon ja aavistaa, että Tuomas ajattelee toista naista. Lopulta oloihinsa kyllästynyt Marjatta lähtee rentoutumaan kaupunkiin vanhempiensa luokse. Tuomas uppoutuu työhönsä ja hoitaa tarpeen tullen vapaa-ajallaankin kyläläisten asioita. Marjatta kuitenkin palaa takaisin, kun kuulee Tuomaan sairastuneen, ja sairaavuoteen äärellä he päättävät unohtaa menneet ja jatkaa yhteiselämäänsä puhdistunein mielin.

Illalla he tekivät yhdessä sovinnon kierroksen kylän ympäri ja poikkesivat tien laidassa olevaan pieneen tupaseen, jonne Tuomaalla oli asiaa. Hän tahtoi saada selville, miksi mökin poika oli ollut poissa useamman päivän. Poika oli satuttanut kirveellä jalkaansa ja istui jalka suorana pirtin loukossa. Mökin vaimo selosti tapahtuman vuolain sanoin kainuulaisen murteen leikillisellä mehukkuudella, joka oli kuin hymy läpi kyynelten. Sitten hän halusi tarjota heille valmista korviketta, mikä oli tuntikauden seissyt liedellä, ja he nielivät sen kohteliaasti vesissä silmin. Marjatta katsoi seinälle, jossa russakka ojenteli tuntosarviaan. Hän veti hiljaa tuolinsa

kauemmaksi väristen vastenmielisyydestä ja ajatteli kaihoten kaupunkiasuntojen maalatuita, puhtaita seiniä, joihin saattoi nojata turvallisesti saamatta mitään epäilyttävää niskaansa.

Tarttuessaan pihalla Tuomaan käsikynkkään hän virkkoi huoaten:

– En voi sille mitään, että joka kerta kun pistäydyn sisälle tuollaiseen asumukseen, josta köyhyys tulvahtaa vastaani, rupean kaipaamaan pois, sinne missä ihmisten kodit ovat valoisia, puhtaita, viihtyisiä. (s. 143–144)

Korhonen, Viena: Me emme lannistu. Porvoo: WSOY, 1943. 263 s.

Romaanissa kerrotaan kainuulaisten evakkojen paluusta tuhotulle kotiseudulle talvisodan jälkeen. Kirjan päähenkilöitä ovat Hilja ja Antti ja heidän pikkutyttärensä Johanna. Antti on menettänyt talvisodassa toisen kätensä. Puutteesta ja uuden sodan uhkasta huolimatta kylän evakot aloittavat uutteran jälleenrakennuksen toinen toistaan auttaen. Johanna sairastuu ja kuolee, mutta Hilja alkaa odottaa uutta lasta, mikä tuo hänen ja Antin elämään lohduttavan toivon paremmasta huomisesta. Elämänusko joutuu kuitenkin koetukselle, kun uusi sota alkaa ja desantteja epäillään liikkuvan jo kotimetsissäkin.

Kirjailija on omistanut teoksensa talvisodassa kaatuneitten veljiensä muistolle.

Suo-ojituksen näkeminen vavahdutti häntä arvaamattomasti. Syvään hengittäen mudan tuoksua hän katsoi pitkin kaivamaansa ojaa ja tunsi näkemästään selittämätöntä iloa. Oja oli kaunis selväpiirteisyydessään. Se oli hänen talonpoikaisten käsiensä luoma taideteos, paljon puhuva kaikessa yksinkertaisuudessaan. Nyt hän ymmärsi seisoessaan tässä kirpeenhajuisten suoyrttien lemun ympäröimänä, miksi hän oli kauhistunut ajatusta, että hänen pitäisi muuttaa alaa ja valmistua johonkin käsi-invaliidille sopivaan ammattiin. Ei, hän oli kainuulainen talonpoika synnyltään ja sydämeltään. Hän tajusi voimakkaasti maan läheisyyden niinkuin sinä järkyttävänä hetkenä, jolloin hän haavoituttuaan oli saanut jonkin aikaa maata jäätyneitten multakokkareitten päällä veren vuotoon menehtymäisillään. Silloin hän oli tajuttomuuteen sammuvan katseensa edessä nähnyt tämän suo-ojan suoran, määrätietoisen tyyneyden, ja hän oli ajatellut sen ulottuvan ikuisuuteen. (s. 142–143)

Kotivuori, Kauko: Sotaerakko: kuvaus Raja-Kainuusta sotavuosilta 1939–40. [Oulu]: Pohjoinen, 1977. 172 s.

Tositapahtumiin perustuvassa kirjassa kerrotaan tukkijätkä Heikki Klemetistä, joka on juuri tullut savotalle Raja-Kainuuseen. Hän jää talvisodan syttyessä tahtomattaan Pihlajavaaran savottakämpälle rintaman taakse. Yrittäessään turhaan hiihtää kotirintamalle hän löytää vaikeasti haavoittuneen venäläissotilaan Fedjan, jonka hän raahaa kämpälle tervehtymään. Klemetin ja tervehtyvän vihollissotilaan välille kehittyy yhteisymmärrys ja ystävyys, kun he joutuvat elelemään koko talvisodan ajan kämpällä keskellä sotatapahtumia. Miesten tiet kuitenkin eroavat talvisodan lopussa traagisella tavalla.

Hartaasti Fedja tutkii karttakirjaa. Aikansa Venäjää kuvaavaa aukeamaa tuijoteltuaan hän selailee esille Suomen kartan alkaen tarkastella sitä. Kulmat rypyssä hän yrittää tavailla outoja kirjaimia, kunnes viimein viittaa Klemetin avukseen.

Heiki... Feodor...? – Sormallaan hän osoittaa ensin molempia ja sitten jonnekin Kuusamon korkeudelle.

– No ei helevetissä, eihän myö nyt ihan Lapissa sentään.

Klemetti kumartuu tarkastelemaan karttaa ja löytääkin siitä kotipitäjänsä kirkonkylän nimen. Siitä onkin sitten jo helppo kuljettaa sormea rajaa kohti ja löytää summittainen Pihlajavaaran sijaintiseutu. Fedja nauraa ja taputtaa Klemettiä olalle.

– Vähästä se ilostuu, ei sille paljoa tarvihe. (s. 150)

Koukkari, Esa: Verenperintö 1–2. [Tampere]: Mediapinta, 2011. 353 s. (osa 1) ja 263 s. (osa 2).

Ensimmäisessä osassa Arinan suvun tarina alkaa nuijasodan aikaiselta Pohjanmaalta, jossa talonpojat häviävät verisen taistelun. Paavali Arina lähtee sukulaistensa kanssa etsimään uutta elintilaa levottomuuksien takia, ja he asettuvat Kainuun erämaahan Oulujärven rannoille. Kainuun asuttajia koettelevat nälkävuodet ja sodat, jotka riehuvat rajaseudulla. Myöhemmin tervakauppa helpottaa suvun tilannetta. Vuosiin 1944–1945 sijoittuvassa kehyskertomuksessa suvun historiaa peilataan nuoren pojan näkökulmasta käsin.

Toisessa osassa Arinan suvun tarina jatkuu 1800-luvulta aina talvisotaan asti. Uudet sukupolvet kohtaavat jälleen vaikeita aikoja, ja kotitilakin menetetään välillä. Katovuodet koettelevat, ja yhteiskunta ympärillä kuohuu: Suomi itsenäistyy, syttyy sisällissota, ja myöhemmin talvisota. Arinan suvun sitkeät ihmiset eivät silti luovuta.

Teoksissa on paljon historiallista, faktapohjaista kuvausta Kainuun vaiheista.

Kainuun kansa ei saanut elää onnekkaiden tähtien alla edellisen vuosisadan loppuun. Taas kerran nälkä astui pirttien vieraaksi. Nälän ohella levisivät kulkutaudit, jotka surmasivat väestöä ruton tapaan. Kuten vuosisadan alussakin oli tapahtunut, niin tapahtui myös lopussa. Kahtena kesänä leikkasi sadon keskikesän halla. Vilja-aittojen laarit jäivät tyhjiksi. Ihmisiä kuoli ravinnonpuutteen seurauksiin ja kulkutauteihin. (Osa 1, s. 121)

Krogerus, Timo: Russakkamies. [Kemi]: Nordbooks, 2010 (2. korjattu painos 2014), 228 s.

Entinen pappi Jalmari Hulukkonen on menettänyt omaisuutensa ja koko entisen elämänsä peliriippuvuuden seurauksena. Lapsuudenkoti Kainuun korvessa on kovia kokeneen miehen viimeinen pakopaikka. Seuraa hänelle pitää russakka, jonka hän pyydystää elätiksi lasipurkkiin. Jalmari juttelee otukselle entisestä elämästään ja maailmanmenosta. Vanhat riippuvuudet alkavat pian riivata miestä, hän syyttää ongelmistaan pelikoneita. Sattuu onnettomuus, joka on Jalmarille viimeinen pisara, ja hän lähtee kostoretkelle peliautomaattiyhdistystä vastaan. Hän sotkee

yllättävän älykkääksi keskustelukumppaniksi osoittautuneen lemmikkinsä mukaan kyseenalaisiin suunnitelmiinsa.

Russakka odotteli lasipurkissa ikävystyneen näköisenä. Liikkumatilat olivat varsin rajalliset eikä lasipohjan kiertäminen loputtomasti oikein jaksanut kiinnostaa. Tulija käveli kaapille ja otti käteensä puolityhjän pontikkapullon.

“Älä yritä!” ärjäisi lasipurkin vanki. “Sinä lupasit olla tämän päivän ilman myrkkyyä.”

”Ajattelin ottaa vain ihan pienen”, puolusteli kaapilla olija.

”Tiedät, ettei se jää siihen. Jos otat yhden, otat toisen, ja sitten se on taas menoa”, kielsi hyönteinen.

”Kuulehan nyt! Minä olen sentään ihminen ja aikuinen mies. Kyllä minä tiedän, miten paljon ja milloin minä viinaa juon. Älä sinä ala rupinen russakka komentelemaan minua!” ärisi mies kiukkuisena.

”Sopimus on sopimus! Lupaus on pidettävä!” vaati lemmikkieläin tiukasti. (s. 66)

Kukkonen, Jussi: Hänen aseveljensä vaimo. Hämeenlinna: Karisto, 1943. 167 s.

Romaanin päähenkilöinä ovat talvisodasta palannut käsi-invalidi Mikko Junkkari ja hänen vaimonsa Loviisa sekä Mikon aseveli Heikki Impola. Mikon ja Loviisan koti Kainuun rajaseuduilla tietttömiä taipaaleiden takana on sodan jäljiltä raunioina. Mikko haluaa rakentaa tilalle uuden pirtin, mutta ei käsipuolena pysty siihen yksin. Rakennusavuksi saapuu yllättäen hänen karjalainen aseveljensä Heikki Impola, joka oli sodassa pelastanut haavoittuneen Mikon tulituksen keskeltä. Heikki auttaa Mikkoa pirtin rakentamisessa ja ihastuu samalla Mikon vaimoon Loviisaan.

Miehet kävelivät korpipolkua, ohi taistelupaikkojen, jossa vihollishaudat kohottelivat unhoon jääpiä kumpujaan, puskiivat taakkoineen yli soiden ja kangasmaiden. Päivä painui illaksi. Aurinko hipoi jo puiden latvoja lännessä, minne korkeammilta vaaroilta metsien yli näki. Heikki Impola, vehmaampien Laatokan rantamaiden kasvatti, katseli kainuulaista korpea kummeksuvan ihmettelevästi. Maisemat olivat kokonaan toisenlaisia kuin hänen kotiseudullaan, mutta kuitenkin jollakin tavalla samanlaisia: korpimaa, jonka halki polku veti, oli samaa suomalaista maata, missä Heikki oli syntynyt ja mieheksi varttunut ja minkä puolesta hän Mikon sekä kaikkien toisten asetoverien kanssa oli talven pakkasten keskellä taistellut.

Korpi ei tuntunut enää vieraalta Heikistä, joka Mikon jäljessä kävellen ja raskaan reppunsa hihnoja väliin kohotellen ihmetteli, kuinka Mikko Junkkari jaksoi kantaa sellaista taakkaa: siemensäkkiä ja reppua, vaikka hänellä itsellään oli täysi ponnisteleminen reppuineen pysyäkseen Mikon perässä. (s. 51–52)

Kukkonen, Jussi: Kainuu palaa. Jyväskylä: Gummerus, 1942. 192 s.

Historiallinen romaani kertoo sarkasodasta, joka käytiin talvella 1712 Kainuussa. Harvat eloonjääneet kainuulaiset joutuvat katkerina toteamaan, miten venäläiset vainolaiset tuhoavat silmittömällä vimmallalla koko Kajaanin ja sen lähiympäristön raiskaamalla ja tappamalla, ryöstämällä ja polttamalla. Sotkamolainen talonpoika livo Meriläinen kerää yhdessä vihatun verovoudin Simo Hurtan kanssa omat joukkonsa ja lähtee itään jäljittämään rappareita. Takaa-ajon päällimmäisenä tavoitteena on pelastaa rappareiden kynsistä livon morsian Saima sekä Simo Hurtan vaimo Irja ja lapset.

– *Vainolaiset ovat ehtineet Kajaaniin, sanoi Paavo.*

– *Ja Paltaniemeen myös. Nuo oikealla olevat palot ovat siellä, Paltamon kirkonkyläkin palaa... Näetkös noita! livo viittasi sauvallaan vähän matkan päässä rinteellä näkyviä jälkiä. – Kasakat ovat eronneet tuosta ja lähteneet järven toiselle puolelle. Ovat kai Paltamoa polttamassa.*

– *Lähdetäätkö kotimaille? kysyi Oikarinen.*

– *Siellä ei näytä olevan vielä mitään hätää. Sieltä ei näy vainontulia. Talot ovat siksi syrjässä, että sinne tuskin rapparit osuvat. Kiirehditään Kajaaniin.*

Sukset suihkivat taas tiellä, joka oli tallaantunut kovaksi ja liukastunut luistavaksi. Miesten hartiat höyryivät ja hengitys kävi huohottaen, mutta vauhti pysyi kovana kuin suden ajossa. Niin he ehtivät talviaamun valjetessa Jormasjoelle. (s. 80)

Kukkonen, Jussi: Kestävät kahleet. Hämeenlinna: Karisto, 1944. 335 s.

Romaani kuvaa voimalan rakentamista pohjoissuomalaisen kaupungin koskeen. Eletään talvisodan jälkeistä kesää 1940. Teoksen päähenkilönä on voimalan rakennustöitä johtava insinööri Heikki Mäki, joka on työssään tehokas ja taitava, mutta joutuu sisäisiin ristiriitoihin rakkaushuolien vuoksi. Mäki alkaa tapailla konttoristi Hilja Jokelaa, mutta molemminpuolisen väärinkäsityksen vuoksi heidän orastava suhteensa viilenee ja he pettyneinä etäännyvät toisistaan. He eivät kuitenkaan voi unohtaa toisiaan, vaikka kumpikin alkaa seurustella tahollaan. Viehättävän Liisuneitokaisen vanhemmat suorastaan tyrkyttävät tytärtään Heikille. Lopulta Heikki menee yllättäen Hiljan luokse ja kosii häntä, mutta liian myöhään: Hilja on juuri lupautunut toiselle. Voimalan valmistuttua Heikki joutuu lähtemään jatkosotaan eikä vieläkään ole riittävän varma tunteistaan Liisua kohtaan.

Kukkonen on sijoittanut tapahtumat pohjoiseen kaupunkiin, mutta ei ole nimennyt sitä Kajaaniksi. Kaupunki on kuitenkin kiistatta tunnistettavissa Kajaaniksi, sillä teoksessa on runsaasti kajaanilaisia maamerkkejä (hautausmaa joen takana, vanha voimalaitos, paperi- ja massatehdas, talvisodan raunioittamat talot, suuri koulutalo kosken rannalla, Kesäniemen hiekkaranta, joen viisi koskea jne.). Koivukosken voimalaitos rakennettiin tosiasiaassa 1940–1943.

Mäki seiso i lavan vieressä ja mietti alakuloisena, miten viettäisi juhannusta. Hän tiesi, että kokko sytytettäisiin illalla pari kilometriä kaupungista itään olevassa Kesäniemessä, jonne kaupunkilaisille oli järjestetty hiekkaranta ja lepoheikien huvipaikka. Menisinkö sinne? Siellä varmaankin olisi Hilja,

jota Mäki ei ollut tavannut moneen viikkoon. Mutta mitäpä Hilja häntä liikuttaisi. Hiljalla oli omansa, jonka kanssa viettäisi juhannusta. (s. 101–102)

Kukkonen, Jussi: Korven ruhtinatar. Oulu: Marjamaa, 1946. 188 s.

Romantiikkaa pursuavassa historiallisessa romaanissa eletään rappasotien aikaa. Turun liepeillä varttunut nuori luutnantti Klaus Ladau tulee kuninkaan käskystä Kainuuseen johtamaan kostoretkeä Vienaan. Ladaun lähimpänä apurina ja asemiehenä on likka Karppinen, rohkea ja luotettava sissi Hyrynsalmen salomailta. Onnistuneen hyökkäyksen aikana Ladau kohtaa vienalaiskylässä neitokaisen, joka antautuu suomalaisten vangiksi ilman vastarintaa. Neitokainen paljastuu Tamara Orlovaksi, kaukasialaiseksi ruhtinattareksi, joka on jo lapsena joutunut vienalaisten vangiksi. Paluumatkallaan Kainuuseen joutuvat suomalaiset vienalaisten vastahyökkäyksen kohteeksi ja Ladau haavoittuu, mutta toipuu Tamaran ja liikan avustuksella. Tamaraan rakastunut Ladau päättää viedä Tamaran mukanaan kotiinsa Auranpolven sukukartanoon. Klaus joutuu kotonaan sovittamattomaan riitaan isänsä kanssa, koska isä on sopinut naapurin kanssa, että Klaus menee naimisiin naapurin ainoan perillisen Kaarina-tyttären kanssa. Isä tekee kaikkensa, että Klaus luopuisi Tamarasta.

Romaanin tapahtumat voitaneen ajoittaa 1500-luvun loppuun, koska tekstissä viitataan vastaperustettuun Oulun linnaan (perustettu 1590) ja vainolaisten polttamaan Manamansalon kirkkoon (poltettu 1578 tai 1580). Toisaalta siinä puhutaan näihin tietoihin nähden ristiriitaisesti Kustaa Vaasasta hallitsevana kuninkaana (kuninkaana 1523–1560) ja hänen poikansa Juhana-herttuan aikomuksesta tulla isännöimään Turun linnaa (asui Turun linnassa 1556–1563).

Retkikunnan matka jatkui hiljaisten korpien ja korkeiden vaaranliepeiden kautta. Toisinaan talvitie kohosi vaarojen huipuille, joille näkyi silmäkantamattomat alueet koskemattomia metsiä ja erämaan järviä, jokia ja lampia, jotka lepäsivät vahvenevan jääpeitteen alla. Ja sitten aukesi oikealla puolella laajan Oulunjärven jääulappa, sama järvi, jota pitkin Klaus ja Tamara olivat syyskesällä matkanneet länteen. Heidän matkansa kääntyi nyt pohjoiseen, kohden Hyrynsalmea, ja talojen väliset taipaleet kehittyivät pitemmiksi. Mutta Karppinen tunsu seudun kuin oman kämmenensä ja johti retkikuntaa halki maisemien, joilla ei ollut enää paljon tietoa tiestä. Eräitä kertoja joutuivat Klaus ja Tamara nukkumaan pienissä korpitöleissä, ja sotilaat sekä rakennusmiehet navetoissa ja nuotiotulillakin. (s. 181–182)

Kukkonen, Jussi: Sissipäällikön unelma. Porvoo: WSOY, 1935. 274 s.

Historiallisessa romaanissa eletään rappasotien aikaa 1600-luvun alussa. Teoksen päähenkilöinä ovat Klemetti Eerikinpoika, kainuulaisten sissipäällikkö, ja hänen veljensä Lauri, jotka joutuvat kerta toisensa jälkeen taistelemaan vienalaisia ja venäläisiä vainolaisia vastaan. Lauri ihastuu Kajaanin markkinoilla vienalaiseen Marja-neitokaiseen ja käy hakemassa hänet Vienasta vaimokseen ilman Marjan perheen suostumusta. Klemetin vaimo Kyllikki synnyttää poikavauvan, ja elämä tuntuu olevan uomissaan, kunnes rajantakaiset vainolaiset käyvät yhdellä sotaretkellään tuhoamassa Klemetin ja Laurin talon ja ryöstävät mukaansa Kyllikin ja Marjan sekä vauvan.

Klemetti ja Lauri onnistuvat takaa-ajossaan ja saavat pelastettua vaimonsa, mutta pikkupojan ovat vainolaiset jo tappaneet. Kuningas kutsuu urhean Klemetti Eerikinpojan käymään Tukholmassa, jossa Klemetti esittää kuninkaalle linnan rakentamista Kajaanin Vuohenginjokeen kainuulaisten turvaksi. Kuningas hyväksyy ehdotuksen, ja Klemetti on tyytyväinen, kun Kajaanin linnaa aletaan rakentaa.

Todellisuudessakin Klemetti Eerikinpoika on ollut kuluntalahtelainen talonpoika ja sissipäällikkö, joka on käynyt 1600-luvun alussa Tukholmassa kuninkaan kutsusta ja pyytänyt siellä linnaa Kainuun asukkaiden suojaksi. Kajaanin linnan perustustyöt lienee aloitettu vuonna 1604.

– *Rajantakaiset kuuluvat varustautuvan jälleen vainoretkelle, sanoi Klemetti veljelleen.*

– *Mistä sinä sen tiedät? kysyi Lauri kiihtyneenä.*

– *Tämä Matti Kyllönen toi viestin Kuhmoniementä, selitti Klemetti. Sinun, Lauri, on lähdettävä heti huomisaamuna saattamaan sanaa Paltamon puolen kyliin, että osaavat olla varuillaan, Tuomas saa viedä viestin Kontiomäkeen sieltä edelleen ylimaihin lähetettäväksi ja Hemmi menkään Koutaniemen puolelle Oulujärven etelärannan asukkaita varoittamaan, ja jatkakoot viestiä aina merenrantaan saakka. Ja muistakaakin sanoa, että kun kokoontumiskäskey saapuu, kun viestisavut näkyvät, silloin on jokaisen lähdettävä ja miesten oltava nopeasti koolla Vuokatin vaaran juurella salmen rannalla, mukana riittävästi aseita ja evästä. Sinä Matti, kertoile mennessäsi vaaran uhasta Sotkamon kylissä ja saata sanomani sinne.*

– *Kyllä huolehdin siitä, lupasi Matti. – Mainitsin jo tulomatkalla tuhon uhasta muutamille tapaamilleni sotkamolaisille. (s. 16–17)*

Kukkonen, Jussi: Vangittu karoliini. Helsinki: Suomen Kirja, 1946. 363 s.

Historiallisessa romaanissa kerrotaan Kajaanin linnan päälliköstä majuri Juhana Henrik Fieandtista, joka saapuu Kajaaniin viimeisillään raskaana olevan vaimonsa Sofia Elisabethin kanssa venäläisten uhatessa linnaa isonvihan vuosina. Venäläisten piirrettyä linnan yrittää Fieandt viimeiseen asti puolustautua, mutta joutuu lopulta antautumaan, kun linnassa ei ole enää polttopuita eikä ruokaa ja tykinkuulatkin ovat jo lopussa. Linnan asukit joutuvat venäläisten vangeiksi. Majuri Fieandt, hänen vaimonsa ja pieni poikansa sekä heitä jo Kajaanin linnassa palvellut nuori sotilas Pitkä-Taneli Cajanus joutuvat lopulta vankeuteen pieneen kylään Moskovan lähelle. Lopulta Fieandtin perhe ja Pitkä-Taneli pääsevät pakenemaan kohti länttä, mutta tsaarin joukot ajavat heitä takaa.

Venäläiset piirittivät ja räjäyttivät Kajaanin linnan 1716 Juhana Henrik Fieandtin ollessa linnan päällikönä. Kirjan irtopäällyksen esittelytekstissä kerrotaan virheellisesti, että kyseessä olisivat vuosien 1808–1809 sodan tapahtumat.

Matka Oulunjärven yli oli uupuneille vangeille vaikea. Heitä palelsi niin, että jäsenet jäykistyivät. Ei kuulunut huutoja reestä toiseen, ei puhelua samoissa peitoissa istuvien kesken. Jokainen matkasi pakollisella tiellä lamaantuneena ja syventyneenä itseensä, omaan ja lähimpiensä kohtaloon. Ei tuntunut olevan minkäänlaista yhteyttä noiden saman kovan kohtalon alaisten kesken. Jo aikoja ennen illan pimenemistä oli pitkä vankisaattue jäänyt reessäajavien näköpiiristä

Manamansalonsaaren toiselle puolen ja Niskan laaja selkä taittui uupuvien konien kiskoessa niin vitkalleen, että aamuyöstä päästiin Vaalaan. Tulien ääressä yrittivät vangit lämmitellä hevosten syöttämis- ja lepuuttamisajan. Kasakat eivät välittäneet vangeista vähääkään, he antoivat näiden tulla toimeen omin voiminsa. Fieandt, nimismies Cajanus ja kappalaispapit jaksoivat kaataa puita ja pitää nuotiota vireillä, ja Pitkä Taneli nouti koskenrannasta vettä. Homehtunut ja tunkkainen leipäpala annettiin jokaisen vangin käteen. (s. 118–119)

Kulomaa, J.K: Linnanpäällikön tytär. Pori: Satakunnan kirjateollisuus, 1933. 279 s.

Historiallinen romaani kertoo Kajaanista muutamia vuosia Kajaanin linnan räjäyttämisen jälkeen. Linnanpäällikkö Troliinin huikenteleva vaimo on tyytymätön vaatimattomaan elintasoon Kajaanissa. Linnanpäällikön luona käyvä venäläinen kapteeni Shirajeff lupaa Troliinille aimo korvauksen, jos tämä lupaa olla puuttumatta venäläisten kauppiaiden salakauppaan Kainuussa. Vaimonsa yllyttämänä Troliin suostuu ehdotukseen. Samalla vierailulla Shirajeff ihastuu Troliinin tyttäreeseen Annaan ja lupaa hakea hänet morsiamekseen Venäjälle syksyllä. Troliinin vaimokin on innoissaan kuvitellessaan koko perheen pääsevän naimiskaupan ansiosta rikkaan Shirajeffin hoviin Venäjälle. Anna alkaa odottaa lasta Shirajeffille, mutta Shirajeff ei lupauksestaan huolimatta palaakaan syksyllä Kajaaniin noutamaan Annaa omakseen.

Teoksessa on ristiriitainen tieto, että Kustaa-kuningas olisi rakennuttanut Kajaanin linnan (s. 119). Linnan rakentamisesta päätti todellisuudessa kuningas Kaarle IX.

Niiden muutamien kymmenien askelten aikana, jotka hänellä oli enää astuttavana, hän ehti ajatuksissaan käydä läpi koko nuoren ja lyhyen elämänsä, aivan pikkutapahtumia myöten. Hän näki itsensä juoksentelemassa ensin pienenä tyttösenä Turun kaduilla, sitten Kajaanissa. Kuvat vaihtuivat alinomaa. Hän oli jo kasvanut, käveli Olavin ja Eliinan kanssa Kruununpuodin mäellä ja koskien rannoilla. Hän näki selvästi kotinsa, äitinsä ja isänsä, koko elämänsä. Sitten Shirajeff muistui hänen mieleensä. Hän näki itsensä katselemassa ihailien Shirajeffiin ja lepäämässä hänen sylissään. Näinä muutamina lyhyinä hetkinä hän sai katsella kaikkea kuin kuvastimesta, ikäänkuin taikapeili olisi asetettu hänen silmiensä eteen, sillä viimeiset hetket olivat oudolla tavalla kirkastaneet hänelle kaiken menneen. (s. 276)

Kyllönen, J: Kauppamiehet. Oulu: Barck, 1879. 48 s.

Kirja kertoo kahdesta kuhmolaisesta kauppiasta, Veijarista ja Toivosta. Häikäilemätön Veijari pyrkii rikastumaan keinolla millä hyvänsä, kun taas Toivo on kaikissa toimissaan ehdottoman rehellinen ja nöyrä. Rehti ja luotettava Toivo alkaa menestyä yhä paremmin samalla kun Veijari menettää asiakkaittensa luottamuksen kavaluutensa takia. Veijaria kohtaa lopulta perikato, kun hän menettää vääryydellä kokoamansa rikkautensa tulipalossa. Lopulta koettelemusten kouluma Veijari nöyrtyy ja jaloluontoinen Toivo ottaa uudestisyntyneen Veijarin palvelukseensa haarakauppansa hoitajaksi.

Tekstissä ei ilmaista suoraan, että tapahtumapaikkana olisi Kuhmo (tuolloin Kuhmoniemi), vaan kuhmolainen kirjoittaja puhuu "pitäjästämme".

Oltiin juuri elokuun keskipaikoilla, silloin rupesi Pohjoinen vinhasti huokumaan kamalan kylmää elon voimaa. Vihdoin lankesi monia tuhoavaisia yön-seutuja kaiken viljasta täytetyn maan päälle. Kovat vilu-yöt vei kaiken viljan eroituksetta puhtaaksi, ettei jäänyt muuta kun ytimettömät kuoret jällelle. Näin näki luotuin Luoja hyväksi laskea koko maakuntaan surkean katovuoden, muistutukseksi itsestään ihmiskunnalle, jotka ylpeydessä ja kiittämättömyydessä olivat nauttineet hänen kallis-arvoisia lahjojaan. Tästä vitsauksesta kaiken kansan sydämet tuli täytetyksi synkältä levottomuudelta, huolelta ja ahdistukselta, että kaikkein kasvoilla lepäsi alakuloisuuden elävät merkit. Eipä liioin muuta kuulunut, kun haikeita valituksia kansan elämäkerroksista. Koko paikkakuntaamme oli siis ulkoa hankittava elatus-varat ruumiin ravinnon tarpeisiin, jos aikoi pystyä tulevaisuutta kohden ponnistamaan. Asian ollen tällä kannalla, päätti kauppias Veijari käyttää nyt tilaisuutta hyväkseen. (s. 12)

Kämäräinen, Seppo: Lain ja oikeuden varjolla. Suomussalmi: Myllylahti, 1999. 248 s.

Tositapahtumiin pohjautuva historiallinen romaani alkaa vuodesta 1917. Kalle Tiirikainen aloittaa metsänvartijan työnsä Puolangalla. Hän kirjoittelee Kiehimän (nykyään Paltamo) Mieslahdessa kauppa-apulaisena olevalle Hinnille, josta toivoo morsianta itselleen. Aluemetsänhoitaja Wahlbergin neuvoman käytännön mukaisesti Kallekin alkaa kirjata työlistöihinsä muutaman olemattoman "puu-ukon", joiden palkat hän saa käärittä itselleen. Kasöörin ilmiannon perusteella sekä Kalle että Wahlberg joutuvat käräjille, missä heidät tuomitaan valtion varojen kavalluksesta yli kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen.

Aurinko oli jo ottanut suoran suunnan länteen, kun rattaat pääsivät Leipivaaran huipulle. Kalle antoi katseensa vaeltaa auringon suuntaan. Tästä sitä tultiin seppä-Matin kanssa sonnia tuoden, juhannus ...

Pekka Moilanen oli vaitelias mies. Hän antoi Kallen olla omissa rauhassaan, taisipa hän torkahtaa itsekin, mutta se ei hiljaisella tiellä haitannut. He pääsivät illaksi Paltamoon ja yöpyivät matkalaisten suosimassa Keskitalon pirtissä. Talon omisti kirjailijana tunnettu Heikki Meriläinen, joka ponnekkaasti ajoi vuosisadan alussa kirkon siirtämistä Paltaniemeltä Kiehimään.

Kalle herätti tietysti talonväessä uteliaisuutta, mutta Moilanen tukahdutti kaikki kyselynhalut sanomalla:

– Se on mänössä tutkintovankeuteen Kajaaniin. Ei parane puhua... (s. 180)

Lampiniva, Juho R: Seminaarista korpisotaan. Tampere: Memor, 2000. 267 s.

Omaelämäkerrallinen romaani kertoo nuoren Janne Parikan tarinan vuosina 1939–1946. Lempäästä kotoisin oleva 17-vuotias Janne Parikka aloittaa opinnot Kajaanin seminaarissa syksyllä 1939. Sodan uhka leijuu jo ilmassa, ja useimpien muiden seminaarilaisten tavoin hän liittyy suojeluskuntaan. Talvisodan alettua hän hakeutuu vapaaehtoisena vartiotehtäviin Kajaaniin, josta hän saa siirron vastaaviin tehtäviin kotiseudulleen. Välirauhan ajan Janne jatkaa opintojaan Kajaanissa, kunnes joutuu rintamalle jatkosodan alkaessa. Janne taistelee urhoollisesti

jatkosodassa ja vielä Lapin sodassakin ja käy välillä opintolomillaan Kajaanissa seminaarin järjestämissä tenttitilaisuuksissa. Tammikuussa 1945 Janne pääsee jatkamaan keskeytyneitä opintojaan, kun seminaari jälleen avaa ovensa, ja jouluna 1946 Janne jättää Kajaanin seminaarin valmiina kansakoulunopettajana.

Teoksessa kuvaillaan todenmukaisesti Kajaanin seminaarin toimintaa. Esipuheen mukaan "osa kertomuksen henkilöistä esitetään peitenimellä, mutta jokaisen kohtaloilla on todellinen esikuva". Seminaarin opettajat ja oppilaat esiintyvät teoksessa kuitenkin todellisilla nimillään lukuun ottamatta Janne Parikkaa, jonka takaa paljastuu itse kirjoittaja Juho R. Lampiniva. Lampiniva on syntynyt Lempäälässä joulukuussa 1921 ja aloittanut opintonsa Kajaanin seminaarissa syksyllä 1939.

Autokeskuksessa Janne ei joutunut vartiovuoroille edes öiseen aikaan, joten hänelle tarjoutui entistä paremmat mahdollisuudet töittensä välillä opiskella. Kajaanin Seminaari oli pääosiltaan sotasairaalakäytössä, ja oppilaitoksen työ keskeytyksissä, mutta rintamalla oleville oppilaille pyrittiin tarjoamaan mahdollisuus suorittaa joitakin oppikurssin osia tenttimällä. Seminaarin johto oli ajan tasalla sotatilasta huolimatta, ja se katsoi tulevaisuuteen. Jannelle kutsu saapua seuraavaan tenttiin oli kuin Raamatun kertomus vedenpaisumuksen jälkeen lentäneestä kyyhkystä, jolla oli suussa tuore öljypuun lehti. Toive elämän jatkumisesta sodankin jälkeen vahvistui, olipa sodan lopputulos mikä tahansa. (s. 197)

Leino, Eino: Jaana Rönty. Helsinki: Otava, 1907. 188 s.

Romaanin päähenkilö Jaana Rönty on nuori tyttö Kuhmon Lentualta. Jouduttuaan ilman omaa syytään isänsä pieksämäksi hän sopii sulhasensa Heikin kanssa, että hän menee kahdeksi vuodeksi Helsinkiin piikomaan ja palaa sitten kotipuoleen Heikin emännäksi. Oltuaan eräässä palveluspaikassa jo lähes kaksi vuotta Jaana viedään sortovuosien laittoman esivallan uhrina poliisilaitokselle, jossa hänet raiskataan. Jaana palaa kotiinsa ja synnyttää vauvan, mutta vauva kuolee heti syntymänsä jälkeen. Kun Heikki hylkää Jaanan ja muuttaa Amerikkaan, Jaana etsii työtä jälleen töihin Helsinkiin. Yhteiskunnallinen sekasorto johtaa yleislakkoon, ja Jaanakin huumautuu sosialidemokratian aatteesta. Lopulta Jaana vajoaa moraaliseen ja henkiseen alennustilaan, jota ryydittävät viina ja ala-arvoiset tuttavuudet.

Lapsi kuoli heti syntymisen jälkeen. Tuskin ehti mummo hänelle hätäkasteen toimittaa.

Asia pidettiin salassa, mikäli mahdollista. Siitä levisi tieto kuitenkin Lentuan kylälle, jossa se ei sen suurempaa huomiota herättänyt. Aviottomat lapset olivat näin maantien varressa tavallisia. Ihmeteltiin vaan, kuka lapsen isä oli. Yleisesti luultiin siksi Heikki Kontiota, jonka kanssa Jaanan muistettiin joskus seuraa pitäneen.

Kotonakaan ei tapausta minään maailmanlopun merkinä pidetty. Isä oli tosin alussa noitunut vahvasti, sillä hän pelkäsi, että sikiö jäisi hänen elätettäväkseen. (s. 118–119)

Leino, Eino: Kivesjärveläiset. Helsinki: Simelius, 1898. 79 s.

Romaanin tosipohjaisena aiheena on Kivesjärvellä Varisjoen niskassa 1800-luvulla sijainnut rautaruukki. Romaani on ensimmäinen osa Leinon Kivesjärvi-kokonaisuutta, johon kuuluvat lisäksi Kivesjärveläiset-lausuntaruno ja Jouluniminen näytelmä. Romaanissa kuvataan Lapinlahden ja Sillankorven talojen tapahtumia ja isäntien kaunaisia välejä. Sillankorvan mylläri-isäntä ostelee maita naapureiltaan ja rakennuttaa ruukin, jonka hän myy kaupungin patruunalle. Romaanin lopussa patruuna pitää ruukilla suuret tulojuhlat.

Romaanin paikannimet ovat enimmäkseen keksittyjä, mutta niillä on todelliset vastineensa (esim. Petäjävesi = Oulujärvi, Kivespuro = Varisjoki, Petäjäniemi = Paltaniemi, kauppa- ja markkinapaikka Tihisen virran suussa = Kajaani).

Asumattomat olivat Kivespuron äyryät, kokemattomat sen koskien kalahaudat, mutta siihen koskeen, jossa se Kivesjärvestä lähtiessään Käpykankaan katkasi oli muuan alapuolen mies rakentanut vesimyllyn. Siinä yhtyivät tervatiet järven molemmilta puolin ja siitpä myös Veneheiton suureen valkamaan kuljettiin, josta alemman järven eli Petäjäveden ulapat aukenivat. Siitä aukeni myös Kivesjärveläisten suuri maailma. Siellä oli heidän kirkkonsa Petäjäniemen törmällä, siellä oli heidän kauppa- ja markkinapaikkansa Tihisen virran suussa, mutta kaukana suurten vesien takana, kesäisen päivänlaskun kohdalla, oli heidän oikea kaupunkinsa, se joka heidän tervansa osti ja omin laivoin ne maiden ja merien taakse kuljetti. (s. 14–15)

Leino, Eino: Kolme lähti, kaksi palasi : tarina kieltoain Suomesta. Helsinki: Minerva, 1926. 123 s.

Romaani kertoo liikemies Antti Puuhaarasta ja hänen liikemieskavereistaan Kalle Kankaisesta ja Pekka Rautiaisesta, jotka lähtevät viettämään syksystä huvitteluiltaa Antin huvilalle. Miehet saunovat ja kumoavat kurkkuunsa Antin runsaat juomavarastot; tunnelmaa häiritsee ainoastaan haamun vilahtaminen saunakamarin ikkunassa. Perusteellisen juopottelun jälkeen kohmeiset vieraat suuntaavat kulkunsa koteihinsa, mutta Antti Puuhaarasta ei näy eikä kuulu merkkiäkään. Huhut Antti Puuhaaran salaperäisestä katoamisesta nousevat kaikkien kaupunkilaisten päällimmäiseksi puheenaiheeksi, ja koko pikkukaupunki kiehuu ja kihisee asian ympärillä. Tietoja tapahtumien kulusta käydään kyselemässä mm. huvilan lähistöllä asuvalta puolihöperöltä muorilta, joka oli lämmittänytkin saunan ja oli sitten käynyt saunakamarin ikkunasta vilkuilemassa, josko häntä tarvitaan saunottajaksi. Lopulta Antti Puuhaaran kohtalo selviää.

Kirjassa ei suoraan ilmaista tapahtumapaikkaa, mutta useat viitteet (mm. sijainti Oulun läänissä, huvila useiden peninkulmien pituisen sisäjärven rannalla, kaupungissa seminaari ja yhteislyseo) kuitenkin paljastavat, että tarinan kuvitteellisena miljöönä on Kajaani.

Sillä myöskin lähimmän lääninpääkaupungin lehdet olivat tällä välin alkaneet kiinnittää kiusallista huomiota asiaan. Niitä olivat seuranneet itse maanpääkaupungin sanomalehdistö, joka erikoisten kirjeenvaihtajiensa avulla alkoi pitää silmällä tämän salaperäisen tapahtumasarjan eri vaiheita ja kehitys-asteita.

Oliko ihme siis, ettei asianomainen oikeuskansleri eikä sisäministeri, vielä vähemmän heidän alaisensa Oulun läänin maaherra, voineet enää pysyä vieraina sille?

Totellen hänelle annettua määräystä antoi maaherra käskyn edelleen pitäjännimismiehelle, että jutusta oli saatava selko keinolla millä hyvänsä ja mahdollinen syyllinen tai syylliset langetettava lailliseen edesvastuuseen. (s. 93)

Leino, Eino: Musti: Eläintarina. Hämeenlinna: Karisto, 1916. 128 s.

Musti on toden ja unen rajamailla liikuskeleva vertauskuvallinen eläintarina, jossa Musti-koira muistelee omaa elämäntarinaansa. Herkkä tarina sisältää vertauskuvallisia aineksia Leinon omasta taiteilijantiestä mutta on samalla myös hänen lapsuusmuistoihinsa perustuva kertomus Leinon perheen mietiskelevästä koirasta.

Eino Leino on muistellut koiransa tuumailuja ja edesottamuksia yhtä herkin sanankääntein myös muistelmakirjassaan Elämäni kuvakirja, jonka kertomus ”Yksinäinen ajattelijä” on kirjailijan nöyrä kunnianosoitus Toverin alias Mustin elämälle.

En ole vielä tainnut ehtiä mainitakaan, että Musti oli koira ja kasvoi minun kotonani. Me olimme siis lapsuuden ystäviä, kuten sanotaan, jotakuinkin samanikäisiä, vieläpä kotvasen samankokoisiakin.

Maailma vieroitti meidät sitten monta kertaa toisistamme. Mutta me tapasimme toisemme aina jälleen, tutustuimme jälleen ja tulimme hyväksi ystäviksi.

Jokin aika sitten tapasin minä unessa hänet.

Hän seisoj sen sinisen sillan päässä, josta kaikkien hyvien lasten tie Höyhensaarille käy. En tiedä, kuinka lienen sinne joutunutkaan, vaikka en ole koskaan pitänyt erikoisen hyvänä lapsena itseäni. Tottapa se oli tapahtunut erehdyksestä taikka olin joistakin aivan muista syistä tullut lapsuuden armaita aikoja muistelleeksi.

Kuu paistoi heleästi. En ollut aluksi häntä huomatakaan, vaikka hän istui siinä niin vakavana korvat pystyssä niin kuin oli tottunut hänet näkemään isäni kartanolla. (s. 5–6)

Leinonen, Tarja: Lambada. Suomussalmi: Myllylahti, 2001. 128 s.

Kehitysromaanin päähenkilönä on alle kolmikymppinen Tanja, joka asuu kukkatarhuri-isänsä kanssa Kajaanin Jormualla ja työskentelee isänsä kasvihuoneissa. Isä on vanhoillinen helluntailainen, mutta Tanja haluaa vapautua niin isänsä kuin uskonnonkin kahleista ja etsii kokeilujen kautta tietä itsenäistymiseen ja seksuaaliseen vapautumiseen. Tanjan pyrkimykset johtavat väistämättömään yhteentörmäykseen isän kanssa, ja asiat muuttuvat ratkaisevasti vasta sitten, kun isä joutuu sairauden vuoksi luopumaan määräysvallastaan.

Vuokatin seitsemän muhkuran yllä taivas oli mustansininen, muutamien kilometrien päässä satoi jo. Tanssisalin puolella Frederik tyttökuoroineen lähti tauolle, ja juhlapukuiset ihmiset tungeksivat terassille juomaan olutta.

– Otin sulle vadelmanmakuista. Jari ojensi muovista siiderituoppia Tanjalle.

– Oisin ottanu kaljan, Tanja sanoi.

– Ota minulta.

Tanjan toisella puolella seisova Henri ojensi tuoppiaan. Tanja otti tuopin vastaan ja joi haaleaa litkua monta suullista. (s. 50)

Leinonen, Tarja: Talvivaara strawberries. Joensuu: Kirjokansi, 2016. 147 s.

Romaani sijoittuu tulevaisuuden Sotkeroon 2030-luvulle. Entisellä Talvivaaran kaivosalueella viljellään luomumansikkaa. Mansikoiden kasvua vauhdittavat uraanilähteet, sillä samaiselle mäelle on loppusijoitettu uraanijätettä. Viljelmän johtaja Gabriel Lerssi on palkannut töihin joukon kongolaisia maahanmuuttajanaisia, jotka herättävät kiinnostusta paikallisissa miehissä, mutta joiden läsnäolo aiheuttaa huolta matkailupitäjänä tunnetun Sotkamon päättäjissä. Talvivaaran ympärille kietoutuvat mansikkaviljelmän työntekijöiden ja perheiden tarinat.

Sireeni ulvahti tismalleen samalla minuutilla kuin se oli huutanut kaivoksen aikana. Jollain tavalla tämä rutiini piti Gabrielin järjissään menettämisen pelon jatkuvassa ristiaallokossa. Ylväs aika nikkeli- ja uraanilouhimon kipparina oli ohi – sen hän jo uskoi todeksi, mutta tämän yrityksen hän sotisi konsteja kaihtamatta loppuun, viimeiseen hengenvetoon saakka. (s. 8)

Lounaja, Heikki: Jäätäneet tiet. Helsinki: Otava, 1956. 320 s.

Romaanissa kuvataan Suomussalmen Selkoskylän asukkaiden kiireistä lähtöä evakkoon talvisodan syttyessä ja heidän vaivalloista evakkotaivaltaan. Kirjan päähenkilöiden perheet päätyvät evakkoon Pohjanmaan lakeuksille. Monessa evakkoperheessä joudutaan suremaan miehen, pojan, isän, veljen, sulhasen kaatumista talvisodan taisteluissa. Rauhan tultua sodasta säästyneillä on yhtä aikaa murhe ja toivo sydäneläksään, kun he taivaltavat takaisin kotiseudulle rakentamaan jälleen uusia pirttejä entisten kotiensa raunioille.

Kirjan yhtenä päähenkilönä on likka Moilanen, jonka elämää 1930-luvun alussa on kuvattu Lounajan romaanissa *Pitkin varsitietä*. Likan esikoispoika on jo urhea sotilas ja kaatuu sodan viime hetkillä. Yksi likan nuoremista pojista joutuu parin naapurin kanssa sotavangiksi rajan taakse, mutta palaa sieltä aikanaan elävänä takaisin.

– Onko niitä paljonkin tulossa?

– Tuskin tässä kohtaa komppaniaa enempää, mutta sieltä Raatteen tien suunnasta niitä lappaa tuhansia, tie mustanaan – piru tietää miten paljon. Sieltä tuo rätinäkin kuuluu.

– Miten kävi Purasvaarassa?

– Talo tulee ja väki Venäjälle, nähtiin jäljistä. Eikä siinä auttanut perään törmäillä muutamalla ryhmällä. Liian myöhään tuli hälytys... Ja sen Purasvaaran vanhan äijän ne olivat kopauttaneet, perkeleet. Liekö sitten vastarintaa hangotellut, siinä se vain makasi pää möyhynä kaivon kupeella, kirves kourassaan. No, alkakaa toimia!

– Herra armaha, herra armaha!

– Jo viimein väki alkaa liikahdella ja törmäillä täysin holttinsa menettäneenä.

- Minne tästä sitten mennään?
- Ja mitä mukaan otetaan?
- Niin minne, minne?
- Ja mitä mukaan? (s. 69–70)

Lounaja, Heikki: Lautta ohittaa kylän. Helsinki: Otava, 1951. 214 s.

Kuvitteellisessa romaanissa kuvataan korpi-Kainuussa sijaitsevan Hukkavaaran kylän tapahtumia keväisenä yönä, kun kylän väki kohentautuu ottamaan vastaan tukkilaisten lautta, jonka arvellaan saapuvan kylän kohdalle aamunkoitteessa. Lautan odotus, kevät yön luonto ja pontikka pitää kylän väen hereillä, ja yön aikana ehditään korven kätköissä tehdä niin toiveikkaita kuin tuhoaviakin tekoja.

Miehet yhä jurottelevat, mutta Jörö ei ole tietäkseenkään. Kyllähän hän nämä kaverit tuntee, tuttuja ja hänen monivuotisia työmiehiään ovat useimmat, mökinmiestä ja -poikaa Selkoskylältä, Moilasta, Juntusta ja Tuumaista, Pituus-Paavoa ja Neuvosta, pari kulkusälliäkin joukossa, ja taitaapa täältä Hukkavaaran puolestakin olla muutama, tuo Nivan Kusti ja Hono-vainaan poika ainakin.

Ilta alkaa raueta. Auringon nuotio kytee jo hiilloksella, ja korpikuusten hiilenmustat varjot yhä pitenevät. Tuli räiskyy ja paukkuu, ja Juntusen jyhkeä pannu levittelee suloista lemuaan. Suulas lahorastas kertoo jotain puussaan, ja käki helähtelee. (s. 27–28)

Lounaja, Heikki: Pitkin varsitietä : kuvaus Kainuun selkoselta 1930-luvulla. Helsinki: Otava, 1950. 308 s.

Savottaromaani kertoo Moilas-likasta, joka asuu surkealla asutustilalla Suomussalmella Selkoskylän suunnalla. Romaanissa eletään 1930-luvun alkua. likan perhe kunta kasvaa lähes vuosittain uudella lapsella, ja puute ajaa likan etsimään toimeentuloa savotasta ja uitosta – ja tilaisuuden tullen luvattomilta metsästysreissuilta. Romaanissa kuvataan kainuulaista metsätyötä ja kämppäelämää omaleimaisine savottalaisineen.

likka Moilanen on yhtenä päähenkilönä myös Lounajan teoksessa *Jäätyneet tiet*.

Jängille ehdittyään ottaa likka suunnan suoraan Hirviaavan yli paistavia Selkoskylän vaaroja kohti. Lunta on vasta tuuma tai toista ja siksi ei tullut suksia mukaan, jotka olisivat enemmän haitaksi kuin hyödyksi näillä sammalkutveikoilla. Mutta hyväpää oli keli jalankin leikata näitä jäätyneitä suoapojia, vaihtaa töppöstä toisen eteen. likka kiihdyttää menoaan. Päivä on jo puolessa, ellei ylikin, ja Selkoskylään on hyvästikin puolentoistapeninkulman taival. Mutta kiireestä huolimatta kulkee likka aistit valppaina, korvat höröllä ja pienet tihrusilmät lakkaamatta tähyillen. (s. 79–80)

Lounaja, Heikki: Tervakansan laulu : romaani suuren nälän vuosilta. [Helsinki]: Alea-Kirja, [1984]. 566 s.

Historiallisen romaanin aiheena on Kuhmon (tuolloin Kuhmoniemi) perukan asukkaiden taistelu hallaa, puutetta, tauteja, nälkää ja kuolemaa vastaan vuosina 1855–1867. Kirjassa kuvataan tervanpolttoa ja tervansoutumatkoja Ouluun sekä arkista aherrusta ankaran luonnon ja hallan puristuksessa. Kirjan kertojaminä selostaa elämäntapahtumia usean eri henkilön kokemusmaailmasta käsin; kertojina ovat mm. Anni Pekanvaimo, Oskari Iisakinpoika ja Lukkari Aaprami Jurvelin. Esipuheen mukaan "romaanin henkilöt ovat kuviteltuja paitsi joku Lammasperän Kälkäsen ukko-Pekka Pulkkinen sekä osa hänen sukuaan ja nimiltä mainitut papit ja muu Kuhmoniemen seurakunnan virkakunta, kuin myös Oulun läänin lääninhallitusta edustavat virkamiehet".

– Ja mitä tästä seuraa jatkan minä palaten äskeiseen, – jos näin jatkuu, tai on jo jatkunut, sillä jo tämänkin vuoden kohtalonkello on jo lyönyt. Se tietää lisää kurjuutta, tauteja, nälkää, kuolemaa – jatkuvaa pakoa Venäjälle. Vielä juhannuksena olivat Lentua ja Ontojärvi niin jäässä, ettei väki päässyt veneillä kirkkoon, ja tapahtuipa niinkin että kaksi karhua kaadettiin juhannushangilta Nurmeksen rajalla Sivakassa. Lumi viipyi maassa niin pitkään, että rukiinlaihottivat lumen alle mädät, ja heti juhannukselta noihin ruisrikkoihin kylvetyn ohran vei tämä viimeinen halla, tai jo jaakonhallakin joissakin paikoin pitäjää. Sen arvaat, mitä nyt seuraa. (s. 550–551)

Luhta, Jorma: Metson kuolema. Oulu: Pohjoinen, 1987. 147 s.

Pienoisromaani-kuvateoksen kertojaminänä on nuori erämies ja luonnontuntija Leevi Juntunen, joka asuu Suomussalmen Veihtivaarassa ja päätyy lopulta Oulun yliopistoon lukemaan biologiaa. Kertojaminä kuvailee teoksessa lähipiirinsä ihmisten elämää ja metsästysretkiään sekä Suomussalmen erämaiden luontoa eläimeen. Teos rikkoo luonto- ja eräkirjojen ja kaunokirjallisuuden totutut rajat.

Kuivajärvellä asunut mummoni oli neuvonut, miten hänen nuoruudessaan viriteltiin rihmoja ja loukkuja jänisten ja maalintujen surmaksi. Ostin Ämmänsaaresta kimpun messinkilankaa ja hiihdin uppolumessa tammikuisseksi viikonlopuksi metsään. Kyläjänikset olivat tannertaneet polkujaan aivan kotomökin ympärille, mutta sen verran minäkin tajusin, etten rakentanut satimia talojen nurkille. Vasta Kalettomanpurolla heitin repun selästä. (s. 46)

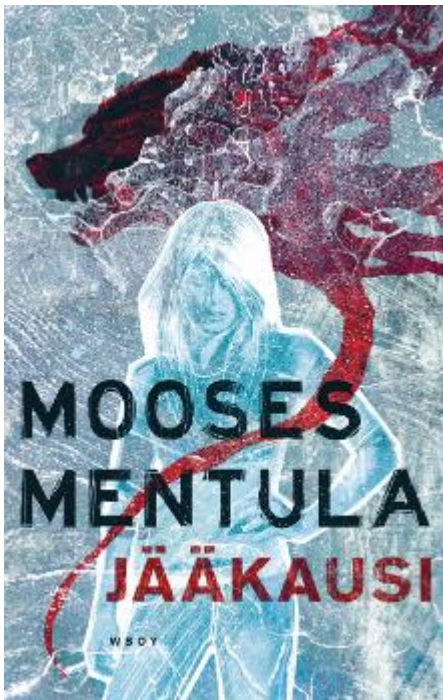
Lyttikäinen, Toivo: Isä ja Harmo. Helsinki: Neirol-kustannus, 2009. 146 s.

Aatos kasvaa kohti aikuisuutta kotonaan Vuolijoen rannalla. Hän käy koulua ja auttaa vanhempiaan maatalon töissä, ja pääsee hän käymään Oulussakin. Maailmalta kantautuvat levottomuudet varjostavat pienen syrjäisen kylän arkea, ja kärjistyvät talvisodan syttymiseen. Aatoksen isä lähtee perheen Harmo-hevosien kanssa rintamalle, ja Aatos joutuu astumaan isännän saappaisiin.

Isä ja pojat astelivat pihalle. Harmo nyhti ruohoa pihanurmikolla liekaan sidottuna. Pitkä köysi ulottui kasvimaan laidalle. Isä meni ruunaa taputtelemaan, hän leperteli sille ja Harmo nosti päänsä isän kainaloon. Isä rapsutteli sitä korvalliselta ja antoi sokeripalan. Eläin pureskeli sokerin ja maiskutteli suutaan, kerjäsi lisää sokeria työntämällä turpaansa isän taskulle. Isä antoi sen haistella tyhjää kämmentään. Harmo hörähti ja ryhtyi nyhtämään nurmikkoa. (s. 56–57)

Mentula, Mooses: Jääkausi. Helsinki: WSOY, 2016. 263 s.

Koulukiusattu Helmi toivoo uutta alkua muuttaessaan isänsä kanssa pienelle kainuulaiselle paikkakunnalle. Pian hän saa huomata joutuneensa kiusaajien silmätikuksi myös uudella yläasteellaan. Tällä kertaa Helmi ei suostu uhriksi, vaan päättää selviytyäkseen nostaa asemaansa koulumaailman julmassa arvoasteikossa vaikka väkisin. Hän onnistuukin saamaan suosittujen luokkatovereidensa kunnioituksen, mutta elämä sisäpiirissä ei ole niin helppoa kuin ulospäin näyttää.

Helmin koulussa opettava keski-ikäinen Juha haluaa pysäyttää kiusaamisen koulussaan ja haluaa suojella Helmiä, mutta saakin itse kokea, miltä juorujen kohteeksi joutuminen ja ulkopuoliseksi jääminen tuntuvat. Sekä Helmi että Juha joutuvat punnitsemaan omaa arvomaailmaansa uudestaan.

Kirjassa mainitaan paikannimiä, jotka viittaavat Kuhmoon.

Illalla ennen nukkumaanmenoa Helmi katsoi seinällään olevaa kuvaa, jossa susi ja karhu söivät haaskalla. Hän avasi tietokoneen ja klikkasi ASMR-kanavalle. Taikapulverin puhallusta ei kuitenkaan tarvittu; arvosteleva ääni pään sisällä oli vaiti. Helmi sammutti koneen, asettui sängylle kyljelleen, kasvot seinään päin ja ryhtyi käymään läpi sormiaan. Jokaisen sormen kohdalla hän lausui toiveen, ettei kenellekään sattuisi mitään pahaa. (s. 68)

Meriläinen, Heikki: Kahleeton vanki : elämäkerrallinen kuvaus. Porvoo: WSOY, 1898. 305 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävä teos kertoo Hannasta ja Antista ja heidän kolmesta lapsestaan, joilla on kotina puolet Tannilan talosta. Antti on tukkilaisena paljon poissa kotoa; kaiken lisäksi hän kiertelee Vienassa saakka keräämässä muinaistaruja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Koska talon hoito on Hannalle työlästä Antin matkojen aikana, he päättävät Hannan esityksestä muuttaa Hannan entiseen kotiin Vaaralaan samaan talouteen Hannan veljien kanssa. Hannan veljiä kiinnostavat yhteisessä taloudessa ennen kaikkea Antin rahat. Isäntänä hääriilevä kavala Jukke hävittää Antinkin tuomat rahat, ottaa sumeilematta uusia velkoja ja vie lopulta talon perikatoon. Vaaralan talo joudutaan myymään pakkohuutokaupalla. Antti on perustanut omilla rahoillaan kansakoulun, jonka ylläpito siirtyy myöhemmin kunnan vastuulle. Kunta alkaa rakentaa koululle omaa rakennusta ja määrää Antin työnjohtajaksi. Jukke tulee väkisin koulun rakennustyömaalle ja joutuu Antin kanssa kahnaukseen tärveltyään tahallaan rakennukseen tulevaa hirttä. Tappelunjakassa pieniä vammoja saanut Jukke haastaa Antin käräjille, ja Antti joutuu neljäksi kuukaudeksi 'kahleettomaan' vankeuteen.

Teos noudattelee hieman mukailtuna Meriläisen oman elämän tapahtumia, joita on kuvattu mm. Meriläisen teoksessa *Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana*. Antti tarkoittaa Meriläistä itseään ja Hanna puolestaan Meriläisen vaimoa Annia. Todellisuudessa Heikki Meriläinen oli v. 1881 ostanut puolet Naapurinvaaran Korholan talosta. Vuonna 1883 perhe muutti Annin veljien luo Heikkilään yhteiseen talouteen. Meriläinen perustama kansakoulu aloitti toimintansa Naapurinvaaran Heikkilässä tammikuussa 1887. Heikkilä ja Korhola joutuivat v. 1895 pidetyssä pakkohuutokaupassa kauppias Berghille.

Teos on ajallisesti jatkoa Meriläisen teokselle *Korpelan seppä*, ja päähenkilöiden elämäntarina jatkuu edelleen teoksessa *Kuusten juurella*.

Tuota kuvaa usvaisine koskineen, savupatsaisine kaupunkineen, kosken siltaa kolkkoine linnan raunioineen, rantoja härmäisine koivuineen mielessään katseli kuni kuvataulua Antti samassa kuin matka tuntui lyhenevän kotiin. Eikä tuntenut puhelemisen halua matkatoverin kanssa, kun muistui mieleen, että tämä toveri kantaa ainaista halveksivaa mieltä häneen sisarensa tähden, joka olisi viety ilman häntä, Anttia, rikkaampiin naimisiin.

Jukke se ajaa karitteli ruunikkoa kuni omaansa ja ajatteli Antin tuhatta markkaa eikä hänkään tuntenut puhelemisen halua muuten kuin sen tuhannen markan tähden. (s. 75)

Meriläinen, Heikki: Korpelan seppä. Porvoo: WSOY, 1909. 195 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävän romaanin päähenkilöinä ovat Korpelan seppä Tapani ja hänen vaimonsa Maria. Oltuaan ensin huonemiehinä he ostavat isäntänsä talosta puolet itselleen. Talon töiden ohessa Tapani tekee myös sepän töitä. Koska Tapani ei osaa kirjoittaa, Maria opettaa Tapanin kirjoittamaan, mikä ilahduttaa heitä molempia. Tapani saa pajassa silmäänsä tulisen rautamurikan ja kärsii pitkään kipeästä silmästään, mutta säilyttää onnekseen näkönsä. Silmäonnettomuudestaan toipuva Tapani pääsee maanmittari Dampbellin apulaiseksi ja joutuu olemaan pitkiäkin aikoja työmatkoilla eri puolilla Pohjois-Suomea. Lapin rajalla Tapani onnistuu

muiden työmiesten avustuksella vangitsemaan joukon Venäjän lappalaisia, jotka varastelevat suomalaisten poroja.

Teos noudattelee hieman mukailtuna Meriläisen oman elämän tapahtumia, joita Meriläinen on kuvannut mm. teoksessaan *Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana*. Tapani tarkoittaa Meriläistä itseään ja sepän vaimo Maria tarkoittaa Meriläisen vaimoa Annia. Meriläinen oppi kirjoittamaan vasta aikuisena vaimonsa opastuksella, ja hän työskenteli useina kesinä maanmittari Lönnbohmin apulaisena aina Lappia myöten. Teoksessa kuvattu yhteenotto poroja varastelevien Venäjän lappalaisten kanssa on sattunut v. 1881, jona vuonna Heikki Meriläinen myös osti puolet Korholan talosta.

Teos on ajallisesti jatkoa Meriläisen lapsuutta ja nuoruutta kuvaavalle teokselle *Korpelan Tapani*, ja päähenkilöiden tarina jatkuu edelleen teoksessa *Kahleeton vanki*.

Nyt tohtori tarttui kaksin käsin Tapanin päähän ja viskattuaan kääreän lattialle väänti pään niskoille että kasvot tulivat melkein ylöspäin. Sitten se kaksilla näpillään veti ne ajettuneet luomet auki, että näki silmän sisään. Siinä se sitten pitkän tuokion tähysteli ja kallisteli tavattoman suurta päätään puoleen ja toiseen, vaan kun silmästä rupesi pursuamaan vettä, niin heitti pois ja vetäytyen selkäkenossa seisomaan sanoi: "Siinä on tehtävä leikkaus, jota ei täällä voida tehdä, vaan on mentävä merikaupunkiin." (s. 39)

Meriläinen, Heikki: Korpelan Tapani: kuvaus kansan elämästä. Porvoo: WSOY, 1888. 175 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävän teoksen kertojaminänä on Tapani, joka muistelee lapsuutensa ja nuoruutensa vaiheita ankarien vanhempien kurituksessa. Jyrkän uskonnolliset vanhemmat kohtelevat Tapania lapsesta saakka epäinhimillisesti, ja raaka julmuus jättää Tapanin sieluun ikuiset arvet. Nuoreksi mieheksi vartuttuaan Tapani tapaa tulevan vaimonsa Marin ja elämä alkaa näyttää siedettävältä, jopa onnelliselta. Tapani menee Marin kanssa naimisiin ja rupeaa tekemään sepän töitä.

Kuvaus noudattelee melko tarkasti Meriläisen oman elämän tapahtumia, jotka hän on kertonut mm. teoksessaan *Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana*. Teoksen Tapani tarkoittaa Meriläistä itseään ja Mari puolestaan Meriläisen morsianta Annia. Heikki Meriläinen syntyi Sotkamon Korvanniemellä 21.12.1847. Heikin ollessa parivuotias perhe muutti Korholanmäelle Rasilaan ja sieltä viisi vuotta myöhemmin samalla kylällä sijainneeseen Viitalaan. Heikin tuleva vaimo Anni asui Naapurinvaaralla Heikkilä-nimisessä talossa. Häät pidettiin marraskuussa 1872, ja nuoripari asettui huonemiehiksi Naapurinvaaran Korholaan, jossa asui myös Heikin setä.

Korpelan Tapanin myöhempiä vaiheita kuvataan Meriläisen teoksessa *Korpelan seppä*.

Miehet olivat peloissaan, että jos hiljanki hitain kuolen. Vaan minä nousin seisalleni ja aloin kuonnutella itseäni. Sitten antoivat ruokaa, mitä heillä mukana oli. Siitä selvisin haastelemaan. Miehet olivat täällä metsäsaunalla tervatyynyin teossa. Ne kertoivat oikein iloissaan tänne tulostaan. Toinen sanoi:

– Oli kuin vetäjäs meitä veti tänne, että oltiin kahdella päällä, lähteäkö vasta aamulla. Se oli aivan saada sammua, kuin Antti vielä hommasi tänä iltana käydä Kölkän puron suuhun rysiä panemassa

ja aamulla lähteä tänne päivää myöten, vaan se oli minulla kuin hiimosti vain selässä, että en saanut rauhaa, piti vain lähteä.

– Minä tulin juuri ulos, kuin tämä näytti hommailevan uimasilleen ruveta, sanoi toinen. – Nukuttiin täällä saunassa, vaan oli tullut kuuma minulle, niin läksin ulos jäähdyttelemään ja sattui näet sekini juuri paraiksi. (s. 170–171)

Meriläinen, Heikki: Kuusten juurella: romaani. Porvoo: WSOY, 1922. 316 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävä romaani kertoo Mikosta ja Aunosta, jotka ostavat Aunon kotitalon Mäkelän omakseen sen jälkeen, kun Mäkelä joutui pakkohuutokaupassa kauppias Ledenbergille. Mikko maksaa kauppahintaa vähitellen Ledenbergille. Mikko on pitkiä aikoja poissa kotoaan työmatkoilla pohjoisessa. Mikko joutuu käymään muutamia kertoja käräjillä puolustaessaan läheistensä ja kyläläisten oikeutta milloin minkinlaisessa asiassa. Kun lähes koko Mäkelän kauppahinta on tullut maksetuksi, kauppias Ledenberg rupeaa vaatimaan Mikolta lisää rahaa väärennetyllä velkakirjalla. Mikko joutuu jälleen käräjille vastaamaan väitetyistä veloistaan, ja konkurssituomion saanut Mikko joutuu toistamiseen muuttamaan perheineen pois samasta kotitalostaan. Mikko ajautuu itsemurhan partaalle, mutta saa erään vanhan ystävänsä avustuksella ostettua uuden talopahasen, Korholan, toisesta pitäjistä ja elämänusko alkaa jälleen viritä. Korhola alkaa vaurastua ja viljelykset laajentua niin suuriksi, että sairauksista kärsivä Mikko ei enää jaksakaan hoitaa niitä ilman apulaisia. Mikko ja Auno myyvätkin Korholan pois ja hankkivat sen sijaan pienemmän tilan, jossa tuntevat viihtyvänsä.

Kuvaus noudattelee melko tarkasti Meriläisen oman elämän tapahtumia, jotka hän on kertonut mm. teoksessaan *Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana*. Teoksen Mikko tarkoittaa Meriläistä itseään ja Auno puolestaan hänen vaimoaan Annia. Pakkohuutokaupassa 1895 Heikkilän tilan saataviaan vastaan huutanut kauppias Bergh ei itse tarvinnut Heikkilää vaan möi sen Heikki Meriläiselle. Meriläinen maksoi velaksi jäänyttä kauppahintaa Berghille pienissä erissä saamatta maksuistaan kuittausta. Kolme vuotta myöhemmin Bergh vaati käräjillä Meriläistä konkurssiin väittämällä, että tämä ei ollut maksanut velkaansa. Vääryydellä langetettu konkurssituomio vei Meriläisen itsemurhan partaalle. Meriläinen oli jo hyppäämässä Kajaanissa Ämmän virtaan, kun hänet pelasti viime hetkellä vanha ystävä Kalle Korhonen. Kalle Korhosen avustuksella Meriläinen osti Kiehimästä (Paltamosta) Päätalon tilan, jonne hän muutti vaimonsa Annin kanssa v. 1899. Vuonna 1914 Meriläinen möi Päätalon pois terveydellisistä syistä ja osti sen tilalle pojaltaan palstan Mieslahden rannalta, johon rakensi pienemmän talon vanhuuden kodikseen itselleen ja vaimolleen.

Teos on ajallisesti jatkoa Meriläisen teokselle *Kahleeton vanki*.

Auno löi käsiään yhteen ja huudahti: – Nyt kummia kuuluu! Mistä pilvestä se nyt putosi?

– Ei ole pilvestä, maasta se on kotoisin ja maaksi se on jälleen tuleva, sanoi Mikko. – Meillä on pitkä muuttomatka, mutta eipähän tavarat haitannekaan. Enemmän kuin kuusi peninkulmaa saamme taivaltaa, ennenkuin olemme kotonamme.

– Enemmän kuin kuusi peninkulmaa! Aivan toisessa maailman ääressähän se sitten on!

– On sitä vielä ilmaa etempänäkin, eikä se ole sen loitompana kuin Kuurtajanjoen suulla,

Koutajärven takana, ei kaukana Koutajärvestä.

– Aivan tuntemattomaan puoleen, sanoi Auno, äänessä väräjävä alakuloisuus.

– Eihän meillä täälläkään pestyä pöydänpäätä ole, ja ihmisiä niitä näkyy olevan sielläkin, naapurinamme on rikas kauppias, joka lupasi meitä auttaa kaikella, mitä tarvitsemme. Sanoi tietävänsä kohtalomme, ja se häntä näkyi lämmittävän. (s. 251–252)

Meriläinen, Toivo: Loikkarin taivas : historiallinen romaani 1930-luvun Kainuusta ja Neuvosto-Karjalasta. Suomussalmi: Myllylahti, 1997. 318 s.

Historiallisen romaanin päähenkilönä on Kuhmoniementä (nykyään Kuhmo) kotoisin oleva Matti Kurkinen. Eletään 1930-luvun alun pulakautta. Matti Kurkisen kotitalo on velkakierteessä ja eräs kotikylän tyttö on raskaana Matille. Mattikin on kuullut puhuttavan itärajan takaisesta työläisten ihanneyhteiskunnasta, jota johtaa itse Stalin, Isä Aurinkoinen ja jokaisen työläisen toveri. Kyllästyttyään savotalla työnjohtajan niuhotukseen Matti Kinnunen päättää hiihtää paremman tulevaisuuden toivossa itärajan yli. Lupaukset työläisten onnelasta osoittautuvat kuitenkin katteettomiksi heti rajan ylityksen jälkeen, kun Matti eksyyttyään ja harhailtuaan lopulta osuu Kiimasjärvelle ja joutuu samantien kuulusteluun ja vankityrmään. Matti päätyy metsätöihin pakkotyöleirille, josta matka jatkuu aikanaan kohti Solovetskin vankileiriä.

Kirjassa on myös asiatyylisiä historiallista kuvausta juonellisen proosan välissä.

– Olet syntynyt 17. syyskuuta 1911 Kuhmoniemen pitäjässä. Olet ammatiltasi metsätyömies, eli jätkä, niin kuin olet itse kirjoittanut. Sanot olevasi köyhistä vanhemmista ja Vaaran talon poika Räyskän kylästä. Jaa... että talonpoika ja köyhistä vanhemmista. Miten se on selitettävissä?

– Minä tarkoitin sillä sitä, että kotonani on maata ja rakennukset, mutta niiden arvo on viimeistä penniä myöten haltijavelkakirjoihin leipävelkoina kiinnitetty. Omaisuutta on ollut, mutta se on syöty, ja talo taitaa joutua vasaran alle.

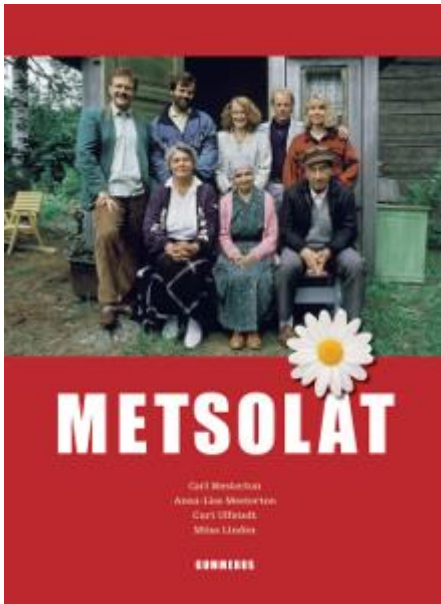
– Niin, niin... siitä me keskustelimme jo edellisellä kerralla, kuulustelija huomautti ja jatkoi paperin tutkimista.

Kun omaisuusasia kummitteli jokaisen kuulustelun yhteydessä, se lienee liittynyt Matin taustan selvittelyyn siten, että sieltä haettiin kohtaa, johon mies jossakin vaiheessa kompastuisi. (s. 141–142)

Carl Mesterton ym: Metsolat-kirjasarja. Jyväskylä: Gummerus, 1993–1997. 5 osaa.

Metsolat-kirjasarja kertoo kuvitteellisesta Leppävaaran maalaistalosta kuvitteellisessa Hoikan kunnassa Kainuussa. Leppävaarassa asustelevat Annikki ja Antti, joilla on viisi lasta: Risto, Heikki, Jaana, Erkki ja Eeva. Kirjasarjan alussa Risto asuu vaimonsa Raijan ja lastensa Lassen ja Liisan kanssa Tampereella. Heikki asuu perheineen Ruotsissa. Jaana asuu miehensä Jaakon kanssa Sotkamossa. Erkki asuu edelleen kotitilallaan. Eeva opiskelee Tampereella lääketiedettä. Annikin äiti asuu omassa mummonmökissään Leppävaaran mailla. Leppävaaran väen alituisena kiusanhenkenä häärii rajanaapurina asuva korskea Kari Kaukovaara, joka omistaa kotitilansa puoliksi sisarensa Helenan kanssa.

Metsolat-televisiosarja on esitetty TV2:ssa 1993–1995. Sarjasta on esitetty uusintoja ja erillisiä joulujaksoja muutamina joulukuina. Oheinen kirjan kansikuva on vuonna 2009 julkaistusta uusintapainoksesta, joka sisältää yksissä kansissa kirjat Metsolat – Tie kotiin ja Metsolat – Tie huipulle.

Carl Mesterton, Curt Ulfstedt, Miisa Lindén: Metsolat: tie kotiin. Jyväskylä: Gummerus, 1993. 342 s.

Teos kattaa tv-sarjan 12 ensimmäistä osaa. Teoksen alussa eletään kesää 1987. Erkki painiskelee alkoholiongelmiensa kanssa ja ostaa ensimmäisen kaivinkoneensa. Mummon kuoltua Erkki saa perinnönjaossa Urjanrinteet omakseen ja alkaa suunnitella sinne laskettelukeskusta.

Carl Mesterton, Curt Ulfstedt, Miisa Lindén: Metsolat: tie huipulle. Jyväskylä: Gummerus, 1994. 284 s.

Teos kattaa tv-sarjan osat 13–22. Jaakko ja Jaana ovat muuttaneet Tampereelle. Laskettelukeskustaan suunnitteleva Erkki ratkeaa jälleen ryyppäämään, ja Antti saa ensimmäisen sydänkohtauksensa. Riston yritys menee konkurssiin, ja hän ajautuu samalla avioeroon ja palaa kaikkensa menettäneenä Leppävaaraan. Eeva ja Stigu pitävät Leppävaarassa kesähäät, mutta joutuvat heti häiden jälkeen kolariin, jossa Stigu halvaantuu. Liisa ja Osmo ostavat autiotilan Leppävaaran lähistöltä. Urjan laskettelukeskus avataan. Antti pääsee ohitusleikkaukseen.

Carl Mesterton, Miisa Lindén, Anna-Lisa Mesterton: Metsolat: yhteinen tie. Jyväskylä : Gummerus, 1995. – 263 s.

Teos kattaa tv-sarjan osat 23–31. Erkki menee naimisiin Helenan kanssa. Antti ja Annikki käyvät Karjalassa Antin lapsuudenmaisemissa. Stigu pääsee kotiin kuntoutuslaitoksesta ja yrittää

sopeutua liikuntavammaisen elämään. Maatalon töihin väsynyt Liisa käy tuulettumassa Tampereella, josta palaa nolona Hoikkaan. Risto murtuu henkisesti ja joutuu mielisairaalaan Ouluun. Jaakko joutuu työttömäksi pankkikriisin jälkimainingeissa.

Carl Mesterton, Miisa Lindén, Anna-Lisa Mesterton: Metsolat : kohtalon tie. Jyväskylä: Gummerus, 1996. 272 s.

Teos kattaa tv-sarjan osat 32–40 syksystä 1991 juhannukseen 1993. Risto pääsee kotiin Oulun mielisairaalaista. Eeva saa lääkärin viran Hoikasta, ja Stigu aloittaa työt Urjanrinteiden palveluksessa. Raskaana oleva Helena menehtyy kaaduttuaan Kaukovaaran portaissa, ja vauvakin menehtyy pian keisarinleikkauksen jälkeen. Surun murtama Erkki sortuu jälleen juopottelemaan, mutta Risto kantaa sillä välin vastuun rinnekeskuksesta. Risto pääsee somistuksen opettajaksi Hoikan Opistoon. Jaakko perustaa oman lakiasiaintoimiston.

Carl Mesterton, Miisa Lindén, Anna-Lisa Mesterton: Metsolat : uusi tie. Jyväskylä : Gummerus, 1997. 282 s.

Teos jatkaa Metsoloiden tarinaa lokakuusta 1993 juhannukseen 1997. Antti ja Annikki muuttavat Leppävaarasta rivitaloon kirkonkylälle. Osmosta tulee kansanedustaja. Erkki ja Riitta menevät naimisiin ja saavat poikavauvan. Myös Eeva ja Stigu saavat vauvan, samoin kuin Liisa ja Osmo. Jaana perustaa Tampereelle naisten kuntosalin. Erkin liiketoimetkin Urjan rinnekeskuksessa sujuvat menestyksekkäästi, ja Erkki laajentaa yrityksiään rakentamalla Hoikkaan uuden tanssipaviljongin.

Elettiin Hoikassa, pienessä Kainuun kunnassa, Puolangan, Ristijärven ja Paltamon kyljessä, likipitään kahdeksankymmenen kilometrin päässä Kajaanista.

Keskellä korpien kuiskintaa ja järvien loiskintaa, Urjan vaaran kainalokopassa oli Leppävaaran tila. Sieläkin elettiin tavallista kesäistä arkea.

Punainen kaksikerroksinen maalaistalo ei ollut aivan pieni mutta kaukana kuitenkin suurtilasta. Ikkunanpielet välkkyivät valkoisina, ja sinisenharmaa ulko-ovi oli tuskin koskaan lukossa. Kuistin ikkunoita peittivät ylhäältä vihreäkukalliset verhot ja alhaalta kirkkaanpunaiset pelargoniat.
(Metsolat : tie kotiin, s. 7)

Moilanen, Mauno: Verhot ikkunassa. Suomussalmi: Myllylahti, 1997. 217 s.

Psykologinen romaani kertoo paniikkihäiriöstä kärsivän Helenan kehitystarinan. Helenan lapsuutta varjostaa äidin tuberkuloosi ja isän tyrannimainen ehdottomuus. Helena opiskelee käsityönopettajaksi ja menee naimisiin Hanneksen kanssa. Paniikkihäiriö ilmenee Helenassa pian naimisiinmenon jälkeen. Hän ei pysty paniikkihäiriönsä vuoksi käymään kaupassa tai pankissa eikä ajamaan autoa. Helena taistelee ahdistuksensa kanssa parikymmentä vuotta ennen kuin oppii ottamaan elämänsä omiin käsiinsä ja vapautuu peloistaan.

Helena asuu lyhyitä aikoja Oulussa ja Sotkamossa ennen kuin muuttaa Suomussalmelle, jonne perhe asettuu asumaan pysyvästi. Kirjoittajan mukaan teos perustuu haastatteluaineistoon: "Kaikki paniikkihäiriöön liittyvät tapahtumat ovat aitoja, mutta muuten tarinassa esiintyy sekaisin sekä faktaa että fiktiota."

Kävellessäni viitostien vartta katselen hangen peittämälle Kiantajärvelle ja näen, kuinka kaunis se on. Näen salmen takana Kirkkosaaren ja sen takana Niskanselän aavan. Kun saari väistyy edestäni, näen järven takana hämärästi Suomussalmen maantiesillan. Minä en ole katsonut kahteenkymmeneen vuoteen niin kauas, ja siksi olen menettänyt sen kykyni. En näe yksityiskohtia, mutta silti erotan järven takana olevan metsän. Kiannon maisemat, Turjanlinnan seutu ja Niettussaari, ovat kaukana etuoikealla lähes näkymättömissä. Siinä astellessani olen tullut huoltoaseman kohdalle ja olen aivan rauhallinen. Kävelen niitten koulujen ohitse, joissa olen pelännyt ja vapissut pienuuttani. Sekin suuri painajainen on nyt pelkkä muisto vain, sillä lyhyitä sijaisuuksia lukuunottamatta olen ollut työttömänä vuosia. Siellä joku muu sijainen saisi opettaa nyt minun puolestani. Kävelen edelleen ja tulen voimalaitoskanavan ylittävälle sillalle. Katson kaiteen ylitse alas, jossa vesi velloo enkä pelkää vielääkään. Käyn pankissa maksamassa laskuni ja nostan lisää rahaa tililtäni. Käyn kemikaliassa ja ostan shampoota ja huulipunaa. Menen apteekkiin ja ostan disperiniä. Ne tuotteet eivät ole meiltä lopussa, mutta ostan silti, sillä tämä on minun uuden elämäni ensimmäinen ostosmatka. (s. 184–185)

Muilu, Ville: Huominen päivä on parempi: romaani. Helsinki: Kirjapaja, 1948. 163 s.

Romaanissa kerrotaan 1860-luvun Kuhmosta (tuolloin Kuhmoniemi), jossa vallitsee nälkä ja puute alituisten hallavuosien vuoksi. Nälän ja tautien heikentämiä ihmispoloja kutsuu kuolema hautumaan poveen. Myös Kotavaaran savupirtin väki joutuu turvautumaan pettuun ja olkileipään. Kurjuus huipentuu suureen nälkävuoteen 1868, jolloin Kotavaarastakin kuolee kaksi lasta vatsat pöheessä ja jäsenet kuihtuneina. Lopulta Kotavaaran isäntäkin joutuu lähtemään kerjuulle ja onnistuu hankkimaan rikkaasta kestikievarista perheelleen pelastavan jauhosäkin, kun hän itse pysyy rehellisyyden kaidalla tiellä ja ilmiantaa jauhovarkaan keskikievarin isännälle. Lopuksi toivo paremmasta huomisesta valaisee arkista aherrusta ja kotavaaralaisetkin kiittävät Jumalaa varjeluksesta vaikeina aikoina.

Teoksessa kuvaillaan totuudenmukaisesti Kuhmon historiallisia tapahtumia ja virkamiehiä.

Marraskuusta lähtien oli kirkon isokello moikunut Pajakkatörmällä melkein pä aamusta iltaan, julistaen kauaksi ympäristöönsäkin sanomia kuoleman kulkumatkalta. Hartaana paljasti kärsivä ristikansa päänsä sanomakellojen kumahdusten kiiriessä vaarojen yllä ja pelko sydämessä ajatteli omaa lähtöään tästä kärsimyksen laaksosta. Köyhää kansaa kulki laumoittain nääntyneinä ja kurjina talosta taloon, pyydellen Jumalan nimessä edes perunan kettuja henkiriepunsa piteeksi. Kenellä oli mistä antaa, se antoi. Ja niin hätä nousi äärimmilleen, säästämättä lopulta isoisempaa eläjää sen paremmin kuin kolikkokorven mökkiläistäkään. (s. 7)

Muilu, Ville: Jumala Tituksen löytää. Lapua: Herättäjä-yhdistys, 1971. 171 s.

Uskonnollisesti sävyttyneessä romaanissa eletään sotakesää 1944 Poikkivaaralla Kainuun perukoilla. Seudulla on tehty havaintoja partisaaneista, ja koko seutukunta elää päivittäistä elämäänsä alituisen pelon ja huolen alla. Poikkivaaran väki elää puutteenalaista, vähäeleistä elämäänsä Herran pelossa, kurissa ja nuhteessa, kunnes partisaanit eräänä yönä iskevät. Poikkimäen väestä osa pelastuu pakenemalla, osa haavoittuu ja osa kohtaa kuolemansa partisaanien uhreina.

Muuan kristikunnan pienimmistä palaili tästä juhlasta. Hän oli menneitten vuosien takainen kaidan tien kulkija, vaivainen mato ja matkamies maan, Poikkimäen Olli, vakaa perilleaikoja, perukkalainen juhluvieras, suuren kainuulaisen pitäjän pohjoisimman kulman eläjä.

Jumalan kaukaviisuus sijoittaa jokaisen ihmisen omaan paikkaansa. Niin täällä ajassa kuin iäisyydessäkin. Itse kullekin hän on varannut oman kasvualustan, sen kapaleen tästä maapallon pinnasta, jolla hän luomaansa hoitaa ja hyötää. On paljon eloperäisiä, hyöteviä lehtomaita, savipohjaisia mulloskapaleita, joiden kylväjä saa nauttia suuria siunauksia vuodesta vuoteen, ammentaa aittansa laareista puhtainta Jumalanviljaa kaikkina elämänsä päivinä. On avaria viljalakeuksia reheviä ja voimallisia ihmissukuja varten. Mutta on myös soraisia rinnemaita, pohjanpuolen varjoisia romeikoita, suuria soita reunustavia happamia maankerttämisiä, rahkaisia kuusikkonorjoja. (s. 7–8)

Muilu, Ville: Rajasärkkäläiset: kuvaus Kainuun rajaseudulta. Helsinki: Kirjapaja, 1945. 172 s.

Romaanissa kuvaillaan Kuhmon rajaseudulla asuvan Rajasärkän väen paluuta evakosta kotikonnuilleen talvisodan jälkeen. Kaikki rakennukset on poltettu sodan aikana, joten särkkäläiset alkavat ensi töikseen rakentaa itselleen tilapäistä mökkiä. Muutenkin niukkoja elämisen ehtoja kaventaa ankara halla, joka jälleen kerran vierailee pelloilla kutsumattomana vieraana. Nälän uhatessa Rajasärkän väki joutuu menneiden sukupolvien tapaan turvautumaan pettuun jauhojen jatkeena. Arkinen elämä on yksitoikkoista ja vaatimatonta, mutta särkkäläiset jaksavat kuitenkin kurkottaa kohti tulevaisuutta päivä kerrallaan Luojaan turvautuen.

Tämmöinen oli matkamiesten uskollinen juhta, jonka varassa toivorikasta paluumatkaa suoritettiin. Kaikesta huolimatta se oli palvellut uskollisesti isäntäänsä, kuljettaen tämän perheineen ja varustuksineen pois sodan jaloista, kärsivällisesti ja nöyrästi aina viimeisenä kulkien, rivakkakäyntisemmistä kilometrikaupalla jääden. Manna oli itse sillä ajaa nytkytellyt pitkälle ja tuntemattomalle evakkotielle, muun perheen ajaessa kirkonkylästä autolla Sotkamoon. Kaksi viikkoa oli kestänyt matka Pyhäjärvelle, jonne Mannan joukkokin oli kuljetettu. Hitaasti, mutta ei ollenkaan varmasti, oli kuitenkin tuo lähes kolmisatakilometrinen taival suoritettu, ja loppujen lopuksi Manna sai olla hyvillään, ettei luopunut ajokistaan niinkuin monet muut ja menettänyt sitä ikutielleen. Johan hänelle oli tullut vahinkoa aivan tarpeeksi asti, kun koko karja oli hävinnyt viimeistä sorkkaa myöten. (s. 17)

Mukka, Timo K: Täältä jostakin. Jyväskylä: Gummerus, 1965. 207 s. Kansikuva vuoden 2015 painoksesta.

Pasifistinen armeijaromaani perustuu Timo K. Mukan omiin armeijakokemuksiin. Romaanin päähenkilö Matti K. Tulli menee syksyllä 1964 suorittamaan asevelvollisuuttaan Kainuun rajavartiostoon Kajaaniin. Kotiaan ja raskaana olevaa vaimoaan ikävöivä Matti K. Tulli ei sopeudu armeijan kuriin ja aatemaailmaan, mutta ei saa asepalveluksesta vapautustakaan, koska on palvelukseen kelpaava. Sopeutumattomuus johtaakin jo palvelusajan alkuviikkoina väistämättömiin yhteentörmäyksiin esimiesten kanssa, ja Matti K. Tulli joutuu mielentilansa vuoksi tutkittavaksi Tilkan sotilassairaalaan Helsinkiin.

Pellolainen taideopiskelija ja kirjailija Timo K. Mukka aloitti asevelvollisuutensa suorittamisen Kainuun rajavartioston jääkärikomppaniassa Kajaanissa syksyllä 1964. Hänen vaimonsa Tuula oli tuolloin raskaana. Mukka oli tutkittavana Tilkan sotilassairaalassa syystalvella 1964, minkä jälkeen hänet vapautettiin aseellisesta palveluksesta ja hänen tehtävikseen määrättiin mm. lumityöt ja kasarmien saunan lämmitys. Mukan armeija-aikaa on kuvattu yhdenmukaisesti romaanin tapahtumien kanssa mm. elämäkertateoksessa *Timo K. Mukka*, jonka on kirjoittanut Erno Paasilinna.

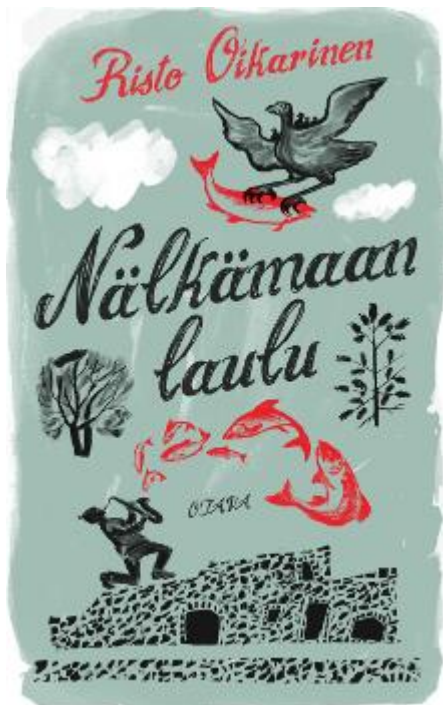
Hän käveli nopein nykivin askelin pitkin Kauppakatua matkalaukku kädessään, lakitta päin, odottaen että rajavartioston kuorma-auto ilmaantuisi näkyviin ja hän pääsisi perille komppaniaan siinä. Kolkko tuuli puhalsi pitkin katuja, asuntojen ikkunoista paistoi ikkunaverhojen lävitse valo ja kadulla oli vain muutama harva kulkija.

Hän tiesi tarkkaan missä päin kaupunkia kasarmialue oli, vaikkei aikaisemmin ollut käynytkään täällä: taksimies oli näyttänyt hänelle kasarmialueen keltaiset kaksikerroksiset rakennukset jotka valoisan aikaan näkyivät keskikaupungille asti. (s. 66)

Oikarinen, Risto: Nälkämaan laulu. Helsinki: Otava, 2016. 207 s.

Helsinkiläistynyt jazzmuusikko palaa lapsuudenmaisemiinsa Kajaaniin esiintyäkseen Paltaniemen Eino Leino -päivillä. Junamatkan aikana hän muistelee nuoruuttaan ja sitä, kuinka aikoinaan rakastui musiikkiin kuunnellessaan soittoa Kajaanin linnansillalla. Paljon on muuttunut noista ajoista, sillä nyt mukana kulkeva saksofoni herättää omistajassaan varsin ristiriitaisia ajatuksia, saaden hänet välillä pohtimaan, että koko kapistus olisi ehkä viisainta viskata jokeen tuolta samaiselta sillalta.

Kun Buster Franklin paiskaa saksofoninsa jokeen New Yorkin yön pimeydessä, ei kohtauksessa soi musiikkia; sillalla kaikuvat vain nopeat askeleet ja molskahdus. Minun kohtauksessani Kajaanin valoisassa kesäyössä teutaroi si free jazz. Matkallani rautatieasemalta aution keskustan halki Pölyvaaran jäkäläkankaalle ja sieltä takaisin Linnansillalle nakuttaisi tauotta Peter Brötzmannin itäsaksalainen konekivääri-saksofoni. (s. 47)

Ojala, Ossi: Ja aika pysähtyi. Oulu: Pohjoinen, 1985. 150 s.

Tositapahtumiin perustuva romaani kertoo paltamolaisesta viisilapsisesta pienviljelijäperheestä, joka menettää liikenneonnettomuudessa sekä isän että äidin. Ylioppilaskirjoitukset juuri läpäissyt Anu-tytär joutuu perheen vanhimpana lapsena tekemän vaikeita ratkaisuja pohtiessaan omaa ja sisarustensa tulevaisuutta. Ratkaisuja ei helpota se, että niin sensaatiolehdet kuin tilasta kiinnostuneet ostajaehdokkaatkin pyrkivät hyötymään heidän tukalasta tilanteestaan.

Anu voisi puhua Oikariselle, jos tila myytäisiin. Kauppias ja holhoojaksi määrätty Antti Laakkonen perheineen varmasti parhaimmat neuvot osaisivat antaa.

Ei ollut Rauno-enostakaan avuksi. Ainoa sukulainen asui Ruotsissa seitsemättä vuottaan. Kehui hyvillä palkoillaan Algotsin vaatetuksella Boråsissa. Ei lähtisi elintasoltaan Kainuun kivikkoja kuopimaan, kun kerran niistä oli kunnialla eroon irtaantunut. Vaimo Eila, samoissa töissä ja Eva-tytär niin "ruotsalainen", ettei kunnolla suomea osannut, vaikka oli jo kolmentoista.

Rauno niistä vain tuli hautajaisiinkin, oli hirveän vaivaantunut koko ajan ja niin erilainen muitten joukossa, että sitä melkein häpesi. (s. 8–9)

Oranen, Raija: Valkea talo jokivarressa. Helsinki: Teos, 2007. 311 s.

Kirjassa kerrotaan nuoren Johanna Juntusen varttumisesta aikuiseksi 1950-1960-luvuilla. Isä Janne on metsäyhtiön palveluksessa Hyrynsalmen piiripäällikkönä. Äiti Sofia on ompelija, mutta perustaa myöhemmin oman vaateliikkeen, Hyryn Leningin. Johannalla on kaksi vanhempaa siskoa ja yksi vanhempi veli. Juntusten perhe asuu aluksi Kajaani Oy:n omistamassa talossa, jonka toisessa päässä on isän konttori. Myöhemmin Jannen ja Sofian suuri unelma täyttyy, kun heidän perheelleen rakentama valkea talo valmistuu jokivarteen.

Kirjassa kuvataan vivahteikkaasti sodanjälkeistä elämää. Pula-aika alkaa olla takana ja pikkuhiljaa vaurastuminen alkaa näkyä kirkonkyläläisten elämässä. Kirjan loppuosassa hypätään parikymmentä vuotta eteenpäin. Siinä kuvataan Johannan elämää aikuisena oman uransa luoneena naisena Helsingissä. Romaani sisältää omaelämäkerrallisia aineksia kirjailijan omasta lapsuudesta ja nuoruudesta Hyrynsalmella ja Suomussalmella.

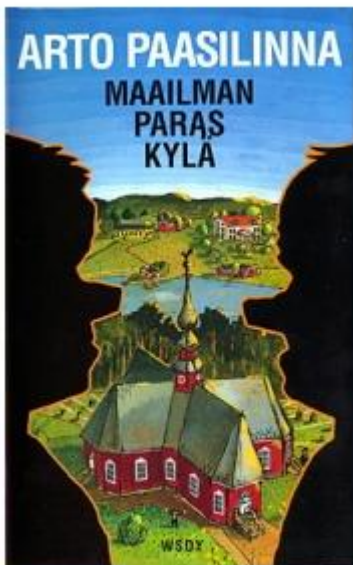
Isä ajoi Heikkisen pihaan hakemaan äitiä kaupasta, mutta ei Piiripäälliköllä, vaan upouudella kuplavalokkarilla, ensimmäisellä omalla autolla. Siinä oli takana kaksi pientä ikkunaa ja vasemmalla takapeili, ja tuulilasissa pyyhkijä ja mittarien alla valkea vetostrarttinappi. Herraisä, miten se oli hieno! Ensimmäisen monen kuplan sarjassa, isä ei muuta autoa huolinut. Kaupasta palatessa - oli ostettu myös pullollinen sittisootaa - Johanna sai mennä hakemaan Osulasta vielä "kakssataa rammaa savumakkaraa", siivuina tietysti. (s. 33–34)

Paasilinna, Arto: Maailman paras kylä. Porvoo: WSOY, 1992. 322 s.

Romaanin alussa eletään vuotta 1991. Sotkamon Kalmonmäen vanha isäntä, monen kirkon polttaja Asser Toropainen tekee testamentin, jossa hän määrää pojanpoikansa Eemeli Toropaisen hallinnoimaan testamenttivaroilla perustettavaa Asser Toropaisen Kuolinkirkkosäätiötä. Eemelin on rakennettava säätiön varoilla puukirkko. Asserin kuoltua Eemeli ryhtyy toimeen, ja kirkkorakennus nousee säätiön maille Sotkamon Ukonjärvelle. Vähitellen komean hirsikirkon ympärille kerääntyy monenmoista väkeä ja Sotkamon eteläisille takamaille rakentuu omintakeinen yhteisö, jonka vireyttä ja vaurautta eivät ulkopuoliset uhkat pysty nujertamaan. Ukonjärveläiset porskuttavat tarmokkaasti eteenpäin, vaikka muu Suomi näivetty ja maailmalla riehuu kolmas maailmansota. Ukonjärven idylliä ei pysty murtamaan edes maailmanloppu vuonna 2023.

Maailman parhaan kylän riemukkaan myönteistä ilmapiiriä leimaa yritteliäisyys, idearikkaus, uskallus, omavaraisuus, omatoimisuus, luonnonmukaisuus ja ihmissuhteiden mutkattomuus. Vaikka muuta Suomea ja koko Eurooppaa ravistelee nälänhätä ja polttoainepula, ei Ukonjärvellä ole hätäpäivääkään: hevoskyyti korvaa autot, härkäaura traktorikynnön, ja järvestä saadaan muikkua ja siikaa, metsästä hirviä, sieniä ja marjoja, omilta viljelyksiltä perunaa, juureksia, viljaa ja yrttejä. Suomeen harhautuneen ja Ukonjärvelle pudonneen pommikoneen osista kilkuttelee somaliseppä pajassaan uusia esineitä Ukonjärven erinäisiin tarpeisiin. Välskäri tekee Ukonjärven aitassa Eemelille jopa sydämen ohitusleikkauksen tehtyään ensin koemielessä samanlaisen leikkauksen sydäntautiselle karhulle. Eemeli ottaa avosylin vastaan hädänalaiset ihmiset, kuten Sotkamon kunnan maatalouskonsulentin, joka ei ole saanut palkkaansa puoleen vuoteen ja muuttaa riemumielin Ukonjärvelle tehdäkseen siellä töitä ruokapalkkaa vastaan. Ukonjärvi ei pienestä hätkähdä.

Kansi: Pekka Vuori

Teoksen miljö, Sotkamon eteläisimmässä kylässä Laakajärvellä sijaitseva Ukonjärvi ympäristöineen, on kuvattu nimistöltään ja sijainniltaan varsin todenmukaisesti.

Koko kesän Kainuun eteläisillä korpimailla kajahtelivat kirveeniskut, reippaat rakennusmiesten huudot raikuivat, kirkko nousi tasakerrasta yhä ylemmäksi. Kitapuut salvottiin paikoilleen, runko sidottiin ryhtiinsä, ja kurkihirret, herranen aika miten monta niitä tulikaan, vaa'ittiin paikoilleen kattotuolien haltijoiksi.

Villit erämaan eläimet tulivat katsomaan vallankin öisin rakennustyömaata: ketut juoksentelivat kirkon kivijaloissa epäluulojensa vallassa ja pienet heinäkuiset jäniksenpojat söivät ymmärtämättöminä suolaheinää piiluamislanssissa.

Kirkonrakentajien luottavaisina ja vähään tyytyväisinä seuralaisina lehahtelivat kurkihirsien ja kattotuolien humisevissa korkeuksissa hiljaiset kuukkelit. Niitten kanssa oli soma puuhailta tärkeän työn parissa aamusta iltaan ja usein yöllä päivää jatkaen. (s. 34–35)

Paasilinna, Arto: Sotahevonen. Porvoo: WSOY, 1979. 188 s.

Romaanissa eletään maaliskuuta 1942. Venäläinen lentäjälutnantti Savolenko on kuljettamassa desantti Kunitsinia Kainuuseen, kun he joutuvat pakenemaan suomalaisten ilmatorjuntaa ja tekevät lopulta pakkolaskun Hyrynsalmen Luvankylän takamaille. Näin he molemmat päätyvät desanteiksi Kajaaniin. Savolenkon ja Kunitsinin desanttiseikkailua siivittävät onnekkaat sattumat, kunnes venäläiset tuntolevyt aiheuttavat pieniä ongelmanpoikasia, jotka kuitenkin ratkeavat omalla painollaan. Desanttitoverit ostavat markkinoilta Heikki-hevosen, josta tulee desanttien paras apu ja kaveri. Heikki-hevosen avulla desanttitoverit palaavat bensatynnyreineen lentokoneensa luo ja lentävät takaisin kohti itää.

Kunitsin otti selvää, missä Teppana oli: Kajaaninjoen takana kilometrin, parin päässä. Hotellin pihalta Savolenko sieppasi potkurin, jolla lähti potkittelemaan kaupungista; Kunitsin istui kyytiin kun laskettiin jäistä tietä pitkin Kajaaninjoen sillalle. Se ylitti vanhan linnoituksen rauniot, ja sitten alkoi ylämäki, jossa Kunitsin nousi kyydistä ja alkoi juosta Savolenkon rinnalla.

Aurinko oli sulattanut maantien pinnan pienelle vesikierteelle, keli oli oivallinen, ja pian desantit saapuivat Teppanaan. Ja siellä ei ollut vaikeuksia löytää Korhosen Pesulaa. Vanhat puurakennukset muodostivat melkein pienen sotkuisen korttelin, yleinen ränsistyneisyys sävytti pesulan ja entisen lasitusliikkeen ilmettä. (s. 149)

Pakkala, Teuvo: Oulua soutamassa. 3. painos. Porvoo: WSOY, 1912. 120 s. Ensimmäinen painos ilmestyi Kivekkään kustantamana 1885.

Romaanissa kuvataan kuhmolaisten (tuolloin Kuhmoniemi) Erkin, Katrin ja Jussin tervansoutumatkaa Ouluun ja takaisin. Tervansoutu sujuu muuten suunnitelmien mukaisesti, mutta paluumatkalla Jussi-renki horjahtaa veneestä ja hukkuu. Kuhmon ja Oulun välinen tervareitti kuvaillaan teoksessa seikkaperäisesti ja totuudenmukaisesti.

On Paltaselän ja aukean Ärjäselän välisenä Toukansalmi ja sen oikealla rannalla on pieni hiekkarantainen lahdenkaartama, Neuvosenhiekaksi sanottu, ja sen äärellä Neuvosenniemen talo. Siinä oli oulumiehiä säöpitoa pitämässä. Vieretysten könötti lahden kaarelmassa tervalasteja vitsaköydestään kiinni jossakin vaajassa rannalla. Oli siinä niitä aika rivi johokkaita, ja siinä oli

kiantalaista, hyrynsalmelaista, ristijärveläistä, melalahtelaista, varislahtelaista – mene tiedä kaikkia! (3. p., s. 34.)

Palaste, Onni: Simo Hurtta. Hämeenlinna: Karisto, 1978. 348 s.

Historiallinen romaani kertoo vihatusta verovoudista ja rajakapteeni Simo Hurtasta (Simon Affleck), joka asuu suureellisessa hovissaan Lieksassa. Simo Hurtta kiskoo talonpojilta kohtuuttomia veroja silmittömällä röyhkeydellä ja raakalaismaisella väkivallalla, vaikka talonpojat elävät puutteessa ja kurjuudessa katovuosien vietyä heidät nälkäkuoleman partaalle. Kapinoivat talonpojat yrittävät kostaa kokemansa vääryydet ja onnistuvatkin lopulta ryöstämään Hurtan Lieksan hovin. Kirjassa kerrotaan myös Simo Hurtan kahdesta Kajaanin matkasta, joiden aikana hän tapaa Kajaanin linnan päällikön ja kuhertelee tapansa mukaan kauniiden naisten kanssa.

Simo Hurtan tarina jatkuu Palasteen romaanissa *Simo Hurtta ja Anna*, joka ilmestyi neljä vuotta myöhemmin.

Kajaanilaiset halusivat olla kohteliaita ja puhutellessaan Affleckia he muistivat joka kerran sanoa 'herra rajakapteeni', koska tiesivät sen mukavasti hivelevän hänen turhamaisuuttaan. Useimpiin kysymyksiin he kuitenkin saivat vastaukseksi vain jaa jaa tai nej nej, Affleckin huomion naulautuessa säihkyväsilmäiseen Marjattaan.

Kajaaniintulomatkallaan Affleck oli heittänyt arpaa, pystyisikö hän unohtamaan Marjatan, jos sattuisi löytämään toisen Marjattaa nuoremman kaunottaren. Mutta jälleen Marjatta vaikutti hänen silmissään maailman suloisimmalta naiselta. (s. 254)

Palaste, Onni: Simo Hurtta ja Anna. Hämeenlinna: Karisto, 1982. 351 s.

Historiallinen romaani on jatkoa neljä vuotta aiemmin ilmestyneelle Palasteen romaanille *Simo Hurtta*, ja tarina jatkuu edelleen romaanitrilogian 3. osassa *Simo Hurtta ja isoviha*.

Romaani kertoo vihatusta verovoudista Simo Hurtasta ja hänen nuoresta Anna-vaimostaan. Lieksan hovissaan suurellisesti asuva Simo Hurtta kiskoo talonpojilta kohtuuttomia veroja silmittömällä röyhkeydellä ja raakalaismaisella väkivallalla, ja talonpojat ovat jatkuvassa kapinassa vihaamaansa voutia vastaan. Simo Hurtan nuori vaimo joutuu pian huomaamaan, että hänen aviomiehellään riittää sekä vihamiehiä että rakastajattaria. Romanin loppupuolella kerrotaan Simo Hurtan käynneistä Kajaanin linnassa, jossa hän keskusteleekin linnanpäällikön kanssa sodan uhkasta ja sotavarusteluista ja tapaa samalla kaupungin sivistyneistöä. Romanin lopussa Simo Hurtta päättää ostaa Sotkamosta nimismiehen entisen talon uudeksi hovikseen ja muuttaa sinne yhdessä perheensä kanssa.

Affleckin kiinnostus uuteen hovipaikkaan Sotkamossa lisääntyi viikko viikolta, ja hän ryhtyi rahtaamaan sinne omaisuuttaan suurin venekuormin.

Hän rakennutti sinne kahta vilja-aittaa, korjautti päärakennuksen rappusia ja savupiippua sekä vesikattoa ja palkkasi uusia työntekijöitä, niin että parhaaseen aikaan heitä hääri tilalla kuin muurahaisia.

Kun Kainuun yksinkertaiset talonpojat kuulivat Affleckin muuttavan Sotkamoon, he pitivät sitä Jumalan rangaistuksena, koska uskoivat tämän pelottavan herran ryhtyvän perimään heiltä veroja ja ruoskimaan heitä yhtä raa'asti kuin Pielisen talonpoikia. (s. 345–346)

Palaste, Onni: Simo Hurtta ja isoviha. Hämeenlinna: Karisto, 1983. 316 s.

Historiallinen romaani, joka on Palasteen Hurtta-trilogian viimeinen osa, on jatkoa vuotta aiemmin ilmestyneelle romaanille *Simo Hurtta ja Anna*.

Verovouti Simo Hurtan perhe on asettunut asumaan uuteen hoviinsa Sotkamon Turunkorvaan. Isoviha riehuu jo eteläisemmässä Suomessa, ja Kainuunkin pelätään joutuvan pian sotatantereeksi. Samaan aikaan paikalliset talonpojat lietsovat kapinaa häikäilemättömän julmaa Simo Hurttaa vastaan. Maaliskuussa 1712 syttyy sarkasota ja venäläiset vainolaiset ilmestyvät Kainuuseen ja ryöstävät ja tuhoavat häikäilemättömän julmasti kaikki kohtaamansa Kajaanin kaupungin ja Sotkamon pitäjän talot ja asukkaat. Vainolaiset, joiden joukossa on myös muutamia Pielisen talonpoikia, onnistuvat ryöstämään ja polttamaan myös Turunkorvan hovin. Simo Hurtta on onnekseen käymässä Etelä-Suomessa, mutta Anna-vaimo ja heidän kuusi lastaan joutuvat venäläisten vangeiksi.

Kasakkajoukon edetessä kohti valtakunnan rajaa ryöstäminen raaistui talo talolta. Ihmisiä kidutettiin ja heidät jätettiin henkitorissaan virumaan palavien talojen pihoilta sekä hevostien varrelle. Vankeja otettiin matkaan alusvaatteissaan eikä välitetty heidän paleltumisestaan kuoliaaksi. Kun talo oli sytytetty palamaan, tuli tavaksi heittää pienimmät lapset tuleen tai sitten keihästää heidät.

Tällä tavoin Sotkamon pitäjä tuli ryöstettyä lähes viimeistä viljanjyvää myöten. Monista ryöstämistään taloista venäläiset veivät matkassaan kanat ja kukot sekä kissat ja koirat. Eikä kenelläkään ole luontoa kertoa kaikkia julmuuksia mitä venäläiset kasakat tuolla retkellään harjoittivat, polttaessaan Sotkamon kolme pappilaa ja kaikkiaan yli kuusikymmentä taloa. (s. 285)

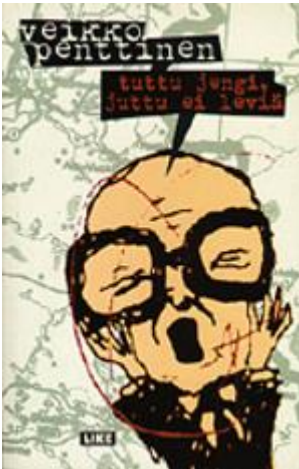
Penttinen, Veikko: Tuttu jengi, juttu ei leviä. Helsinki: Like, 1998. 252 s.

Romaanissa kerrotaan suomalais-neuvostoliittolaisesta kuvausryhmästä, joka saapuu 1970-luvun alussa Kainuuseen kuvaamaan yhteistyöelokuvaa "Rauhan toverit". Ryhmä majoittuu kajaanilaiseen hotelliin. Kuvauksille antaa lisäpontta tieto siitä, että itse presidentti Kekkonen on aikonut käydä tervehtimässä kuvausryhmää Kainuun-matkallaan. Kuvausryhmän koheltamista Kainuun maisemissa leimaavat viina, naiset ja aikakaudelle tyypillinen neuvostoideologia.

Kello 2:15 ovikello soikin, mutta tulija on jo alkuillasta saatille lähtenyt kuvaaja Hotsi Minhi. Hän oli istunut naisen kanssa korkealla koskentyöryällä sijaitsevan Pietari Brahen patsaan juurella ja keskustellut henkevästi. Nainen oli pyytänyt käymään, sitten kun hän järjestää kämppekaverinsa jonnekin.

Kello 2:45 respalla on vielä housut jalassa, kun kellonsoittovuorossa on pitkä ja laihanpuoleinen dramaturgi Jortikka. Ilmeestä päätellen mies ei ollut saanut tai kyyti ei ollut muuten vaan innostanut.

3:12 kelloa soittaa lavastaja Da Vintsi vanhan läheisystävänsä Kustaan ja ilmeisesti uuden ystävänsä näyttelijä Rimskin kanssa. Miehet olivat kävelleet kolmistaan joen yli Kynnäspäälle saakka ja nauttineet suviyöstä ja punaviinistä. (s. 60–61)

Piippo, Jonne: Norsunluutorni: romaani. Helsinki: Tammi, 1945. 371 s.

Romaanin päähenkilö on savolainen Aaretti Harju, joka opiskelee Kajaanin seminaarissa. Eletään 1930-luvun alkua. Seminaarilaiset viettävät opintojensa ohessa värikästä opiskelijaelämää, ja raskasmietteisyyteen taipuvainen Aarettikin opettelee seuraelämän alkeita epävarmassa nuoruuden vimmassa. Aaretti ihastuu vanhempaan leskirouvaan, jota hän ei saa mielestään, vaikka alkaakin seurustella ikäisensä Kaisun kanssa. Kansakoulunopettajaksi valmistuttuaan Aaretti jättää Kaisun ja Kajaanin, ja hän saa syksyllä opettajanviran syrjäkylän koulusta Mikkelin tienoilta. Syksyn edetessä Aarettin ajatusmaailma hajoaa ja hän joutuu mielisairaalaan, mutta pääsee toipilaana kotiin jo jouluksi. Kevätlukukauden alussa Aaretti aikoo palata hoitamaan opettajanvirkaansa ja elämä alkaa asettua uomiinsa.

Teoksessa kuvataan Aarettin kehittymistä pojasta mieheksi sekä Kajaanin seminaarin toimintaa ja seminaarilaisten opiskelijaelämää 1930-luvulla. Henkilöiden nimet ovat muutettuja, mutta kuvitteellisten henkilöiden takaa on löydettävissä heidän todellisia esikuviaan. Jonne Piippo valmistui kansakoulunopettajaksi Kajaanin seminaarista 1936.

Puiston nurmikot olivat tummanvihreät. Niitä ei ollut leikattu vielä kertaakaan. Yksi ja toinen kävi ostamassa juotavaa kioskista ja vei tomuisille pöydille. Silloin tällöin ajoi jarruttava auto joen vastavalmistuneelle sillalle, joka kulki linnanraunioiden ylitse. Puiden lomitse näki sinistä vettä. Ja siinä ajelehti tukkeja matkalla KP:n sahaan. Saraste ja Aaretti nojautuivat taapäin muistaessaan, että huomenna he joutuisivat tekemisiin KP:n kanssa. He ajattelivat, millaista olisi ollut viettää kesä kotona. Kumpainkaan ei käynyt haikeaksi. Saraste oli Tampereelta. Setä rahoitti. Aaretti muisti maalaistalon pitkät unettavat kesäpäivät. (s. 51)

Piippo, Jonne: Tehdas huutaa. Turku: Kirjokansi, 1945. 186 s.

Kajaanin Puutavara -osakeyhtiön (KPOY) ympärille sijoittuva yhdenpäivänromaani kertoo työläisyhdyskunnan elämästä erään syksyisen päivän aikana. Päivään mahtuu tavallisten arkitoimien lisäksi monenlaisia sattumuksia, niin kohokohtia kuin vastuksiakin: häät, potkut töistä, vankikarkurin kuolema poliisin luodista, asuinkorttelin tulipalo.

Teoksen sijoittuminen Kajaaniin tulee tekstissä esille vain viitteellisesti ja peitenimien varjossa, mutta Jonne Piippo on itse vahvistanut, että teoksen esikuvana on ollut Kajaani, joka oli hänelle tuttu kaupunki seminaarivuosien ajalta; Jonne Piippohan valmistui kansakoulunopettajaksi Kajaanin seminaarista 1936. Teoksen Törmä tarkoittaa Makkolan kaupunginosaa ja Kuoppa puolestaan Purolaa.

Poliisimestari Ahlström ojentaa lihavan kätensä, jota Hemppa pusertaa. Sitten tulee huoneeseen konstaapeli, ulossaattelija. Poliisimestarin ystävällisyydestä huolimatta Hemppa on painostavan mielialan vallassa ja tuntee kuin kuorman putoavan hartioiltaan päästessään ulos kadulle... Vapaus... Se on hyvin tärkeä asia.

Hemppa tirkistää raatihuoneen kelloa. Sitten hän palailee Kuoppaan. Vähitellen hänen askeliinsa tulee vauhtia ja lennokkuutta. Hän tekee taas lujan päätöksen: vähän viinaa, paljon harjoitusta. (s. 124–125)

Pulkinen, Salomo: Tervanpolttajat ynnä muita kertomuksia Pohjan periltä. Porvoo: WSOY, 1904. 50 s.

Historiallisia kuvauksia sisältävässä kirjasessa on seitsemän tarinaa "Pohjan periltä", ristijärveläisen Salomo Pulkkisen kotiseudulta. Tarinoiden aiheet ulottuvat tervanpoltosta korven ihmisten elämänkäänteisiin.

Syksyn pureva pakkanen alkaa päivä päivältä käydä yhä kireämmäksi, jäätäen sateesta lionnutta maan pintaa, samalla kun Emäjoen juokseva virta laskee alas hienoa jään riittaa, tynnempien suvannoiden kohdalla liittyäkseen sitten yhteen. Harmaapääukkokin on nyt jättänyt pienokaiset äidin tuuditettaviksi ja tullut itse nakertamaan pirttiinsä polttopuuta vettyneestä ja oksaisesta kuusentyvestä, jota samalla vanhimmat lapset kilvalla pirttiin kantavat. Äkkiarvaamatta ilmestyy nyt ukon eteen mies, jonka silmät vihasta ja kiukusta säkenöivät, samalla ilmaisten siihen syyn. (s. 30)

Pyykönen, Jukka: Unelmien bongaus. Tampere: JAP, 1997. 265 s.

Romaanin päähenkilönä on tamperelainen vakuutusetsivä Johannes Haukela, joka on syntynyt jatkosodan aikana Oulussa ja viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa Sotkamon Hirvenniemellä. Johannes on jälleen kerran lähdössä kesälomamatkalle lapsuutensa maisemiin, mutta yllättäen matka lykkääntyy, kun ilkvallantekijät rikkovat hänen autoaan lähtöä edeltävänä yönä. Matkasuunnitelmien mentyä myttyyn hän palaa muistoissaan Sotkamoon kerratessaan mielessään lapsuuden ja aiempien lomareissujen tapahtumia.

Teoksessa on kuvattu varsin todenmukaisesti Sotkamo ja sen lähiseutu ja sen eräitä sotkamolaisia henkilöitä, joista osa esiintyy faktan ja fiktion sekoittavalla peitenimellä.

Ensimmäisestä koulupäivästä alkaen Johanneksen kokemuspiiri laajeni merkittävästi. Samalla kun tiedot koulussa karttuivat toi koulumatka uusia elämyksiä. Siellä tutustui myös uusiin ihmisiin ja tapasi entuudestaan tuttuja. Nyt sai sijoitelluksi paikoilleen henkilöitä, jotka olivat käyneet Asemankylällä, tulleet ja poistuneet siltojen taa.

Johannes tiesi jo kouluun mennessään, että ensin oli Hirvensilta. Suuri kaarisilta Hirvenniemestä Hirvensaareen. Hirvensaaren metsikön ja talon välistä kulkevaa maantietä päästiin Sapso- ja Pirttijärvien väliselle pitkälle maakannakselle rakennettua Multisiltaa pitkin kirkonkylälle, missä hän oli päässyt käymään jokusen kerran vanhempiansa kanssa. (s. 55–56)

Päättalo, Kalle: Juoksuautojen jälkeen. Jyväskylä: Gummerus, 1997. 512 s."

Romaanissa eletään kesää 1996 mutta palataan muistoissa kauas taaksepäin. Romaanin päähenkilönä on entinen lotta, rintamamiestilan leskimmäntä Jenni Kinnunen, joka elelee tyttärensä perheen kanssa Etelä-Kainuussa sijaitsevalla tilallaan. Lahdessa asuva esikoispoika Matti saapuu kesälomallaan lapsuudenkotiinsa ja lähtee dementoituneen, halvaantuneen äitinsä kanssa kiertoajelulle katselemaan tämän nuoruuden maisemia. Kiertomatkan aikana sairauksien haurastuttama äiti kertoo pojalleen lapsuutensa ja nuoruutensa ankarista kokemuksista Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa.

– Sivakkakorpi on sentään erillinen viljelysmaa. Nämä kuivanmaan pellot on taas raivattu talon ympärille, Matti lähes kivahtelee. – En, jumaliste, pysty ottamaan totena, että pellot, jotka on metsän alta kuokittu tähän Rauhalan rakennusten ympärille, isä joutui istuttamaan takaisin metsäksi. Kerkisin itsekkin olla isän kaverina näitä peltoja laajentamassa.

He eivät ehdi pohtia asiaa monellakaan lauseella, kun auto vierii karjarakennuksen päähän ja saman tien tullaan pihamaalle. Matin ja Marjatan lomareissusta oli oltu jo useamman kerran puhelinyhteydessä. Viimeksi tänään aamuvarhaisella Marjatta oli soittanut Rauhalaan ja varmistanut Seijalle, Matin kolmanneksi vanhimmalle siskolle, että he olivat lähdössä ajamaan Kainuuta kohti.

Jenni-mummu istuu pihamaalla yksipuolisessa riippukeinussa. Koska Rauhalassa tiedetään heidän saapumisestaan ja on kaunis ja lämmin ilma, tuntuu Matista kuin itsestään selvältä se, että äiti on tullut ulos heitä odottamaan. Näin oli tapahtunut lähes poikkeuksetta joka kesä. (s. 27–28)

Railo, Eino: Havuseppele: romaani. Porvoo: WSOY, 1934. 335 s.

Kuvitteellisessa romaanissa kerrotaan Lauri-pojasta ja hänen lähipiirinsä ihmisistä, jotka asuvat Kainuun perukoilla hallan ja nälän kurimuksessa. Laurin isä on Suomussalmen erämaapitäjän köyhä pastori. Hallan vietyä jälleen kerran viljasadon on elämä pappilassakin niukkaa ja vaatimatonta, vaikkakaan Laurin perheen ei tarvitsekaan turvautua pettuleipään. Seudun elämää leimaa nälkä, hätä, köyhyys ja kurjuus, ja kuolema vierailee Laurinkin lähipiirissä milloin taudin, milloin traagisten sattumien kaapuun verhoutuneena. Pastori pyytää kuolinvuoteellaan

vaimoltaan lupauksen siitä, että tämä muuttaa Laurin kanssa kaupunkiin, jotta Lauri voi hankkia itselleen kunnan koulutuksen. Teos kertoo 1800-luvun viimeisistä vuosikymmenistä.

Eino Railo kirjoitti Havuseppele-romaanin jatkoksi romaanin *Kuninkaantytär ja puoli valtakuntaa eli köyhän osa*, joka ilmestyi 1941.

Hän oli monesta seikasta huomannut, että kulunut talvi oli ollut kova ja pitkä: isän huolestuneista ilmeistä, äidin itkettyneistä silmistä, ja köyhistä, ryysyisistä, laihoista ja nääntyneistä ihmisistä, joita melkein joka päivä ilmestyi keittiöön ja pirttiin, kaikilla outo kiilto ja sanaton pyyntö katseessaan. Lauri Johannes oli oppinut ymmärtämään, mistä se johtui: nälästä. Täällä kaukana Kainuun perukoilla vallitsi ainainen nälkä. Hän oli kuullut kerran isän kuin tuskastuneena sanovan, keskustellessaan valkopartaisen, lempeän rovastin kanssa, että kun tulisi edes kevät ja vedet aukenisivat – saisivathan ihmiset silloin kaloja. Rovasti oli myhähtänyt myöntävästi, huolestuneesti, ja laskenut ison kätensä Laurin pääläelle. (s. 5–6)

Railo, Eino: Kevätsade: romaani. Porvoo: WSOY, 1939. 338 s.

Kuvitteellinen romaani kertoo Kainuun rajaseuduilla sijaitsevasta Niemen talosta ja sen asukkaista. Niemen talo on aikoinaan jaettu kahtia kahden veljeksien kesken, minkä jälkeen veljesten perilliset ovat sukupolvesta toiseen jatkaneet eloaan naapuruksina. Kirjassa kerrotaan naapurusten kanssakäymisestä, jota leimaa yhteinen aherrus arkiaskareissa, uitossa ja tervanpoltossa, mutta myös rakkaussuhteiden ja -surujen sekava seitti intohimoineen ja epäluuloineen. Sopusointuinen tunne-elämä ja tasapainoinen arki saavutetaan vasta monivaiheisten traagisten koettelemusten jälkeen.

Kirjan tapahtumat lienevät ajoitettavissa 1900-luvun vaihteen vuosiin.

Hän oli jo seitsemissäkymmenissä, mutta hänen tuuheassa tukassaan oli vielä harmaan ja valkean rinnalla yhtä paljon tummuutta, nuoruusvuosien komeata korpinmustaa, joka oli aina antanut hänelle mieleenpainuvan näön. Hiusten tummuus ei ollut täällä Kainuun rajaseuduilla erikoisemmin outo asia, mutta niin ylpeätä väriä kuin Iso-Juha pitivät sentään vain harvat. Mistä perinnoista se juonti alkunsa, sitä ei tiedetty, sillä Ison-Juhan suku oli asunut tässä paikassa ylimuistoista ajoista – sen väylän varrella, jota myöten rajantakaiset "kiero-kauro-karjalaiset" olivat soutaneet alamaahan, meren rannikolla, hurjille ryöstöretkilleen. Monta kertaa Niemen talo oli haihtunut savuna ilmaan, miehet maanneet nuoli rinnassa, keihäs kurkussa ja kallo tapparan halkaisemana, ja naiset parkuneet pitelijäinsä käsissä, kun rapparisodan kauhut hävittivät seutua kulovalkeana, mutta aina oli kuitenkin uusi salvos kohonnut entisten nurkkakivien varaan, eloon jäänyt poika ylentynyt isännäksi ja naiset synnyttäneet uusia lapsia. (s. 12)

Railo, Eino: Kuninkaantytär ja puoli valtakuntaa eli köyhän osa: hiljainen kertomus vaatimattomista ihmisistä. Porvoo: WSOY, 1941. 639 s.

Teos on itsenäinen jatko-osa seitsemän vuotta aiemmin ilmestyneelle romaanille *Havuseppele*. Teoksen alussa Lauri ja hänen äitinsä ovat juuri muuttaneet Suomussalmelta Ouluun. Laurin äiti on

luvannut Laurin isälle tämän kuollessa, että hän muuttaa pojan kanssa kaupunkiin, jotta Lauri saa itselleen kunnan koulutuksen. Teoksessa kuvataan Laurin ja hänen äitinsä sekä samassa pihapiirissä elävien muiden perheiden elämää 1800-luvun lopussa. Yrittäessään kotiutua Ouluun Lauri muistelee kaihoisasti myös entistä kotiseutuaan Kainuun perukoilla. Köyhyydestä ja vastoinkäymisistä huolimatta Laurin äiti ponnistelee täyttääkseen lupauksensa ja saa lopulta nähdä Laurin ylioppilaana ja maisterina.

Laurin ei auttanut muu kuin luvata. Omiin voimiin luottaen hän ei kuitenkaan tehnyt sitä, vaan ajatellen äitiä, jonka tiesi kykenevän sepittämään runoja milloin vain näitä tarvittiin. Ja tuollaisen kiiltokuvan hän ostaisi Elsan neuvon mukaan pikku Bergdahlilta, jonka jo tunsin, koska oli käynyt ostamassa sieltä vihkonsa, paperinsa, kuminsa ja kynänsä. Minkälaisista kukista Elsa piti eniten? Kieloista, kieloista! Niitä ei ollut meidän puolellamme järveä, mutta Niettussaarella ja toisen puolen koskien rannoilla niitä oli. Muistatko? Kun löysi sellaisen, tuntui niin kauniilta, niin ihanalta, aivan samalta kuin niiden tuoksu... (s. 67)

Rintala, Taito: Kunkku: Kertomus Anselmi Ollikaisen hanhenmarssista alansa huipulle ja hänen makeasta elämästään yliajoneuvoksena. Kangasniemi: Ivan Rotta & Co, 2012. 249 s.

Puolangalta vaatimattomista oloista lähtöisin olevalla bussikuskilla, Anselmi Ollikaisella, on suuret suunnitelmat. Kainuun korvet eivät riitä hänelle, vaan hän tahtoo hallita koko maan bussiliikennettä. Humoristisessa tarinassa Anselmi matkustelee bisnestä tehden ympäri Suomea ja myös naapurimaissa, tavaten niin mafiosoja kuin kiehtovia naisihmisiäkin. Vastoinkäymisten kautta Anselmi tulee lopulta varsinainen matkailualan kuningas, joka tunnetaan muuallakin kuin Kainuun paikallislehtien otsikoissa.

Oltuaan kaksi vuotta Kainuun Liikennettä kehittävänä ajomestarina paine Anselmin sisällä alkoi kasvaa. Hänestä tuntui, että nyt oli jämähdetty paikoilleen. Työ oli rutiinia ja sitä oli paljon, mutta palkka ei noussut. Tulot tietysti riittivät, koska menoja ei juuri ollut, mutta säästöön ei jäi niin vähän, ettei niillä rahoilla linja-autoja osteltaisi. Omaisuutena oli pieni hakattu metsäpalsta, suuri suo ja kappale jyrkkää mäkeä. Koiruuksillaan Anselmi tapasi sanoa sopivassa seurassa, että minä omistan kolme tilaa ja pankissa on rahaa, vaikka hän tiesi, ettei niillä paljon rellestetä. (s. 115)

Ripatti, Aku Kimmo: Syrjämaa. Helsinki: Otava, 1974. 320 s.

Yhteiskunnallisen romaanin päähenkilönä on Reino Syrjämaa, joka on jäänyt asumaan lapsuudenkotiinsa Suomussalmen Jumaliskylälle, kun kaksi muuta veljestä ovat muuttaneet rintamaille työn perässä. Eletään 1970-luvun alkua. Reino jatkaa kotitalallaan maanviljelystä ja tekee lisäksi metsätöitä metsätraktorilla, mutta vekseliveton yritys johtaa lopulta konkurssiin. Arkielämää leimaa näköalattomuus yhdistyneenä kaljapullon kallisteluun. Lopulta työtön Reino lähtee töihin Oulun satamaan, jossa hän vähitellen selvittää itselleen suomussalmelaisen peräkylän pojan elämisen ehtoja.

Kun isä tilasi viimeksi Kainuun Sanomia, se sanoi Jannen luona puhelimeen, että täällä puhuu isäntä Otto Syrjämaa, Jumaliskylä, Suomussalmi.

Reino sahasi latvoja, kasasi niitä, heitti sinne päin ja alkoi koota yhtä kasaa malliksi kuin pinkkaa kasarmilla, joka saatanan havu ojennuksessa. Kiusa se on pienikin kiusa. Olis yks kalja.

Ja olis minne nostella.

Siirtotyömaalle minä en mene, Reino mielti. Maha on vain hellänä kun nojaa sillä lapioon. Saman se tekee vaikka nostaa lapion sängyn viereen ja katselee. Puhuu itseksensä. Valelee terään aina välillä vettä. (s. 69)

Rissanen, Veikko: Parkuavaaran tykkylumet. Helsinki: WSOY, 2007. 228 s.

Kajaanin seminaarista vasta valmistunut opettaja saa kuulla, että Sotkamossa Parkuavaaran kyläkoulussa on opettajan paikka vapaana. Hän hakee paikkaa ja hänen hakemuksensa hyväksytään. Niinpä nuori perhe, johon kuului vaimo ja noin vuoden ikäinen tyttölapsi, muuttaa pienelle kyläkoululle.

Osittain omaelämäkerrallisessa romaanissa kirjailija kuvaa aikaa 1950-luvun alussa Sotkamon Parkuavaaran kylällä nuoren opettajan näkökulmasta.

Järjestäjä kilkutti kelloa rappusilla. Tyttöjen ja poikien jonot syntyivät hyvin nopeasti. Pientä kuhinaa ja pulinaakin kuului.

Saima oli eteisessä menossa luokkaansa ja sanoi minulle: "Sinähän voisit ottaa ne sisälle."

Mikä suuri joukko nappisilmiiä. Jokainen yritti nähdä ulkoisia ja sisäisiä piirteitäni kaikella teholla.

Eilinen oli ollut vasta alkua. Kuvan luominen veisi aikansa.

Sanoin hyvää huomenta ja he vastasivat, etenkin nuoremmat. Isoimmat pojat olivat vaisumpia. (s. 52)

Ruuttunen, Tuomo: Mies, joka näki hirven: tutkimusmatkakertomus Kainuun ja mielen maisemiin. Suomussalmi: Myllylahti, 2003. 273 s.

Humoristisen veijariromaanin päähenkilönä on tavallinen saksalaismies Jurgen, joka haluaa nähdä ihkaelävän hirven ja matkustaa sitä varten kesäiseen Kainuuseen. Ennen kuin Jurgen pääsee näköyhteyteen hirvien kanssa, ehtii hän tutustua niin Oulujärven maisemiin kuin Sotkamon pesäpallostadioniinkin muutamien ystävällisten kainuulaisoppaiden avustuksella, ja kesäisiin päiviin ja öihin mahtuu arvattavasti myös kummelluksia ja väärinkäsityksiä.

Ja niin he tulivat Sotkamon Pesisstadionin parkkipaikalle. Toki Aapo olisi halunnut esitellä Vuokatista Jurgenille ainakin yhden maailman, jos ei nyt seitsemästä, niin ainakin kymmenestä ihmeestä, nimittäin hiihtoputken. Mutta valitettavasti se oli silloin jo kiinni, joten se jäi Jurgenilta sillä erää näkemättä, emmekä näe nyt tärkeäksi aivan vasiten käydä Sinullekaan sitä tässä esittelemään. Mutta jos joskus satut täälläpäin liikkumaan, niin poikkea ihmeessä Vuokatin hiihtoputkessa. Se on, kuule, aika erikoinen nähtävyys varsinkin näin juhannuksen tienoolla. (s. 196)

Sahimaa, Jaakko: Suvun savut. Tikkurila: Ristin Voitto, 1972. 269 s.

Uskonnollinen romaani kertoo kuvitteellisesta Kirokorven talosta, joka sijaitsee Kainuun vaaramaisemissa. Kirjan alussa eletään vuotta 1961. Kirjan päähenkilönä on Kirokorvan poika Heikki. Heikin isä on kaatunut talvisodassa, ja äiti ja sisarukset ovat kuolleet partisaanien uhreina. Heikki on palannut juuri armeijasta kotiin vaarinsa ja mummonsä luokse ja mietiskelee tulevaisuuden vaihtoehtojaan ja uskonasioitaan. Häntä houkuttelee niin armeijan leipiin kuin Amerikkaankin, mutta hän päätyy jatkamaan maanviljelystä sukutilallaan. Elämän palaset loksahavat kohdalleen, kun hän kaiken lisäksi löytää hengellisen kotinsa helluntaiseurakunnasta ja solmii avioliiton uskonystävänsä kanssa.

Esipuheessa kirjailija toteaa: "Olen liikkunut Kainuussa noin kahdenkymmenenviiden vuoden ajan ja nähnyt monenlaista tapahtuvan ja kuullut sodan ikävistä murhatöistä rajaseudulla. Tämä kirja on koostunut kaikesta näkemästäni ja kuulemastani kuitenkin niin, että jälkiäni lienee vaikea seurata. En halua nimittäin yhdenkään kainuulaisen tulevan pahoilleen siitä, että hänestä ja hänen kodistaan kirjoitetaan. Herkullista todellisuuspohjaa, samankaltaista mitä kirjassani nyt esitän, olisi kyllä ollut. Niinpä huomautan, että vaikka kerron Kirokorvan maisemasta, on sinne kuitenkin aika vaikea löytää kompassilukemaa."

Rauhallisena ja aikakausien vaihteluita uhmaavana seisoi vanha Kirokorven talo korkeahkon vaaran päällä täyskainuulaisessa ympäristössä. Iso koivu puolusti paikkaansa tavattoman kauniisti hakatun aittarakennuksen ja pirtin välillä. Vuosisadan lienee koivu jo siinä ollut. Ei siis ihme jos yksi sen oksista työntyi pitkälle aitan katon ylle suojelevana kuin kuviteltu enkelin siipi. (s. 7)

Salakka, Eino: Liitutaulu. Hämeenlinna: Karisto, 1993. 192 s.

Osittain todellisuuspohjaisessa, oman elämänsä tapahtumiin pohjautuvassa romaanissa Kajaanin seminaarista v. 1947 valmistunut Eino Salakka kertoo Eikasta, joka on juuri valmistunut Kajaanin seminaarista. Eikka hoitaa 1940-luvun lopulla yhden kevätlukukauden ajan opettajanvirkaa kuvitteellisella Suovaaran koululla Kajaanin maalaiskunnassa. Seuraavana lukuvuonna Eikka on aamupäivät kalakauppiaina isänsä apuna Kajaanin torilla ja toimii iltapäivisin Kajaanin seminaarin harjoituskoulussa iltavuoroluokan opettajana.

Romaanissa kuvaillaan varsin todenmukaisesti Kajaanin kaupunkia sekä Kajaanin seminaarin toimintaa ja opettajakuntaa. Liitutaulu on itsenäinen jatko-osa Salakan romaanille *Vastatuuleen*.

Kaupunki nukkui. Kadut olivat tyhjät. Ämmäkosken sillalla Eikka pysähtyi, laittoi pyöränsä nojaamaan sillankaidetta vasten, nojautui itsekin siihen ja katseli alapuolella olevaa tuttua näkyä. Vaalea, harsomainen usva kohosi virrasta. Uitto oli keskeytetty pyhien ajaksi. Muutama rantaan törmäytynyt tukki liikutteli laiskasti vapaata päätään kuin matkaan pyrkien. Usvan läpi näkyivät linnan rauniot, nekin samoin kuin varhainen katselija omia menneitään muistellen. Usein Eikka oli ihmetellyt ja ihmetteli taaskin, mikä noissa yli kolmensadan vuoden takaisissa linnan jäänteissä veti puoleensa, vangitsi katseen. Ei se voinut olla niiden nykyisyydessä, nehan näyttivät suorastaan rumilta. Ei, vaan sen täytyi olla niiden entisyydessä, ajassa, jolloin linna kukoistuskautenaan suojasi kaupunkia ja koko maata vihollisten hyökkäyksiltä. Eikka oli jaksanut kiinnostuneena kuunnella historian opettajaansa, lehtori Aulista. Tämä oli keväisin vienyt luokkansa ulos talosta ja pihapiiristä mäelle, "Moran kiville" ja luennoinut siinä myös Kajaanin linnan vaiheista. (s. 94–95)

Salakka, Eino: Vastatuuleen. Hämeenlinna: Karisto, 1990. 264 s.

Osittain todellisuuspohjaisessa, oman elämänsä tapahtumiin pohjautuvassa romaanissa Eino Salakka kertoo valamolaisesta Eikasta, joka pääsee Sortavalan seminaariin. Sota katkaisee opinnot, jotka jatkuvat sodan jälkeen ensiksi Rauman ja sen jälkeen Kajaanin seminaarissa. Eikka opiskelee Kajaanin seminaarissa kaksi ja puoli vuotta ja ottaa tiukan aherruksen jälkeen kiitollisena vastaan opettajan kelpoisuustodistuksen.

Romaanin loppupuolella kuvaillaan varsin todenmukaisesti Kajaanin kaupunkia sekä Kajaanin seminaarin toimintaa ja opettajakuntaa.

Eino Salakka kirjoitti *Vastatuuleen*-romaanin jatko-osaksi romaanin Liitutaulu, joka ilmestyi kolme vuotta myöhemmin.

Koko opiskelun onnistumiseen vaikuttivat suuresti opettajat. Suotta ei sanota "opettajat tekevät koulun", täällä sopisi: "Seminaarin tekevät lehtorit". Kajaanin lehtorit uskalsivat oppilaiden miehistyessä olla entistä väljemmin persoonallisia omine tapoineen ja sanontoineen. Opettajien kärkijoukkoon kuului ehdottomasti musiikinlehtori Eero Sipilä. Eerolta riitti temppuja vähän joka lähtöön. Tunti alkoi tavallisesti luokkakuoron esityksellä, jota joku oppilas vuorollaan johti. Erään tällaisen esityksen jälkeen seurasi syvä hiljaisuus. Sitten lehtori ryhtyi kaivelemaan taskujaan. Vihdoin hän löysi hakemansa ja sanoi kuoroa johtaneelle oppilaalle:

– Kas tässä teille markka. Saatte sen palkkioksi suorituksesta, kun onnistuitte viittaamaan kolmijakoisen laulun nelijakoisena ja siitä huolimatta päättämään sen nappiin. (s. 218)

Sauli, Jalmari: Pormestari pakenee yhteiskuntaa: romaani. Helsinki: Otava, 1935. 261 s.

Iloittelevan retkeily- ja rakkausromaanin päähenkilö on eteläsuomalaisen pikkukaupungin 35-vuotias pormestari Heikki Pönkkä, joka lähtee erälomalle talviseen Kainuuseen. Poikamiehenä pysytellyt pormestari suunnistaa jonnekin Puolangan takamaille ja saa oppaakseen Eino-pojaksi tekeytyvän nimismiehen tyttären Einen. Yhteiset viikot erämökissä ja eräretkillä saavat Einen ihastumaan opastettavaansa. Vasta monien kommellusten ja väärinkäsitysten jälkeen pormestari saa selville, että Eino onkin oikeasti nimismiehen tytär Eine.

Oli jo myöhä, kun päästiin Puolangalle, mutta täälläkin oli mammalla tuttuja, ja terveisiensä turvin sai matkamies sekä hyvän yösijan, että tavaroilleen talletuspaikan. Lähtiessään hän yritti vielä viimeisen kerran päästä Paijasta eriin, mutta koira oli ilmeisesti vaistonnut vaaran, sillä se oli jo aamuvarkaisesta odotellut veräjän suulla, eikä suostunut palaamaan tupaan pullalla eikä pannukakulla.

Eikä siitä aluksi haittaa ollutkaan: pormestari oli opastettu tielle, joka kulki itäkoilliseen ja jota myöten joulusta saakka oli kuljetettu tukki- ja halkokuormia. Sitä riitti hyvinkin pari penikulmaa, ja sitten oltiinkin jo "oikeilla mailla", vaaroilla ja kuruissa, pois kukonlaulun kuuluvilta. (s. 39)

Skiftesvik, Joni: Kesäyö. Helsinki: Kaisaniemen Dynamo, 1996. 48 s.

Pienoisromaanin miljöönä on Kajaanin Koutaniemellä sijaitseva kesämökki, jonka omistaa isänsä kodinkonefirman perinyt Börje. Kun Börje saa kesävieraikseen veljensä Markuksen ja sisarensa Pipsan, vanhat perintöriidat alkavat hiertää sisarusten ja heidän puolisoittensa välejä ja kesäyössä käydään eripuraisia keskusteluja Börjen asemasta suvun päämiehenä.

*Markus sanoj, että lääkkeiden vähentäminen ilman lääkärin lupaa oli uhkarohkeaa puuhaa.
– Isäkin harrasti sitä ja miten kävi?*

Börje vaihtoi puheenaihetta. Hän alkoi kehua firmansa myyntiä. Konttorikoneet, etenkin tietokoneet vietiin kuulemma ihan käsistä. Kuluvasta vuodesta tulisi ennätysellinen.

– Sanovat, että Kainuussa on ennen näkemätön lama, mutta ei se meillä ainakaan näy. Kun Markus alkoi puolestaan kehua autokauppojaan, Vainikainen jätti heidät siihen, savustuspöntön kitkerään savuun ja meni juttelemaan terassille naisten kanssa. (s. 17–18)

Surakka, Jaakko: Kämppien kasvatti: romaani. [Kannus]: Koivu ja tähti, 1994. 244 s.

Romaani kertoo pohjalaisesta Olavi Pesälästä, joka lähtee 16-vuotiaana etsimään työtä ja toimeentuloa savotoilta. Parilla savottatyömaalla jätkän töitä opeteltuaan Olavi pestautuu työmieheksi Nuojuan voimalaitostyömaalle Vaalaan ja siirtyy sieltä savottaan Suomussalmelle.

Ensimmäisessä savotassa nuoren Olavin isällisenä opastajana on kokenut metsätyömies Kauko Vertainen, jonka Olavi tapaa yllättäen uudelleen Suomussalmen savotalla.

Teoksessa kuvaillaan 1950-luvun alun tyyppillisiä savottayhteisöjä. Nuojuan voimalaitoksen rakentaminen aloitettiin syksyllä 1950 ja voimala valmistui 1954.

Olavi istui tärisevässä linja-autossa, joka oli äsken lähtenyt Kajaanista kohti pohjoista, Hyrynsalmelle ja edelleen Suomussalmelle. Töitä oli Olavi taas etsiskelemässä. Syksynkorvalla miehiä oli vähennetty voimalaitostyömaalta ja hän oli ollut ensimmäisten joukossa, kun ei ollut muistanut viedä viinapottuja tarpeeksi tiheään. Mestari oli sen lähtiessä sanonut ja olipa vihjaissut mielenosoitukselliseen lähtöön parakista. Tuo kaikki oli nähtävästi sanottu vastaisen varalle.
(s. 139)

Säisä, Eino: Hyvästi nuoruus. Helsinki: Tammi, 1976. 249 s.

Pohjoissavolaisen kylän vaiheita kuvaavan Kukkivat roudan maat -kirjasarjan 4. osan alussa sarjan päähenkilö Epi on juuri aloittanut opintonsa Kajaanin seminaarissa. Hänen isänsä on vastikään halvaantunut, ja kotihuolten vuoksi Epi harkitsee seminaarin jättämistä. Epi, jota seminaarissa aletaan kutsua Eikaksi, kuitenkin jatkaa opintojaan ja palaa aina kesätöihin kotiseudulleen. Viimeisen seminaarivuoden keväällä Eikan äiti kuolee syöpään, mikä syöksee Eikan kapinaan Jumalaa ja kohtaloa vastaan. Saatuaan kansakoulunopettajan paperit Eikka saa opettajanviran kotikylästään ja alkaa vähitellen toipua tuskastaan ja sopeutua osaansa.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävässä teoksessa kuvataan Eikan kehittymistä pojasta mieheksi sekä Kajaanin seminaarin toimintaa ja seminaarilaisten opiskelijaelämää 1950-luvulla. Henkilöiden nimet ovat muutettuja, mutta kuvitteellisten henkilöiden takaa on löydettävissä heidän todellisia esikuviaan. Eino Säisä opiskeli Kajaanin seminaarissa 1954–1958.

Askarruttava kysymys oli, mistä kirjastonhoitaja arvasi katsahtaa sekunnin kymmenysosalleen oikealla hetkellä, vaikkei pitänyt silmällä tulijoita. Hänellä oli siis tuo kirjastonhoitajille hyvin yleinen kyky havaita hillitysti kaikki mitä ympärillä tapahtui. Mustaan mekkoon pukeutuneena, joskus harmaa villatakki lisänä, kasvoillaan kuivien vuosirenkaiden karuus, ja tuo käytöksen hienovaraisuus; kaikki se sopi tähän vanhaan, matalaan kirjanhajuiseen puutaloon. Vaikutelman sopivuutta lisäsi ulkopuolinen ympäristökin; kansallisen merkkimiehen kookas patsas tuossa kadun takana ja vanhan linnan rauniot kosken keskellä tuossa kohdalla. Sen vankityrmässä oli kerran virunut mies lähes kaksikymmentä vuotta uskonsa tähden – hän oli käynyt useita kertoja kurkistamassa luolaan ja kuvitellut kaiken.

Valittuaan muutamia kirjoja hän meni salin perälle. Juntta-Perttu istui jykevänä selaamassa sanomalehtiä.

– Hei Junttilan poika. Toitko hyviä? Juntta-Perttu otti hänen kirjansa ja napautti heti päällimmäistä: – Tää o hyvä... pysyy asias kaikke aikaa. (s. 131–132)

Säisä, Eino: Markuksen tarina: romaani. Helsinki : Tammi, 1984. 198 s.

Romaanin kertojaminänä on Harri Haukka, joka muuttaa kesällä 1956 puoleksi vuodeksi Kajaaniin ja tutustuu siellä ohimennen Paavo Markukseen. Kajaanilainen Paavo Markus on kyvykäs, toimielias nuorimies ja etenee urallaan vauhdikkaasti. Pian Paavo saa huomata olevansa myös kansanedustaja. Kymmenen vuotta myöhemmin Harri ja Paavo tapaavat yllättäen Helsingissä. Paavo Markus menestyy edelleen erinomaisesti sekä liikemiehenä että kansanedustajana. Kuukausi tämän tapaamisen jälkeen Paavo Markus murhataan Kajaanin lähistöllä, ja Harri Haukka lähtee Kajaaniin tapaamaan murhaajaa, entistä asuintoveriaan.

Nukuin raskaasti koko matkan ja kenties olisin ajanut Kajaanin ohi, ellei konduktööri olisi käynyt herättämässä. Hän koputti vaunun avaimella minua olkapäähän ja naurahti, kun heräsin sävähtämällä ja karahdin istumaan.

– Ei mitään kiirettä. Neljännestunnin kuluttua ollaan Kajaanissa.

Aikaa oli hyvin kunnolla heräämiseen ja pukeutumiseen. Laskeuduin vielä hetkeksi pitkäseni ja ajattelin, että olin ensimmäistä kertaa sitten sen nuoruuden merkittävän ajanjakson jälkeen saapumassa Kajaaniin. Olisinko silloin voinut aavistaa, millä asioilla tulisin vielä liikkumaan? (s. 167–168)

Terenttilä, Jaakko: Rauhaton ja vaahtopää: elämäkertaromaani Isa Aspista. Jyväskylä: Gummerus, 1951. 260 s.

Elämäkertaromaani kertoo runoilija Isa (Loviisa, Louise) Aspin (1853–1872) lyhyeksi jääneestä elämästä. Isa viettää elämänsä ensimmäiset kuusi vuotta Vaalan Myllyrannassa, josta perhe muuttaa Suomussalmelle Ämmän ruukille. Isan isä Jaakko Asp työskentelee Ämmän ja Kurimon ruukkien kirjanpitäjänä. Lahjakas Isa kirjoittelee jo tyttönsä runoja omaksi ilokseen. Isa rakastuu 14-vuotiaana Kurimon patruunan poikaan Joel Backmaniin, mutta Joelin kohtalona on kuolla rintatautiin. Ämmän ruukin mentyä konkurssiin Jaakko Asp siirtyy Puolangalle kunnankirjuriksi. Isa ehtii asua Puolangalla vain reilun vuoden, sillä 18 vuotta täytettyään hän pääsee Jyväskylän seminaariin. Jyväskylässä hän alkaa niittää mainetta runoillaan ja ystävystyy runoilija J. H. Erkon kanssa. Ensimmäisen seminaarivuotensa aikana hän kuitenkin sairastuu keuhkotautiin ja kuolee jo 19-vuotiaana.

Louisen kamarin ikkunasta aukeaa näköala Yläkartanon koivukujan ylitse Kiannan selälle.

Constance sanoi kerran, että siitä ikkunasta avautuva näköala on mitä ihanin tableau vivant – elävä taulu. Se on nyt jätettävä ja koko tuttu Ämmänkosken seutu.

Louise kirjoitti jäähyväislaulun kotiseudulleen.

Hyvästi, lapsuuden koti! Hyvästi lehdot ja laaksot ja kanervakankaat! Tuoksukaa kaikki lempikukat vielä kerran hyvästelijällemme... Humise, metsä, poistuneen ystäväsi nimeä, säilytä, uinuva lampi, kuvani kalvossasi...

Etelän reheviin lehtoihin Louise olisi ehkä rakkaan Ämmän vaihtanut, mutta ei Puolangan korpiseutuun. Sinne oli kuitenkin lähdeittävä, sinne yritettävä kotiutua. (s. 98)

Tikkanen, Pentti H: Kotikontujen sota. Hämeenlinna: Karisto, 1983. 278 s.

Romaanissa kuvataan kotirintaman tapahtumia Kajaanissa talvi- ja jatkosodan aikana. Romaanin päähenkilö Pekka Kumpula on talvisodan syttyessä 12-vuotias koululainen, joka osallistuu innokkaana sotilaspoikana suojeluskunnan toimintaan voimiensa mukaan. Pekka ja hänen perheensä selviävät hyvällä onnella Kajaanin pommituksista, mutta elämää leimaavat huoli isänmaasta ja rintamalla taistelevista omaisista, elintarvikepula, ruoan hankinta mustasta pörssistä ja desanttien pelko.

Miehiä tuli ja meni Teppanan koululla. Vain kantajoukko, alaikäiset suojeluskuntalaiset ja muutama heidän pomonsa, pysyi jatkuvasti perustamispaikassa, Pekka heidän mukanaan. Pari päivää Pekan lähdöstä tuli hänen sisarensa Hillevi myös koululle. Hän oli siellä muonituslottana. Niinpä Pekka sai aterioilla usein ylimääräisen voinapin tai juustopalan.

Kajaanin katukuvaan löivät leimansa sotilaat, joita oli jokaisella koululla. Aseman seudut olivat kenttäharmaita tulvillaan, sillä melkeinpä joka hetki vuorokaudesta oli tavara-asemalla juna lastattavana, lähdössä tai tulossa. Joukko-osasto poikineen matkasi Kajaanista ja sen kautta rintamille.

Tehtaalla oli miespula. Lähtiväthän sieltä melkeinpä kaikki asekuntoiset miehet sotaan. Heidän tilalleen otettiin naisia, jotka täyttivät miesten paikan. Sinne pääsi myös alaikäisiä poikia, pitihän pyörien pyöriä ja teollisuuden tuottaa vieläpä enemmän kuin rauhan aikana. (s. 153)

Tikkanen, Pentti H: Raja-asema. Hämeenlinna: Karisto, 1979. 206 s.

Osittain tositapahtumiin perustuvan romaanin päähenkilönä on juuri kadettikoulun päättänyt luutnantti Antti Perälä, joka saapuu joukkueenjohtajaksi kainuulaiselle rajavartioasemalle 1950-luvun lopussa. Antti Perälä sopeutuu kivutta rajavartijan elämään, johon kuuluu arkisen partioinnin ohella joskus jännittäviä hetkiä, kun rajalta löytyy epäilyttäviä jälkiä. Perälä viihtyy hyvin asemapaikassaan ja tuntee olonsa haikeaksi, kun saa jo seuraavana talvena siirron Vainikkalan rajavartioon. Kirjan alkuosassa kerrotaan Antti Perälän työstä Kainuussa ja kirjan loppuosassa Vainikkalan tapahtumista.

Kirjailija Pentti H. Tikkanen on itse ollut rajavartiolaitoksen palveluksessa yli kymmenen vuotta.

Kadettikoulunsa päättänyt luutnantti Antti Perälä istui rajavartioston auton etupenkillä ja tuijotti lumisia maisemia, jotka reunustivat lumeen puhkaistuja aurauspaltteita. Kainuulaiset kynttiläkuuset nuokkuivat lumitykkyjen painosta. Kaamoksen aurinko, punainen pallo, näyttäytyi korkeimmilla vaaroilla rusottaen sydäntalven tumman taivaankannen itäiseltä reunalta ruusunhohtoiseksi. Suot olivat kuin äärettömiä lumilakeuksia. Vitivalkoinen keskitalven höppälumi oli koskematon. (s. 9)

Toijala, Anneli: Punainen maa, valkea meri. Helsinki: Tammi, 1999. 556 s.

Historiallinen romaani kertoo kansalaissodasta ja ihmiskohtaloista 1917–1918 Oulussa, Suomussalmella, Tampereella ja Vienan Karjalassa.

Teoksen päähenkilö on Suomussalmen Pesiönkylältä lähtöisin oleva torpan tytär Elsa Mari Matero, joka on päässyt leipuriksi oululaiseen Antellin leipomoon. Kansalaissodan melskeissä Elsa Mari leimataan syyttä "ryssän morsiameksi" ja hänet erotetaan työpaikastaan. Elsa Mari pääsee vähäksi aikaa töihin Oulun lääninvankilan sairaalaan, jossa hän rakastuu vaikeasti haavoittuneeseen jääkäri Wickströmiin. Jäätyään jälleen työttömäksi palaa Elsa Mari kotiinsa Suomussalmelle ja lähtee neljän punaiseksi leimautuneen veljensä kanssa etsimään töitä ja parempaa tulevaisuutta rajan takaa Vienan Karjalasta; yksi veli on Venäjällä töissä jo ennestään. Venäjälle pakenemalla veljekset pyrkivät samalla välttelemään asevelvollisuutta Suomen armeijassa.

Vienassa veljekset tekevät aluksi sekalaisia töitä ja ajautuvat vähitellen punaisten joukkoihin, jotka taistelevat Vienan-vapautusretkelle tulleita suomalaisia valkoisia vastaan. Suomalaisista punaisista muodostetaan brittien tukema Muurmannin legioona, jonka päätukikohta on Knäsöissä. Elsa Marilla ei ole mitään motiivia olla sen enempää punainen kuin valkoinenkaan; hän tekee vain sen, mitä elämän asettamat ehdot kulloinkin vaativat. Elsa Mari päättyy lopulta Knäsöihin legioonan kahvilan leipuriksi, ja Knäsöihin putkahtavat vuorollaan myös kaikki hänen veljensä – lukuun ottamatta punatautiin kuollutta Antti-veljeä – kukin oman mutkikkaan reittinsä kuljettuaan. Knäsöissä Elsa Mari auttaa salaa kahta vangiksi joutunutta suomalaista jääkäriä, jotka sanovat tuntevansa Wickströmin. Lopulta Wickströminkin joutuu vangiksi Knäsöihin. Rauhan tultua Wickström haluaisi Elsa Marin mukaansa, mutta rakkauden tieltä on vielä raivattava ne esteet, jotka raadollinen sota on sinne virittänyt.

Kainuun metsätyömaat tyhjentyvät, miehet ovat ottaneet sahausensa ja kirveensä ja ylittäneet rajan. Aate ja Junnakin lähtevät kohti itää. Sinne on aina ollut helpompaa lähteä. Länsi on kuin piilotetut ketunraudat. He aikovat ajaa Raatteeseen ja sieltä rajan yli kohti Vasovaaraa, sieltä Vuokkiniemen ja Uhtuan kautta radalle, vaikka tavoitteena on Junnan työmaa Enkijärvellä ja pohjoinen reitti olisi suurempi. Ruhtinaansalmen suunta on vaarallisempi, niin sanotaan. Elsa Marin he ottavat kyytiin. Hän ei jää toisten vastuiksi, he uskovat. Sisko pääsee heille hutunkeittäjäksi. (s. 180)

Tolvanen, Ida: Valon varjossa. Lapua: Herättäjä-yhdistys, 1979. 171 s.

Herännäishenkisen kirjan päähenkilönä on suomussalmelainen Nanneli, joka lähtee jatkosotaan lotaksi, mutta sairastuu kesken sodan keuhkotautiin. Sodan ja pitkän sairaalassaolon jälkeen hän lopulta palaa kotiseudulle ja menee naimisiin herännäisseuroissa tapaamansa Väinön kanssa. Myös Väinö on sairaalloinen, ja he elävät hyvin vaatimatonta mutta onnellista elämää salomökissään. Nanneli käy omien töidensä ohella auttelemassa vanhaa äitiään, joka turvautuu vastoinkäymisissään Jumalaan, ja myös Nanneli saa elämänvoimaa uskostaan.

Se oli silloin. Nyt lumpeikko peittää tuon matalan lahden. Silloin peitti lumi maan ja puut. Kauniita ovat molemmat verhot. Talvinen kauneus on ulkoapäin tulevaa, kesäinen sisäistä, joka puhkeaa ulkonaisestikin esiin. Niin on Jumalankin työ: se täyttää sydämen ja heijastuu ulos. Mukava suolla on kulkea. Nanneli viihtyy ajatuksissaan. Mikään ei nyt ahdistakaan häntä! Kuinka hän nauttiikaan luonnon rauhasta! Hän saapuu hiekkasärkälle, joka halkoo maisemaa. Se kulkee pitkänä, kapeana harjuna peninkulmittain, paikoin kymmeniä metrejä korkeana, ja muodostaa somia kumpuja. Pitkät solakat männyt peittävät harjanteen.

Nanneli katselee harjun juurelle, jossa vesistö mutkittelee kapeana vyönä laajentuen välillä suuremmiksi lammikoiksi. Vesistö on Hyrynsalmen reitin alkuhaarautumia. Harjun toisella puolella on yksinäisiä umpilampia. Joidenkin välillä lirisee pieni puronpahanen, joka paikoitellen katoaa ja näyttää sammuvan kokonaan. (s. 128)

Törmi, Kalle: Sivellin, sielu ja maisema: romaani Suomen taiteen kultakaudelta. Helsinki: Minerva, 2011. 281 s.

Louis Sparre ja Emil Wikström tekevät retken Vienan Karjalan runokyltiin tarkoituksenaan piirtämällä, maalaamalla ja kirjoittamalla tallentaa vanhaa kulttuuria. Matkaoppaaksi lähtee kuhmolainen Renne Haverinen, joka on ”Parrea” ennenkin opastanut. Paanajärvellä he tapaavat Akseli Gallen-Kallelan Mia-vaimonsa kanssa. Matkakuvaus on kerrottu Rennen ajatuksia seuraillen. Hän ihmettelee herrojen varusteita, kielitaitoa ja kertomuksia ”Parisista” ja muista ulkomaan kaupungeista. Miehet ovat oppineita. Toisinaan Renne tuntee alemmuudentunnetta, joka ilmenee suuttumuksena, varsinkin silloin, kun on nautittu miestä väkevempiä. Enimmäkseen hän tuntee isällistä vastuuta näistä nuorista miehistä. Venäjän kylien ja ihmisten elämääkin voi ymmärtää, vaikka eroja löytyy niin pukeutumisessa, ruokailutavoissa kuin uskonnossakin. Renne pohtii myös omaa elämäänsä ja ikävoi vaimoan ja lapsiaan. Haikeana, mutta onnellisena kotiin pääsystä matkalaiset palaavat Suomeen.

Monen vastuksen kautta Kaleenit olivat tulleet ensin rautatiejunalla Ouluun ja sieltä Rajalan taloon, joka oli lähellä. Osin oli heillä ollut täällä hyvä olla, osin huono. Hallavuosi oli tännekin tulossa. Sen takia ihmiset olivat hermostuneita, karhuja metsissä enemmän kuin koskaan. Mutta erämaa oli suurenmoinen ja järvi sellainen, ettei sillä ollut vertaa.

Mutta entä Wikka ja Louis, miten heillä? Melkein nauratti Kaleeneita, kun pojat puhuivat toistensa päälle innoissaan, ja sikin sokin lenteli ilmassa Antropoffeja, Pestrikoffeja, järviä ja jokia, laukkuryssiä ja kokonaisia kyliä. Melkein samanlaisia olivat pojat kuin Rennen omat tytöt viime kesänä. Nämä olivat näet olleet Saaran kanssa kirkolla käymässä ja nähneet ihmeen: kanoottiveneen. Sen päällypinnassa oli ollut reikä. siitä näkyi soutajan yläruumis, kun hän istui pohjalla ja veivasi vuoroin oikealta, vuoroin vasemmalta puolen yksipuista airoa, jossa olivat lavat molemmissa päissä. (s. 176)

Törmälehto, Terhi: Vaikka vuoret järkkyisivät. Otava, 2017. 288 s.

Kajaanilainen lukiolaistyttö Elsa etsii elämäänsä jotakin suurempaa ja merkityksellistä. Ystäviensä kanssa hän alkaa käydä helluntaiseurakunnan kokouksissa. Yhteisö tuntuu Elsasta omalta, ja pian hän jo rukoilee kiihkeästi kielillä puhumisen lahjaa, Jumalan merkkiä. Elsan perheen on vaikea hyväksyä hänen tapaansa uskoa, ja epäily valtaa välillä myös hänen oman mielensä. Hän kuitenkin saa seurakunnalta paljon ja on valmis tekemään uhrauksia uskonsa eteen.

Aikuisena Elsa asuu Kolumbian Bogotassa, jossa hän yrittää säilyttää uskonsa vieraan, välillä karunkin todellisuuden edessä. Sissien vankina viidakossa ollut Manuel jakaa Elsan uskon, ja heistä tulee läheisiä. Nuoruudesta tuttu epäily ei jätä Elsaa rauhaan, ja hän luotaa uudelleen suhdettaan

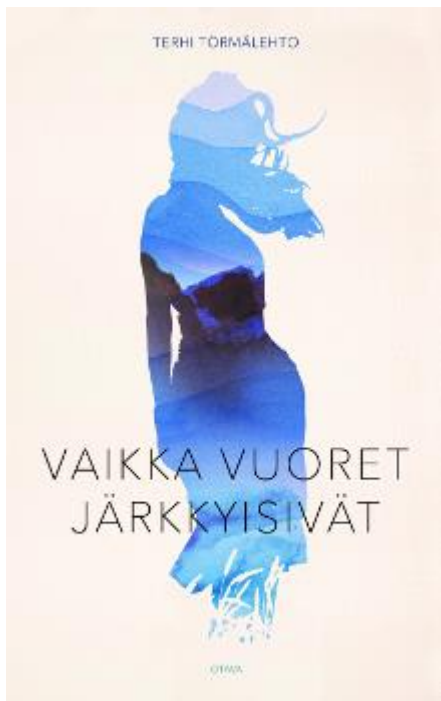
Jumalaan ja itseensä. Usko tuntuu edelleen turvalliselta, mutta välillä Elsan on vaikea saada siitä otetta. Elsa ajautuu vähitellen kohti väistämätöntä valintaa: luopuako, vai pitääkö kiinni?

Kerronnassa vuorottelevat Bogotaan ja Elsan nuoruuden Kajaaniin sijoittuvat jaksot. Kainuulaisuus on ulkomaillakin iso osa Elsan identiteettiä ja hän peilaa nykyistä itseään nuoruuden valintojensa kautta.

Ensimmäinen oli Mira, tietenkin. Kun kielet tulivat, Mira oli yksin ja ajatellut sitä vasta kaksi kuukautta. Huhtikuun yö kietoi Kainuun vällyihinsä, eikä Mira nukkunut silmäystäkään.

Talvin aika tuli syyskuussa. Päivä oli kirkas, kylmä ja järjettömän kaunis. Niin kuin koko sunnuntai olisi pantu maamaan vain kehykseksi sille, mitä Talville oli tapahtumassa. Talvi oli valmis, oli ollut jo pitkään.

Sitten, kun riemu vähitellen laskeutui, odotettiin. Elsalle odotettiin. (s. 25–26)

Uura, Esko: Jyskyt. Hämeenlinna: Karisto, 1916. 145 s.

Teos sisältää tuokiokuvia "Ryppylän seminaarista", joka tarkoittaa todellisuudessa Kajaanin seminaaria. Teoksen sivuilla eletään 1900-luvun alkupuolen seminaarilaisen arkipäivää mm. seminaarin ruokalassa, soittokopissa, potkupallo-ottelussa ja toverikunnassa. Seminaarin johtaja Volter Rihtniemi esiintyy teoksessa todellisella kutsumanimellään "Ukko", ja myös lehtoreista käytetään todellisia kutsuma- tai etunimiä tai helposti tunnistettavissa olevia valenimiä.

Nimimerkin Esko Uura taakse kätkeytyy alun perin oulailainen Erkki Tuomikoski, joka on valmistunut kansakoulunopettajaksi Kajaanin seminaarista v. 1915 ja kuvaa teoksessa näin omaa opiskeluaikaansa.

Raatihuoneen kello torinsyrjässä oli viittä minuuttia vailla seitsemän.

Joona ja Kurre tapasivat Ryppylän Sanomain matalan konttorin kohdalla Porkin, joka palttoonkaulus ylöskäännettynä arvokkaasti vaelsi seminaaria kohden. Heidän jälessään tuli Körtti, iskien tuimasti pikisaumaista ruojuskenkää käytävään. Primus Musikus, lakki syvään korville vedettynä, lyhytkaulaisena ja synkkänä, liittyi häneen eräästä porttikäytävästä.

– P–leen yötyö! jyrisi hän Körtille.

– Miksi niin?

– Tämä seitsemältä kouluunmeno on sitä maailmanlopun virkaa!

– Minusta se on mukavampaa kuin nuokkua rupeamamääriä harjoituskoululta päästyä vielä seminaarilla.

– Hei, hei!" Heidän ohitse sujahti suksilla kirjavapaulaisissa hiihtokengissä Hiski.

Kun he joutuivat koululle paria minuuttia ennen seitsemää, oli siellä tuskin puolikymmentä kokeelasta ennestään. Ruskeatakinen vahtimestari tallusti huoneesta huoneeseen kohennellen räiskyviä uuneja. (s. 92–93)

Vaara, Maria: Kissanmintun iltatee. Oulu: Pohjoinen, 1973. 77 s.

Kirjasen päähenkilönä on Paltamossa Oulujärven rannalla asuva Kissanminttu, jonka ympärillä häärivät sikiön lähdeittäjinä hänen äitinsä ja isoäitinsä. Jokaisella sukupolvella on omat salaisuutensa ja ahdistuksensa, jotka purkautuvat vapauttavana ryöppynä Oulujärven kivikkorannoille, kun sikiön isä Veikko pakottaa naiset purkamaan pimeää sisintään Kissanmintun vuoteen äärellä. Kirjassa on rankka psykoottinen vire.

Katso, Kissanminttu, tuolla äitisi menee pitkin Oulujärven kivikkorantaa. Sinä olet vapaa. Hän on rangaistukseensa vapaa, Oulujärven rannat eivät lopu koskaan.

– Veikko, on vielä Elsa-täti. Vaikka hän ei olekaan minun tätini, kylän vanha kättilömuori vain, minä pelkään häntä enkä ole vapaa.

– Elsa-täti. Sinä menet nyt kaivamaan sen pienen esiin ja tuot tähän minun kämmenelleni. Se on minun lapseni, se on Kissanmintun lapsi. Jos minä olisin kerinnyt tulla ajoissa, ette olisi juottaneet Kissanmintulle vihreätä teetä etkä olisi kerinnyt viedä lasta. (s. 54)

Vaara, Maria: Kuuntele Johannes. Jyväskylä: Gummerus, 1975. 280 s.

Omaelämäkerrallisessa romaanissaan skitsofreniaa sairastava Maria Vaara kuvaa elämäänsä Paltamossa 1970-luvun alussa. Neljän lapsen yksinhuoltajaäitinä hän yrittää sinnitellä kotona avohoitopotilaana ja käy kerran viikossa Oulussa psykoterapiassa terapeuttinsa Johanneksen luona. Mielisairaus ja taloudelliset vaikeudet johtavat ajoittain romahduksiin, joiden jälkeen Maria kokoaa itseään Oulun keskusmielisairaalassa, kunnes palaa jälleen kotiin Paltamoon.

Maria Vaara on kuvannut skitsofreniansa aiempia vaiheita romaanissaan Likaiset legendat ja myöhempiä vaiheita mm. romaanissaan Myrkkyseitikki.

Pentti oli ainakin tehnyt parhaansa. Maria oli päättänyt lähteä kotiin Paltamoon ja oli varma, ettei menisi perille asti. Hän istui vuoteen reunalla laihana, velttona ja välinpitämättömänä. Jotakin

negatiivista hänessä oli, sanoi kerran professori kierrolla ja määräsi enemmän Sinequania kuin Johannes. Silloin Mariassa ei vielä ollut suljetun osaston tahraista merkkiä. Aurinko vain paistoi tervein paperein huoneeseen ja lämmitti pihapuiston, se uskalsi. Nurmikolla oli monta potilasta paljain käsivarsin. Kesää ei voitu estää piirille tulemasta.

Jos illalla ei kukaan olisi huomannut, olisin ehkä kerinnyt tyhjentää koko purkin, ajatteli Maria aivan uupuneena. Olisin nukkunut pitkään, isään asti. (s. 211–212)

Vaara, Maria: Myrkkyseitikki. Jyväskylä : Gummerus, 1980. 239 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävä psykologinen romaani on jatkoa Maria Vaaran aiemmille teoksille (mm. Kuuntele Johannes), joissa hän on kuvannut elämäänsä skitsofreenikkona. Hän asuu edelleen perheineen Paltamossa ja käy viikoittain psykoterapiassa Oulussa terapeuttinsa Johanneksen luona. Hoitosuhde on jatkunut jo kuusi vuotta, ja nyt Marian on aika irrottautua Johanneksesta ja ruveta elämään omien voimiensa varassa.

Minun piti yrittää puhua, pitää puoliani. Ja yritin, avuttomasti ja takerrellen: – Minä en taida kestää vielä paljon mitään. Täällä sinun luonasi olen monesti voimakas, näytän varmasti vahvemmalta, mutta entä kotona Paltamossa, perheen luona? Siellähän minun pitää jaksaa elää ja kestää. Siellä elämä ei ole vielä kovin paljon muuttunut, etkö sinä ymmärrä? Olin varmasti avuton kilpailija, piti pysyä jalanjäljissään niin ettei käsi hipaisisi hiekkaa. Ja tulos mitattaisiin sitten niistä sormenkärjistä. Katsojat, yleisö, voisivat nauraa yrityksilleni vielä monta kertaa. (s. 133)

Vaara, Maria: Toinen hengitys. Jyväskylä: Gummerus, 1976. 233 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävässä rakkausromaanissa kertojaminä Maria luotaa suhdettaan Marttiin, johon hän on tutustunut mielisairaalassa. Maria asuu Paltamossa ja Martti Sotkamossa. Vaikka Maria onkin kiintynyt Marttiin ja kaipaa kipeästi turvaa ja läheisyyttä, hän tuntee itsensä alusta alkaen epävarmaksi Martin seurassa. Siitä huolimatta he kuitenkin päättävät kokeilla asumista avoliitossa Marian kotona yhdessä Marian neljän lapsen kanssa. Sekä Maria että Martti ovat riippuvaisia psyykenlääkkeistä, ja Maria tajuaa Martin olevan lähes jatkuvassa pillerihumalassa. Pikku hiljaa Maria alkaa loitontua Martista ja haluaa irrottautua suhteesta samalla kun hän yrittää irrottautua myös omasta pillerikierteestään.

Romaani on kronologisesti jatkoa Maria Vaaran teokselle *Kuuntele Johannes*.

– Hyvä on, minä tulen. Varaa se huone. Mutta tule autolle vastaan, että osaan perille. Tiedän vain postiosoitteesi. Siitä on kauan kun olen ollut Sotkamossa, pikku tyttönä. Kylä on varmasti paljon muuttunut, en osaa siellä minnekään. Ota selvää aikatauluista ja tule vastaan. Olen kai siellä joskus viiden maissa huomenna. Ei, ei tänään. Huomenna, lauantaina. Usko nyt etten pääse tänään. Paltamosta ei kulje autoja illalla enkä voi niin yhtäkkiä lähteä. Huomenna. Hei. Martti se oli, Martti, jolle tällä hetkellä kaikki tuntui olevan helppoa ja huoletonta. Tiesin kyllä, miksi. Martilla ja minulla oli samat avaimet petolliseen hyvänolontunteeseen: Riittävän monta pilleriä. (s. 6)

Vahtera, Pasi: Mene hyvällä onnella sitten: romaani. [Tornio]: OK-kirjat, 1973. 193 s.

Romaanin päähenkilönä on Jouko Kivinen, joka on nuoruudessaan asunut Helsingissä ja seilannut maailman meriä merimiehenä. Sittemmin Jouko Kivinen on valmistunut opettajaksi ja asuu nyt Oulun läänin itäosassa kuvitteellisen Selkosmaan maakunnan kuvitteellisessa Sotkasalmen kunnassa. Vuoden 1970 vaaleissa hän pyrkii kansanedustajaksi suomalaispuolueen ehdokkaana Oulun vaalipiiristä. Hän pääseekin riemukkaasti eduskuntaan, mutta ei ehdi nauttia uudesta työstään kovinkaan pitkään.

Tekstissä on vuorotellen ajankohtaisten elämäntapahtumien kuvausta ja Kivisen muisteluksia merimiesvuosiltaan.

– *Suomalaispuolueesta on tullut valituksi...*

– *Lars! Se oli odotettavissakin!*

Keski-Pohjanmaan rajoilta olevan ja piirin puheenjohtajan tointa hoitaneen vähän kaljun miehen kuva ripustettiin keulille.

– *Kuka toisena?*

– *...toinen paikka menee Ouluun...*

– *Tietysti...*

– *...valituksi on tullut johtaja Laidankaski...*

– *Ossi! Sekö?!*

– *...ja suomalaispuolue on saanut tässä vaalipiirissä myös toisen lisäpaikan, joka menee alueen itäosaan...*

– *Meille! Onko Viirankorva vai Joke...?*

Jännitys aiheutti tunteen, että kuuluttaja tahallaan hidastelisi.

– *...itäosaan, josta on tullut valituksi Jouko Kivinen Sotkasalmelta. (s. 187)*

Varjo, Maarit: Aurinko sydämessä. Hämeenlinna: Karisto, 1994. 201 s.

Kevyen rakkausromaanin miljöönä on Kajaani ja siellä sijaitseva kuvitteellinen Koivujärven sairaala, jonka talouspäällikkönä romaanin kertojaminä Paula Soini työskentelee.

Taloyhtiöömme kuului neljä kuuden asunnon rivitaloa neliön muotoisen pihan ympärillä. Pihalla oli kohtalaisen kiva leikkipaikka lapsille ja paljon pensaita ja puita. Talot olivat uudehkoja ja kalliisti rakennettuja ja rauhallisella paikalla puiston vieressä. Tämä asuinalue Koivujärven sairaalan ympärillä oli suosittua, sillä Kajaanin keskustaan oli vain parin kilometrin matka ja vieressä oli kauppoja, tarha ja koulukin.

Ostin itselleni ja Ossille kodiksi kaksion tästä sairaalan viereltä, kun puoli vuotta aiemmin sain viran Koivujärven sairaalan talouspäällikkönä ja muutin Ossin kanssa Kajaaniin. Alunperin suunnittelin vuokra-asuntoa, mutta kun sopivaa ei tuntunut löytyvän, otin lisää asuntolainaa ja ostin oman asunnon. (s. 14)

Vartiainen, Sirpa: Odotus. Jyväskylä: Gummerus, 1982. 140 s.

Teoksen päähenkilöt Tarja ja Ilkka ovat opiskeleva nuoripari. Kirjan kertojaminänä on Tarja, joka odottaa ensimmäistä lastaan. Kesän alussa Tarja ja Ilkka tulevat lomalle Tarjan lapsuudenkotiin Kajaaniin, jossa he viivähtävät parisen kuukautta. Tarjan ja hänen vanhempiensa välille kehkeytyy jatkuvasti pientä sanaharkkaa, ja Tarja palaa opiskelupaikkakunnalleen ristiriitaisin tuntein. Tarja käy mielessään läpi sekä odotuksen aiheuttamia tuntemuksia että suhdettaan omiin vanhempiinsa. Vauvan synnyttyä myös Tarjan vanhemmat käyvät ihastelemassa suvun nuorimmaista.

Nyt on jo toisin. Väkeä on tullut muualta, vanhan keskustan ympärille nousut uutta aravaa. On tiedostettu, että presidentti kävi täällä koulua. Valpashymyinen TV-kuuluttaja on paikkakuntalaisia. Etelästä tuotetut kulttuuripersonat esiintyvät jokakesäisillä festivaaleilla. Ajamme torinvartta pohjoiseen. Kaupungin perustajan patsas on siirretty joenrantaan. Sen taustalle on nostatettu huikea vesisuihku, jalkoihin kylvetty annansilmä ja lobelioita. Penkit ovat puoliympyrässä katseluetäisyydellä. Ennen makailivat puliukot paikalla kesäisin, markkina-aikaan siinä oli hevoslatsi. Patsas oli silloin keskuskansakoulun ala-aulassa, missä pojat räkivät empimättä sen pronssisaappaita. (s. 27)

Virtala, Esko: Kovalle ottaa. Porvoo: Werner Söderström, 1890. 180 s.

Teoksen päähenkilönä on Törmälän talon poika Jaakko, joka lähtee ylimaasta etelämmäksi hankkimaan elantoaan ison talon renkinä. Hitaanlainen mutta ahkera Jaakko joutuu kömmähdystensä takia isännän epäsuosioon ja palaa takaisin kotiinsa. Kotopuolella hän päättää pyytää vaimokseen naapurin tyttöä, nuoruudenystävänsä Annia, joka ei kuitenkaan lupaudu Jaakolle ennen kuin on täysin vakuuttunut Jaakon vilpittömyydestä.

Esko Virtalan nimellä kirjoitellut Edvin Calamnius, Ilmari Kiannon isovelji, ei teoksessaan suoraan ilmaise paikkakuntaa, mutta mm. viittaukset ylimaahan, tervansoutuun ja pappilaan osoittavat, että kuvitteelliset Törmälän ja Kumpulan talot sijaitsevat Suomussalmella.

- *Mistä kaukaa se on tämä matkustaja? kysyi sitten muuan mies, joka istui penkillä pirtin pöydän takana ja poltteli tupakkia lyhytvartisella piipulla.*
- *Tuolta olen Nurmelasta, vastasi Jaakko.*
- *No, niin minusta näyttikin äsken, kun ajoitte kartanoon, jotta Nurmelan hevonen siellä tulee. Mutta teitä minä en tunne. Ette suinkaan te ole Nurmelan miehiä, vai miten?*
- *Minä olen vaan renkinä siellä oleksinut. Tuoltahan minä oikeastaan olen kotoisin Kajaanin takaa.*
- *Jo minä ajattelin heti teidät nähdessäni, ettette te suinkaan ole tämän puolen miehiä. – Kaupunkiinko se matka pitää?*
- *Kaupunkiin.*
- *Liiaksikohan niitä muka ylimaassa on miehiä, puuttui taas puheeseen muuan vanhanpuoleinen harmajahiuksinen mies, kun niitä sieltä myötäänsä tänne alapuoleen työntyy, vaan Ameriikkaan olletikin? (s. 90)*

Virtala, Esko: Se oli sallittu. Porvoo: Werner Söderström, 1888. 224 s.

Teoksessa kerrotaan Mäntyvaaran ja Peltolan talon asukkaista 1800-luvun loppupuolella. Syrjäseudun asukkaiden arkipäivää leimaavat toisaalta taikausko, toisaalta nöyrä alistuneisuus ankan sallimuksen edessä. Elannon turvaamiseksi poltetaan tervaa, kalastetaan ja viljellään hallaisia peltoja kulkutautien niittäessä omaa synkkää satoaan. Tervansoutumatka Ouluun vaatii niin ikään oman kuolonuhrinsa. Kun karhu käy metsässä karjan kimppuun ja tappaa lehmiä ja vasikoita, lähtevät miehet karhunkaatoon. Vaikka metsän kuningas ei kellistykään niin helposti kuin karhunpyytäjät aluksi kuvittelevat, onnistuu Peltolan nuori isäntä lopulta ampumaan karhun ja pääsee pian sen jälkeen juhlimaan häitään Mäntyvaaran tyttären kanssa.

Salanimen Esko Virtala takaa löytyy Ilmari Kiannon isovelji Edvin Calamnius. Teoksessa ei suoraan ilmaista paikkakuntaa, mutta mm. selostus Oulun-soutajista ja viittaus Kirkkoniemeen paljastavat, että kyse on Suomussalmesta.

Kirkastussunnuntaina, kun ilma on lämmin ja taivas pilvetön, on kirkolla paljon väkeä koolla, jota on keräytynyt joka suunnalta seurakunnassa, nyt kun on merkkipyhä. Mikä on tullut maitse, mikä vesitse. Kirkkoniemen rantaan ovat monet sadat ihmiset laskeneet veneensä ja vene veneen vieressä on nyt maalle vedettyä siellä. Kirkkokentällä vilisee ihmisiä sadoittain, vieläpä tuhansittainkin; ja näistä mitkä loikuvat pitkällään nurmella, mitkä istuskelevat mättäillä jonkun koivun varjossa, mitkä seisovat, mitkä taas liikkuvat. Ja tässä väkijoukossa kuuluu monenlaista puhetta, vakaisempaa ja vilkkaampaa. (s. 78)

Vuorela, Lilli: Itärajan ihmisiä. Porvoo: WSOY, 1966. 312 s.

Romaanissa eletään 1960-luvun maaltapaon vuosia. Kirjan päähenkilö on juuri armeijasta kotiin palannut Tuliniemen Antero. Hänen kotinsa Suomussalmella itärajan tuntumassa on vanha talo, jossa ei ole edes sähköjä eikä kunnan tietä. Anteron vanhoillinen isä vastustaa kaikkia uudistuksia, kun taas Antero haluaisi ruveta kehittämään maataloutta hankkimalla Tuliniemeen niin sähköt kuin traktorinkin. Anteron sisko Laura puolestaan tuntee voimakasta vetoa kaupunkiin, vaikka on kihloissa samassa kylässä asuvan maalaistalon pojan kanssa. Kaupungin houkutusten sokaisema Laura purkaakin kihlauksensa ja muuttaa vastoin isänsä tahtoa kaupunkiin niin kuin monet muutkin kylän nuoret. Erästä naapurista tulee Ilmi-neitonen auttelemaan Anteron sairaalloista äitiä talon töissä, ja Antero käy sisäistä kamppailua selvitellessään mielessään ristiriitaisia tunteitaan Ilmiä kohtaan; Ilmi on ihastunut Anteroon, mutta Antero ei ole omista tunteistaan niinkään varma. Vähitellen Anteron isäkin alkaa antaa periksi jäykistä katsantokannoistaan, ja kun hän lopulta rupeaa tukemaan Anteron uudistushankkeita, Antero tuntee maaseudun ja maauskon vetovoiman entistäkin voimakkaampana. Myös Laura palaa muutaman kuukauden kuluttua kotiin ja aikoo jäädäkin kotiseudulle.

Antero katsoi tiukasti isäänsä silmiin ja sanoi:

– Hyvä se traktori olisi olemassa. Eikö isäkin voisi ajatella sitä?

– En!

– Sillä voisi puskea tuon tienkin auki, että olisi helpompi pääsy Kekkosentielle. Täällähän ollaan vallan kinttupolkujen varassa.

– *On ne polut päästy ennenkin läpi. Jaloin on kuljettu, eikä lentämällä. Hevospelilläkin pääsee. On niitä sellaisiakin syrjäiteitä, että pelkästään jalan tai selkähevosella voi matkata. Tuonnekin Marjokylälle. Ei sinne ole kuunaan tietä ollut.*

– *Kekkosentietä jatketaan kuulemma sinne saakka. Eikö liene saatu jo määrärahojakin tekoa varten, sanoi Ilmari.*

– *Vai niin tehdään. No, sittenpäähän pääsevät lopusiakin nuoristaan. Sanovat kaikkien nuorten änkäytyvän Marjokylältä kaupunkiin. Mitähän ne sieltä hakevat? (s. 56–57)*

Väisänen, Petteri: Tervanpolttajan perintö. Hämeenlinna: Karisto, 1992. 228 s.

Kuvitteellisessa sukuromaanissa kerrotaan kuhmolaisesta Pekka Kyllösestä, joka on nuoruudessaan sokeutunut ja muuttanut Etelä-Suomeen. Kun Pekka palaa kotipitäjäänsä kesäloman viettoon, alkavat suvun traagiset salaisuudet pikkuhiljaa paljastua. Pekka löytää yllättävän selityksen omaan sokeutumiseensa, veljensä mielisairauteen ja sisarensa hukkimiseen ja joutuu miettimään totuuden myönteistä ja kielteistä voimaa: kannattaako totuus kertoa silläkin uhalla, että se voi murtaa muutoin jotakuinkin onnellisen elämän?

Ruokapöytäpuheet kulkeutuivat aivan itsestään entisiin aikoihin, paljon vanhempiin asioihin kuin minä muistin. Ilmeni, että Varpulan sukujuuret olivat Pohjanmaalla. Olin aina lapsena ihmetellyt sellaista seikkaa, että niiden sukunimikin oli Varpula, niin kuin talonkin. Se oli kuulemma aivan yleistä Pohjanmaalla, täällä Kainuussa ei liioin koskaan. Sukunimi oli sukunimi ja talon nimi oli erikseen.

Isä oli vaivautunut, kun Hemmi rupesi kertomaan suvustaan. Sitten äitikin pääsi vauhtiin. Hän muisteli isäänsä, Heikki Kempista. Sanoi olleensa tervahaudalla jo pienenä tytönrepaleena. Isä sanoi siihen, että Kemppas-Heikkihän se opetti minulle ja Hemmillekin sen tervanpolton niksejä. Kyllä siinä oli aikaansaapa mies. (s. 178)

Muistelmia

Enwald, Liisa: Intervalleja hiljaisuudesta, äänistä ja sanoista (2001)

Haverinen, Alpo: Samalla puulla (2015)

Heikkinen, Jalo: Suomussalmi kotiseutu (1979)

Heikkinen, Marja: Pikku joutsen (2012)

Huovinen, Veikko

Humusavotta (1976)

Muina miehinä (2001)

Viime talvi (1998)

Härkönen, Kalevi: Takanakulkija (2006)

Ingman, Santeri: Tuokiokuvia matkan varrelta (1892)

Jurvelin, Pekka: Vaiettu joki (2002)

Kajander, Kalle: Näлкämailta (1903)

Kekkonen, Urho

Matkakuvia Kainuusta ja Lapista (1977)

Vuosisatani (1981)

Kettunen, Unto: Kajaanilainen rapsodia (2013)

Kianto, Ilmari

Iki-Kianto muistelee (1954)

Kuhmon kulmilta (1927)

Omat koirat purivat (1948)

Papin poika (1928)

Pyhä rakkaus (1910)

Salainen päiväkirjani (1980)

Suloisessa Suomessamme (1925)

Vanha pappila (1922)

Kianto, Uolevi

Saat kertoa kaiken, sanoi Iki-Kianto (1966)

Tervetuloa kotiin, Iki (1978)

Korhonen, Keijo

Poika (2001)

Koulukas (2003)

Kymäläinen, Pekka: Pussin kuljettaja (2002)

Leino, Eino: Elämäni kuvakirja (1925)

Meriläinen, Heikki: Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana (1927)

Paajanen, Pekka: Jatkoaika (1987)

Palmgren, Raoul: Vankilapäiväkirja (1997)

Partanen, J. E: Takametsien mies (1982)

Pulkkinen, Kaija: Vanha Kajaani (2007)

Sallinen, Veli-Matti: Sydämeni kertomus (1995)

Sarkkinen, Lahja: Syövän jälkeen voi elää! (1986)

Seppä, Soile: Kissanpäiviä (1991)

Enwald, Liisa: Intervalleja hiljaisuudesta, äänistä ja sanoista. Helsinki: TAI-teos, 2001. 267 s.

Moniaineksisessa essee- ja muistelusteoksessa kajaanilaissyntyinen tutkija, kääntäjä ja kirjallisuuskriitikko Liisa Enwald toisaalta pohdiskelee runouden olemusta, toisaalta muistelee lapsuus- ja nuoruusvuosiaan 1950–1960-lukujen Kainuussa. Muistelusten piiri ulottuu kotiväen kohtaloista ujon koulukiusatun arkeen ja nuoren nimistöntutkijan kesään Oulujärven rantamilla.

Vanha kaupunginkirjasto oli Rantapuiston reunassa, Ämmänmäellä, talossa jossa Elias Lönnrot oli harrastanut lääkäripraktiikkaansa. Nyt hän istui patsaana aivan kirjaston päätyikkunan alla. Lapset kiipeilivät mielellään "Lönnrotin sedän" syliin, mutta minä en koskaan uskaltanut, vaikka Elvi olisi nostanut: setä oli liian iso, musta ja kalsea, vaikka hymyilikin.

Iltaisin, kun ajoin potkukelkalla Ämmänmäkeä alas, Elvi-täti kurkisti usein kirjaston ikkunasta. – Onko Tähtisilmä kotona, kyselin silloista mielisatuaani. Ja Elvi vastasi, kertoen samalla mitä kaikkea muutakin oli "kotona" eli lainattavissa.

Kirjastoon noustiin kuopalle painuneita portaita, ja sen sokkeloiset huoneet tuoksuivat puulta, maalilta ja kirjatomulta. Sitä hajua opin rakastamaan. Elvin työtiskin takana raksutti seinäkello, ja lainaustouhu kaikkienensa oli suloisen kiireetöntä. Muita palkollisia kuin kirjastonhoitaja itse ei ollut. (s. 60)

Haverinen, Alpo: Samalla puulla. Helsinki: Books on Demand, 2015. 85 s.

Kokoelma sisältää lyhyitä kertomuksia Alpo Haverisen lapsuudenkokemuksista Kuhmon maaseudulla. Muistelut sijoittuvat 1940–1960-luvuille, jolloin syrjäkylällekin rantautui uusia virtauksia: naapurissa käytiin kunntelemassa kirkonmenoja uudesta radiosta, ja veneeseen hankittiin perämoottori. Kirkkoreissun kohokohta oli käynti Keitasen paperikaupassa, jossa omat rahat käytettiin harkiten uusimpaan Tex Willeriin. Arki oli luonnonläheistä metsästys- ja kalastusretkineen.

Hämärän hyökätessä kotimökkini ikkunoista iltasella sisälle joskus 1940-luvun lopulla ei pieni läppälamppu tummalla hirisiseinällä paljon torjuntavoittoa valolle tuonut. Ei soinut Pikku Kakkosen tunnari mökissä, eikä välkkynyt kuvaruutu viestejä maailmalta, mutta illat olivat aikoja, jolloin pikkupojan tietoisuus ympäröivästä maailmasta kasvoi rymisten. Vanhemmat tekivät askareitaan sisällä, samalla puhelivat keskenään ja kertoivat tarinoita. Loputon oli kysymysten tulva, jotka tulivat mieleen. Joihinkin sain vastauksia, kaikkiin en. Paljon oli myös selityksiä, joita en ymmärtänyt. (s. 43)

Heikkinen, Jalo: Suomussalmi kotiseutu: kaihoisia katkelmia. Kuvat: Jorma Komulainen. Helsinki: Otava, 1979. 155 s.

Lyhyitä kertomuksia sisältävässä teoksessa on sekä omakohtaisia muisteluksia Suomussalmelta että Suomussalmen luonnon ja historian kuvauksia.

Kotoisen mukava on tämä väli, pahkainen ja kurvikas kuin oli ennen viitostie Haukiperästä Kajaaniin. Jotta matkasta ei olisi tullut liian lyhyt, on tie tiemmä vedetty kiharaan.

– Elähän huoli, kohta peästään sivistyksen jälille, velipoika sanoo ja painaltaa löysällä soratiellä kaasua. Joudumme sivuluisuun. – Katoppa.

Siinähan tuo risteys jo on, Kekkosen kakkonen kimmeltää – ja nimensä se on saanut presidentin mukaan, hän kun pääministerinä ollessaan sai tuntea tietttömyyden kiusan täällä kierrellessään. Tarkastamme risteyksessä kuin kadunkulmassa konsanaan, mihin väliin liikenteen paljouteen änkäydymme.

– Juntuseen vae Palovaaraan?

– Juntuseen.

Vilku vasempaan. Kun auto tapaa öljysoran, muuttuu pyörien ääni kehrääväksi. Moottorikin tuntuu huokaavan ihastuksesta. (s. 83)

Heikkinen, Marja: Pikku joutsen ja muita tuokiokuvia Manna-mummin elämän taipaleelta. [Tampere]: Mediapinta, 2012. 139 s.

Suomussalmelainen kirjailija muistelee teoksessa lapsuuttaan ja nuoruuttaan sekä kuvaa elämäänsä kainuulaisen korven keskellä. Luonto ja eläimet ovat hänelle tärkeitä, erityisen rakas on oma Vekku-koira, josta kerrotaan omassa luvussaan. Kirjassa pohditaan myös elämän suuria kysymyksiä, kuten sielun ja ruumiin suhdetta ja syyllisyyttä.

Siinä se oli edessäni. Mustan keskellä vihreä ja sininen hehkuva pallo. Vihreä on meidän värimme, minun värini ja nyt sitä oli edessäni mittaamattomasti. Oi, Suurin, hellyys sisälläni paisui nähdessäni sen. Elämä sykkisi varmasti tällä tähdellä. Muuten se ei olisi vihreä! (s. 117)

Huovinen, Veikko: Humusavotta: kirjailijan päiväkirja 1974–75. Helsinki: Otava, 1976. 266 s.

Kirjailija tarkastelee päiväkirjassaan ajankohtaisia tapahtumia syksystä 1974 vuoden 1975 loppuun saakka. Päiväkirjan sisällön kirjo ulottuu kirjailijan arkipäivän tapahtumien raportoinnista maailmanpolitiikan kommentointiin.

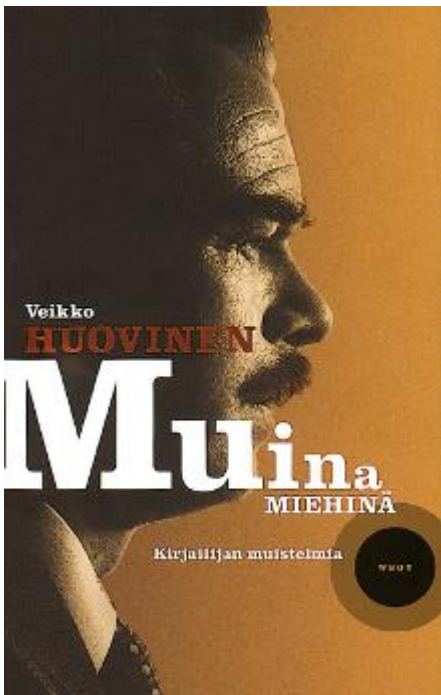
Lauantai 4.1.

Siunattu saunailta. Pakastearkusta on otettu sulamaan Hailuodon siikoja. Halstaroin ne saunan uunissa ensimmäisen pesällisen hiilloksella. Päivälliseksi hiillossiikaa ja mannavelliä. Sitten kylpy. Ah eiköhän ole onnea, mitä häh? (s. 74)

Huovinen, Veikko: Muina miehinä: kirjailijan muistelmia. Helsinki: WSOY, 2001. 372 s.

Muistelmakirjassaan kirjailijaprofessori Veikko Huovinen (s. 1927) kertoo elämästään ja teostensa taustoista, "vähäisistä toimistaan maapallon kuperalla pinnalla". Muistelmat kattavat kirjailijan elämäntaipaleen syntymästä 2000-luvun kynnykselle saakka.

Ensimmäinen lukuvuosi meni koulunkäyntiin tutustuessa. Kesällä 1939 olin lehtikuusia istuttamassa Vuokatin vaaralle. Sain rahaa. Isä pudotti sinä kesänä kaksi kertaa vihkisormuksensa. Löytöpalkkioksi luvattiin viisikymppiä. Löysin kummallakin kerralla sormuksen. Kun syksyllä menin kouluun minulla oli yli kaksisataa markkaa. Tulevaisuus vaikutti lupaavalta. Mutta piti tulla sen kirotn sodan vaurauttani häiritsemään. Koulussa tehtiin alkeellisia kaasunaamareita. Flanellipussiin sullottiin hiiliä, ja sukkanauhasta tehtiin kaasunaamarin remmi. (s. 67)

Huovinen, Veikko: Viime talvi: arvokeskustelua. Porvoo: WSOY, 1998. 241 s.

Veikko Huovinen on tallentanut toiseen päiväkirjateokseensa – ensimmäinen ilmestyi vuonna 1976 nimellä *Humusavotta* – mietelmiään ajan ilmiöistä talvella 1997–1998. Takakannen esittelytekstissä kirjailija itse toteaa: "Minä ainakin taivastelen, hämmästelen ja arvostelen tapahtumien kulkua niin kauan kuin elän. Pitäisikö kaikki myhäillen hyväksyä ja mennä kuin tukki koskessa." Päiväkirjamerkinnot oman arkielämän tapahtumista ankkuroivat yhteiskuntamme ilmiöiden taivastelun sotkamolaiseen maaperään.

21.1.

Kansalaiset ja opettajat koko maassa käyvät kamppailua syrjäseutujen koulujen lopettamista ja opettajien lomautuksia vastaan. Onko nyt kerta kaikkiaan niin, että yhteiskunnan suojelema elämä syrjäkylillä tehdään mahdottomaksi. Saa mennä posti, saa mennä kyläkauppa, mutta kun koulu menee, niin paljon kuolee. Se on lopun alkua. Kuulin huhun, että Sotkamosta otetaan pois

verotoimisto, ja paikalliseen Kelan konttoriin jäisi yksi virkailija veroasioita varten. Kajaanissa pitäisi asioida. Tämä kun on kuitenkin yli 11 000 asukkaan virkeä kunta, täynnä mielettömän jännittäviä ideoita ja hankkeita. Vaan kannattaako verokarhun perään itkeä. Tietenkin paikalliset omat virkailijat tuntisivat enemmän taustoja ja ehkä säälisivät kurjaa ihmispentelettä... Poliisikin vahtii laajaa maaseutua Kajaanista käsin, ja lääkärinpäivystys on öisin Kainuun Keskussairaalan päivystyspoliklinikalla. Näin se hiljalleen menee hajahallinnasta keskusjohtoisuuteen. Metsät ja pellot vahditaan Brysselistä käsin. Täällä on aboriginaalien valmistauduttava suloisesti hymyillen vastaanottamaan lomailijoita, syöksyjä, pujottelijoita ja moskovalaisia, jotka suvaitsevat kunnioittaa läsnäolollaan urheilu- ja eräseutuamme. Ja jos kaikki viedään, niin viinakauppoja ja kapakoita kyllä perustetaan, ja posti tuo viinapaketit perukan sinihuuliselle, värjyvälle alkuasukkaalle, joka on tietysti työtön. (s. 111–112)

Härkönen, Kalevi: Takanakulkija. Tampere: Pilot-kustannus, 2006. 207 s.

Setti Keränen kiinnostuu puukontakomisesta jo nuorella iällä lapsuudenkodissaan Puolangalla. Hän tapaa kuuluisan sepän, Tommi-puukkojen takojan, joka kannustaa häntä kokeilemaan Tommi-puukon takomista. Setti kehittyy vähitellen taitavaksi sepäksi, ja päätyy lopulta tekemään useita Tommi-puukkoja jopa presidentti Urho Kekkoselle. Setti oli itsekin mukana politiikassa, mutta piti itseään enemmän ”takanakulkijana”. Hänen maineensa puukontekijänä kasvoi, ja hän sai useita korkea-arvoisia tuttavuuksia työnsä kautta.

Setillä oli jo puukko kädessään. Hän siveli tuppea sormellaan, haisteli sen nahan ja maalin tuoksua. Käänteli kädessään ja katseli koreata punaväriä, jonka alta kuului kaunis kosteaan nahkaan piirtimellä vedetty kuvio. Tupen kärki oli kaareva ja kapeni aivan ohueksi alapäästään. Kauan tuppea tutkittuaan Setti veti puukon irti. Hänellä oli kädessään komein puukko, mitä oli koskaan nähnyt. (s. 32–33)

Ingman, Santeri: Tuokiokuvia matkan varrelta. Porvoo: Werner Söderström, 1892. 116 s.

Kirjassa kertoja esittelee tuokiokuvia kesäiseltä matkaltaan, jonka aikana hän ehtii kierrellä mm. Kuhmossa ja Suomussalmella. Matkansa varrella hän kohtaa köyhyyttä, kurjuutta ja alakuloa, mutta kuulee myös kiinnostavia tarinoita kainuulaisten korven asukkaiden elämästä. Hän kokee myös koskenlaskun jännitykset matkatessaan Suomussalmelta venekyydillä kohti Kajaania.

Hän rupesi vetämään syrjälle likaista paitaa miehen kyleltä. Kauheata!

– Eikä mitenkään hoidettu, ei edes millään puhtaana pidetty?

– Milläpä sitä? Kuhmon apteekkiin on matkaa toistakymmentä peninkulmaa, ja jos sinne joku kulkija olisikin, niin millä rahalla sen rohdon ostaisi.

– Mutta sellainen rohto ei monta penniä maksa.

– Vaan kun ei ole penniä yhtään kuukausiin nähtykään, – tuskin lie koko kylässä.

Potilaan vaimo herahti itkemään.

– Vieläpä tässä olisi rohtojen saantiin kyetty, kun on päiväselään aina niukuin naukuin jaksettu

lapsilauman kanssa hengissä pysyä, siinä on ollut kykenemistä tarpeeksi. Jos hyviltä ihmisiltä on maitotilkan jaksanut sairaalle saada, muuta rohtoa ei. (s. 36)

Jurvelin, Pekka: Vaiettu joki. [Oulu]: Oulujoen reitti ry, 2002. 205 s.

Teos on matkakertomus yksinäisestä venematkasta, jonka kirjoittaja teki pitkin Oulujoen vesistöreittiä alkukesästä 1998. Tuolloin hän soutu 370 kilometrin matkan Kuhmon Vartiusjärveltä Oulujärven kautta meren rantaan Ouluun. Kirjassa hän kuvaa vaiheikkaan matkan tapahtumia, luontoa ja maisemaa sekä Oulujoen vesistön historiaa. Matkan varrella kirjoittajan mietteet ehtivät vaihdella tuulen ja sateen pieksämästä epätoivon alhosta ylevöittäviin silmänräpäyksiin valoisan kesäyön upeissa maisemissa, jotka herättävät henkiin Oulujoen kulttuurihistorian ohella myös henkilökohtaisia muistoja elämän virrasta. Kirjaa leimaa kunnioitus Oulujoen historiaa kohtaan sekä unelma jälleen vapaana virtaavasta Oulujoesta.

Auringon punainen juova painuu luoteessa mustan vaaran lakeen, mutta päivän katoaminen ei saa tuulta tyystin vaientumaan. Kesäyön hauras, melankolinen taitekohta on käsillä. Yksinäiselle kulkijalle se on aina yhtä salaperäinen. Tuolta sydäntä riipaisevasta maisemasta, vaarojen takaisesta etäisyydestä ja salomailta olen tullut, Änätistä, Lentualta, Ontojärveltä, horisontin tuolta puolen.

Olen kulkenut samasta suunnasta kuin aikoinaan pronssi, uskomukset, koruesineet ja runot. Muinainen tieto, viisaus ja ikivanhat myytit ovat vaeltaneet täällä, kulkeutuneet kaukaisista, jo aikaa sitten hävinneistä valtakunnista. (s. 76–77)

Kajander, Kalle: Näлкämailta: kuvia ja havaintoja Koillis-Suomesta nälkävuodelta 1902. Helsinki: Eero Erkkö, 1903. 198 s.

Teos on matkakertomus Kajanderin Koillis-Suomen-matkalta joulukuussa 1902. Kajander kierteli matkallaan Kainuussa ja käväisi myös rajantakaisessa Karjalassa, Taivalkoskella ja Oulussa. Kirjoittaja päivittelee Kainuun heikkoja kulkuyhteyksiä, ruskakoiden ja lutikoiden paljoutta, mökkien siivottomuutta, kadon aiheuttamaa ruokatavarain niukkuutta ja elämisen kaikkinaista ankeutta nälän ja puutteen puristuksessa. Hän pohtii myös, johtuuko köyhyys ja kurjuus osittain myös Kainuun miesten saamattomuudesta, kun heiltä ei näytä liikenevän aikaa eikä tarmoa talonpitoon ja viljelysten kohentamiseen.

Teoksessa on matkakuvien lisäksi myös faktatietoja tervanpoltosta ja Kainuun kuntien taloudellisista oloista.

Jutellaan siinä kaikenmoista, mutta pääasiassa sentään tästä nykyisestä huonosta vuodesta. – Ei saatu heilläkään mitään, ei viljaa, ei perunoita eikä paljon heinääkään. Mikkona täytyi jo lähteä jauhun hakuun, vaan rahaa kun ei ollut, niin ei kauppias antanut velaksi. Täytyi lähteä Kiehimän suuhun ja tehdä siellä oululaiselle kontrahti ensikesäisestä tervasta, jota vastaan sai kahden jauhosäkin hinnan. Ja velkaa on jo samalle oululaiselle entuudestakin.

Velka tietysti kasvaa ja sama oululainen imee lopulta koko talon tervoineen päivineen niinkuin puutiainen, ja imee ja on jo osaksi imenytkin koko Kajaanin kihlakunnan. (s. 23–24)

Kekkonen, Urho: Matkakuvia Kainuusta ja Lapista. Valokuvat Matti Saanio; [toimittanut Maarit Tyrkkö]. Helsinki: Otava, 1977. 141 s.

Teos sisältää Urho Kekkonen matkakertomuksia, jotka ovat aikoinaan ilmestyneet Suomen Kuvalehdessä tai Uudessa Kuvalehdessä. Kirjassa Kekkonen kuvaa ensiksikin kesällä 1951 tekemäänsä matkaa Kuhmon ja Suomussalmen tiettömiin syrjäkyliin ja toiseksi käyntiään entisen rintamamiehen surkeassa kämpässä Suomussalmella kevättalvella 1954. Loput matkakertomukset käsittelevät hänen Lapin-matkojaan.

Kirjassa kuvattujen Kainuun-matkojensa aikaan Kekkonen oli kansanedustaja Oulun läänin vaalipiiristä ja lähes koko 1950-luvun alkupuoliskon myös pääministeri; kevättalvella 1954 hän ei kuitenkaan kuulunut hallitukseen.

Heinäkuun 30. päivän aurinkoisena aamuna heräsimme Ison Kukurin rannalla. Kun oli juotu väkevät aamukahvit ja syöty nuotiolla paistettua siikaa, jatkui matka vesitse ja maitse varsinaiselle Selkoskylälle. Ajan puutteen vuoksi piti jättää Lesovaaran suuri kylä sivuun, joten emme nähneet Kellojärven eteläpuolelle rakennettavaa uutta kansakoulutaloa. Siitä tulee rauhallinen paikka kahdelle opettajalle: kinttupolkumatkaa lähimmälle maantielle on toistakymmentä kilometriä. Ihmettelimme aluksi, että kylä vaatii kaksiohittajaisen koulun, mutta kun talo talolta laskimme lasten lukumäärän, niin koulu on pikemminkin liian pieni kuin liian suuri. Rahanko puutteen vuoksi kunnalta on jäänyt rakennustarpeiden veto viime talvelta, kun niitä nyt kärripelillä vedätettiin pitkin kankaita ja suon laitoja? Mutta valmiiksi koulu kuulemma tulee ensi syksyyn mennessä. (s. 15)

Kekkonen, Urho: Vuosisatani 1. Urho Kekkonen. Helsinki: Otava, 1981. 320 s.

Muistelmakirjassaan presidentti Urho Kekkonen (1900–1986) kertoo lapsuudestaan ja nuoruudestaan sekä itseään koskettaneista yhteiskunnallisista tapahtumista vuoteen 1937 saakka. Kajaaniin Kekkonen perhe muutti 1911, ja vuonna 1921 Urho Kekkonen muutti Kajaanista Helsinkiin aloittaessaan lakiohittonsa yliopistossa.

Kajaanin Yhteiskoulun toisella luokalla kysyi luokanvalvoja ensimmäisenä koulupäivänä minulta mistä koulusta olen tullut. Vastasin hänelle: "Iisalamesta." Leveä, savolainen ii oli kuulunut luokkatovereitteni korvissa selvältä eeltä. Vuosien mittaan sainkin monesti kuulla, että olen alunperin "Eesalamesta". Tuolloin en arvannut syytä tähän nimittelyyn, se selvisi minulle vasta vuosien perästä. Koulussa jouduin kiusanteon kohteeksi, olinhan tullut muualta. Onnekseni kiusa päättyi jo samana talvena. Lumipallosodassa minut ahdistettiin koulupihan nurkkaan ja minulle aiottiin antaa sakinhivutusta. Mutta miten ollakaan, pääsin selän päälle ylivoimaa vastaan, ja sen jälkeen asemani luokassa oli taattu. (s. 35–36)

Kettunen, Unto: Kajaanilainen rapsodia. Rusutjärvi: Reuna, 2013. 357 s.

Muistelmateos alkaa Sonkajärveltä kirjailijan isän, Eino Kettusen tarinasta. Kirjan alkupuolella kuvaillaan hänen kasvuvuosiiaan ja aikuistumistaan. Eino Kettunen muuttaa myöhemmin Kajaaniin

työn perässä. Hän elää Kajaanissa talvi- ja jatkosodan vuodet, ja perustaa perheen. Isän tarinasta siirrytään Unto Kettusen omiin lapsuus- ja nuoruusmuistoihin. Teoksessa kuvataan muun muassa sodan jälkeistä Kajaania ja muistellaan paikallisia ihmisiä. Kirjan lopussa isä kertoo Untolle Urho Kekkooseen liittyvän salaisuuden.

Siihen jumalan aikaan uutiset, joista lehdissä ei tohdittu kirjoitella, kulkivat suusta suuhun ja levisivät salamavauhtia kaikkien tietoon. Alkuperäinen tarina muokkautui jokaisessa siirtymässä jossain määrin uuteen uskoon, ja palautuessaan alkuperäisen jutunkertojan korviin se oli jo täysin muuntunut.

Intiimit tarinat saivat uutta väriä ja hekumaa varsin nopsasti. Parhaimmillaan kajaanilainen tarinankertoja oli silloin, kun hän pääsi sisällyttämään kertomaansa juttuun oman osuutensa. Siinä ei vaatimattomuudesta jäänyt jäljelle kuin vähäinen muisto. (s. 170–171)

Kianto, Ilmari: Iki-Kianto muistelee. Helsinki: Otava, 1954. 263 s.

Muistelmateos sisältää enimmäkseen katkelmia jo aiemmin julkaistuista Kiannon kirjoista täydennettynä muutamilla lisäyksillä. Kiannon lukuisista julkaistuista matkakuvauksista on koottu puolestaan kolme vuotta myöhemmin ilmestynyt muistelmateos *Mies on luotu liikkuvaksi*.

Hankin huonekaluja, paljon työaseita, kalastusvehkeitä, ampuma-aseita, koiria, lehmiäkin, poroja – ja elämä Turjanlinnassa alkoi kukoistaa. Minusta tuli Kainuun korpikirjailija, ja semmoiseksi myös jäin. Vuodet vierivät vilkkaasti, sarvipääporot laukkasivat hurjasti, haikara lensi kahisevin siivin melkein joka vuosi korpihuvilani ylitse, ja vuonna-vuotuissaan ilmestyi uusi opus, joskus kolmekin kirjaa samana vuonna. Ihminen säästyi alkuperäiselle minälleen. Täytyi alituisesti soutaa tai hiihtää, kävellä tai ajaa porolla pitkin järvenjäitä tai läpi korkeakinoksisen korpimetsän. Mutta siihen aikaan jaksoi mitä tahansa, ei tuntenut väsymystä, oli elämänuskoa. (s. 176–177)

Kianto, Ilmari: Kuhmon kulmilta: matkavälineinä postiauto, takatuupari ja suutarin hevoset: turistin tunnelmia raukoilta rajaseuduilta. Jyväskylä: Gummerus, 1927. 160 s.

Matkakirja kertoo Ilmari Kiannon ja hänen poikansa retkestä Kuhmoon elokuussa 1927. Paluumatkalla he kiertelivät jalkaisin myös Suomussalmen saloja. Matkansa varrella he kohtaavat maatalojen luonnikkaita emäntiä ja isäntiä, mutta näkevät myös äärimmäistä kurjuutta ja surkeita ihmiskohtaloita.

On kuin olisi vapautunut pahasta painajaisesta, kun on lähtenyt Ypykästä ja kilometrin taipalen päässä kohtaa vähänkään järjestystä rakastavan torpan. Kokolias rotuemäntä istuu pirtin karsinassa muutamien lastensa kanssa – vieras istahtaa turvallisesti penkille.

– Mikäs se tämän torpan nimi on?

– Kyllösenahoksi ovat sanoneet...

– Saako emännälle tarjota tupakkaa? kysyy vieras, jonka kotipitäjässä tuhannet eukot vetelevät piippua tai sätkää. Emäntä naurahtaa: eihän Kuhmossa akat polta. Hän tunnustaa että joskus

pojiltaan pilanpäiten on näpistänyt tupakkaa – ukko ei tykkää – mitäpä akkaväelle tupakka kuuluu. (s. 101–102)

Kianto, Ilmari: Omat koirat purivat: pidätetyn päiväkirja vuodelta 1940. Helsinki: Fennia, 1948. 188 s.

Päiväkirjamuotoisessa teoksessaan Kianto tilittää tuntojaan tammi–heinäkuulta 1940, jolloin hän oli vankeudessa saatuaan syytteen ja sittemmin tuomion sotapetoksen yrityksestä; Kiantohan oli talvisodan alkupäivinä evakkoon lähtiessään jättänyt Turjanlinnan pöydälle sikarilaatikon kanteen kirjoittamansa venäjänkielisen viestin, jossa hän pyysi "tovereita" säästämään kotinsa. Kianto pidätetään evakkoasunnostaan Raahessa, josta hänet kuljetetaan tutkintovankeuteen Mikkeliin ja sieltä kenttäoikeuteen Kajaaniin ja lopulta kuritushuonevankeuteen Helsinkiin. Heinäkuun alussa Kianto saa armahduksen tasavallan presidentiltä ja pääsee palaamaan Suomussalmelle Turjanlinnan raunioille.

Vene, joka sekin on täynnä kuulanreikiä, töksähti kaukaisen kalasaaren rantaan. Matkanpää oli saavutettu. Elämäni korvenkirojen satumökki. Minä, entinen niinmainittu "kuuluisa Turjanlinnan kuningas", olin nyt vain tämän halpa-arvoisen, yksinkertaisen, jumalanseläntäkaisen kalamajan omistaja. En enempää! Uhkeata kotiani, jonka muukin maailma muisti, ei enää ollut, mutta me olimme sentään hengissä. Rakas lapseni, – korpirakastettuni! – Olin köyhä mies ja kuitenkin henkisesti rikas. Olin vapaa! Kukaan ei teljennyt minua enää koppiin. Kotikultaa ei ollut. Ei ollut kotiylpeyttäkään. Mutta oli ihmisylpeys, epämääräinen toivo tulevaisuudesta, oikeudentunto ja Isänmaa. Täytyi panna kätensä ristiin rintansa päälle ja sanoa: Herra antoi, Herra otti, Herran nimi olkoon kiitetty! (s. 183)

Kianto, Ilmari: Papin poika: kirja elämästä. Helsinki: Otava, 1928. 398 s.

Muistelmateos kattaa Kiannon elämän syntymästä (1874) 1890-luvun puoliväliin saakka, jolloin nuori Kianto aloittelee opintojaan Helsingin yliopistossa. Teoksessa on runsaasti Kiannon perheen päiväkirjamerkintöjä ja kirjeitä Ilmarin nuoruusvuosilta sekä valokuvia Kiannon perhepiiristä. Kerrontaan nivoutuu aikakauden kulttuurihistoriaa Suomussalmelta ja Kiannon opiskelukaupungista Oulusta.

Kolme vuotta myöhemmin ilmestynyt uusi muistelmateos *Nuori runoilijamaisteri* jatkaa kerrontaa siitä mihin Papin poika -teos loppuu. Siinä Kianto kertoo Helsingin-vuosistaan, etenkin levottomista naissuhteistaan, vuosisadan vaihteen molemmin puolin.

Paltaniemestä kulki Pulkkilan karavaani sitten Ristijärven ja Hyrynsalmen kautta kohti sitä salaperäistä seutua, johon pappi oli kirkkoherraksi nimitetty.

Nuorimmalle papinpojalle on jäänyt muistiin se tien loppupätkä ja tuo heiluva heinähäkki, joka vihdoinkin kohosi loivaa ylämaata korkealle vaaralle ja riihiin ja latojen ohitse talon pihaan. Siihen, tallin eteen taisi heinähäkki pysähtyä, mutta pappi ja mamma nousivat reestä "pytingin" edessä. Pikkupojat hyppäsivät itse alas heinähäkin huipulta...

Uusi koti!?

Karhula! Karmaiseva nimi: nytkö karhuja! Äsken susia! Mutta koska ei Paltaniemen Sutelassa näkynyt susia, niin kenties ei Kiannon Karhulassakaan kohdannut karhuja. Se oli vain nimi.

– Pikkupojat, tulkaa sisään!

Päärakennuksen keittiöstä loisti valkea. Tuntui perin kummalliselta. Pitkä ja jännä oli ollut koko matka Pulkkilasta, mutta nyt oltiin Kiannon isossa pappilassa, Suomussalmella, niinkuin virallisesti sanottiin. (s. 23–24)

Kianto, Ilmari: Pyhä rakkaus tai Pienen lapsen elämä ja kuolema. Helsinki: Otava, 1910. 224 s.

Omaelämäkerrallinen teos kertoo vuosista 1905–1909. Kianto kertoo yksityiskohtaisesti esikoispoikansa odotuksesta, syntymästä ja lyhyestä elämästä. Kalevi-poika syntyi Kajaanissa tammikuussa 1906. Pojasta tuli isänsä silmäterä. Kalevin ollessa vuoden ikäinen lähtivät vaimo ja poika Hämeeseen, koska vaimo ei halunnut oleskella Suomussalmella miehensä vanhempien nurkissa. Kianto harmitteli, ettei voinut varojen puutteessa rakentaa omaa kotia. Syksyllä 1907 perhe muutti vaimon toivomuksesta Helsingin liepeille, ja helmikuussa 1908 syntyi perheeseen tyttövauva. Joulukuussa 1908 Kalevi sairastui vakavasti, ja perhe palasi kuolemansairaana poikansa kanssa Suomussalmelle. Kalevi menehtyi ankaran sairauden murtamana huhtikuussa 1909.

Teos kuvaa ainutlaatuisen syvää isänrakkautta, joka ilmenee alussa ylenpalttisena ilona ja täyteläisenä onnena ja lopussa tuskallisena epätoivona ja lohduttomana suruna.

Muistan, millaisia juhlapäiviä ne olivat saaressamme, kun järven ulapalta joskus jo kaukaa tunnettiin isoisän lähestyvä valkolaita purjevene ja pieni poikanen päästettiin rantaan ukkoa vastaanottamaan. Talvi ja kevät silloin lempeästi yhteen sulii... ja vieno viesti "ukki tuli!" helähteli kuin käen kukunta kielontuoksuissa saarella. Ja isoäidin herkkulähetykset ulapan takaa lisäsivät juhlan iloa. Isoisänsä polvella semmoisina merkkipäivinä pienen piltin sukkelat jalat kieppuivat ja "faffa-ukin" lumenvalkoista partaa lapsi silloin nauraen nyki. Onnelliset olimme me kaikki sellaisina silmänräpäyksinä, onnellisemmat kuin itse tajusimmekaan, ja kaikki muu ympärillämme oli pientä, vaan lapsen olemassaolo oli suurta! (s. 80)

Kianto, Ilmari: Salainen päiväkirjani: yksi monista piiloon pistetyistä – huumorin ja tragedian korvessa. Helsinki: Otava, 1980. 137 s.

Päiväkirjateoksessaan Kianto kertoo häpeilemättömän suorasukaisesti arkisesta elämästään Turjanlinnassa talvella 1927–1928. Kianto elelee Turjanlinnassa kaksistaan emännöitsijänsä Alma Koposen kanssa. Kianto kaipaa epätoivoisesti kolmatta vaimoan Sirkka-Liisaa (Siiri Engströmiä), mutta joutuu olosuhteiden pakosta tyytymään Alman seuraan. Alma on hänen silmissään kuitenkin vain lapsekas, epänormaali puoli-nainen ja kaiken lisäksi laiska, ärsyttävä ja saamaton; siitä huolimatta he nukkuvat yhdessä, vaikka "eivät voi toisilleen olla mitään".

Kianto halusi pitää päiväkirjansa salassa kuolemaansa saakka mutta toivoi sen julkaisemista postuumina, niin kuin sitten tapahtuikin.

On jouluaaton aatto. Istun pöytälamppuni ääressä. Kuolemanhiljaisuus vallitsee, sillä olenpa jotenkin yksin. On sentään toinenkin ihminen huvilassani, nainen, jos niin uskallan sanoa, sillä totta puhuakseni vaatisin käsitteeltä nainen paljon enemmän kuin mitä ehkä saan siltä, jota nyt naiseksi sanon. Hän on minun emännöitsijäni Alma, Alma Koponen.

Ja tämä on Turjanlinna, jossa minä erakkona elelen, olen elänyt syksystä saakka – siitä asti kun täältä läksi se, jolle täydesti omistan nimen nainen. Mutta koetanpa nyt ainakin aluksi vältellä puhumasta kummastakaan heistä: "naisesta" tai "puolinaisesta", sillä totta puhuakseni taas en soisi täällä kanssani olevan näitä kumpaakaan, vaan erään kolmannen naisen, jota aikaisemmissa päiväkirjoissani olen nimittänyt "kolmanneksi vaimokseni", joka hän "Sirkka-Liisa" todellisuudessa on – tai ainakin on ollut. (s. 7)

Kianto, Ilmari: Suloisessa Suomessamme: pientä seikkailua Sirkka-Liisan kanssa rajaseudulla: vakava ja vallaton matkailukertomus. Pori: Andersin, 1925. 108 s.

Kevyessä matkakertomuksessa Kianto kertoo kesäisestä retkestään, jonka hän teki yhdessä "taloudenhoitajattarensa" Sirkka-Liisan kanssa Suomussalmen Kuivajärvelle. He tekivät matkan osaksi kävellen, osaksi venekyydillä, ja yöpyivät ajan tavan mukaisesti reitille osuneissa taloissa ja torpissa.

Kajavasta seuraavaan taloon sanottiin olevan neljä kilometriä, mutta kello todisti että sitä oli puolikin peninkulmaa. Marssi päälle pohjan poika – Murtovaara on murheellisen näköinen talo, mutta kesyjä akkoja ja teereviä miehen torilaita sieltä löytyy – kerääntyvät kuin intiaanit matkailijan ympärille ja kyselevät kuulumiset. Tarjoan heille kaikille tupakan – ihmeellistä seutua tämä Vuokki, aniharvat akka-ihmiset tällä perukalla polttavat. Turjanlinnan takalistossa sitävastoin on aniharvinaista yllättää naisihmistä, jolle ei kelpaisi mikä laji tahansa tulitikulla sytytettävää. (s. 43)

Kianto, Ilmari: Vanha pappila. Helsinki: Otava, 1922. 307 s.

Muistelmakirjassaan Ilmari Kianto esittää muistelmakuvia omasta lapsuudenkodistaan Suomussalmen Karhulan pappilasta 1800-luvun loppupuolelta ja 1900-luvun alusta. Teos päättyy vanhan rovastin kuolemaan ja Kiannon päiväkirjaan isänsä viimeisiltä elinpäiviltä kevättalvella 1915.

Mutta juuri kun kalamiehet juhlallisesti olivat istahtaneet pöytään, jolle rovasti oli latonut vehnäistäkin kontista ja vanhus oli kohottanut ensimmäisen kupin huulilleen, lennähti ovi auki ja kolme avopäistä kirkassilmäistä, leiskuvatukkaista lasta hyökkäsi sisään!

– Ukkihan täällä on! Oikeinpa arvattiin. Päivää! Me olimme marjanpoiminnassa rinteellä. Isä huusi yläparvekkeelta että savu nousee Nieltussaaresta. Niin me tulimme kattomaan että ketä kummituksia täällä on!

– Kummituksia?

Se oli iloinen kohtaaminen vanhalle rovastille.

– No päivää, päivää lapsukaiset. Ihan yksinkö te, raukat, souditte salmen poikki?

– Niinpä tietenkin. Eikä me olla mitään raukkoja! Kyllä me tohimma! selitti vanhin tyttö sähkövin silmin. Ja äiti käski kysyä, eikö pappa tule päivälliselle? Meillä on tuoretta kalaa! (s. 261)

Kianto, Uolevi: Saat kertoa kaiken, sanoi Iki-Kianto. Helsinki: Otava, 1966. 265 s.

Ilmari Kiannon pojan Uolevi Kiannon muistelmakirjassa on moninaisia muisteluksia Turjanlinnan elämästä pojan silmin nähtynä sekä elämäkerrallisia tarinoita ja valokuvia Iki-Kiannon elämänvaiheista. Uolevi Kianto kirjoitti 12 vuotta myöhemmin isästään vielä toisenkin muistelmakirjan, joka ilmestyi nimellä *Tervetuloa kotiin, Iki*.

Tottakai käytiin Ryysyrannan Joosepin asumasijoilla, saatiin kahvit, ties vaikka nisutkin, ihmeteltiin katossa leijailevaa lentokoneen pienoismallia, kummasteltiin paikan syrjäisyyttä, ihasteltiin sen kaunista kenttää, hiljennyttiin miettimään ihmiselon yksinkertaisuutta ja kauneutta, vaistottiin vaikeudet, ankeudet, alakuloisuus, joka Pesiönjärven hopeanvälkkeisistä aalloista runollisesti puhutteli. "Petkelkylä." Kuviteltiin kuinka talven tuiskut järvellä vinkuvat, metsässä kieppuvat, pihalle ja nurkille nietoksia keräävät. Koluttiin Myllypuro, laskettiin idyllinen Pesiönjoki ja harvasanaisina soutaa nykytettiin Turjanlinna. (s. 75–76)

Kianto, Uolevi: Tervetuloa kotiin, Iki: muistelmia ja päiväkirjojen kertomaa Iki-Kiannosta ja hänen ystävästään. Helsinki: Otava, 1978. 175 s.

Toisessa muistelmakirjassaan – ensimmäinen oli ilmestynyt 12 vuotta aiemmin nimellä *Saat kertoa kaiken, sanoi Iki-Kianto* – kuvaa Uolevi Kianto erityisesti isänsä epäsovinnaisia naissuhteita ja elämäntapoja Turjanlinnassa omien muistikuviansa ja Ikin päiväkirjojen ja kirjeiden valossa.

Ikihän sieltä tulee. On helle, aurinko porottaa rantahiekkaan, majan seinälaudat risahtelevat kuumuudesta.

Iki istuu alastomana veneen perässä, tumma Inkeri soutaa kitkuttaa. Piippua poltteleva, hiljakseen meloskeleva ikuinen nuorukainen on ihanalla kesäretkellä. Hän on tullut Turjanlinnasta Myllykankaan kautta ja elää pientä suloista romanssia tutun korpijärven välkkeessä. Kun uskoo elävänsä, elää. Mikä jumalainen päivä! Ei pilven riepaletta taivaalla, ei juuri tuultakaan. Sihteeri olisi mieluummin uinut järven yli – ja uikin pitkän matkaa – mutta Iki puolestaan halusi mieluummin katsella veneessä vastapäätä istuvaa viehätärtään kuin veden peittämää uimaria. (s. 137–138)

Korhonen, Keijo: Poika: kertomus kylästä, joka kerran oli. Helsinki: WSOY, 2001. 149 s.

Professori Keijo Korhosen (s. 1934) muistelmakirja vuosilta 1939–1945 kertoo siitä, miten sota ja puute heijastuivat pikkupojan ja kyläläisten elämään Paltamon Melalahden kylässä. Kirjassa on eläviä muistikuvia maatalon arkisista töistä ja lasten puuhista sodan varjossa. Kirjan lopussa 11-vuotias Keijo-poika pyrkii ja pääsee Kajaanin yhteislyseoon, mikä merkitsee kodissa vietettyjen poikavuosien päättymistä ja muuttoa koulukortteeriin Kajaaniin. Tästä uudesta elämänvaiheesta Keijo Korhonen kertoo puolestaan kaksi vuotta myöhemmin ilmestyneessä muistelmateoksessaan *Koulukas*.

Minä en ollut koskaan maistanut hirven lihaa. Melalahdessa ei ollut ollut hirviä enää pitkään aikaan. Eikä karhujakaan. Isä kertoi että kun se oli pikkupoika oli vielä ollut susia. Kun isä kävi kansakoulua Oulujärven toisella puolella Paltaniemellä ja sai olla kortteeria opettajan Laukkasen keittiössä ja hiihti aina sunnuntaiksi kotiin niin se oli kerran nähnyt miten susi juoksi Paltaselän jäällä. Susi oli tappanut koiran ja heittänyt sen niskoilleen ja kuljetti sitä siinä. Mutta Suomussalmella on vielä nytkin hirviä ja karhuja ja susia. Minä olin lukenut myös Poikien Seikkailukirjaston kirjoista niistä. Ne tulevat Suomussalmelle rajan yli Vienan korvista. Hirvenlihakeitto oli vahvaa ja tummaa. Se tuoksui ja maistui hyvältä, paremmalta kuin tavallinen lihakeitto. (s. 105)

Korhonen, Keijo: Koulukas. Helsinki: WSOY, 2003. 279 s.

Professori Keijo Korhosen nuoruusajan muistelmakirja jatkaa siitä, mihin lapsuuden muistelmateos *Poika* päättyi: hänet on pääsykokeissa hyväksytty oppilaaksi Kajaanin Yhteislyseoon. Kirjassaan Keijo Korhonen kuvaa elävästi kouluvuotiaan 1945–1953, jolloin hän asui viikot koulukortteerissa Kajaanissa ja vietti lomat ja viikonloput kotonaan Paltamon Melalahdessa. Kahdeksan kouluvuoden aikana Suomi alkoi toipua sodanjälkeisestä pula-ajasta ja heiveröisestä koulukkaasta kasvoi tulevaisuuden haasteita janoava nuorimies.

Hyvästijätön tunnelmat alkoivat hiipiä mielen taka-alalle viimeisen kouluvuoden alkaessa. En lähtisi ainoastaan Kajaanin Yhteislyseosta – nyttemmin Kajaanin Lyseo – joka lähes puolen elämäni ajan oli ollut olemisen kiintopiste. Myös Kajaanin kaupunki jäisi lopullisesti selän taakse. Mutta aavistin jotakin vielä tärkeämpää: luopuisin ensi vuonna myös lapsuudenkodistani. Jättäisin kotikylän ja kotimaakunnan. Lähtisin muualle. Jonnekin suurempaan maailmaan, josta olin kirjoista lukenut. En vielä tiennyt, minne, enkä sitä murehtinut; enhän ollut käynyt edes Helsingissä. Halusin jonnekin etelään.

Vuosien mittaan oli ajatuksen pohjalle iskostunut tunne, että Melalahteen tai Kajaaniin en jäisi.
(s. 260–261)

Kymäläinen, Pekka: Pussin kuljettaja: syöpävuoden painajainen nurin vimmalla ja huumorilla.
Helsinki: WSOY, 2002. 194 s.

Kajaanilainen toimittaja Pekka Kymäläinen kertoo päiväkirjamuotoisessa kirjassaan sairastumisestaan peräsuolisyöpään, vaikeasta leikkauksesta, ankarista kivuista, säde- ja sytostaattihoidosta ja totuttautumisesta avanteeseen 42-vuotiaana syöpäpotilaana. Päiväkirja kuvaa puolen vuoden ajanjakson keväästä 2000, jolloin sairaus todettiin Kainuun keskussairaalassa, saman vuoden syksyyn, jolloin hoidot ovat takanapäin ja syöpä nujerrettu. Kymäläinen on kirjannut päiväkirjaansa toisaalta peittelemättömät tuntemuksensa vakavan sairauden puristuksessa, toisaalta mietteitään ajankohtaisista tapahtumista Suomessa ja maailmalla.

Torstaina 23.3.-00

Eilinen päivä oli kahden viikon ajan kovin. Kävin Oulun yliopistollisessa sairaalassa tutkimuksissa ja sisäisesti tehty ultraäänitutkimus oli tuskainen kokemus. Se kesti puoli tuntia ja takapuolella oli koko ajan melko pitkä sondi, jota käänneltiin ja väänneltiin.

Takaisinpaluu omalla autolla Oulusta illalla oli sellainen, että Vaalan jälkeen minä huusin ja ajojin. Onneksi oli vähän liikennettä, että pystyi ajamaan lujaa ja suoraan Kaksin päivystykseen hakemaan kipupiikkiä. Sen kivun määrää ei voi tässä sanoin kuvata.

Muuten tutkimukset onnistuivat. Tapasin tietenkin sädelääkärin, jonka kanssa juttelin pitkään. Tietokonekuvaukset ja tuskainen ultra paljastivat, ettei kasvi ole levinnyt mihinkään muualle. Kasvi sijaitsee peräsuolen oikeassa reunassa ja on pieni. Mutta se on liian alhaalla, jotta sulkijalihas voitaisiin pelastaa. Siksi nyt yritetään pienentää kasvia mahdollisimman paljon sädehoidolla. – –
(s. 43)

Leino, Eino: Elämäni kuvakirja: erään aikansa lapsen muistoja, mielialoja ja mietelmiä, ensimmäinen nide (1878–95). Helsinki: Otava, 1925. 279 s.

Runoilijamestari Eino Leinon (1878–1926) muistelmakirja sisältää sekä syvämietteisiä että hupaisia tuokiokuvia hänen lapsuudestaan Paltaniemen Hövelössä ja koulunkäynnistään Kajaanissa, Oulussa ja Hämeenlinnassa.

En mahtanut olla kovin vanha silloin, kun salin ison peilin edessä seisoin ja kumartelin, tarkastelin ja tutkistelin itseäni.

Joku vanhemmista sisaristani oli kulkenut siitä ohitse ja kysynyt:

– Onko Eino mielestään kaunis?

– Ei Eino ole kaunis, olin päätä pudistaen vastannut.

– Onko Eino mielestään ruma? oli vanhempi sisareni jälleen kysynyt minulta.

– Ei Eino ole ruma, oli kuulunut vastaukseni.

– Mikä Eino sitten on? kysyttiin jälleen.

– *Eino on lyttin näköinen, olin minä virkahtanut.*

Päätäten s:n ääntämisestä ja kolmannesta persoonasta ei elonpäiväini mitta liene ollut silloin vielä liian täysi. (s. 44–45)

Meriläinen, Heikki: Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana. Porvoo: WSOY, 1927. 352 s.

Kirjailija Heikki Meriläisen (1847–1939) muistelmateoksen ensimmäinen puolikas sisältää muistelmakuvien muotoon puetun elämäkertakuvauksen.

Teoksen loppuosa puolestaan sisältää joukon kronologisesti eteneviä kertomuksia, joiden kokoavana otsikkona on Viisikymmentäneljä ja puoli vuotta avioliitossa. Kertomusten päähenkilöinä ovat Kalle ja Lotta, joiden elämäntaivalta kirjailija kuvaa ensitapaamisesta Lotan kuolemaan. Kustantaja toteaa, että tämän kertomuskokoelman on Heikki Meriläinen kirjoittanut välittömästi vaimonsa kuoleman jälkeen; "hän on tahtonut siihen ikuistaa avioliittonsa sopusointuisuuden ja onnellisuuden". Kertomusten Kalle tarkoittaa siis Meriläistä itseään ja Lotta hänen puolisoaan Annia. Kuvaus noudattelee soveltuvin osin Meriläisen oman elämän kulkua.

Samoja tapahtumia on mukaillen kuvattu myös Meriläisen muissa elämäkerrallisissa teoksissa (*Korpelan Tapani, Korpelan seppä, Kahleeton vanki, Kuusten juurella*), mutta niissä on käytetty eri henkilön- ja paikannimiä.

Verkot oli viety järveen; kylvetty oli uudessa pienessä saunassa; lehmä oli navetassa, venhe rannassa; koira ja kissa nukkuivat lattialla. Oinasjärven selkä oli tyynnä; silmäkantaman päässä kuvastuivat sen pintaan saaret ja niemet. Mailleen menevä aurinko sulosti vihannoivan metsän ja nurmet; se sulosti järven kiviset rannat, kultasi kuusten latvoissa näkyvät marjankokoiset kävyn alut; loi neitseellisen ihanuuden hohtoseinäiseen asuinhuoneeseenkin. Sen akkunan edessä olevan pienen pöydän ääressä istuivat nyt Kalle ja Lotta katsoen Oinasjärven laitaa näkymättömälle suunnalle nauttien luonnon lumoavasta ihanuudesta. (s. 339)

Paajanen, Pekka: Jatkoaika. Kauniainen: Suomen Raamattuopiston Kustannus, 1987. 61 s.

Hengellinen kirjanen on Vuokatinrannan kristillisen loma- ja kurssikeskuksen johtajana toimineen pastori Pekka Paajasen tilitystä uskostaan ja vakavasta sairastumisestaan. Syksyllä 1985 Paajanen sairastui 37-vuotiaana imusolmukekyöpään, josta hän kuitenkin näytti paranevan. Kirja päättyy syksyyn 1986, jolloin Paajasen sairastumisesta on kulunut reilu vuosi ja Paajanen tekee työtään Vuokatinrannassa tervehtyneenä, joskin puolikuntoisena. Pastori Pekka Paajanen menehtyi sairauteensa keväällä 1987.

On vaikea kuvailla sitä hetkeä, kun helmikuussa läksin eräänä kevään ensimmäisistä aurinkoisista päivistä Johanna-tyttöni kanssa hiihtelemään Vuokatin vaaroille kotimme lähetyville. Laskeuduimme Nuasjärven jäälle. Sieltä katselin auringon loistaessa läheisellä rinteellä järven rannalla olevaa kotiamme. Ajattelin siinä puoliääneen, että kaiken järjen mukaan hautajaisistani olisi nyt pitänyt olla kulunut runsaat kaksi viikkoa. Mutta siinä nyt hiihtelin rakkaan tyttöni kanssa,

kevätaurinko paistoi lämpimästi, tuossa oli kotini, jossa rakas vaimoni ikkunasta meitä katseli. Uusi elämä oli alkanut, jatkoaika oli alkanut. (s. 30)

Palmgren, Raoul: Vankilapäiväkirja: Raoul Palmgrenin epitafi 1940-luvulle. [toimittanut] Marja-Leena Palmgren. Oulu: Pohjoinen, 1997. 255 s.

Teos sisältää Raoul Palmgrenin (1912–1995) vankilapäiväkirjan maalis–marraskuulta 1942. Raoul Palmgren osallistui talvisotaan, mutta ei lähtenyt enää jatkosotaan periaatteellisista ideologisista syistä. Hänet pidätettiin piileskelypaikastaan maaliskuussa 1942, ja hän joutui huhtikuussa Pelson varavankilaan Vaalaan. Julkaistu vankilapäiväkirja alkaa pidätyksestä ja päättyy marraskuun viimeiseen päivään, jolloin päiväkirjana palvellut vihko tuli täyteen. Palmgren toimi ennen vankeuttaan Tampereen kaupunginkirjaston johtajana ja teki vankeusaikanaan töitä Pelson vankilan kirjastossa. Illat hän vietti lukemalla vankilan kirjoja ja kokoamalla samalla aineistoa kirjallisuushistoriallista väitöskirjaansa varten. Vankilapäiväkirjassaan hän analysoi lukemiaan kirjoja sekä kuvaa Pelson varavankilan päivittäistä elämänmenoa.

Raoul Palmgren toimi sittemmin mm. Kemin ja Vaasan kaupunginkirjastojen johtajana ja Oulun yliopiston kirjallisuuden professorina.

Meitä oli nyt vain kolme tulijaa; osallistuimme autojen lastaukseen, utelimme vartijoilta tilanteesta Pelsossa, ja sitten ajettiin jälleen tuo 2 peninkulman matka läpi siperialaisen maiseman, jota nyt keskikesän niukka rehevyys teki ystävällisen näköiseksi ja jonka yllä väreili auringon helle. Auto ajoi sisään tutusta portista, oli koettava vielä narikanvartijan kiusallinen karanteeni – ja niin olin jälleen "kotona" – Pelsossa. (s. 104)

Partanen, J. E: Takametsien mies: muisteloita elämän varsitieltä. Kajaani: Kainuun Sanomain Kirjapaino, 1982. 243 s.

Sotkamolainen kunnallisneuvos, kansanedustaja ja ministeri J. E. Partanen (1906–1996) muistelee teoksessaan elämänsä erityisesti valtakunnanpolitiikan näkökulmasta. Koska hän oli kunnallispoliitikkona ja luottamushenkilönä mukana useilla kainuulaisilla yhteiskuntaelämän areenoilla, selostaa hän kirjassa myös Kainuun poliittisia ja yhteiskunnallisia tapahtumia 1940-luvulta 1970-luvulle.

Nuoruusiälläni tunsin usein kipeää kirjallisuuden kaipuuta. Lukuhalu oli voimakas. Kainuun Sanomat tyydytti kyllä sanomalehden tarpeen, mutta kirjallisuutta ei kotonani ollut juuri lainkaan. Tosin äidilläni, joka oli harras kristitty, oli muutamia hartauskirjoja sekä vanha virsikirja ja Raamattu. Lueskelin niitä varhaisiälläni. Myöhemmin tulivat vuoroon rippikoulukirjat. Naapurista lainattu Genoveva-kirjanen edusti jonkinmoista kertomakirjallisuutta. Muuta ei sitten ollutkaan. (s. 39)

Pulkkinen, Kaija: Vanha Kajaani: muistelmat. Tampere: Pilot-kustannus, 2007. 124 s.

Muistelmateksteissä kuvataan Kajaania sotien ajalta, jolloin kirjoittaja oli lapsi. Kajaanilaisten arkeen kuuluivat elintarvikekortit ja kahvinkorvike, pommitukset ja sodassa haavoittuneet. Kertoja

muistelee myös tunnelmallisia kahviloita, mieleen painuneita kaupungin asukkaita ja kulttuurielämyksiä, joista tuon ajan kajaanilaiset pääsivät nauttimaan vain harvakseltaan. Kirjan teksteistä lähes kaikki on julkaistu aiemmin pakinoina Kainuun Sanomissa.

Kajaanissa oli lehmiä 30–40-luvuilla lähes yhtä paljon kuin on rotukoiria nykyisin. Yläkaupungilla oli monella lehmiä, Lehtikankaasta ja Purolasta puhumattakaan. Suurin kaupungissa oleva karja oli Brahenkatu 16:ssa. Yli kymmenen lehmää ja astutussonni märehivät aivan kaupungin keskustassa. Kesän tulon tiesi siitä, kun Hyvärisen lehmät kuljetettiin kaupungin läpi niitylle apilan ääreen. Se oli upea päivä. (s. 19)

Sallinen, Veli-Matti: Sydämeni kertomus : kokemuksia sepelvaltimotaudista. Lapua: Herättäjä Yhdistys, 1995. 125 s.

Kirja on kuhmolaisen papin Veli-Matti Sallisen kertomus omasta sepelvaltimotaudistaan ja ohitusleikkauksestaan. Sallinen joutui 45-vuotiaana toteamaan, että hänen sydämensä ei kestä enää vähäistäkään fyysistä rasitusta. Onnistunut ohitusleikkaus tehtiin Oulun yliopistollisessa sairaalassa, minkä jälkeen hän oli vielä jatkohoidossa Kainuun keskussairaalassa.

Kymmenentenä päivänä leikkauksesta saan luvan lähteä sairaalasta kotiin. Sairasauton kyytiä en enää tarvitse, mutta linja-autoon astuminen vaikuttaa uhkarohkeudelta. Siispä tilaan taksin Kuhmosta.

Autoilija on tuttu kuhmolainen, mutta kotimatkan aikana en puhu montaakaan sanaa. Haluan vain katsella ulos.

Auton ikkunan takana vilistää silmiäni ohi kainuulainen korpimaisema. Näkymien pitäisi olla tuttuja, mutta maisema vaikuttaa jotenkin oudolta. Tunnen itseni vieraaksi ja muukalaiseksi. Viimeisen kahden viikon aikana on tapahtunut niin paljon. Sairaalan kokemukset ja toisaalta kevään nopea saapuminen ovat hämärtäneet ajan tajun. Kun matkustin linja-autossa Ouluun, niin ulkona oli talvi. Nyt on lumi kadonnut. Ensi sunnuntai on äitienpäivä. (s. 108)

Sarkkinen, Lahja: Syövän jälkeen voi elää! Helsinki: Uusi tie, 1986. 214 s.

Kirja on teologi Lahja Sarkkisen omiin kokemuksiin perustuva perinpohjainen kuvaus rintasyövästä ja siitä selviytymisestä. Etelä-Suomessa asunut Sarkkinen huomasi yllättäen kyhmyn rinnassaan ja joutui aikanaan leikkauspöydälle. Syövästä toivuttuaan Sarkkinen päätti vaihtaa työ- ja asuinpaikkaa, kun tarjolle tuli sairaalasielunhoitajan virka Kainuun keskussairaalassa Kajaanissa. Kajaanista käsin hän pystyi käymään mahdollisimman usein myös lapsuudenkodissaan Nurmeksessa. Kajaanissa syöpä iski uudelleen ja hän joutui uusiin leikkauksiin, joihin liittyi myös vakavia komplikaatioita. Lopulta hän kuitenkin sai todeta parantuneensa syövästä ja saattoi palata työhönsä ja harrastuksiinsa keskelle täyttä elämää.

En kuitenkaan vastannut ensimmäiseen Kajaanin kutsuun. Ensimmäisestä merkittävästä kaudesta oman sairauteni seurannassa puuttui puoli vuotta. Halusin katsoa kaksivuotisseurannan loppuun tekemättä mitään ratkaisevia muutoksia.

– Jos minun oli tarkoitus hakea tuota virkaa, anna sen tulla pian uudelleen avoimeksi, rukoilin

Jumalalta hieman sekavin tuntein. Minun olisi pitänyt ehkä hakea. Mutta toisaalta halusin noudattaa yhtä sisäistämääni periaatetta johdonmukaisesti. Halusin puhtaat paperit kahden vuoden syöpäkontrolleista, ennen kuin lähdin tekemään elämäni suuria muutoksia. Syksyllä kahden vuoden seuranta-aika täyttyi. Ja samaan aikaan Kajaanin virka oli uudelleen haettavana. Keväällä ei valittu ketään hakijoista. Tunsin, että nyt oli minun aikani hakea vapain sydämin. (s. 118)

Seppä, Soile: Kissanpäiviä. Piirroket: Sari Seppä. [S.l.]: FinnEpos, 1991. 95 s.

Päiväkirjan muotoon kirjoitetun kirjan kertojaminänä on Kia-kissa, joka asuu isäntäperheeseen Kajaanissa. Kia kuvailee lähiympäristönsä tapahtumia ja omia tuntemuksiaan kissamaisesta näkökulmasta. Kissanpäiviä-teos on jatkoa kolme vuotta aiemmin ilmestyneelle Soile Sepän omakustanneteokselle *Kissanviikset*.

Äiti oli aamulla saanut kaikki tavarat autoon ja sieppasi lopuksi minut kainaloonsa melkein samalla tavalla kuin roskapussin toiseen käteensä. Loikkasin äkkiä maahan ja pinkaisin karkuun. Oli aamu, ja monet naapurit heräsivät ja alkoivat kurkistella ikkunoistaan, kun äiti huuteli minua. Välillä hän yritti maanitella minua maitonapeilla ja työntyi tiheiden orapihlaja-aitojen välistä pihalta toiselle. Parin tunnin kuluttua hän soitti aivan epätoivoisena kummitädille, joka oli tullut käymään Kajaanissa.

Kun äiti alkoi näyttää kummitädille, miten takapihan ovi avataan, kun ilmaannun ikkunalaudalle, olinkin jo oven takana. Kummitäti huomasi minut heti ja sanoi:

– Tule Kia kummitädille!

Se hellytti minut niin, että syöksyin oikopäätä sisään. Äiti oli niin iloinen, että otti kummitätiä kaulasta. (s. 61–62)

Lasten- ja nuortenkirjallisuutta

Kauko, Jorma: Kiveliön seikkailijat (1948)

Kontio, Tomi: Viidakon kutsu (2009)

Kukkonen, Jussi

Erämaan seikkailijat (1952)

Metsän poika (1946)

Rappasodan sankarit (1944)

Kulomaa, J. K: Kainuun sissit (1929)

Marttinen, Tittamari: Seelan aurinkokello (1998)

Moilanen, Usko

Erämaa kutsuu (1962)

Erämaan lapset (1965)

Rouhiainen, Elina: Susiraja-sarja

Kesytön (2012)

Uhanalainen (2013)

Jäljitetty (2014)

Vainuttu (2015)

Tikkanen, Pentti H: Venevaellus (1978)

Vaara, Maria: Annansilmät (1977)

Vapaavuori, Lennart: Salmikämpän pojat (1951)

Kauko, Jorma: Kiveliön seikkailijat. Hämeenlinna: Karisto, 1948. 103 s.

Poikien seikkailukirjan päähenkilöinä ovat pikkukaupungin postimestari ja hänen 14-vuotias poikansa Eero sekä kaksi Eeron kaveria, Erkki ja Lauri. Retkikunta lähtee syyskuun alussa eräretkelle Suomussalmen pohjoisosiin, missä pojat saavat kalastaa ja metsästää ja viettää reipasta ulkoilmaelämää luonnon sylissä. Postimestarin opastuksella pojat oppivat uusia erämiehen taitoja sekä kunnioitusta metsän riistaa ja Jumalan luomakuntaa kohtaan. Retken huipennukseksi matkue vaeltaa Kuusamon puolelle Julman-Ölkyn rotkojärvelle. Siellä Erkki joutuu silmätysten karhun kanssa, mutta karhu saadaan kaadettua ja Erkki pelastettua. Tämän jälkeen retkikunta tapaa yllättäen karismaattisen erakon, joka ojentaa pojille niin hengellisiä kuin aineellisiakin lahjoja.

Kolmannen päivän aamuna, kun verkot oli nostettu, kalat perattu, verkot pantu suojaan saunan sisälle kuljeskelevien eläinten varalta, nostivat erämiehet reput selkäänsä, ottivat aseensa, sulkivat pönkällä "kotinsa" oven ja lähtivät astumaan kohti pohjoisen suuria sydänmaita.

Koirat vilahtelivat jälleen edessä. Repuissa painoi kolmen päivän eväs.

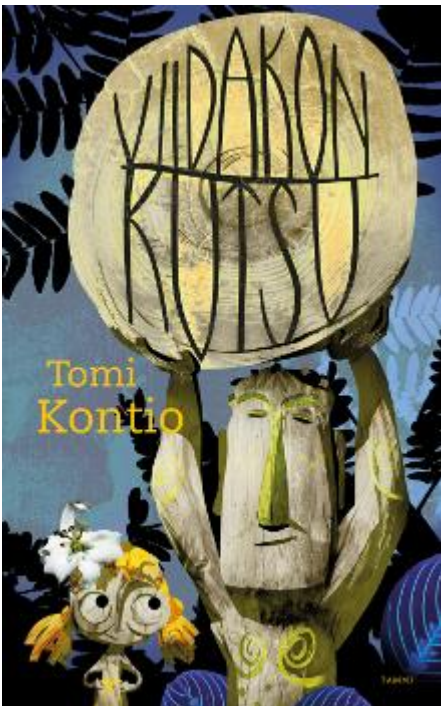
Ja päämääränä oli saloasukkaiden joskus mainitsema, salaperäinen Julma-Ölkky, korkeiden vaarojen keskellä, syvällä vuorirotkossa sijaitseva korpilampi. Siitä he kaikki olivat kuulleet monta outoa tarinaa, viimeksi tänne tullessaankin. Sinne oli nyt tarkoitus, sitä tutkimaan ja niitä seutuja samoilemaan. (s. 53–54)

Kontio, Tomi: Viidakon kutsu. Helsinki: Tammi, 2009. 240 s.

12-vuotias Alpo näyttää jättiläiseltä ikätoveriensa joukossa. Luonteeltaan hän kuitenkin on kiltti, mutta kiivastuu aina nähdessään jonkun kiusaavan pienempiään. Alpon luokkatoveri Alma on hänkin erityinen: hän tietää uskomattoman paljon, sillä hän pääsee uniensa kautta käsiksi kirjoihin, joita ei ole missään muualla. Alma kertoo koulussa luokalleen Kainuun metsien keskellä

sijaitsevasta trooppisesta viidakosta, jossa asuu erikoinen vimbojen heimo. Alma tietää myös, että vimbat ovat vaarassa. Alma ja Alpo haluavat auttaa vimboja, ja onnistuvat löytämään tuon salaperäisen paikan, jota ei löydy kartoista. He pääsevät tutustumaan vimboihin ja auttavat heitä ratkaisemaan heimoa uhkaavan pedon arvoituksen.

Heräsin siihen, että minulla oli sietämättömän kuuma. Avasin silmäni, mutta en nähnyt mitään. Ympärillä oli säkkipimeää. Hieroin silmiäni. Pimeys ei väistynyt. Koskettelin kasvojani ja tunsin, että ne olivat aivan märät. Myös paitani oli hiestä märkä. Silloin vasta tajusin, että tässä on jotain mätää. Pohjoisen kesäyön pitäisi olla valoisa. Tunnustelin käsilläni makuupussiani ja avasin vetoketjun. Kömmin istualleni. Pelkäsin, että päässäni oli jokin naksahnut ja olin tullut sokeaksi. (s. 73)

Kukkonen, Jussi: Erämaan seikkailijat. Hämeenlinna: Karisto, 1952. 115 s.

Poikien seikkailukirja kertoo 15-vuotiaista kaveruksista Jukasta, Heikistä ja Ilmarista. Helsinkiläiset Heikki ja Ilmari saapuvat Kainuuseen Jukan luokse viettämään kesälomaa. Eräelämään tottunut Jukka vie kaverinsa retkelle, jonka aikana he auttavat poliiseja saamaan kiinni rosvojoukon ja onnistuvat myös kaatamaan karhun omintakeisen taktiikkansa avulla.

– Ihmeellistä on öinen valo täällä korkeassa pohjoisessa, virkkoi Ilmari hiljaa ja aivan kuin varoen häiritsemästä iltayön hiiskahtamatonta rauhaa. Vene lipui kapenevaa jokea pitkin, ja vain vähäinen airojen loiske ja hankaimien rakse kuului. Linnut metsässä olivat vaienneet, ja aurinkokin oli kadonnut kauas vaaramaiden taakse, mutta valo viipyi yhä mailla. Sen kuulaus oli niin kirkas, että erotti selvästi kaikki esineet, pienimmätkin, olisi nähnyt hyvin lukeakin.

– Ja siellä Helsingissä ovat vielä katuvalot palamassa, muisteli Heikki.

– Sellainen ero on siis Helsingin ja näiden Pohjois-Kainuun korprien välillä, tuumi Jukka. (s. 31)

Kukkonen, Jussi: Metsän poika: historiallinen nuorisoromaani. Helsinki: Pellervo-seura, 1946. 127 s.

Isonvihan ajoista kertova nuorisoromaani kertoo Pekasta ja hänen isoisästään Taavista, jotka palaavat kotiseudulle jonnekin Oulujärven itäpuolelle vainolaisten hävitysretkien jälkeen. Muut perheenjäsenet ovat saaneet surmansa tai joutuneet vankeina tietymättömille teille. Taavi ja Pekka rakentavat itselleen uuden pirtin isoisän entisille kotitanhuville. He kurkottavat toiveikkaina kohti tulevaisuutta, vaikka suru edelleenkin himmentää heidän elämäniloaan. Pekan ja Taavin ikävöivään kaipaukseen tuo kuitenkin helpotusta yllättävä ilo, kun kotiseudulle palaa kaukaa vankeudesta myös Taavin tytär, Pekan äiti Maria.

Mikä minut olisikaan perinyt, ellei vaari olisi sattumalta saapunut, mietti Pekka haikeana. En olisi jaksanut yksinäni erämaan vaaroja vastaan taistella ja vainolaisia väistää. Mutta vaari tuli, varmaankin taivaan Isän lähettämänä... Niin tuli.

Pekan mielessä kangastelivat ne monet opetukset, joita hän oli ensin äidiltään ja isältään ja sitten Taavi vaarilta saanut. Kastettukin hänet oli. Hän muisti selvästi sen matkan, minkä oli kahdeksanvuotiaana vanhempiensa kanssa tehnyt. Oli vaatinut monipenikulmaisen taivalluksen, ennen kuin he olivat ehtineet kirkonkylään, suureen Oulujärveen pistävään Paltaniemeen. Siellä oli ollut koolla paljon väkeä, koko laajan Oulujärven erämaan kansa, niin oli isä selittänyt. Yhteinen heinäriippi oli silloin ollut, kun hänet oli kastettu. (s. 24–25)

Kukkonen, Jussi: Rappasodan sankarit: historiallinen nuorisoromaani. Helsinki: Kirjapaja, 1944. 213 s.

Nuorisoromaanissa kerrotaan rappasotien aikakaudesta. Kirjan päähenkilöinä ovat puolankalainen Antti Heikkinen ja hänen manamansalolainen veljenpoikansa Joel, jotka ovat jääneet sukunsa ainoina henkiin vainolaisten hyökkäyksissä. Teoksen alussa venäläiset polttavat Manamansalon kirkon. Vainolaisten tuhoretken jatkuessa Antti yrittää muiden kainuulaisten sissien kanssa puolustaa kotikontujaan, ja nuoresta iästään huolimatta myös urhoollinen Joel liittyy sissien joukkoon. Joel haluaa ennen kaikkea yrittää pelastaa Helgan, hänelle ennestään tutun tytön, joka on äitinsä kanssa joutunut rappareiden kynsiin muun perheen saatua surmansa rappareiden uhreina.

Kirjan takakannen esittelyteksin mukaan teoksessa puhutaan 1600-luvun vainoista.

Todellisuudessa venäläiset polttivat Manamansalon kirkon 1578 tai 1580 ja kirkkoherra Olavi Rahikainen surmattiin pakomatallaan Muhoksella 1581.

Pienen sissijoukon lähestyessä Kiehimäjoen suuta Antti Heikkinen mietti, miten nopeimmin pääsisi joen yli. He olivat pitäneet kiirettä, taivaltaneet nopeasti ohi Kivesjärven poltettujen talojen ja Melalahden kivikkoisten vaaran maiden. Heikkisestä tuntui taas turhalta yrittää tavoittaa rappareita, joilla oli kovin pitkä etumatka, ja hän oli useita kertoja yrittänyt sanoa epäilyksensä julki tovereilleen, mutta hän ei tietänyt toistakaan suuntaa, minne mennä. Vaaroille ei näkynyt enää vainosavuja. Rapparit olivat polttaneet koko lähiseudun, aina Hyrynsalmen ja Ristijärven sekä Puolangan saloja myöten. Lienevät jo käyneet Suomussalmellakin. (s. 175)

Kulomaa, J. K (= Jussi Kukkonen): Kainuun sissit: seikkailukertomus. Helsinki: Otava, 1929. 118 s.

Nuorten seikkailukirja kertoo isonvihan melskeistä, kun venäläiset aloittavat Kajaanin linnan piirityksen ja tuhoavat häikäilemättömällä julmuudella Kainuun taloja ja asukkaita. Myös Kempvaisen talo kaukana Ristijärven ja Hyrynsalmen välisellä laajalla salolla joutuu vainolaisten hyökkäyksen kohteeksi. Metsästävässä olleet pojat Jouko ja Veikko säästyvät verilöylyltä, mutta heidän isänsä ja äitinsä tapetaan ja Irja-siskon vievät vainolaiset mennessään. Tästä saa alkunsa monivaiheinen tapahtumaketju, jonka aikana Jouko ja Veikko auttavat piiritetyn Kajaanin linnan asukkeja ja onnistuvat pelastamaan siskonsa kaksikin kertaa vainolaisten kynsistä. Heidän seuraansa liittyy myös haavoittunut nuori sotilas Otso Kuula.

Venäläiset piirittivät ja räjäyttivät Kajaanin linnan 1716.

– Toivotaan, että siskosi säilyy kolmannen kerran vangiksi joutumasta, sanoi Korhonen. Meidän on nyt etsittävä sellainen piilopaikka, jossa saamme oleilla rauhassa... Mitäs arvelette, miehet? Se ei saisi olla kovin kaukana Kajaanista.

– Vuokatin vaaralla on metsäsusille sellaisia piilopaikkoja, ettei niihin vainolaisten vainu kannu, sanoi eräs sotkamolainen sissi, nuorenpuoleinen arpinaama.

– Partanen tuntee kyllä paikat, kun on syntynyt ja kasvanut Vuokatin rinteillä, totesi hänen toverinsa.

– Vuokatile siis aamuista latua pitkin, kehoitti Korhonen. – Jaksako tyttö hiihtää?

– Jaksan minä, kun saan käsineet.

Irjan kannoilla hiihtävä Kuula kiirehti tarjoamaan toiset kintaansa. Sitten lähdettiin taas aamuyöstä nousseen kuun valaisemia järviaukeita pitkin kohti Vuokattia, jonka korkea hahmo seitsemine kukkuloineen hämötti kaukana kuin jättien linnoitus. (s. 73–74)

Marttinen, Tittamari: Seelan aurinkokello. Helsinki: Tammi, 1998. 174 s.

Lastenromaanin päähenkilö ja kertojaminä on 11-vuotias Seela, joka asuu kerrostalossa Kajaanissa. Hänen paras kaverinsa Miialeena on muuttanut tilapäisesti Roomaan. Kesälomallaan Seela tutustuu Miroon, ikäiseensä mukavaan poikaan, joka piirtelee huvikseen sarjakuvia. Seela ja Miro ystäväystyvät ja viettävät yhdessä kesälomapäiviään kierrellen kaupungilla ja kertomalla toisilleen pienet ilonsa, surunsa ja salaisuutensa.

Miro lähti viilettämään kohti rantapuistoa. Juoksin jokirantaa hänen perässään. Ilmiselvästi hän oli matkalla linnanraunioille. Ensin luulin, että hän olisi tehnyt majan rantaan jonnekin puiden varjokkoon, kenties Kynnäspäänniemen kalliolle. Mutta ei. Sillalta hän lähtikin puikkelehtimaan tuttuja portaita alas.

– Onpa täällä autiota! nauroin tasapainotellesani linnanraunioilla. Mielessäni kävi haikea väräys, kun muistelin tv-kameroita ja kuvaustohinaa. Ei kai Miron maja voinut olla raunioilla? (s. 116)

Moilanen, Usko: Erämaa kutsuu. Hämeenlinna: Karisto, 1962. 175 s.

Nuortenromaanin kertoo kajaanilaisesta keuhkotautitoipilaasta Jussi Palosesta ja hänen työttömästä veljenpojastaan Paavosta, jotka päättävät 1960-luvun taitteessa lähteä talveksi kalastelemaan ja metsästelemään erämökille Kainuun perukoille. Jussi-setä opettaa nuorelle Paavolle erätaitoja ja kalastuksen ja metsästyksen niksejä, ja kumppanukset nauttivat eräelämästä täysin siemauksin.

Paavo katselee maisemakuvaa nyt kokonaan uudelta kulmalta, sillä näin kaukana järvenselällä hän ei ole koskaan käynyt. Jussi nauttii raittiista tuulesta vieläkin enemmän kuin Paavo. Tämä on oikeata lääkettä hänen keuhkoilleen!

– Otahan kartta esille, niin katselemme reittiä eteenpäin, Jussi kehottaa Paavoja ja tämä siirtyy kartta mukanaan lähemmäksi istumaan.

– Tuossa oikealla on Vuokatti ja siitä edelleen Sotkamon kirkonkylä. Siitä menemme vielä eteenpäin ja käännyimme tuosta Ontojärven alkupäästä suoraan pohjoiseen – tuonne noin, ja Jussi kuljettaa sormeaan karttalehdellä.

– Ja kyllä kai me menemme aivan tuonne suuren järven viimeiseen pohjukkaan – siinä näkyy se pikku purokin, jonka lähistöllä kämppä on, vastaa Paavo. (s. 44–45)

Moilanen, Usko: Erämaan lapset. Hämeenlinna: Karisto, 1965. 168 s.

Nuortenromaanin päähenkilönä on nuori Matti Kempainen, joka asuu äitinsä ja viiden nuoremman sisaruksensa kanssa pienessä erämaapirtissä Suomussalmen saloilla. Matti on nuoresta iästään huolimatta taitava metsästäjä ja reipas työmies, jolla on kaikissa toimissaan myös onni myötä. Teos on idyllinen kuvaus siitä, miten rehellisyys, ahkeruus ja yritteliäisyys luovat onnellisen, vauraan elämän edellytyksiä, vaikka lähtökohtana olisikin vaatimaton salotorppa.

Lintukeitto maistui kerrassaan mainiolta, ja syötyään miehet istuutuivat lavereilleen kuka tupakoimaan, kuka työkaluja tai vaatteita kunnostamaan. Viisi nuorempaa miestä istuutui kuitenkin leveän pöydän ääreen, ja eräs otti hyllyltä kuluneen korttipakan. Ja kerrassaan kova oli se puhe ja meteli, mitä he pelatessaan pitivät. Matti sai kirvesvarren valmiiksi ja istahti kamiinan viereen. Hänen mieleensä juolahti laulaa, ja ennen kuin kukaan ehti ajatella mitään erikoisempaa, kajahti tukkikämpässä ilmoille nuoren pojan, Kempaisen Matin, hiukan surunvoittoinen laulu: "Suomussalmi, surun salmi, tervan, pettuleivän maa..."

Vanhat miehet istuivat hiljaisina lavereillaan, korttipeli keskeytyi, ja toisella puolella kämppää emäntä ja työnjohtaja katselivat vakavina toisiaan.

Matti lauloi itsensä yhdellä kerralla koko pienen kuulijakunnan sydämiin. Laulun loputtua oli niin hiljaista, että kaukana kämpän perällä olevan herätyskellon nakutuskin kuului selvästi.

– Sepä olikin oikea laulu! rikkoi Tapanaisen Ierikka hiljaisuuden ja kehotti laulamaan lisää. (s. 71–72)

Rouhiainen, Elina: Kesytön. Helsinki: Tammi, 2012. 426 s.

Nuorten fantasiaromaanisarjan ensimmäisessä osassa Helsingin Kalliossa asuva 17-vuotias Raisa menettää äitinsä, joka on ollut hänen ainoa perheensä. Eno, jota Raisa ei edes tunne, päättää ottaa tytön huollettavakseen, ja Raisan on muutettava rakastamastaan kaupungista kainuulaiseen Hukkavaaran kylään. Aloittaessaan paikallisen lukion Raisa ihastuu Mikaeliin, koulun suosituimpaan poikaan, joka yllättäen kiinnostuu Raisasta. Mikaelin kautta Raisalle avautuu Hukkavaaran varjeltu salaisuus: kylässä asuu ihmissusia. Raisa ajautuu keskelle ihmissusilauman valtapelejä ja joutuu tekemään vaikeita päätöksiä omasta tulevaisuudestaan.

En ollut koskaan aikaisemmin nähnyt sutta, mutta tiesin heti, ettei ollut pienintäkään mahdollisuutta siitä, että eläin olisi ollut vain karannut koira. Koko sen olemus huusi: villieläin! Istuin paikoillani, miltei hengittämättä, ja tuntui kuin pimeys olisi väistynyt välistämme. Näin sen nimittäin hyvin selvästi: se oli iso, jäntevä ja harmaaturkkinen. Sillä oli vaaleaa kuonossa ja rinnassa, jaloissa ja kyljissä. Tassut olivat leveät ja litteät. Eläimestä tuntui huokuvan sellaista karua ja maagista voimaa, jollaista en ollut koskaan kokenut. Se oli niin kovin elävä. Pulssini alkoi välittömästi laukata kuin muistuttaakseen minua siitä, että kaiken kivun ja turtumuksen alla minä olin yhä elossa. (s. 29)

Rouhiainen, Elina: Uhanalainen. Helsinki: Tammi, 2013. 446 s.

Raisa on paennut takaisin Helsinkiin kainuulaisesta Hukkavaaran kylästä. Hän yrittää unohtaa ihmissusien kanssa viettämänsä ajan, mutta se on vaikeaa. Eräänä aamuyönä tullessaan kotiin baarista hän löytää rappukäytävästään ensirakkautensa Mikaelin, joka tarvitsee Raisan apua. He lähtevät yhdessä takaisin Hukkavaaraan, jossa ihmissusien lauma on sekaisin uuden johtajan alamaisuudessa. Raisan suhde Mikaeliin lämpenee uudelleen, kun he alkavat yhdessä selvittää,

mitä on tapahtunut Mikaelin kadonneelle isälle, entiselle laumanjohtajalle. Samalla Raisa oppii uusia asioita omasta menneisyydestään.

Asetin kahvikuppini huussin oven viereen. ”Joskus mietin, millaista olisi voida olla susi. Elän itse niin vahvasti näköistän varassa, etten pysty kuvittelemaankaan maailmaa millään muulla tavalla.”

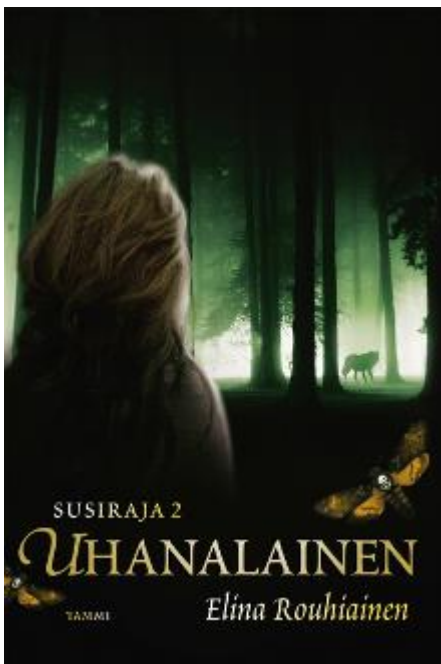
Mikael kallisti päätään. ”Joskus mietin, millaista olisi voida olla ihan vain ihminen. Lapsena ajattelin, että silloin olisin vapaa tekemään mitä haluan.”

”En usko, että ihmisenä voisit tehdä mitään sellaista, mitä et voisi tehdä jo nyt.”

”Jos olisin ihminen, olisin voinut lähteä sinun perääsi.”

En tiennyt, mitä sanoa siihen. Mitä olisin tehnyt, jos hän olisi lähtenyt perääni?

Vilkaisin häntä vain huomatakseni, että hän katsoi minua. Hänen silmäsä olivat yhtä siniset kuin aina, ja huomasin jälleen mykistyväni niiden edessä. (s. 134)

Raisan tarina jatkuu vielä kahdessa kirjassa, jotka eivät sijoitu yhtä suurelta osin Kainuuseen kuin kaksi ensimmäistä osaa. **Jäljitetty** (Tammi, 2014. 483 s.) alkaa kun Raisa on taas Helsingissä, tällä kertaa aloittamassa kuvataideopintoja, jotka ovat olleet hänen suuri haaveensa. Koulu ei kuitekaan vastaa hänen odotuksiaan, ja Kainuuseen jäänyt Mikael vaivaa hänen mieltään. Raisa tapaa kadonneen perheenjäsenensä. Kainuun Hukkavaara on tässä teoksessa mukana Raisan muistojen kautta.

Vainuttu (Tammi, 2015. 414 s.) on sarjan viimeinen osa. Raisa ja Mikael ovat viimein yhdessä Helsingissä, mutta Hukkavaarasta kuuluu huolestuttavia uutisia. Naapurikunnassa on haettu sudenkaatolupaa, mikä voi olla vaaraksi lauman ihmisisille. Kun Raisa ja Mikael palaavat Hukkavaaraan, he saavat huomata, että heidän perässään on suurempia ja vaarallisempia voimia kuin pelkät sudenmetsästäjät. Kirjan tapahtumat sijoittuvat Hukkavaaran lisäksi Helsinkiin ja Kreikkaan.

Tikkanen, Pentti H: Venevaellus. Hämeenlinna: Karisto, 1978. 116 s.

Poikien seikkailukirja kertoo venevaelluksesta, jonka 11 ämmänsaarelaista poikaa tekee Suomussalmen Hossanjärvellä ja sen ympäristössä. Retken johtajana on kolmissakymmenissä oleva Pulteri, joka opettaa pojille erätaitoja ja kertoo iltaisin kiehtovia tarinoita Kainuun historiasta. Silloin tällöin pojat joutuvat kokemattomuuttaan kiperiinkin tilanteisiin, joissa tarvitaan Pulterin neuvokkuutta ja eräkokemusta.

Pulteri piti tauon tuijottaen hiiltyvään nuotioon. Kanasen Jokke ehätti kysymään:

– Onko niitä seitoja täällä Hossassakin?

– Tiedä häntä. Varmasti niitä on ollut täälläkin, koska lappalaisiakin on täällä ollut. Paikan perusteella arvelen seitoja olleen juuri Julmassa-Ölkysssä ja Öllörissä. Ja ehkäpä se on ollut oma seita täällä Valkeisellakin päin.

– Juku, löydettäisiinpä sellainen, Koposen Keki innostui. (s. 46)

Vaara, Maria: Annansilmät. Jyväskylä: Gummerus, 1977. 168 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävä nuortenkirja kertoo kainuulaisesta Haapalan perheestä, jonka muodostavat mielisairautensa kanssa kamppaileva äiti ja hänen neljä lastaan; vanhemmat ovat eronneet ja isä asuu muualla. Äiti yrittää sinnitellä avohoidossa kotona, mutta ajoittain hänen mielensä romahtaa ja hän joutuu käymään hoidossa myös Oulun keskusmielisairaalassa. Äidin poissa ollessa 11-vuotias Anna kantaa reippaana tyttönä päävastuun kodista ja kolmesta veljestään. Lapsista on tullut omatoimisia ja neuvokkaita, ja he osaavat iloita pienistäkin onnen hetkistä.

Teos on realistisesti mutta samalla valoisasti ja empaattisesti kirjoitettu kertomus äidin mielisairaudesta ja sen vaikutuksesta lasten elämään. Maria Vaara on kuvannut osittain samoja oman elämänsä tapahtumia subjektiivisesta skitsofreenikon näkökulmastaan aikuisten romaanissa *Kuuntele Johannes*. Annansilmät-teoksessa sama nuortenkirjan kerrontatyylisiin sovitettu omaelämäkerrallinen aines kuultaa muutettujen henkilön- ja paikannimien takaa.

Kyllä sitä tuntui pahalta ajatella. Ei siitä kotona oltu niin paljon puhuttu, että outo tuntu olisi kulunut siitä pois. Mielisairaala ei ole sen kummempi paikka kuin mikä muu sairaala hyvänsä ja silti se oli. Äiti tiesi sen, pojat ja pieni Tuomas, kuusivuotias, tiesivät oikein hyvin, että mielisairaala saattoi puhua, mutta naapurit, koulukaverit, kaikki Niemen kylän ihmiset eivät oikein tainneet sitä ymmärtää. Ei kovinkaan monen äiti ollut mielisairaalassa tässä kainuulaisessa kirkonkylässä, Anna ei tiennyt yhtäkään muuta. Mutta äiti oli nyt, sille ei mahtanut mitään eikä se sitä paitsi ollut ensimmäinen kerta. (s. 6)

Vapaavuori, Lennart: Salmikämpän pojat. Porvoo: WSOY, 1951. 271 s.

Poikien seikkailukirjan päähenkilöt Matti, Lasse ja Pepe ovat 14–15-vuotiaita eteläsuomalaisia kaupunkilaispoikia, jotka saavat kutsun eräretkelle Kainuuseen. Eräretken isäntänä toimii 16-vuotias Antero Kajaanista. Poikien käyttöön on varattu eräkämpä Suomussalmelta kalaisten

vesien rannalta. Pojat nauttivat eräelämästä kalastellen ja salometsissä kierellen. Yllättäen he kohtaavat erämaassa huumerikollisjoukkion ja joutuvat vaarallisen tapahtumaketjun pyörteisiin, jossa henkikin on uhattuna.

Lennart Vapaavuori toimi 1940- ja 1950-luvulla useiden vuosien ajan rajaseutupappina ja kappalaisena Suomussalmella.

Kerta kaikkiaan! Siellä on pojilla mukava olla ja tallustella, kunhan huomaavat vain aina muuttaa kurssia kotiin päin rajaviivalta.

Varusteet oli purettu autosta kirkonkylän laiturille, mistä viimeiset juuri olivat siirtymässä moottoriveneen perään vankalla köydellä kiinnitettyyn veneeseen. Varmaharteinen rajavartioston väpeli katseli poikien lastauspuuhia ja oli lausunut julki mielipiteensä heidän lomanviettopaikastaan.

Hänet oli uittopäällikkö tavannut eilen kaupungilla, ja koska väpelin matka oli kotiinpäin, oli hän tänä aamuna istunut Hirvistön viereen kuorma-auton hyttiin Kajaanista lähdettäessä. Pojat saivat tavaroineen haltuunsa lavan ja niin oli ajettu pitkälti toistasataa kilometriä Kainuun halki. (s. 76)

Kainuu-aiheiset kirjat

Kirjat ovat aakkosittain kolmessa eri ryhmässä: kertomakirjallisuus, muistelmat ja lasten- ja nuortenkirjat.

Kertomakirjallisuus

Ala-Harja, Riikka: Jättiläinen. Helsinki: WSOY, 2007. 291 s.

Romaani kertoo 16-vuotiaasta kajaanilaisesta pojasta, Tanelista, joka erottuu joukosta reilusti yli kaksimetrisen pituutensa vuoksi. Taneli tutustuu Monaan, 24-vuotiaaseen nuorisoteatterin ohjaajaan. Monaa paheksutaan, koska hän on esiintynyt kansainvälisen pornolehden sivuilla. Taneli haluaa Monan ja menee hänen takiaan mukaan nuorisoteatteriin. Mona pyytää näyttelijän lahjoillaan yllättäneen Tanelin mukaansa New Yorkiin, ja Taneli suostuu ehdotukseen. Hän saa kokea suurkaupunkiunelman raadollisemman puolen, ja myös Monasta paljastuu uusia puolia.

Bärman, Annikki: Paikka maan päällä. Vihtijärvi: FinnEpos, 2003. 342 s.

Romaani kuvaa idealistisen nuoren naisopettajan ja hänen perheensä mutkikasta polkua 1950-luvun niukkuudesta 1970-luvun kasvaviin lähiöihin. Työpaikkojen perässä paikkakunnalta toiselle muuttava perhe ehtii asua pari vuotta myös Kajaanissa ennen kuin pääsee asettumaan mielikaupunkiinsa Lahteen.

Calamnius, Ilmari: Väärällä uralla. Porvoo: WSOY, 1896. 183 s.

Omaelämäkerrallisessa romaanissa Ilmari Kianto muistelee asevelvollisuusaikaansa Oulussa 1892–1893. Teoksen alussa ja lopussa hän kuvaa kotiseutuaan Suomussalmea, kun hän lähtee armeijaan ja palaa sieltä takaisin vuoden kuluttua.

Heikkinen, Mikko-Pekka: Terveiset Kutturasta. Helsinki: Johnny Kniga, 2012. 268 s.

Kainuulaissyntyisen kirjailijan Mikko-Pekka Heikkisen teoksessa juopa rikkaan etelän ja harvaanasutun, palveluista riisutun pohjoisen välillä on repeytynyt suureksi: Pohjois-Suomi päättää julistautua itsenäiseksi ja aloittaa sisällissodan. Miten käy pohjoisia joukkoja johtavan Oulan moottorikelkka-armeijalle taistelussa Tuntemattoman sotilaan Koskelan johtamisopein toimivan Jesse Purolan johtamia etelän joukkoja vastaan?

Huovinen, Veikko: Kukuškat: moniaita kertomuksia ja pakinoita. Porvoo: WSOY, 1993. 127 s.

Kaikkiaan 19 lyhyttä erikoista sisältävässä teoksessa on yleismaailmallisten kertomusten ohessa myös muutamia Kainuuseen ankkuroituja tarinoita, kuten nimikertomus Kukuškat, jossa sotaveteraani kertoo pojanpojalleen tarun talvisodan tarkka-ampujista Suomussalmen rintamalla. Kainuulaista paikallisväriä löytyy myös kertomuksista Kekkonen hiihtää ohi ja Leimikon suunnittelu.

Huovinen, Veikko: Lampaansyöjät: suomalainen reippailutarina. Porvoo: WSOY, 1970. 167 s.

Romaanin päähenkilöinä ovat kaverukset Sepe ja Valtteri, kaksi kaupunkilaisveijaria, jotka ovat päättäneet viettää omalaatuisen irrottelu- ja sekoiluloman pohjoisessa. Heidän suunnitelmiaan

on ampua matkan varrella lampaista retkiruuakseen. Lomansa aluksi kaverukset autoilevat Kalajoelta Oulun kautta Kainuuseen, jossa he ampuvat ensimmäisen lampaansa. Kainuusta he jatkavat edelleen Lappiin aina Norjan puolelle saakka. Koska heidän motiivinaan on pikemminkin huvitus eikä ilkivalta, he lähettävät lampaiden omistajille jälkikäteen kirjeitse rahakorvauksen aiheuttamastaan vahingosta. Lammasta ja viinan voimalla kaverukset nautiskelevat pohjoisen kesästä ja keskustelevat samalla miehen elämän perimmäisistä kysymyksistä, naisista.

Huovinen, Veikko: Luonnonkierto: Novelleja, pakinoita, lyhyitä erikoisia 1950–2001. Helsinki: Siltala, 2012. 245 s.

Teokseen on koottu Veikko Huovisen novelleja, pakinoita ja muita tekstejä, joista osa on julkaistu aiemmin esimerkiksi lehdissä. Mukana on myös ennen julkaisemattomia kirjoituksia kirjailijan arkistoista. Teoksen alussa on Kainuuseen sijoitettuja novelleja ja myös pakinateksteissä viitataan silloin tällöin kainuulaisiin paikkoihin.

Huovinen, Veikko: Mikäpä tässä. Porvoo: WSOY, 1969. 164 s.

Teos sisältää 19 lyhyttä erikoista, joissa liikusellaan enimmäkseen yleismaailmallisissa sfääreissä. Muutamissa jutuissa kirjailija paljastaa kuitenkin erinäisiä sattumuksia myös omasta elinpiiristään. Näissä kertomuksissa hän mm. muistelee yllättäviä keskusteluja ja tapaamisia Kainuussa (Kirjallinen keskustelu ja Tytöt) sekä matkakokemuksiaan kauempaakin (Talvituristi Leningradissa).

Huovinen, Veikko: Porsaan paperit: eläinaiheiset erikoiset. Porvoo: WSOY, 1999. 153 s.

Teos sisältää kuusi uutta eläinten haastattelua ja 14 aiemmin Huovisen teoksissa julkaistua eläinaiheista tarinaa. Vaikka eläinten väkikirikkaaseen maailmaan mahtuu monenkarvaisia eläimiä, on muutamissa kertomuksissa kiinnekohtia myös Kainuun kotoisiin eläimiin, kuten kanan haastattelu maalaistalon pihamaalla Kuhmon Lentiirassa osoittaa.

Huovinen, Veikko: Rasvamaksa. Porvoo: WSOY, 1973. 141 s.

Rasvamaksan lyhyet erikoiset liikuskelevat yleismaailmallisella areenalla; vain viimeisessä kertomuksessa Sielunvaellusta käväistään Kainuussa, kun Leevi Sytky harjoittaa sielunvaellusta variksena.

Huovinen, Veikko: Ronttosaurus. Helsinki: Otava, 1976. 171 s.

Teoksen 20 lyhyttä erikoista ovat aihepiiriltään ja miljööltään hyvin vaihtelevia, mutta joukossa on muutama kertomus myös Kainuusta. Vankimmin Kainuuseen ankkuroituja ovat Kajaanin linnan vanki, joka kertoo Johannes Messeniuksen surkeista elinoloista Kajaanin linnassa, ja Sekahedelmäsoppa, jossa kuvataan sotkamolaisen Laatikaisen markkinareissua 1600-luvun lopulla.

Huovinen, Veikko: Sinisilmäinen ohjus ja muita sotaisia kertomuksia. Helsinki: WSOY, 2003. 167 s.

Teoksessa on 11 uutta ja 8 aiemmin julkaistua kertomusta sodan irvokkaasta hullunmyllystä. Uusista kertomuksista kaksi on sijoitettu kainuulaiseen maisemaan: Kiviroveikko heijastelee niitä tunteja, joita Suomussalmen Raatteen uusi Talvisodan monumentti herättää vanhassa sotaveteraanissa ja hänen pojassaan, ja Tykkimies Päll Ockoisen uni Caijanan linnassa yöllä 24.2.1716 kuvaa synkkiä historian tapahtumia Kajaanin linnan antautuessa venäläisille.

Huovinen, Veikko: Vapaita suhteita: valitut erikoiset. Porvoo: WSOY, 1974. 294 s.

Kokoomateokseen valittujen lyhyiden erikoisten joukossa on muutamia tarinoita myös Kainuusta. Kahta lehtijuttua lukuun ottamatta teoksen tarinat ovat ilmestyneet aiemmin muissa Huovisen kirjoissa (Hirri, Kylän koirat, Kuikka, Lyhyet erikoiset, Mikäpä tässä, Rasvamaksa).

Huovinen, Veikko: Ympäristöministeri: ekotarinoita. Helsinki: Otava, 1982. 189 s.

Teoksen ekoaiheisten "lyhyiden erikoisten" näkökulma vaihtelee pohjoisesta globaaliin horisonttiin. Ilmiselvästi Kainuuseen ankkuroitu tarina on vain kertomus Kasvissyöntikausi, jossa kaksi sotkamolaista miekkosta – kirjailija ja Ville – viettävät kevättalven metsässä ja syövät männynneulasia metsojen tapaan.

Ingman, Santeri: Aikansa lapsipuoli. Porvoo: Werner Söderström, 1895. 309 s.

Teoksen päähenkilöinä ovat nuoret ylioppilaat ja ystävykset Juuso ja Heikki, jotka opiskelevat Helsingin yliopistossa ja osallistuvat samalla antaumuksellisesti suomenmieliseen ylioppilaspolitiikkaan. Juuso on kotoisin ruotsinkieliseltä länsirannikolta ja Heikki Kajaanin läheltä Paltaniemeltä. Intomielinen Juuso jopa viettää yhden kesän Suomussalmella oppiakseen tuntemaan paremmin kansan arkielämää ja ajattelutapoja. Vähitellen heidän ystävyysuhteensa alkaa rakoilla, kun Heikki keskittyy opintoihinsa ja etääntyy Juuson arvostamista ylevistä kansallismielisistä aatteista ja ihanteista. Tulisieluisen Juuson kohtalona on joutua oman korkealentoisen aatteellisuutensa vangiksi, sillä hän ei pysty mukautumaan yhteiskunnan muutoksiin.

Jämsén, Turkka: Mahla virtaa: novellikokoelma. Suomussalmi: Myllylahti, 2002. 238 s.

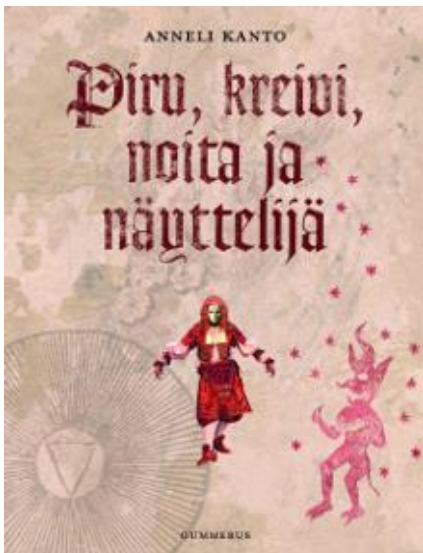
Työurallaan mm. Kajaani Oy:n palveluksessa ollut metsänhoitaja Turkka Jämsen kuvailee novellikokoelmassaan ihmisiä elämän erilaisissa käännekohtissa. Kirjassa on kaikkiaan 18 novellia, joista viisi sijoittuu tapahtumiltaan ja ihmiskohtaloiltaan Kainuuseen. Novellien yhteisenä kehiksenä ovat metsä ja luonto ja siellä liikkuvat ja työskentelevät ihmiset. Kirjailija on todennut, että novellien perusta on todellisuudessa mutta tarinoita on muokattu ja terävöitetty kirjailijan vapaudella.

Kainuu, Väinö: Finnit tulevat: kertomus sotakesästä. Porvoo: WSOY, 1936. 200 s.

Historiallisessa seikkailuromaanissa eletään 1100-lukua, jolloin karjalaiset ja virolaiset heimot, finnit, tekevät hävitysretken Ruotsin Sigtunaan. Kirjan päähenkilönä on hävitysretkelle osallistuva Uro-nuorukainen, joka tapaa retkensä aikana finniläistä sukuperää olevan Talvikki-neidon. Talvikki tunnustaa kristinuskoa, mikä aiheuttaa monenlaisia jännitteitä Uron ja Talvikin välille. Teoksen lopussa Uro haluaa lopettaa merenkäynnin ja asettua aloilleen. Hän päätyy Suomeen nykyisen Vaalan seutuville ja alkaa rakentaa sinne omaa pirttiä Talvikin kanssa.

Kanto, Anneli: Piru, kreivi, noita ja näyttelijä. Helsinki: Gummerus, 2007. 443 s.

Romaanin tapahtumat sijoittuvat kreivin, eli Pietari Brahen, aikaan 1600-luvulle. Opiskelija Laurentius pakenee noituudesta syytettynä kuolemantuomiota lähtemällä teatteriseurue Komeetan matkaan. Seurue kohtaa kiertueellaan länsirannikolla, pohjoisessa ja itäisessä Suomessa niin vaikeuksia kuin menestystäkin. Kiertue saapuu Kajaaniin, jossa se joutuu vangiksi Kajaanin linnaan. Linnan vankina on myös ruotsalainen runoilija ja seikkailija Lars Vivallius, joka tekee suuren vaikutuksen varsinkin Laurentiukseen. Seurueen matka jatkuu vankien vapauduttua. Anneli Kanto siteeraa teoksessaan historiallisia tietolähteitä, mm. Vivalliuksen runoa, lähteet on myös mainittu teoksessa.

Karppi, Mikko: Väinämöisen vyö. Helsinki: Tammi, 2007. 687 s.

Fantasiaelementtejä sisältävässä dekkarissa nuori poliisi Juha Hannukainen alkaa selvittää kahden nuoren naisen murhia, joihin liittyy salaperäisiä symboleja. Tutkimusten myötä ruumiiden yhteyteen jätetyt merkit näyttävät viittaavaan Kalevalaan. Kirjan loppupuolella liikutaan Suomussalmella Ilmari Kiannon synnyinseudulla, jonne Juha Hannukainen matkakumppaneineen päätyy ratkomaan Sammon arvoitusta.

Kianto, Ilmari: Kahden vaimon mies. Suomussalmi: Kiannon Turjanlinna Oy, 2012. 224 s.

Vahvasti elämäkerrallisen romaanin käsikirjoitusta säilytettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa lähes sata vuotta, ennen kuin se julkaistiin. Teos kertoo kirjailijan elämästä kahden naisen kanssa. Laillinen, vihitty vaimo pitää kotia Suomussalmen Turjanlinnassa, kun taas Hailuodossa majailee rakastajatar, jonka Kianto julistaa julkisesti "omantunnon vaimokseen" ja joka synnyttää kirjailijalle lapsen. Kirjailija asuu vuoroin kummankin naisen luona, ja mustasukkaisuus vaivaa molempia rakastettuja.

Kianto, Ilmari: Kiertävä kirjailija: pikakuvia turneematkalta. Helsinki: Kirja, 1916. 272 s.

Kianto kertoo romaanissaan kirjallisesta kiertueestaan, jonka hän teki keväällä 1916 ympäri Suomen. Matkansa alkajaisiksi Kianto ajaa poro- ja hevoskyydillä Puolangalle. Tämän jälkeen hän kiertää koko Suomen Rovaniemeltä Viipuriin ja ehtii esiintyä 27 kirjallisessa illassa ennen paluuta Kainuuseen. Kotimaakunnassa hän osallistuu vielä kaksiin "kirjatsuihin", ensiksi Kajaanissa ja sitten vielä Mieslahden kansanopistossa.

Kianto, Ilmari: Orjantappuroita. Helsinki: Kansa, 1911. 151 s.

Sekalaisia pieniä kirjoitelmia sisältävän kirjan viimeinen kertomus Yhteinen kohtalo kuvaa köyhän kansanosan koettelemuksia Kainuun korvessa. Kianto käy muutamissa Suomussalmen rajaseudun kurjissa mökeissä, joissa sairaat lapset kituvat ryysyissään ja odottavat lähestyvää kuolemaa. Kiannon esikoispoika oli muutamia viikkoja aiemmin kuollut pitkällisen sairauden runtelemana, ja Kianto etsi kansan kovista koettelemuksista hieman lohtua omaan murheeseensa.

Kianto, Ilmari: Vienan virroilta, Karjalan kankahilta: matkakuvauksia. Helsinki: Otava, 1915. 276 s.

Matkakertomus kuvaa Kiannon Vienan-matkaa kesällä 1914. Kirjan alussa hän kuvaa matkan vaihteita rajan tällä puolen, kun hän tekee taivalta vesitse ja jalan Juntusrannan, Haapovaaran ja Hossanjoen kautta Kuusamon rajalle ja edelleen Vienaan.

Kirstilä, Pentti: Kirkkaankeltaiset jäähyväiset. Porvoo: WSOY, 1985. 231 s.

Teos sisältää neljä rikoskertomusta. Kertomuksen Kohtalokas koskenlasku tapahtumapaikkana on kuvitteellinen Pakosaaren kirkonkylä Kainuussa rajan pinnassa. Helsinkiläinen toimittaja Seppo Kaisla saapuu Pakosaareen tapaamaan entistä naisystävänsä Silja Heinistä, joka katoaa tapaamista seuraavana yönä. Pitkällisten tutkimusten jälkeen Kaisla tuomitaan vankilaan murhasta. Silja ei kuitenkaan ole kuollut vaan nautiskelee elämästään Kreikassa. Hän nauttii myös siitä, että sai oveluudellaan lavastettua Sepon murhaajaksi ja kostettua näin Sepolle vanhat kaunansa.

Kivijärvi, Erkki: Tervaporvari: romaani vanhasta Oulusta. Helsinki: Otava, 1933. 312 s.

Romaani kuvaa Oulussa asuvan tervaporvarin ja hänen nuoren vaimonsa elämää 1880-luvulla. Romanin sivuilla tutustutaan myös kainuulaisiin tervansoutajiin, joita tervaporvarin vaimo kohtelee mutkattoman ystävällisesti; hän nimittäin ymmärtää tervakaupan epäterveet piirteet eikä voi hyväksyä korpi-Kainuun tervanpolttajien ajamista ahdinkoon kohtuuttomilla tervakontrahdeilla.

Kulomaa, J. K: Surman saartamana: seikkailukertomus. Helsinki: Minerva, 1928. 243 s.

Seikkailuromaanin päähenkilönä on keskisuomalainen Taavi Kolehmainen, joka joutuu punakaartin sieppaamana vankina Vienan Karjalaan 1920-luvun alussa. Vienan-vankeutensa aikana Taavi tapaa ohimennen myös muutamia kainuulaisia, ja onnistuttuaan lopulta pakenemaan vankilasta saapuu hän takaisin kotimaahansa Kuhmon kautta.

Kämäräinen, Seppo: Tarkastaja Brygner Brysselistä. Kemi: Nordbooks, 2013. 239 s.

Tarkastaja Udo Brygner joutuu Brysselissä ongelmiin tekemiensä raporttien takia, ja hänet lähetetään rangaistuksena Suomeen, jonka EU-vastaisuus huolestuttaa tarkastajaa. Hän ei tiedä, mihin asettua vieraassa maassa. Hän saa eräältä naiselta vähemmän hyväntahtoisen vinkin suunnata Kuhmoon, joka on niin iso kaupunki, että rautatieasemalta keskustaan on matkaa 60 kilometriä. Tarkastaja Brygner päätyy kuitenkin Kuhmoon vasta kirjan loppupuolella, sillä ennen sitä hän tutustuu matkakumppaninsa alivaltiosihteerin Toivo Rönkön kanssa muihin suomalaisiin paikkakuntiin ja tapaa paikallisia päättäjiä herkullisten ruokakattausten äärellä. Tarinan ohessa on reseptejä Brygnerin nauttimiin ruokalajeihin.

Lehtolainen, Leena: Sukkanauhatyttö ja muita kertomuksia. Helsinki: Tammi, 2001. 404 s.

Rikosnovelleja sisältävässä teoksessa on 11 kertomusta, joista kaksi sijoittuu tapahtumiltaan osittain Kainuuseen. Novellissa Verenpunaiset kivet kerrotaan kolmesta samantyyppisestä murhasta, jotka tehdään Hämeenlinnassa, Mikkelissä ja Kajaanissa. Novelli Ruusuja ja kivääreitä kertoo toisiinsa kietoutuvista rikoksista – ryöstöistä, murhista, räjäytyksistä – jotka tapahtuvat Hämeenlinnassa, Mikkelissä, Kajaanissa ja Sotkamossa. Rikoksia ryhtyvät tutkimaan rikoskomisario Laura Sarkkinen Hämeenlinnan poliisista ja nuorempi rikoskonstaapeli Anna Harmaja Mikkelin poliisista sekä Annan poliisi-isä ja -veli, komisario Rauno Piilonen ja ylikonstaapeli Timo Piilonen Kajaanin poliisista. Nämä dekkarit ovat ilmestyneet aiemmin jatkokertomuksina Kainuun Sanomissa, Hämeen Sanomissa ja Länsi-Savossa vuosina 1996 ja 1997.

Leino, Eino: Päiväperhoja: pieniä tarinoita. Helsinki: Eero Erkko, 1903. 121 s.

Kaikkiaan 30 Leinon varhaiskauden kertomusta sisältävässä kirjassa on yksi pienen pieni tarina myös Kajaanista. Tarinan otsikkona on Erkki Persson, ja se kertoo samannimisestä juopottelevasta tullikirjurista.

Leino, Kasimir: Elämästä: pienempiä kertomuksia. Porvoo: Werner Söderström, 1889. 121 s.

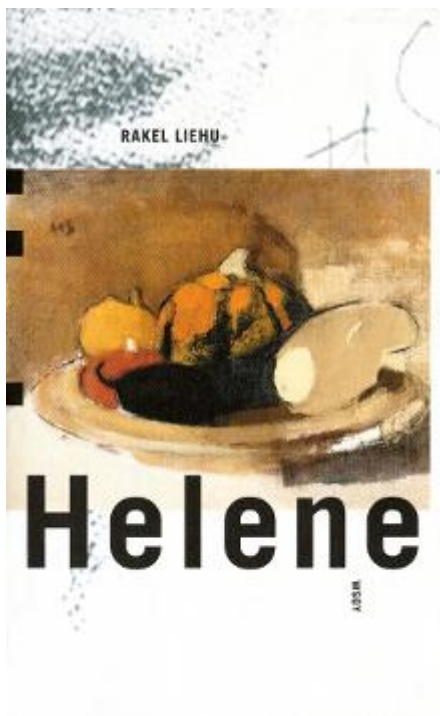
Kuusi kertomusta sisältävässä kirjasessa on kuvauksia Helsingistä ja maaseudulta. Kainuuseen sijoittuu kertomus Härmänmäkeläisten markkinareissu. Tarinaa hallitsee Härmänmäen Lippa-piika, joka koului Kajaanin markkinoilla vastentahtoista sulhastaan.

Leino, Kasimir: Testamentti y.m. kertomuksia. Helsinki: Otava, 1905. 143 s.

Seitsemän kertomusta sisältävässä kirjasessa on tarinoita sekalaisista aiheista. Kasimir Leinon lapsuudenmaisemiin Paltaniemelle sijoittuu muistelus Lapsuuden kodin muisto.

Liehu, Rakel: Helene: romaani Helene Schjerfbeckin elämästä. Helsinki: WSOY, 2003. 513 s.

Taiteilija Helene Schjerfbeckin elämänkaarta kuvaavan romaanin yhtenä säikeenä on hänen suhteensa metsänhoitaja-taiteilija-kirjailija Einar Reuteriin (taiteilijanimeltään H. Ahtela), joka asui pitkään Kajaanissa ja pysyi Schjerfbeckin uskollisena ystävänä ja tukijana tämän kuolemaan saakka.

Lounaja, Heikki: Maaton mies: novelleja ja jutelmia. Helsinki: Otava, 1952. 168 s.

Kirja sisältää 15 novellia Pohjois-Suomen selkosten omaperäisistä ihmisistä. Nimenomaan korpi-Kainuun savottojen liepeille on sijoitettu mm. kertomukset Erään miehen paluu ja Jotain Hoikka-Roopesta.

Lounaja, Heikki: Savottojen savut: Kertomuksia Lapin, Peräpohjolan ja Kainuun savotoilta 1930–1950-luvuilta. Suomussalmi: Myllylahti, 2008. 231 s. Toimittanut Aimo Lounaja.

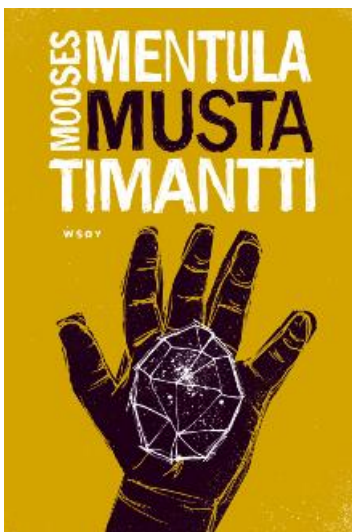
Kokoelman 17 tarinaa kuvaavat arkea Lapin, Peräpohjolan ja Kainuun savotoilla ja uitoissa. Kertomukset on koottu Heikki Lounajan jäämistöstä ja osa niistä on julkaistu aiemmin muualla. Tarinoiden kuvituksena on Erkki Liljan piirroksia. Teoksessa on myös kuvaliite, jossa on aiheeseen liittyviä vanhoja valokuvia muun muassa Suomussalmelta.

Lyttikäinen, Toivo: Tervahovin soutajat: romaani Kainuun tervasoutajista Oulujoen varrelta 1900-luvun alkupuolelta. Helsinki: Kesuura, 2001. 216 s.

Romaani kertoo Utajärvellä asuvan Juho Rounilan elämäntarinan 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle. Juho rupeaa nuorena miehenä soutamaan Kainuun tervaa Oulujärveltä Oulun tervahoviin. Hän avioituu, saa kuusi lasta ja viljelee tervansoudun ohessa maata Oulujoen töyräällä sijaitsevalla pienellä tilallaan. Tervakaupan vähetessä Juho alkaa soutaa myös lankkuja Ouluun. Kirjan alanimikkeestä huolimatta romaani ei siis kerro kainuulaisista tervasoutajista vaan Kainuun tervaa soutavasta utajärveläisestä miehestä ja hänen perheestään.

Mentula, Mooses: Musta timantti. Helsinki: WSOY, 2011. 163 s.

Novellikokoelman novelleista osa sijoittuu kokonaan tai osittain Kainuuseen. Esimerkiksi novellissa Muutto nuori mies joutuu muuttamaan Kainuusta Helsinkiin raskaana olevan naisensa perässä. Novelli Leiri taas kertoo nuoren pojan kokemuksista Ämmänsaaren hiihtolomaleirillä. Monet kokoelman novelleista kertovat erilaisissa elämän käännekohtissa olevista ihmisistä, jotka joutuvat uusien olosuhteiden edessä tekemään vaikeita, ratkaisevia valintoja.

Moilanen, Mauno: Kurjet lähtevät. Suomussalmi: Myllylahti, 2002. 250 s.

Psykologisen jännitysromaanin päähenkilö Uoti Mertanen ryöstää Pietarissa suuren rahasumman ja saa takaa-ajajikseen mafian miehet. Hän onnistuu pääsemään haavoittuneena Suomeen ja pakenee pohjoiseen, mutta mafian tappajat seuraavat kannoilla. Pakoreissullaan Uoti käväisee myös Suomussalmella "Hiljaisen kansan" (Reijo Kelan tilataideteos) asuttamalla pellolla.

Mäkelä, Hannu: Mestari: Eino Leinon elämä ja kuolema: romaani. Helsinki: Otava, 1995. 572 s.

Runoilija Eino Leinon (1878–1926) omille teksteille ja ajatuksille rakentuvan elämäkerta-romaanin kertojaminänä on Eino Leino itse. Tarina rajoittuu ulkoisilta tapahtumiltaan Leinon viimeisiin päiviin, joiden aikana runoilija tekee tiliä värikkästä elämästään alkaen lapsuuden Hövelöstä Paltaniemellä ja päättyen viimeisiin luomisvoimaisiin päiviin Riitahuhdan talossa Nuppulinnassa.

Mäkelä, Hannu: Äiti: muistelmia. Helsinki: Otava, 1999. 238 s.

Kirjailija Hannu Mäkelä kertoo tositapahtumiin perustuvassa kirjassaan äitinsä Eevi Mäkelän (1904–1992) viimeisistä elinkuukausista. Teoksessa kietoutuvat toisiinsa sairaalan arki, lähtöä tekevän ihmisen näyt sekä äidin ja pojan muistot eletystä elämästä. Menneisyyden muistoihin sisältyy runsaasti muistumia ja tuokiokuvia myös Kajaanista, jossa Eevi Mäkelä asui syntymästään vuoteen 1926 saakka.

Nieminen, Markku: Isät Suomessa sydän Karjalassa: dokumenttiromaani. Petroskoi: Karjala, 1992. 285 s.

Dokumenttiromaanissa Markku Nieminen kertoo suomalaismiehityksen ajasta Karjalan Paateneen alueella jatkosodan aikana ennen kaikkea omien vanhempiensa Saul ja Elvi Niemisen kirjeiden ja päiväkirjamerkintöjen valossa. Sodan aikana pappi Saul (Sakke) Nieminen oli Itä-Karjalassa valistusupseerina ja Elvi Nieminen hänen apulaisenaan. Teoksessa on viittauksia myös Kainuuseen, sillä Elvi Nieminen (o.s. Valtanen) oli kotoisin Sotkamon Vaarankylän Kanalasta, jonne hän myös palasi jatkosodan loppuvaiheessa. Elvi Nieminen on kuvannut lapsuuttaan Vaarankylällä omakustanneteoksessaan Vaarankylän tytär (2000).

Nieminen, Markku: Vuosisadan kirjeet: Psykhen ja Faustin tarina. Oulu: Pohjoinen, 1997. 122 s.

Salaperäinen romaani käsittelee rakkauden, kuoleman, ikuisen elämän ja taaksepäin kulkevan ajan problematiikkaa. Teoksen kertojaminänä on eläkeläinen Toivo Putti, joka saa haltuunsa 15 vuotta aiemmin kuolleen toimittajan Kaija Koskisen kirjeitä kuoleman laaksosta. Iän ja ajattomuuden rajoja ravistelee myös salamyhkäisesti julkisuudesta kadonnut taidemaalari Arttu Väätälä, joka on puolestaan joutunut pimeyden ruhtinaan kanssa tekemänsä sopimuksen vuoksi ikuisen elämän vangiksi. Kaija ja Arttu tapaavat omassa ajattomassa ulottuvuudessaan ja rakastuvat toisiinsa. Teoksessa on sidos myös Kainuuseen, sillä Arttu Väätälä on kotoisin Kainuusta ja työskentelee kotitilansa navetta-ateljeessa ennen kuin tapahtumat saavat mystisen käännteensä.

Niklander, Hannu: Aurinko katsoo taakseen. Jyväskylä: Atena, 1999. 243 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävässä romaanissa minäkertojana on kirjailija itse. Romaanissa seurataan hänen elämänsä tapahtumia vuodesta 1957, jolloin hän oli 6-vuotias, reilun vuosikymmenen ajan eteenpäin. Vaikka Hannun koti on Etelä-Suomessa, kerronta vie lukijan pariin kertaan myös Kajaaniin, jossa Hannu vierailee äidin sukulaisten luona. Omaelämäkerrallinen tarina jatkuu neljä vuotta myöhemmin ilmestyneessä teoksessa Radan varrella varjo.

Niklander, Hannu: Leskimiehen kevät. Jyväskylä: Atena, 2000. 148 s.

Kaikkiaan 13 novellia sisältävässä kirjassa on pari Kainuu-aiheistakin kertomusta. Kertomuksessa Kaapit lääke-esittelijä Hakoinen pyörähtää Kainuussa, jossa hän tapaa yllättäen vanhoja armeijakavereitaan Kainuun prikaatista. Kertomuksessa Juhlaesitelmä viinahöyryinen etelän yliopistomies Hirsivesi alittaa riman kainuulaisten Kalevala-juhlan juhlapuhujana.

Niklander, Hannu: Radan varrella varjo. Jyväskylä: Atena, 2003. 197 s.

Omaelämäkerrallinen romaani on itsenäinen jatko-osa neljä vuotta aiemmin ilmestyneelle teokselle Aurinko katsoo taakseen. Kirjallista uraansa aloittelevan nuorukaisen elämää säätelee kahdeksan kuukauden ajan varusmiespalvelus Kainuun Prikaatissa Kajaanissa. Romaanissa kuvataan sekä armeijaelämää että varusmiehen vapaa-aikaa kaupungin huvituksissa ja kajaanilaisten sukulaisten luona.

Oranen, Raija: Onnesta ja autuudesta: romaani. Jyväskylä: Gummerus, 1999. 547 s.

Kirjan päähenkilönä on viisikymppinen Iris, joka tekee lujasti töitä hotelli-ravintolan johtajana Etelä-Suomessa. Verottaja ja kiemuraiset ihmissuhteet ajavat Iriksen romahduksen partaalle ja hän päättää luopua yrityksestään. Teoksen lopussa Iris saa yllättävän työtarjouksen pohjoisesta: häntä pyydetään Puolangalle perustettavan lomakylän vetäjäksi. Iris epäröi, sillä hän on viettänyt lapsuutensa Puolangalla eikä olisi halukas palaamaan synnyinseuduilleen. Teos on itsenäinen jatko-osa edellisvuonna ilmestyneeseen romaaniin Rahasta ja rakkaudesta.

Paasilinna, Arto: Kylmät hermot, kuuma veri. Helsinki: WSOY, 2006. 248 s.

Kirjan päähenkilö Antti Kokkoluto syntyy sodan repimään Suomeen vuonna 1918. Noitana pidetty lapsenpäästäjä lausuu ennustuksen, jonka mukaan Antti kuolee 12.7.1990. Teoksessa seurataan Antin elämää vuosikymmenten ja sotien läpi, aina määrättyyn kuolinpäivään asti, jolloin hän järjestää komeat kuolinkaasit suurelle vierasjoukolle. Juhlassa ratkeaa, käykö ennustus toteen. Antin vaimo Suoma on kotoisin Kajaanista, ja Antti vanhempineen käy tutustumiskäynnillä Suomen perheen luona. Pari myös vihitään Kajaanin kirkossa.

Paso, Eero: Talvitietä pitkin. [Kemi]: Nordbooks, 2009. 258 s.

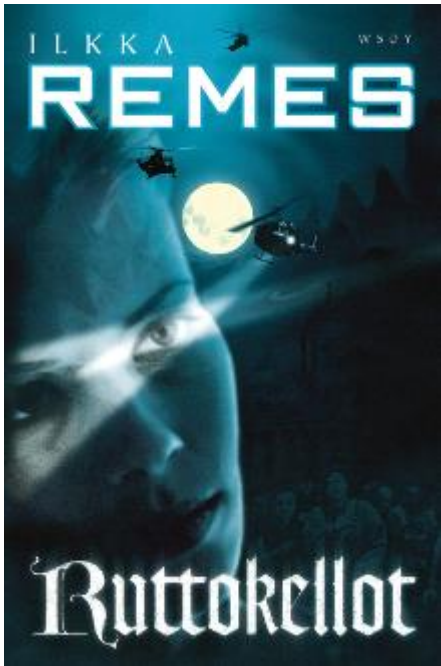
Erkki palaa lapsuuden kotiseudulle pohjois pohjalaiseen kyläyhteisöön tapaamaan kuolevaa isäänsä viimeistä kertaa. Kirjassa käsitellään elämän ja kuoleman kysymyksiä sekä pohjoisen maaseudun murrosta. Tapahtumat sijoittuvat 1950-luvun lopulta 1970-luvun alkuvuosiin ulottuvalle jaksolle. Erkki palaa muistoissaan lapsuuteen ja nuoruusaikaan, ja hän muistelee myös käyntejään Puolangalla.

Pulkkinen, Riikka: Totta. Helsinki: Otava, 2010

Kirja kertoo kolmen sukupolven naisista ja Miehestä, joka on taiteilija. Martti on Elsan aviopuoliso, Eveliinan isä ja Annan isoisä. Kun kaikki alkaa, Eeva on nuori opiskelija, joka ikävöi pääkaupungista kotiinsa Kainuuseen. Hän saa asunnon ja työpaikan Eveliinan hoitajana. Kainuuseen, Kuhmoon hän myös palaa. On kuin kaikki, mikä tapahtui neljän vuoden aikana, olisi ollut unta, jonkun muun elämä. Paljon myöhemmin kuolemansairas Elsa kertoo Annalle Eevasta ja tämä alkaa selvittää perheen salaisuutta. Mikä on totta?

Remes, Ilkka: Ruttokellot. Helsinki: WSOY, 2000. 488 s.

Rikostrillerissä venäläis mafia sotkeutuu Suomen politiikkaan mm. biologisen terrorismin avulla. Teoksen yhtenä episodina on liikenneonnettomuus Vartiuksen ja Kajaanin välisellä tiellä.

Ripatti, Aku-Kimmo: Sikojen juhla: romaani. Helsinki: Otava, 1970. 186 s.

Yhteiskunnallinen romaani kuvaa pienen piirin keskustelua ja kohellusta yhden piirin jäsenen järjestämissä ryppyjuhlissa 1960-luvulla. Teoksen loppusivuilla isäntäperheen tytär pakenee juhlista yhdessä erään vieraan kanssa. He lähtevät ajamaan pohjoiseen päin ilman päämäärää ja saapuvat lopulta Kajaaniin, jonne he pysähtyvät ruokailemaan jatkaakseen jälleen matkaa eteenpäin.

Rotko, Tuula: Rakkautta vainon aikaan: romaani. Helsinki: Tammi, 2002. 327 s.

Isonvihan vuosiin sijoittuvan romaanin päähenkilöinä ovat hailuotolaiset nuoret Riikka Laurintytär ja Tuomas Eerikinpoika, joiden perheet joutuvat kasakoiden julman hävityksen kohteeksi. Orastava rakkaus joutuu kytämään kuusi pitkää vainon vuotta, kun Riikka päätyy kasakoiden vangiksi ja kosto janoava Tuomas hakeutuu sissijoukkoihin. Kostoretkenä alussa Tuomas kulkeutuu Kajaaniin ja joutuu itsekin venäläisten vangiksi Kajaanin linnan antautuessa vuonna 1716.

Sariola, Mauri: Simo Hurtta ja kultainen pikari. Helsinki: Gummerus, 2002. 191 s.

Kirjan kaksitasoinen kerronta liikkuu samanaikaisesti 1700-luvun alkuvuosien ja 1970-luvun Pielisen maisemissa. Pielisjärven keskellä sijaitsevalla saarella asuu salaperäisessä hovissaan ökyrikas Holger Serelius, joka kuvittelee olevansa uudestisyntynyt Simo Hurtta, Pielisen ja Kainuun alueella kansaa julmasti kurittanut verovouti ja rajamajuri. Tapahtumat sivuavat ohimennen myös Kainuuta, kun Lieksanhovia isännöivä Simo Hurtta käväisee matkoillaan myös Kainuun valtapiirissään ja kun Holger Serelius joutuu päänsä loukattuun keskussairaalaan Kajaaniin ja herää siellä harhakuvitelmistaan. Kirja on ilmestynyt alun perin jatkokertomuksena Pellervo-lehdessä 1976.

Sauli, Jalmari: Sepi ja minä. Jyväskylä: Gummerus, 1926. 114 s.

Erähenkisiä tarinoita sisältävässä kirjassaan Jalmari Sauli esittää kaihoisia kuvauksia myös Kainuusta, jonka takamailla hän on retkeillyt koiransa Sepin kanssa.

Skiftesvik, Joni: Kotikoivuinen mies. Porvoo: WSOY, 1999. 227 s.

Romaanin päähenkilö on alun perin haukiputaalainen Pauli Rusanen, joka palaa rankkojen vaellusvuosien jälkeen kotiseudulle 1950-luvulla ja kohtaa siellä menneisyytensä tummat hetket mutta myös toiveikkaamman tulevaisuuden. Teoksessa on sidos myös Kainuuseen, sillä Pauli käväisee Sotkamossa nähdäkseen edes vilaukselta Pohjavaaralla asuvan 6-vuotiaan poikansa, josta hän on luopunut sovinnolla jo ennen pojan syntymää.

Skiftesvik, Joni: Petsamon kultatynnyri: proosaa. Porvoo: WSOY, 1991. 243 s.

Teos sisältää kuusi novellia, joista Korpisoturi kertoo tapahtumista Kainuun korvessa. Novelli kertoo prikaatin varusmiesporukasta, joka tulee remontoimaan vanhan sotainvalidin kattoa. Ukon tarjoamat viinaryypyt ja hänen kaunis tyttärensä syöksevät tunarointiin taipuvaiset varusmiehet sellaiseen kierteeseen, että porukka joutuu tekemään äkkilähdön komennuspaikastaan. Novellista ei käy kirjaimellisesti ilmi, että miljöönä olisi Kainuu, vaikka sotainvalidin mökille mennäänkin viitostien jälkeisiä mutkaisia sorateitä pitkin. Kirjailija itse on kuitenkin vahvistanut, että hän on ajatellut novellinsa miljööksi nimenomaan Kainuuta.

Skiftesvik, Joni: Puhalluskukkapoika ja taivaankorjaaja: lyhyttä proosaa. Porvoo: WSOY, 1983. 253 s.

Kaikkiaan 14 novellia sisältävässä teoksessa on yksi Kainuuta sivuava novelli, sillä Kolme miestä Kostamuksessa -novellin hämärämiehet kulkevat Kostamukseen Vartiuksen kautta ja käväisevät sekä meno- että paluumatkallaan myös kuhmolaisen tuttavansa mökissä.

Skiftesvik, Joni: Suolamänty: lyhyttä proosaa. Porvoo: WSOY, 1988. 251 s.

Teos sisältää kaikkiaan 10 novellia, joista yksi, jatkosodan ajasta kertova Vaakunakylä, sijoittuu Kainuuseen. Osittain todellisuuspohjaisia aineksia sisältävä novelli kertoo Veli-pojan ja hänen ukkinsa yhteyksistä saksalaisiin sotilaisiin, jotka ovat leiriytyneet Hyrynsalmen–Kuusamon kenttäradan parakkeihin Hyrynsalmelle.

Skiftesvik, Joni: Tuulen poika: lyhyttä proosaa. Porvoo: WSOY, 1985. 240 s.

Teoksessa on 12 novellia, joista Rostovi sivuaa myös Kainuuta. Novellissa kirjailija kertoo, kuinka hän löysi lapsena kotinsa vintiltä Haukiputaalta "Rostoviksi" nimetyn kipsipään, jonka oli tehnyt seudulla sotavankina ollut rostovilainen kuvanveistäjä ja josta tuli hänelle eräänlainen leikkikaveri. Yllättäen Rostovi ilmestyi kirjailija-toimittajan sielunmaisemaan uudelleen 1970-luvulla Kajaanissa, kun kipsiukko käväisi eräänä yönä tervehtimässä vanhaa kaveriaan, tuolloista Kainuun Sanomien uutispäällikköä.

Tenetti, Tuovi: Maria Garvolia – rikas elämä: historiallinen romaani. Helsinki: Suomen Kirja, 1946. 357 s.

Sotkamolaissyntyinen Tuovi Tenetti (1880–1944, oikealta nimeltään Ida Maria Hollméus-Deneddi) kertoo postuumina ilmestyneessä todellisuuspohjaisessa romaanissaan Maria Garvoliuksen elämäntarinan, joka liittyy myöhempien sukupolvien välityksellä 1800-luvun kainuulaiseen kulttuurihistoriaan. Maria Garvolius (1740–1808) syntyi Siikajoella ja ehti vaiheikkaan elämänsä aikana asua myös Tukholmassa, Utsjoella, lissä ja Kuusamossa, saada ison lapsikatraan ja jäädä kolme kertaa leskeksi. Hänen pojastaan Jonas Gustaf Högmanista tuli Kuhmoniemen (nyk. Kuhmo) kappalainen ja pojanpojasta Gustaf Fredrik Högmanista aluksi Kuhmoniemen ja sittemmin Kajaanin kappalainen. Tuovi Tenetti, Gustaf Fredrik Högmanin tyttären tytär, käyttää romaaninsa päähenkilöistä heidän todellisia nimiään ja kuvaa Marian elämänkaaren keskeiset tapahtumat ja aikamääreet historiallisia tosiseikkoja väljästi mukailien. Romaanissa kerrotaan yhtenä episodina myös Kajaaniin ja Sotkamoon suuntautuneesta retkestä, jonka yhtenä osallistujana oli Marian perhetuttu Antti Chydenius.

Topelius, Sakari: Välskärin kertomuksia. Ilmestynyt alun perin ruotsinkielisenä jatkokertomuksena Fältskärns berättelser 1851–1867 ja sen jälkeen useina erilaisina suomennoksina ja laitoksina.

Ruotsi-Suomen historiaa myötäilevä Topeliuksen klassikkoromaani kertoo kahdesta toisilleen vihamielisestä suvusta, joiden kohtaloita ohjaa salaperäinen kuninkaan sormus. Topelius on kuvannut romaanissaan myös tapahtumia syrjäisessä Kajaanin linnassa vuonna 1635 Johannes Messeniuksen ollessa linnan vankina ja uudelleen vuonna 1716 Kajaanin linnan kukistuessa.

Turja, Ilmari: Knalli kalliolla: pakinoita. Porvoo: WSOY, 1964. 230 s.

Puolensataa juttua sisältävässä pakinakokoelmassa on yksi tarina myös Kainuusta: Hyvä asiamies kertoo innokkaasta lehtiasiamiehestä, joka onnistuu hankkimaan tilauksen jopa korvessa asuvilta lukutaidottomilta veljeksiltä.

Turja, Ilmari: Kuiva juusto. Porvoo: WSOY, 1955. 147 s.

Turja värittää pakinassaan Ensimmäinen juttu muistikuviaan ensimmäisiltä käräjiltään Hyrynsalmelta, missä hän joutuu kokemattomana tuomarina pähkäilemään lain sovelluksia korvessa.

Turja, Ilmari: Se kuusi ja se kivi: Ilmari Turjan tarinoita. Porvoo: WSOY, 1951. 122 s.

Turjan pakinakirjassa on yksi Kainuu-aiheinen pakina, Korpituomari, joka sisältää Turjan muistelun Kajaanin kihlakunnantuomarista Selim Viktor Steniuksesta niiltä ajoilta, kun Turja oli hovioikeudenauskultanttina istumassa käräjiä Kajaanissa.

Turja, Ilmari: Voi hyvät ihmiset. Helsinki: Tammi, 1953. 112 s.

Turjan pakinakirjassa on yksi Kainuu-aiheinen kertomus, Vuorineuvos, jossa Turja tapaa vuorineuvos Niilo Kannon ja luo katsauksen Kainuun kehitykseen.

Utrio, Kaari: Seuraneiti. Somerniemi: Amanita, 2013. 464 s.

Historiallisen romaanin päähenkilö mamselli Linda Melin asuu Kajaanissa vanhan neiti Waldaun seuralaisena. Linda on lähetetty Kajaaniin Ylä-Savosta, ja hänen perheensä odottaa häneltä suotuisaa avioliittoa. Linda kutsutaan kuitenkin taikaisin kotiin, jonne hänen serkkunsa Claes Carleson lähtee häntä kyyditsemään. Matkalla he kohtaavat onnettomuuteen joutuneen Victor Waldaun. Perille päästyään Linda saa kuulla vanhemmiltaan, että hänet on kutsuttu Helsinkiin erään kauppaneuvoksettaren seuraneidiksi. Helsingissä Linda kohtaa taas Victorin, joka vie hänet ylhäisiin seurapiireihin. Lindan kauneus herättää huomiota, mutta Linda joutuu tarkoin pohtimaan, kuka on hänen luottamuksensa ja rakkautensa arvoinen.

Vaara, Maria: Likaiset legendat. Jyväskylä: Gummerus, 1974. 277 s.

Omaelämäkerrallisia aineksia sisältävän kirjan kertojaminä on Paltamossa asuva skitsofreenikko, joka kuvaa sairasta sielunmaisemaansa ja kokemuksiaan mielisairashoidosta 1960–1970-lukujen vaihteessa; hän käy aluksi kahden viikon välein avohoidossa psykoterapeutin luona, mutta joutuu sitten Oulun mielisairaalaan. Teoksessa on muutamia viittauksia kertojaminän kotioloihin Paltamossa. Maria Vaara on kuvannut sairautensa myöhempiä vaiheita mm. teoksessaan Kuuntele Johannes.

Vaara, Sarianna: Huomenkellotyttö. Helsinki: Like, 2013. 253 s.

Anna varttuu skitsofreeniaa sairastavan kirjailijaäitinsä kanssa. Jo lapsena hän joutuu ottamaan vastuuta äitinsä hyvinvoinnista. Sairaalat niin Kajaanissa kuin Oulussa tulevat tutuksi, ja äidin itsemurhan uhka varjostaa arkea. Silti äiti on myös rakastava ja läheinen. Tarinan alkupuoli sijoittuu Kainuuseen, josta Anna muuttaa tarinan edetessä Ouluun. Kirja pohjautuu kirjailijan omiin kokemuksiin.

Muistelmia

Alkio, Santeri: Sanomalehtimies kesämatkoilla Ruotsissa, Suomessa, Latviassa, Puolassa ja Saksassa. Porvoo: WSOY, 1928. 277 s.

Matkakirjassaan Santeri Alkio muistelee eräitä matkojaan vuosilta 1925–1927. Kesällä 1926 tekemäänsä Kainuun-matkaa hän kuvaa peräti viidenkymmenen sivun verran. Alkio kuvailee hyvin lämpimin ja kunnioittavin sanakääntein vierailuaan Paltamossa kirjailija Heikki Meriläisen luona ja Hyrynsalmella Hallan Ukon J. A. Heikkisen luona.

Berner, Mia: PS: merkintöjä suruvuodelta. Suomentaneet Liisa Ryömä ja Caj Westerberg. Helsinki: Tammi, 1986. 459 s.

Kirjailija-toimittaja Mia Berner, joka oli naimisissa runoilija Pentti Saarikosken kanssa vuodesta 1975 tämän kuolemaan vuonna 1983, kuvaa muistelmakirjassaan mm. kainuulaisen luonnon ja kamarimusiikkijuhlien lumovoimaa heidän viimeisellä yhteisellä lomallaan Kuhmossa kesällä 1983.

Calamnius, Ilmari: Kiannon rannoilta Kaspian poikki: päiväkirjani kesämatkalla kotimaassa ja Venäjällä: alas Oulujokea, alas Volgavirtaa, yli Kaukasus-vuorten, läpi Krimmin niemen v. 1902. Helsinki: Eero Erkko, 1903. 176 s.

Matkakertomus käsittää Ilmari Kiannon tekemän Venäjän-matkan Volgan, Kaukasian ja Krimin kautta Moskovaan syksyllä 1902. Teoksen alussa kuvataan tervaveneellä tehtyä matkaa Suomussalmelta Oulujärven kautta Ouluun.

Ervasti, A. V: Muistelmia matkalta Wenäjän Karjalassa kesällä 1879. Oulu: Oulun kirjapaino-osakeyhtiö, 1880. 207 s.

A. V. Ervastin seikkaperäinen kertomus matkasta Vienan Karjalaan kesällä 1879 alkaa Oulusta. Oulujärvellä hän hyppäsi kuhmolaisten tervaveneeseen, jonka kyydissä hän pääsi seuraavaan pysähdyspaikkaansa Paltaniemen Hövelöön. Paltaniemeltä hän jatkoi aiempaan kotikaupunkiinsa Kajaaniin ja käväisi saman tien nimipäiväpidoissa Polvilassa, Lönnotin entisessä talossa. Kajaanista matka jatkui hevoskyydillä Kuhmoniemielle ja sieltä edelleen vesiteitse valtakunnan rajalle ja Karjalaan.

Haanpää, Pentti: Muistiinmerkintöjä vuosilta 1925–1939. Helsinki: Otava, 1976. 293 s.

Kirjailija Pentti Haanpään kirjallisesta jäämistöstä kootussa kirjassa on muistikirjamerkintöjä mm. hänen käynneistään Kainuussa touko-kesäkuun vaihteessa 1929 ja elokuussa 1933. Haanpää on kirjoittanut matkaselostukset muistikirjaansa tuoreeltaan matkan varrella tauko- ja yöpymispaikoissaan.

Hiekkänen, Maijaliisa: Kotiapulainen. Tuulos: Elämän Laulu T:mi, 2016. 77 s.

Muistelmateos kertoo Kainuun maaseudulla asuvasta nuoresta Maijasta, joka lähtee 1960-luvulla Helsinkiin kotiapulaiseksi arkkitehti Martti Välikankaan perheeseen. Vaikka kodinhoito ja erilaiset askareet ovat jo kotoa Maijalle tuttuja, on elämä hienossa kaupunkilaistalossa aivan toisenlaista kuin Kainuun korvessa. Isäntäväki on ystävällistä, ja Maija tutustuu vapaa-aikanaan Helsinkiin. Ajatus kesästä tuulisessa, erityksissä olevasta saarella arkkitehdin perheen kesäpaikassa alkaa ahdistaa Maijaa, ja hän päätyy etsimään toisen työpaikan.

Jäppinen, Kyösti: Tervainen latu. Suomussalmi: Myllylahti, 2003. 292 s.

Majuri Kyösti Jäppisen omaelämäkerrallisen teoksen keskiössä on hänen selontekonsa ja jälkipuintinsa Oulun tervahiidosta 1967, jolloin hän joutui hiihdon voittajana pitkällisen riepottelun kohteeksi hiihtoreittiin liittyneiden epäselvyyksien vuoksi. Ammattiuraansa kuvatessaan Jäppinen muistelee myös Kajaanin-vuosiaan 1966–1977, kun hän työskenteli Kainuun Prikaatissa ja Kajaanin sotilasläänin esikunnassa.

Kankkonen, Veikko: Hyppyrinnokalta kultapojaksi. Muistiin merkinnyt Mauri Salmi. Helsinki: Weilin+Göös, 1969. 261 s.

Sotkamossa syntynyt ja siellä lapsuutensa viettänyt mäkihypyn olympiavoittaja Veikko Kankkonen kertoo kirjassaan elämänvaiheistaan ja urheilu-urastaan. Vuonna 1940 syntynyt Kankkonen asui Sotkamossa kesään 1951 saakka ja kävi siellä myöhemminkin sukulaisten luona vieraisilla. Sotkamossa koulupojan elämään kuuluivat olennaisina osina pienet kepposet, yleisurheilu ja pesäpallo sekä mäkihyppy, jota hän alkoi harrastaa jo 6-vuotiaana.

Karimo, Aarno: Penikulmia nielemässä: matkatarinoita. Porvoo: WSOY, 1929. 264 s.

Riemukkaassa matkakirjassaan Aarno Karimo kertoo syksyllä 1928 tekemästään automatkasta, jonka aikana hän ajoi Viipurin ja Karjalan kautta Kainuuseen ja Kainuusta Pohjanmaan kautta takaisin etelään. Kirjassa on lähes 50-sivuinen selostus hänen havainnoistaan Kainuun maankamaralla. Sotkamossa hän pähkäili huonoja teitä, Kajaanissa linnanraunioiden huonoa kuntoa. Karimo kertoo myös vierailustaan Paltamossa kirjailija Heikki Meriläisen luona, ja Ylä-Kainuun kierroksellaan hän jutusteli myös muutamien konstailemattomien korven ihmisten kanssa.

Kianto, Ilmari: Avoimet kirjeet. Suomussalmi: Kiannon Turjanlinna Oy, 2011. Toimittanut Raija-Liisa Kianto. s. 276.

Kirjaan on koottu Ilmari Kiannon Kalevaan kirjoittamia, päiväkirjamaisia kirjeitä, joissa hän kertoo kuulumisiaan ja muistelee menneitä. Mukana on myös muutamia Kainuun Sanomissa julkaistuja kirjeitä. Kirjeet avaavat lukijalle kirjailijan viimeisiä vuosikymmeniä, jolloin hän asui talvet Helsingissä ja kesät Suomussalmella. Noihin vuosiin mahtui niin seuraelämää kulttuuripiireissä kuin rauhoittumista kainuulaisen korven keskellä. Kirjeissään Kianto kertoo tapaamistaan ihmisistä ja kirjoittaa kirjoista, joita on lukenut. Välillä hän ottaa kantaa ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin asioihin.

Kianto, Ilmari: Moskovan maisteri: nuoren kielenopiskelijan elämyksiä tsaarinvallan aikuisessa Moskovassa vv. 1901–1903. Helsinki: Suomen Kirja, 1946. 524 s.

Muistelmakirjassa Ilmari Kianto kertoo oleskelustaan Venäjällä vuosina 1901–1903. Kirjassa hän kuvaa myös käyntiään kotona Suomussalmella kesällä 1902. Kotoaan Kianto lähti sitten sille Venäjän-kiertomatkalle, jota hän on kuvannut tarkemmin kirjassaan *Kiannon rannoilta Kaspien poikki*. Epilogissa hän palaa jälleen Kainuuseen kertoessaan lyhyesti elämänvaiheitaan Venäjältä paluun jälkeen.

Kianto, Ilmari: Nuori runoilijamaisteri: papin poika muistelee menneitä. Helsinki: Otava, 1931. 469 s.

Muistelmakirjassa Ilmari Kianto muistelee elämäänsä joulusta 1897 syksyyn 1901. Hän saa filosofian kandidaatin opintonsa valmiiksi Helsingin yliopistossa ja auskultoi opettajaksi normaalilyseossa. Kiannon tuttavapiiriin kuuluvat Helsingissä mm. Eino Leino ja Maila Talvio. Vaikka Kianto oleskelee teoksen kattaman ajanjakson pääosin Helsingissä, kertoo hän teoksessaan myös muutamista käynneistään kotona Suomussalmella. Teoksessa on kuvattu kotiseudun tapahtumia myös eräiden kotiväen kirjeiden kautta.

Kianto, Ilmari: Suomi suureksi - Viena vapaaksi: sotakesän näkemyksiä. Hämeenlinna: Karisto, 1918. 227 s.

Vienan heimosotaretkestä 1918 kertovan kirjan alussa Kianto on lähdössä Vienaan Kajaanista. Matka taittuu veneellä Suomussalmelle ja siitä eteenpäin rajalle hevoskyydissä ja jalkapatikassa.

Kianto, Ilmari: Talviretkiä Pohjolassa. Hämeenlinna: Karisto, 1915. 179 s.

Matkakirjassaan Kianto kuvaa kahta Vienan-matkaansa, jotka hän teki porokyydillä kevättalvella 1914. Toisen matkakuvauksen alussa Kianto kuvaa tapahtumia myös rajan tällä puolen, kun hän ajelee kohti Viena Juntusrannan ja Hossan kautta.

Kojo, Raimo O: Syysmatka Suomessa. Porvoo: WSOY, 1988. 321 s.

Raimo O. Kojo kertoo 3000 kilometrin pyöräretkestään, jonka lähtöpaikkana oli Nuorgam ja päätepisteenä Hanko. Kirjassaan hän raportoi parinkymmenen tiiviin sivun verran havaintojaan "Nälkämäasta" (Suomussalmesta) ja muualta Kainuusta. Suomussalmella retkeilijä käy mm. Turjanlinnan maisemissa, Sotkamossa puolestaan Matkustajakoti Tikkasessa ja kirjailija Veikko Huovisen vieraana. Polkupyörän selässä matkailijan ajatuksia herättelevät myös tienvarsien maisemat, metsät ja hakkuualat.

Korhonen, Keijo: Sattumakorpraali: Korhonen Kekkonen komennossa. Helsinki: Otava, 1999. 381 s.

Muistelmakirjassaan professori Keijo Korhonen keskittyy kuvaamaan työtään ja sattumuksia Kekkonen "hovissa", jossa hän toimi erilaisissa tehtävissä parin vuosikymmenen ajan. Muutamissa kohdin hän viittaa myös juuriinsa Paltamon Melalahdessa, ja teoksen lopussa hän kertoo kohuun päätyneestä päätoimittajakaudestaan Kainuun Sanomissa.

Korhonen, Kusti: Pappina murrosajassa. Helsinki: Kirjaneliö, 1982. 291 s.

Sotkamolaissyntyinen rovasti Kusti Korhonen (1911–2000) kertoo muistelmakirjassaan työntäyteisestä elämästään, jonka aikana hän ehti työskennellä niin rintama- kuin seurakuntapappinakin sekä kirkollisten keskusjärjestöjen palveluksessa. Kusti Korhonen asui Sotkamossa 19-vuotiaaksi, jolloin hän muutti opintojen vuoksi Viipuriin ja sieltä aikanaan edelleen Helsinkiin. Isänmaa kutsui hänet talvisodan alkaessa jälleen Kainuuseen, ja hän haavoittui päähänsä Kuhmon taisteluissa. Tämän jälkeen elämäntehtävät veivät Korhosen takaisin Etelä-Suomeen.

Lappalainen, Antti: Pienestä pitäen suurin piirtein. Helsinki: Didac, 1998. 206 s.

Opetusneuvos Antti Lappalainen (s. 1929) liikuskelee muistelmakirjassaan Kajaanissa sekä nuorena seminaarilaisena että eläkeikää lähestyvänä yliopistomiehenä. Nilsiässä syntynyt Lappalainen

opiskeli Kajaanin seminaarissa 1946–1951. Opettajan ja oppikirjantekijän uralle omistautunut Lappalainen on viettänyt pääosan elämästään pääkaupunkiseudulla, mutta palasi 1980-luvun lopulla muutamaksi vuodeksi Kajaaniin hoitamaan Kajaanin opettajankoulutuslaitoksen täydennyskoulutusyksikön johtajan virkaa.

Lönnrot, Elias: Elias Lönnrotin matkat, I ja II osa. Helsinki: SKS, 1902. 415 ja 283 s.

Alun perin kahtena osana julkaistut Elias Lönnrotin matkakertomukset, -kirjeet ja -päiväkirjat ovat syntyneet hänen runonkeruu- ja työmatkoillaan 1828–1844, joten ne sisältävät runsaasti matkakuvauksia myös Kainuusta. Jo vuosien 1831 ja 1832 matkoilla hänen reittinsä kulki etelästä Kainuun kautta kohti Vienan Karjalaa, ja vuodesta 1833 lähtien hän matkusteli Kajaanista käsin tultuaan nimitetyksi Kajaanin piirilääkäriksi. Teoksesta on julkaistu uudistettu ja hieman suppeampi yksiosainen laitos vuonna 1980 Weilin+Göösien kustantamana. Lönnrotin Kainuun-matkojen matkakuvauksia on julkaistu myös Markku Niemisen toimittamassa teoksessa *Elias Lönnrotin matkat Kainuussa*, joka ilmestyi 1999 Pohjoisen kustantamana.

Martikainen, Juha-Matti: Kotiinpaluu: Jalo Heikkisen elämä. Helsinki: Otava, 1996. 239 s.

Elämäkertaromaanin muotoon kirjoitettu kirja kertoo 1990-luvun puolivälissä runsaasti julkisuutta saaneen Jalo Heikkisen (s. 1926) ja hänen isänsä Antti Heikkisen (s. 1894, kuolinaika tuntematon) elämäntarinan. Kuhmolainen Antti Heikkinen lähti 1910-luvun lopussa Venäjälle, jossa hän meni naimisiin inkeriläisen opettajan kanssa. Heille syntyi epävakaisissa oloissa kolme lasta: Jalo, Lempi ja Onni. Jatkosodan aikana Antti Heikkinen onnistui palaamaan Suomeen inkeriläisten joukossa ja päätyi perheineen lopulta Ruotsiin. Ruotsissa Jalo alkoholisoitui ja alkoi kaivata takaisin lapsuudenmaisemiinsa Inkeriin. Vuonna 1959 Jalo käveli Neuvostoliiton rajan yli Imatran Pelkolassa ja joutui heti vangituksi. Mielisairaaksi diagnosoidun rajanylittäjän tie johti Kashenkon mielisairaalaan ja sieltä aikanaan vankimielisairaalaan Syvärille Swirtskan luostariin. Neuvostoliiton romahdettua Suomeen alkoi kantautua tietoja Jalo Heikkisen surkeasta kohtalosta ja halusta päästä takaisin Suomeen. Monien mutkallisten vaiheiden jälkeen Jalo Heikkinen pääsi palaamaan vuonna 1996 Suomeen ja asettui asumaan isänsä synnyinpitäjään Kuhmoon.

Paananen, Mauri: Nuoruus sodan varjossa. Helsinki: Edita, 1997. 282 s.

Muistelmateoksessaan kouluneuvos Mauri Paananen kertoo lapsuus- ja nuoruusvuosistaan Reisjärvellä sekä "vaellusvuodestaan" 1945, jonka aikana hän ehti olla tilapäistöissä Kemissä, Helsingissä ja Kajaanissa. Kajaanissa Paananen teki syksyn ajan propseja ja halkoja Heinisuon savotalla, jossa hänen mielessään kypsyi päätös pyrkimisestä Kajaanin seminaariin. Elokuussa 1946 hän osallistui seminaarin pääsykokeisiin. Kirja päättyy riemukkaisiin tunnelmiin, kun hän sai kuulla tulleen hyväksytyksi Kajaanin seminaarin oppilaaksi.

Sparre, Louis: Kalevalan kansaa katsomassa: muistiinpanoja Kauko-Karjalan-retkeltä v. 1892.

Porvoo: WSOY, 1930. 154 s.

Taiteilija Louis Sparre kuvaa matkakertomuksessaan toista Vienan-matkaansa, jonka hän teki kesällä 1892 kuvanveistäjä Emil Wikströmin kanssa; ensimmäisen matkansa hän oli tehnyt kaksi vuotta aiemmin Akseli Gallen-Kallelan ja tämän vaimon kanssa. Kirjan alussa Sparre kuvaa matkan vaihteita Suomen puolella. Sparre ja Wikström matkustivat Helsingistä Kajaanin ja Sotkamon kautta Kuhmon (tuolloin Kuhmoniemi) Lentiiraan Sparrelle jo tuttuun Matokankaan torppaan, josta he saavat oppaakseen ja avustajakseen Renne Haverisen. Lentiirassa matkalaisten viimeisinä etappeina ennen valtakunnanrajaa ja Akonlahtea ovat Rimmin ja Huosion talot.

Säisä, Eino: Kuvat kertovat: lastuja, muistelua, kuvauksia. Helsinki: Tammi, 1983. 162 s.

Muisteluskirjassaan Eino Säisä katselee vanhoja valokuvia ja kertoilee niiden herättämiä muistikuvia lapsuutensa ja nuoruutensa tapahtumista. Muistikuvien kehyksinä ovat lähinnä Säisän kodin ja koulun miljööt Pohjois-Savossa, mutta muistelusten joukossa on myös kertomus kesäisestä Vuokatin-matkasta (Retki Vuokatille), joka tehtiin linja-autolla Säisän ollessa 14-vuotias.

Tikkanen, Ville: Kalle Päätalon kaverina: muisteluksia elämän varsitieltä. Suomussalmi:

Myllylahti, 2002. 252 s.

Taivalkoskella lapsuutensa ja nuoruutensa viettänyt ja sittemmin Kajaanissa elämäntyönsä tehnyt liikenneoitsija ja kansanedustaja Ville Tikkanen muistelee teoksessa kaveriaan kirjailijaprofessori Kalle Päätaloa. Muisteluksissa liikutaan ennen kaikkea Taivalkosken maisemissa, mutta myös Päätalojen luona Tampereella, Tikkasten luona Kajaanissa ja yhteisissä tilaisuuksissa Helsingissä.

Tuomi, Lauri: Aika on tallettaa [1]. Helsinki: Kirjaneliö, 1978. 252 s.

Postuumina ilmestyneessä muistelmakirjassaan sosiaalineuvos, pastori Lauri Tuomi (1908–1977) muistelee elämänkulkuaan synnyinpitäjästään Ylivieskasta Leppävirran ja Nivalan kautta Ristijärvelle Kainuuseen. Lauri Tuomi työskenteli Ristijärven kirkkoherrana syksystä 1940 syksyyn 1947 ja toimi Ristijärvellä myös kunnanvaltuutettuna, joten hän ehti tutustua perinpohjaisesti sekä hengelliseen että maalliseen elämänmenoon sodan varjossa kyyhöttävässä Kainuussa.

Tyrkkö, Martti: Savottapappina Pohjolassa: kokemuksia ja elämyksiä tukkijätkien parissa.

Porvoo: WSOY, 1942. 222 s.

Savottapappina pohjoisessa toiminut Martti Tyrkkö kertoo kirjassaan työstään Lapin karskien tukkijätkien parissa. Kirjan loppupuolella hän kertoo käynnistään Suomussalmella ja Hyrynsalmella; hän halusi tutustua talvisodan jälkeisiin elinoloihin Kainuussa ja sai nähdä kainuulaisten yritteliäisyyden ja jälleenrakennushalun raunioiden ja köyhyyden keskellä.

Wacklin, Saara: Satanen muistelmia Pohjanmaalta. Ilmestynyt alun perin ruotsinkielellä kolmena osana 1872–1876 ja sen jälkeen suomeksi useina erilaisina laitoksina.

Saara Wacklinin klassisessa muistelmakirjassa on muutamia kuvauksia myös Kainuun tapahtumista, ennen kaikkea keisari Aleksanteri I:n matkasta Kainuuseen ja Pohjanmaalle 1819.

Lasten- ja nuortenkirjallisuutta

Fagerström, Chrissi: Ratsutallin villi vuosi. Helsinki: Tammi, 1990. 141 s.

Ratsastuksenopettaja ja hevostallin omistaja Chrissi Fagerström kertoo kirjassaan Vantaalla sijainneen ratsutallinsa tapahtumista yhden vuoden aikana. Kirjan lopussa Fagerström kertoo, kuinka hän lähti kesäksi Sotkamoon ja perusti sinne kenttätallin, josta käsin hän järjesti matkailijoille ratsastusvaelluksia.

Kianto, Ilmari: Turjanlinnan satukirja / omille ja muille Suomen lapsille tehnyt opiksi ja huviksi Ilmari Kianto. Helsinki: Otava, 1915. 112 s.

Ilmari Kiannon omille lapsilleen sepittämien satujen joukossa on muutamia sellaisia satuja (mm. *Turjanlinnan akkunaruudut* ja *Pikku Pojan kirkko*), joiden kiinnekohtina on käytetty satuaineksia tutusta Turjanlinnasta ja lähiympäristöstä.

Lehtinen, Tuija: Siivet varpaiden välissä. Helsinki: Otava, 1989. 237 s.

Teini-ikäinen Tinni muuttaa yksinhuoltajaäitinsä kanssa maaseudulta Vantaalle. Hän menee uuteen kouluun ja tutustuu paikalliseen nuorisojengiin, jonka sisäpiiriin pääseminen ei ole helppoa. Tinni viettää aikaa jengin kanssa ja ihastuu jengin johtohahmon siskoon, Muskaan. Tinnin äiti aloittaa suhteen uuden miehen, Maurin, kanssa. Kaupunkielämä ei ole odotuksien mukaista seikkailua sen paremmin pojalle kuin äidillekään. Kainuussa liikutaan aivan tarinan lopussa, jossa Mauri ottaa Tinnin mukaansa Sotkamoon vierailulle sukulaistensa luo.

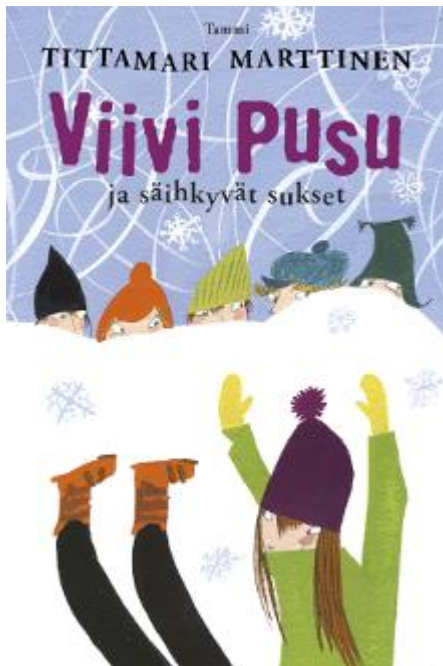
Lilja, Matti: Salainen tehtävä: seikkailuja vanhassa Lontoossa ja matka Kainuun erämaihin. Hämeenlinna: Karisto, 1949. 73 s.

Nuorten seikkailuromaanin päähenkilönä on afrikkalaisen Darian prinssi Pekka Aridi, alun perin kainuulainen Pekka Takaneva, ja hänen nuorikkonsa prinsessa Ilga. Dariassa pitää päämajaansa "Seitsemän Viisaan" veljeskunta, jonka tiedemiesjäsenten ihanteellisena päämääränä on ikuinen rauha maapallolla. Tiedemiesten tekemistä keksinnöistä, joiden asiapapereita säilytetään Lontoossa, ovat kiinnostuneita myös sotateollisuuden varjossa keinottelevat rikolliset. Pekan salaisena tehtävänä onkin siirtää veljeskunnan asiapaperit Lontoosta turvasäilöön Dariaan. Ennen kuin arvokas lasti on valmis siirrettäväksi, Pekka joutuu Lontoossa jännittäviin tilanteisiin ja ehtii käväistä myös entisessä kotimaassaan Suomessa. Yhdessä Ilgan kanssa Pekka käy Kainuussakin

katsomassa harmaata kotimökkiään, josta hän on nuorena poikana orvoksi jäätyään joutunut lähtemään kohti tuntematonta tulevaisuutta. Teoksen alanimekkeen perusteella olisi voinut olettaa, että kirjassa kerrottaisiin Kainuusta enemmänkin; kuvaus Kainuun-matkasta on kuitenkin vain parisivuinen episodi kirjan lopussa.

Marttinen, Titta-Mari: Viivi Pusu ja sähköyvät sukset. Helsinki: Tammi, 2009.

Viivi Pusu –sarjan seitsemännessä osassa Viivi kavereineen lähtee Helsinkiin esittelemään elokuvaansa nuorten lyhytelokuvafestivaaleille. He yöpyvät hienossa hotellissa, ja mukana on myös Viivin isän tyttöystävä Carmen, joka luo uraa kirjailijana ja näyttelijänä. Matkalla sattuu monta kummellusta, ja kotiin palattuakin tekemistä riittää, sillä Viivin serkut Rasmus ja Justus ovat tulleet kyläilemään. Kirjan loppupuolella koko porukka ja joukko Viivin ystäviä matkustavat hiihtoloman viettoon Vuokattiin. Laskettelurinteessä kaikki ei mene ihan putkeen, ja ihastukset ja väärinkäsitykset mutkistavat kaverisuhteita, mutta lomasta tulee kuitenkin ikimuistoinen.

Nieminen, Markku: Juuso Jysy ja potkiva matkalaukku. Petroskoi: Karjala, 1991. 62 s.

Alun perin Kostamuksen koululaisille suunnatun satukirjan päähenkilönä on Juuso Jysy, jolla on omapäinen matkalaukku. Matkalaukku nimittäin määrää, minne Juuso Jysyn on milloinkin matkustettava, ja lisäksi se potkii ihmisiä mitä sopimattomimmissa tilanteissa ja aiheuttaa siten pienempiä ja isompia katastrofeja. Kirjailija Markku Nieminen on todennut, että hän on omistanut kirjan yhden luvun Kuhmolle ja kamarimusiikille; luvussa kerrotaan sellististä, joka esiintyy musiikkifestivaaleilla erämaakaupungissa.

Olanterä, Tuula: Muuttolintu. Lapua: Herättäjä-yhdistys, 1978. 132 s.

Uskonnollisväritteinen nuorisokirja kertoo Olanterän perheestä, joka on ollut 12 vuotta lähetystyössä Namibiassa. Nyt perhe on palaamassa Afrikasta takaisin Suomeen. Isä ja äiti saavat opettajan paikat Kainuun Opistosta Paltamosta, jonne he muuttavat neljän lapsensa kanssa. Perheen matkaa Afrikasta Suomeen ja sopeutumista Paltamoon kuvaillaan erityisesti 9-vuotiaan Sinikan näkökulmasta.

Saastamoinen, Anja: Ihmeelliset kirjaimet: satuja ja tarinoita. Hämeenlinna: Karisto, 1956. 79 s.

Satu- ja tarinakirjasessa, joka sisältää kaikkiaan 13 kertomusta, on myös kaksi Kajaani-aiheista tarinaa: Kajaanin linnanraunioissa asusteleavasta linnantontusta kertova *Linnanraunioitten aarteet* ja olympiavoimistelija-lääkäri Heikki Savolaisesta kertova *Lastenkamarin kuuluisa lääkäri*.

Väyrynen, Taru ja Tarmo: Karri ja öiset valot. Helsinki: Tammi, 1998. 137 s.

Nuortenkirjan päähenkilö Karri on juuri muuttanut Kainuusta Helsingin lähelle Korsoon. Korsossa 16-vuotias Karri tutustuu samanikäiseen Kirsikkaan, jonka avulla Karri alkaa totuttautua uusiin oloihin. Karri ja Kirsikka pääsevät sattumalta huumeliigan jäljille ja auttavat poliisia huumerikollisten kiinniottossa.